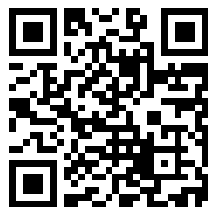

This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

GoogleTM books

<https://books.google.com>

Det här är en digital kopia av en bok som har bevarats i generationer på bibliotekens hyllor innan Google omsorgsfullt skannade in den. Det är en del av ett projekt för att göra all världens böcker möjliga att upptäcka på nätet.

Den har överlevt så länge att upphovsrätten har utgått och boken har blivit allmän egendom. En bok i allmän egendom är en bok som aldrig har varit belagd med upphovsrätt eller vars skyddstid har löpt ut. Huruvida en bok har blivit allmän egendom eller inte varierar från land till land. Sådana böcker är portar till det förflutna och representerar ett överflöd av historia, kultur och kunskap som många gånger är svårt att upptäcka.

Markeringar, noteringar och andra marginalanteckningar i den ursprungliga boken finns med i filen. Det är en påminnelse om bokens långa färd från förlaget till ett bibliotek och slutligen till dig.

Riktlinjer för användning

Google är stolt över att digitalisera böcker som har blivit allmän egendom i samarbete med bibliotek och göra dem tillgängliga för alla. Dessa böcker tillhör mänskligheten, och vi förvaltar bara kulturarvet. Men det här arbetet kostar mycket pengar, så för att vi ska kunna fortsätta att tillhandahålla denna resurs, har vi vidtagit åtgärder för att förhindra kommersiella företags missbruk. Vi har bland annat infört tekniska inskränkningar för automatiserade frågor.

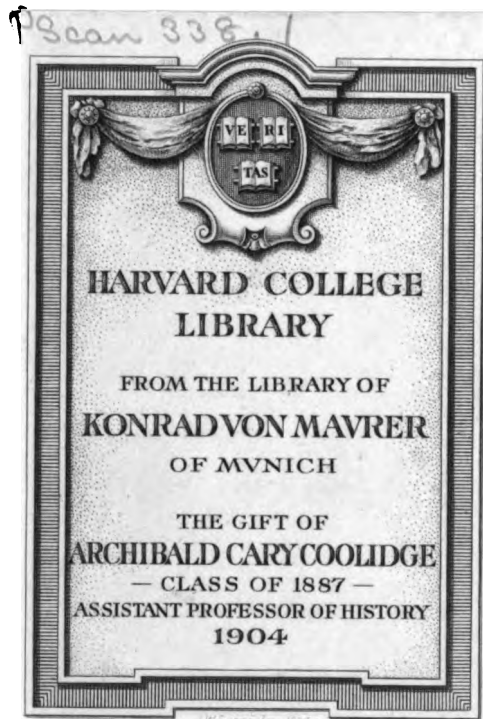
Vi ber dig även att:

- Endast använda filerna utan ekonomisk vinning i åtanke
Vi har tagit fram Google boksökning för att det ska användas av enskilda personer, och vi vill att du använder dessa filer för enskilt, ideellt bruk.
- Avstå från automatiska frågor
Skicka inte automatiska frågor av något slag till Googles system. Om du forskar i maskinöversättning, textigenkänning eller andra områden där det är intressant att få tillgång till stora mängder text, ta då kontakt med oss. Vi ser gärna att material som är allmän egendom används för dessa syften och kan kanske hjälpa till om du har ytterligare behov.
- Bibehålla upphovsmärket
Googles "vattenstämpel" som finns i varje fil är nödvändig för att informera allmänheten om det här projektet och att hjälpa dem att hitta ytterligare material på Google boksökning. Ta inte bort den.
- Håll dig på rätt sida om lagen
Oavsett vad du gör ska du komma ihåg att du bär ansvaret för att se till att det du gör är lagligt. Förutsatt inte att en bok har blivit allmän egendom i andra länder bara för att vi tror att den har blivit det för läsare i USA. Huruvida en bok skyddas av upphovsrätt skiljer sig åt från land till land, och vi kan inte ge dig några råd om det är tillåtet att använda en viss bok på ett särskilt sätt. Förutsatt inte att en bok går att använda på vilket sätt som helst var som helst i världen bara för att den dyker upp i Google boksökning. Skadeståndet för upphovsrättsbrott kan vara mycket högt.

Om Google boksökning

Googles mål är att ordna världens information och göra den användbar och tillgänglig överallt. Google boksökning hjälper läsare att upptäcka världens böcker och författare och förläggare att nå nya målgrupper. Du kan söka igenom all text i den här boken på webben på följande länk <http://books.google.com/>

THE
JOURNAL
OF
THE
ROYAL
ANTHROPOLOGICAL
INSTITUTE

VOL. 10
PART 1
1910

SKRIFTER UTGIFNA AF SVENSKA LITERATURSÄLLSKAPET. 1: 17.

SAMLAREN

TIDSKRIFT

UTGIFVEN AF SVENSKA LITERATURSÄLLSKAPETS ARBETSUTSKOTT

SJUTTONDE ÄRGÅNGEN 1896.

Innehåll:

Redogörelse för Svenska Literatursällskapets årsmöte.	
Ur Kil. Stobæi, E. G. Lidbecks och J. J. Björnståhls brefväxlingar	Af <i>Elof Tegnér.</i>
Några studier rörande Disa-sagan	Af <i>L. Bygdén.</i>
Werner von Rosenfelt	Af <i>Joh. Ax. Almquist.</i>
Anteckningar till Bellmansdiktens historia. III. IV. . .	Af <i>Richard Steffen.</i>
J. H. Kellgrens lärospån som kritiker	Af <i>Otto Sylvan.</i>
Ett och annat om Lidner.	Af <i>Karl Warburg.</i>
Nicolaus Ragvaldis tal i Basel 1434	Af <i>Werner Söderberg.</i>
Tillägg till J. H. Kellgrens lärospån som kritiker.	
Svensk literaturhistorisk bibliografi. XIV. 1894. . . .	Af <i>E. H. Lind.</i>
Förteckning öfver Svenska Literatursällskapets medlemmar år 1896.	

UPSALA 1896

AKADEMISKA BOKTRYCKERIET

EDV. BERLING.

Af Svenska Literatursällskapet utgifna skrifter:

1880—81.

- 1: 1¹. Samlaren, Tidskrift: I, 1. Pris i bokh. 3 kr.
- 1: 1². " " I, 2. " " " 2 "
- 2¹. Dagboks-Anteckningar af J. G. Oxenstjerna: I. Pris i bokh. 2 kr.
- 3¹. Ur en Antecknares samlingar: sidd. 1—64.

1881—82.

- 1: 2¹. Samlaren, Tidskrift: II, 1. Pris i bokh. 2 kr.
- 1: 2². " " II, 2. " " " I " 50 öre.
- 2². Dagboks-Anteckningar af J. G. Oxenstjerna: II. Pris i bokh. 3 kr.
- 4. En Svensk Ordeskötsel af Samuel Columbus. " " " 2 "
- 3². Ur en Antecknares samlingar: sidd. 65—192.

1882—83.

- 1: 3. Samlaren, Tidskrift: III. Pris i bokh. 2 kr.
- 3³. Ur en Antecknares samlingar (slutet). 6 kr.
- 5. Skrifter af C. G. Tessin: I och II. Pris i bokh. 2 kr. 50 öre.

1883—84.

- 1: 4¹. Samlaren, Tidskrift: IV, 1. Pris i bokh. 2 kr.
- 1: 4². " " IV, 2. " " " 2 " 50 öre.
- 6¹. G. Benzeltjernas Censorsjournal: I. Pris i bokh. 2 kr.
- 7: 1¹. 1500- och 1600-talens Visböcker: I. Harald Oluffsons Visbok. 1 h.
Pris i bokh. 1 kr. 25 öre.

1884—85.

- 1: 5. Samlaren, Tidskrift: V. Pris i bokh. 3 kr.
- 6². G. Benzeltjernas Censorsjournal: II. Pris i bokh. 2 kr.
- 6³. " " " III. " " " I "
- 1500- och 1600-talens Visböcker:
- 7: 1². I. Harald Oluffsons Visbok: 2 h. Pris i bokh. 1 kr. 25 öre.
- 7: 2¹. II. Bröms Gyllenmärs Visbok: 1 h. " " " 2 "

Skrifter utgifna af Svenska. litteratursäll.

SAMLAREN

TIDSKRIFT

UTGIFVEN

AF

SVENSKA LITERATURSÄLLSKAPETS ARBETSUTSKOTT.

SJUTTONDE ÅRGÅNGEN

1896.

UPSALA 1896
AKADEMISKA BOKTRYCKERIET
EDV. BERLING.

$\frac{134}{37.4}$

PS. in 338.1

Harvard College Library
Von Maurer Collection
Gift of A. C. Coolidge
Jan. 13, 1904

65

Innehåll:

	Sid.
Redogörelse för Svenska Literatursällskapets årsmöte	I—III.
Ur Kil. Stobæi, E. G. Lidbecks och J. J. Björnståhls brevväxlingar.	
Af ELOF TEGNÉR	1.
Några studier rörande Disa-sagan. Af L. BYGDÉN	21.
Werner von Rosenfelt. Af JOH. AX. ALMQVIST	75.
Anteckningar till Bellmansdiktens historia. III. Af RICHARD STEFFEN	115.
J. H. Kellgrens lärospån som kritiker. Af OTTO SYLVAN	165.
Ett och annat om Lidner. Af KARL WARBURG	178.
Nicolaus Ragvaldis tal i Basel 1434. Af WERNER SÖDERBERG . .	187.
Tillägg till J. H. Kellgrens lärospån som kritiker	196.
Svensk literaturhistorisk bibliografi. XIV. 1894. Af E. H. LIND	
Förteckning öfver Svenska Literatursällskapets medlemmar år 1896.	

Härjämte medföljer såsom särskildt bihang för år 1896:
Johan Wellander. Literaturhistorisk studie öfver skiftet mellan frihetstiden
och den Gustavianska åldern. Af OSCAR LEVERTIN.

Redogörelse för Svenska Literatursällskapets årsmöte.

Den 24 April 1896 sammanträdde Svenska Literatursällskapet till allmänt årsmöte, hvarvid af sekreteraren upplästes följande

Årsberättelse för arbetsåret 1895.

»Under det förflutna året, det sextonde sedan sällskapet stiftades, har det sökt värka för sitt mål genom utgifvande af tidskriften »*Samlaren XVI*» samt Del. II af professor *H. Schück's »Lars Wivallius, hans lif och dikter»*, omfattande skaldens dikter jämte inledning. *Sam»-laren»*, som helt egnades C. M. Bellmans hundraårsminne, innehöll bidrag af professorerne *C. R. Nyblom* och *K. Warburg*, Doktorerne *A. Lindgren* och *L. Weibull*, Amanuensen *J. Flodmark* och Licentiat *R. Steffen*.

Arbetsutskottet har under året haft fyra sammanträden. Med glädje kan arbetsutskottet meddela att dess sträfvan att väcka intresse för sällskapets värksamhet och genom nya medlemmars kallande öka möjligheten för sällskapet att fortsätta och utvidga denna under det gångna året kröntes med stor framgång, i det under året antingen inträdt eller förklarat sig vilja inträda från och med 1896 16 ständiga och 114 årligen betalande medlemmar.

Upsala d. 24 April 1896.

Eugène Levenhaupt.

Härefter föredrogs följande

Revisionsberättelse

öfver Svenska Literatursällskapets räkenskaper för år 1895.

Sällskapets inkomster hafva varit:

Saldo från föregående år	3,406: 14
Årsafgifter af 348 medlemmar	1,740: —
Svenska Akademien för 20 exemplar	100: —
Årsafgifter för 1893 och 1894	20: —
1 års afgift för 1896	5: —
14 ständiga ledamotsafgifter	700: —
Lagerförsäljning	964: 45
Debiterade frakter och porton	66: 78
Räntevinster	138: 91
Summa kronor	7,141: 28

Sällskapets utgifter hafva varit:

Författarehonorar	487: 50
Boktryckarräkningar	1,547: 87
Bokbindarräkningar	40: 25
Distribution, frakter och diverse	320: 33
Saldo behållning:	
Utlånt mot revers	2,000: —
I Upsala sparbank	2,400: 38
I Mälareprov:s ensk. bank	250: —
Kontant	94: 95
Summa kronor	4,745: 33
Summa kronor	7,141: 28

Revisorerna anse sig böra framhålla det goda resultat, som utgående behållningen visar, beroende på nytillkomna ledamöters afgifter och ökad lagerförsäljning.

Räkenskaperna befunnos samvetsgrannt förda, och revisorerna få härmed föreslå, att sällskapet tacksamt beviljar skattmästaren D:r Aksel Andersson full ansvarsfrihet för år 1895.

Upsala den 2 April 1896.

Peter Bagge.

Rolf Arpi.

Sedan full ansvarsfrihet blifvit skattnästaren tacksamt beviljad, företogs den i stadgarne föreskrifna utlottningen af en bland arbetsutskottets medlemmar. Professor *A. Noreen*, som utlottades, invaldes ånyo. Till suppleant i utskottet omvaldes Docenten *E. Meijer*.

Till *revisorer* valdes Lektorerne *P. Bagge* och *J. F. Nyström* med Amanuensen *R. Arpi* och Professor *K. R. Geijer* som suppleanter.

Fil. Kandidat *Knut Barr* höll sedan föredrag »*Om prosten O. Broman († 1750) och hans roman Stilpho Thorgilssons historia.*»

Aftonens förhandlingar afslutades med uppläsandet af »*Sagan om Herrgården*» jämte en del aktstycken rörande kanslärsvalet i Upsala 1747, hvilka bibliotekarien *C. Annerstedt* benäget ställt till sällskapets disposition.

Vid arbetsutskottets samma dag hållna sammanträde omvaldes till Ordförande Professor *A. Noreen*, till Skattnästare Amanuensen *Aksel Andersson* och till Sekreterare Amanuensen Grefve *E. Lewenhaupt*. Arbetsutskottets öfriga medlemmar äro Bibliotekarien *C. Annerstedt*, v. Bibliotekarien *L. Bygdén* och Professor *P. A. Geijer*.

E. L.

Ur Kil. Stobæi, E. G. Lidbecks och J. J. Björnståhls brevväxlingar

i Lunds Universitets Bibliotek.

Det naturvetenskapliga studiet vid Lunds universitet har, såsom bekant, icke synnerligen gamla anor. I sextio år hade högskolan egt bestånd, innan någon undervisning i naturvetenskap, utöfver den som ansågs tillhöra tidens läkarebildning, där meddelades. Då stiftades — det var år 1728 -- en professur med det egendomliga läroämnet »philosophia naturalis et physica experimentalis». Den förste innehafvaren af denna e. o. professur blef *Kilian Stobæus*, känd inom provinsen såsom framstående läkare och samlare af naturföremål.

Endast fyra år innehade Stobæus denna lärareplats, innan han utbytte den mot professuren i historia, hvilken han, med titel af arkiater, innehade till sin död. Samtiden skattade Stobæus högt, och hans lärda arbeten rönt den för dåtidens svenska vetenskapsidkare ovanliga hedern att efter hans död utgifvas i en samlad upplaga i Tyskland. Men det som i eftervärldens ögon framför allt gifvit glans åt Kilian Stobæi namn, är hans förhållande till den unge Linnæus, som i honom vördade sin förste lärare i naturvetenskap. Det var Stobæus, som för honom öppnade sitt hus, sina samlingar och sitt efter tidens förhållanden rika bibliotek. Tack-samt talade ock Linné i sina själfbiografiska anteckningar om sin »hulde Stobæus». »Denne herre är jag obligerad, så länge jag

lefver, för den kärlek, han hade för mig, i det han älskade mig icke såsom en discipel, utan mer än som sin son»¹).

Lunds universitetsbibliotek förvarar åtskilliga af Kilian Stobæi efterlemnade papper, bland dem äfven ett litet band, innehållande hans brevväxling, eller rättare de fragmenter, som händelsevis däraf blifvit bevarade. Bland dessa bref till Stobæus finnas icke mindre än åtta från hans ryktbare lärjunge Linné, hvilka äro af stort intresse för kännedomen om Linnés ungdomsstudier och om arten af hans och Stobæi förbindelser. Dessa bref äro längesedan af forskningen uppmärksammade. De offentliggjordes först af Wieselgren, som enligt sin egen uppgift, fann dem »i akademiska bibliotekets skräphögar»²). Brefven äro skrifna under åren 1728—1732 och innehålla väsentligen redogörelser för Linnés enskilda förhållanden studier och naturvetenskapliga upptäckter. Jag bör här ej vidare uppehålla mig vid denna del af Stobæi brevväxling, ehuru den visserligen framför dess öfriga innehåll förtjenar uppmärksamhet, helst som dessa bref nyligen blifvit af den biografiska forskningen tillgodogjorda af Th. M. Fries i hans »Bidrag till en lefnadsteckning öfver Linné».

Men äfven andra af Kilian Stobæi korrespondenter förtjena nämnas, dels därför att de ega i vetenskapen kända namn, dels för att visa utsträckningen af den flitige forskarens och samlarens förbindelser. Den berömda mineralogen Magnus Bromell, äfven känd såsom numismatiker, slutligen president i Collegium medicum, finnes där representerad, liksom de båda Upsalaprofessorerna och fränderna Anders Celsius, astronomen och fysikern, och hans farbroder domprosten och polyhistorn Olof Celsius, författaren till »Hieroboticon sive de plantis Sacra Scriptura». Den sistnämndes förhållande till Linné i Upsala motsvarade i någon mån, som bekant, hvad Stobæus varit för Linné i Lund. I ett bref från 1730 tackar

1) Se vidare härom Fries, Bidrag till en lefnadsteckning öfver Carl v. Linné. I: 40 o. f. (Progr. Ups. 1893) jämte där citerade källor.

2) Besynnerligt nog trycktes de först i De la Gardieska arkivet, IX: 213 o. f. ehuru de visserligen aldrig tillbört detta arkiv.

Celsius Stobæus för att han sändt till Upsala en så »snabb discipel in botanicis som Dominus Linnæus är». En annan af Upsalas växande stormän, något äldre än Linné, den sedan så berömda läkaren Nils Rosén von Rosenstein, hörde äfven till Stobæi korrespondenter. I nära förhållande till såväl Linné som Stobæus stod en ung tysk läkare, som varit anställd såsom amanuens hos den sistnämnde under sin studietid i Lund. Hans namn var David Samuel Koulas och han slutade sin bana såsom stadsphysicus i Malmö, efter att hafva fortsatt sina studier i Upsala och vunnit doktorsgraden i Halle. Äfven denne lemnade från Upsala i bref till Stobæus en och annan notis af intresse¹⁾.

Äfven utom fäderneslandets gränser hade Stobæus förbindelser. Det närbelägna Köpenhamn erbjöd tillfälle till litterär brevväxling med de danska naturforskarna J. C. Fossius och Grothaus. Utom deras bref finnas äfven i behåll svarskoncepter af Stobæi hand. Brevväxlingen rör utbyte af lärda afhandlingar och vetenskapliga ämnen på samtidens lärda språk, latinet. T. o. m. i Italien hade den svenske forskaren i det undangömda Lund en korrespondent under denna tid af föga utvecklade samfärdsel mellan södra och norra Europa. Det var professorn i naturalhistoria Giuseppe Monti, föreståndare för den botaniska trädgården vid Bolognas berömda universitet. Samlingar af naturalster äro föremålet för hans bref såväl som för de flesta utländingars, som finnas i samlingen.

* * *

Sedan Stobæus lemnat den för hans räkning inrättade professi-
onen i »*philosophia naturalis*» öfvergick den, under namn af »*philosophia experimentalis*» till professor Harmens, och kort därefter bestämdes, att denna lärostol skulle tillhöra medicinska fakulteten. Härmed var det också slut med den tillfälliga uppblomstringen af de beskrifvande naturvetenskapernas studium. Om också Harmens

¹⁾ Jfr. Fries, *anf. st.* I: 41, II: 69.

någon gång finnes hafva föredragit en »cursus physicus» öfver »de fyra elementerna eld, luft, vatten och jord», så lades tyngdpunkten af hans undervisning dock åt andra håll, företrädesvis åt experimentalfysiken. I vetenskapens häfder är Harmens' namn föga berömdt.

Vid 1700-talets midt vann lärosätet en fastare form för den naturvetenskapliga undervisningen. Namnet *Erik Gustaf Lidbeck* är det första, som möter oss bland den rad af naturforskare, som under därpå följande seklet skulle göra så mycken heder åt det Carolinska universitetet. Han var en af Linnés käraste lärjungar. I naturvetenskapen har han väl icke efterlemnats något namn såsom banbrytare, men hans verksamhet här har tvifvelsutan i åtskilliga afseenden varit af betydelse.

Enligt tidehvarfvets sätt att ur den praktiska nyttans synpunkt bedöma vetenskapens värde, var det honom, såsom lärare i naturalhistorien, föreskrifvet att, jämte den akademiska undervisningen, äfven »befordra plantager i Skåne af allahanda växter, som äro nyttiga i hushållningen, läkekonsten och vid färgerierna». Lidbeck, som 1750 anställdes vid universitetet såsom medicine adjunkt med undervisningsskyldighet i naturalhistorien, och som 1752 blef »præfectus hortus botanici» samt 1756 professor i »historia naturalis», innehade jämte dessa akademiska tjänster äfven uppdraget att vara »plantagedirektör i Skåne»; och den lön, som åt honom från början anvisades, utgick från — manufakturfonden. Den praktiska sidan af Lidbecks ämbetsverksamhet tog också företrädesvis hans tid i anspråk; »de skånska plantagerna» och silkesodlingen i Lund samt anläggningen af universitetets botaniska trädgård kräde hans omtanke och omsorg. Ett af hans verk, åt hvilket man i Lund ännu vid det 19:de seklets slut kan glädjas, är Lundagårds plantering.

Lidbecks brevväxling, som förvaras på Lunds bibliotek jämte åtskilliga af hans andra papper, företrädesvis rörande hans ämbetsverksamhet på det ekonomiska området, visar hans personliga förhållande till en mängd af samtidens främstående män. Äfven här, liksom i Stobæi brevväxling, möter oss Linnés stora namn.

Den store naturforskaren visar i de här bevarade talrika breffen — 35 till antalet — från den tid, då han stod på höjden af sitt rykte, sitt varma intresse för sin unge lärjunges framgång. Han följer Lidbeck med råd och uppmuntran under hans bana som ung tjänsteman i Stockholm och i Lund, han nitälskar för hans befordran, han skämtar på sitt egendomligt naiva sätt öfver sin fyraåriga dotter Lisa Stinas saknad öfver sin »fästmans», husets väns, frånvaro. Äfven dessa bref finnas offentliggjorda, och jag bör förut-sätta äfven dem såsom bekanta. Det var till firandet af det hundraåriga minnet af Linnés död, som de utgåfvos i en akademisk festskrift af professor G. Ljunggren¹⁾.

Men Linnés bref äro långt ifrån de enda af intresse i denna samling. Äfven några af hans lärjungar finnas där representerade. Ett par af dem må särskildt nämnas: Daniel Solander, som i England gjorde den svenska naturforskningen fräjdad, och Per Löfving, tidigt bortgången under en forskningsresa till Södra Amerika. Bådas bref visa det patriarkaliska förhållande, i hvilket »Herr Arkiatern», »Floræ förnämste troman», såsom han nämnes, stod till sina lärjungar. Solander berättar i bref till Lidbeck från Upsala, att han tillbragte sin tid mera i Linnés hus än »i sitt rätta kvarter», och Löfving hade äfven under en del af sin Upsalatid slagit ner sina bopålar hos den store mästaren. Linné kallar honom sin »käraste och bäste discipel» och har han i förtälet till den af honom utgifna samlingen af Löfving's botaniska rön och anteckningar under den forskningsresa, då han tidigt slöt sin lofvande bana, tecknat en sympatisk bild af den unge forskaren. »Loefling upoffrade sig, heter det där, för Flora och dess Älskare; de sakna honom»²⁾.

Följande utdrag ur Löfving's bref från Upsala till Lidbeck må här finna en plats. De äro skrifna med all den ungdomlighet, som är att vänta af en 21-årig student, men ega sitt intresse dels för

1) Lund 1877, 4:o.

2) *Iter Hispanicum* eller Resa till spanska länderna uti Europa och America, Stockholm 1758.

brefskrifvarens skuld, den unge Linnéanens, af hvilken mästaren väntade sig så mycket, dels såsom meddelande hvarjehanda interiörer från Linnés tid i Upsala.

Löfving skrifver till Lidbeck, sin äldre vän och studiikamrat, då nyss anställd i Lund såsom medicine adjunkt:

Upsala d. 21 Sept. 1750.

I.

Höglärde Herr Adjunct,

Min noble Bror och stora gynnare.

— — — Min käraste Bror lär ej undra på min försumlighet, då han får höra, att jag är blifven nödgad, att afsäja allt umgeuge, all bekantskap ock idkande af denna för kära Floræ vettenskap ock dess betjäning. Tvingande omständigheter hafva varit uphof till denna stora ändring, som händt i mitt System. Floræ förnämsta Troman har anbefalt mig sjelf, att lemna alla Botanici, ock icke en gång tala vid sig om något anrörande desse mina förra nöjen; har befalt mig flytta ifrån det hus, hvarest jag med någorlunda jemn lycka lefvadt inemot 2 års tid; har ock lemnadt mig uti fremmande händer, på hvilkas nådiga tal jag får lefva på (!) tills Juhl, då [de?] vilja narra ur mig allt vett, som jag under den tid hinner suppa in. Archiatern har pålagt mig att undergå 2 examina på en gång, som vill aldeles öfvermanna min så klena förmåga, hvarföre jag måst taga det beslut, att med de vapn beväpnat mig, som jag får lära af dem¹⁾. Jag måste löpa ifrån kl. 8 om morg. till 6 och 7 om qvällen i allas collegier, både Theologiska och Philosophiska, hvilka bägge Faculteter jag nu måste bereda mig emot, att feckta så godt det ock går. Herr Adjuncten ser ju då hvad hopp jag har att få nyttia det ljufva umgäuge jag tänckte denna tid få äga med Floræ sönnar, ock i hvad slut det stadnat. Jag vore hågad att aldeles vara hos dem,

1) Författaren aflade aldrig de akademiska examina, hvilkas förberedelser här skämtsamt beskrivas.

men jag är rätt rädd för näpsgäld. Danske Botanicus Hr Holm¹⁾ är nu den enda, som min Förman gifvit mig lof på att vara ihop med: så att äfven häruti jag fådt lof att bo hos honom. Han är nu för tiden den endaste, som någon gång ibland tar mig bort utur mina spiritueusa saker, mina Entia, Principia, contradictiones, lineer, puncter, anglor, velocitates, quantitates, motus, apparentias, parabolas, series, proportiones, $A - B + C$, homines, Reges, Caroli, Gustavi, idiotismi, Tropi &c. och Gud vet icke hvad, som jag måst dragas med, en del med större oro, en del större nöje. Han, säger jag, är just nu endaste driffiädern, som lockar mig att ännu underhålla gammal bekantskap med Botanici, så att alt hvar jag gör i den maade, så är det af honom först utkommit, och äger kanske liten del i detta brefs affärdande med. Men, min store Bror, jag går för långt af vägen och kommer nu först ihog att jag uttröttat Er, Herr adjunct, med ett långt intet.

Denna dagen likväl påminner mig också det nöje jag i fjol ägde, då jag med vår lilla M. L. Stina²⁾ gjorde besök hos Bror, som då var innehafvare af Axbergiska prospecten, att åskåda den marknad, som Upsala då firade i dag ett år sedan. Vi bereda oss i år till samma syssla, men sakna en så kär värd, vi då ägde i min genereusa Bror. — — Herr Holm har redan varit inventor till en ny Jungermania, som är rätt liten men nog vacker. Kallas hos Dillenius *Lichen astrum exiguum, capitulis nigris lucidis, e cotylis parvis enascentibus*. Dill. musc. 513 t. 74 f. 46, hvaraf ett litet men vackert exemplar följer med tillika med *Ceratophyllum*, *Crassulæ*, *Zanichellia*, *Lemnia* 1000 som äro rara växter här på orten, äfven som iag hoppas de äro för K. Bror. Hr Adjunctens vistande på en aflägsen ort ifrån Upsala, har underhållit vårt hopp, att få till skicknings några skånska örter, som finnas omkring

1) J. F. Holm, slutl. professor i ekonomi vid naturalie-kabinettet på Charlottenborg i Köpenhamn, studerade i Upsala 1750 och 1754—57, då han af Linné promoverades. Han afled i unga år.

2) Linnés 7-åriga dotter Elisabeth Christina. Lidbeck benämndes skämtsamt hennes fästman (jfr ofvan s. 5). Lisa Stina Linné blef sedan gift med löjtnanten, sedan majoren C. F. Bergencrantz.

Lund rätt många. Vi bedja ödmjukligen Hr Holm ock jag att intet vårt stora hopp må få samma utgång som Finska Campagnen.

Mamsel L. St. står så ut för Rådman Kähler som friar till henne hos Mad. Elison, och säger att hennes festeman är död. Skrif derföre en försäkran att I aldrig tänkt att dö, sedan I rest ifrån Upsala. — — —

Jag lefver oafflåteligen

Herr Adjunctens ödmjuka dräng

Pedro Löfling.

II.

S. T.

Min gunstige Hr Bror.

$$\sqrt{AB - CF} : \sqrt{DE + GH} :: Rq. - Pq$$

$$\sqrt{4AB - 4CF} = Rq + SOq - LNq.$$

Dylike saker vankas nu dagel. et
quidem supra captum.

Jemte osäjelig tacksäjelse för K. Brors angenäma bref, vill jag med några ord låta K. Bror veta våra sakers tillstånd i Upsala, nemligen alt hvad jag kommer ihog, som hörer till vår sphær.

Att vår Medicinska Adjunctur redan en tid varit ledig är väl bekant, men om Bror vet, hvilken den samma nu fådt, tror jag mindre vara kunnigt. Förslaget hade Hasselqvist, Sidrén och Wahlbom¹⁾ upnämt, och alla trodde att D:r Hasselqvist skulle få det att det togs för re vera afgjort, men emot allas tro har Sidrén fådt det och är ovisst hvem som arbetat ut för honom denna saken.

L. Wahlbom mistade således det ena och håller nu med full force att söka ett annat, neml. Provincialsysslan hemma i Calmar. Det säges att den höglärde Doctor Heiligtag²⁾ skal söka starkt

1) Jonas Sidrén blef sedan professor i anatomi och praktisk medicin i Upsala; Fr. Hasselqvist, en af Linnés käraste lärjungar, dog under en forskningsresa till Levanten 1752; J. G. Wahlbom, äfven en utmärkt botanist, blef provincialmedicus i Kalmar, slutl. (titulär) förste lifmedicus.

2) J. B. Heiligtag, slutl. provincialmedicus i Blekinge, hade i Upsala disputerat under Linné.

med Wahlbom, men nog tror jag Calmarienses bäldre önska sig sin Landsman framför den andra som är ett godt stycke karl.

P. Osbeck¹⁾, Hans Ärevördighet Prästen vid Ostindiska Compagniet har väl rest i början af denna vecka från Götheborg på det skepp, som nu går åt Ostindien. Bror kände honom, menar jag. Han var min intima vän och en käck Historicus Naturalis och just fallen till det. Han hade många, eburu rätt starka competitores till Prästsysslau, men hans Naturalkundskap öfvervägde de andras magt, så att han framför de andra blef utvald af Directeurerna. Är icke nu ett starkt spel vunnit i denna saken. Jag gaf hon[om] en så vidlöftig och omständelig Instruktion på observanda, att om han följer det så, som jag boppas, så har han värdelig heder af sin Resa.

Brors lediga tjenst Oeconomie Docenturen har ända tills nu varit obesatt, då änteligen Mag. Trozelius²⁾ om förra söndagen ärhölt sin publique fullmagt att docera uti Oeconomia privata. Rothof³⁾, vår långa Bror, har ock sökt att få bli Oeconomie Docens, och om Berchen håller ord, så ärnar han lemna honom Oeconomia metallurgica et manuarua, och Trozelius altså Oeconomia rustica privata.

Men Hr Arch. har gjordt instance att Prof. Berch (inter nos sanctissime sagt) ej har magt att tillsätta Docenter i Oeconomia privata, hvilken del han sjelf aldrig läst, ej heller vid påstående att han ock skulle läsa den, då Prof. Berch sagt, att den hörde honom intet till, utan alenast publica. Arch. säger grunden till Oecon. privata är Naturalhistorien, hvaruti Arch. ej håller Trozelius nog grundad, ej heller vill han tåla att Prof. Berch skall sätta Docentes i sin profession. Hr Arch. sade mig sin mening, men

1) Slutl. teol. d:r och kyrkoherde i Göteborgs stift. Fruktarna af sin resa till Kina framlade Osbeck, såsom bekant, i sin Dagbok öfver en ostindisk resa 1750—1752. Stockholm 1757.

2) »Nota ad modum Minelli. Chaos summæ eruditionis, sade en student en gång till Prof. Klingenstjerna uti en oration, då han skulle krusa allt för väl och för mycket. Limitatis limitandis» (*Anm. af brefskrifvaren*). — Trozelius blef sedan (1758) professor i ekonomi i Lund och gjorde sig mest känd såsom pekoralist. And. Berch var professor i ekonomilagfarenhet och statsekonomi, men utbytte sedermera denna befattning mot akad. räntmästaretjensten.

3) Antagligen Lorens Wolter R., sedan lektor vid schäferiskolan i Ålingsås, förf. till några ekonomiska rön, införda i K. Vet. Akad:s handl. m. m.

om han ännu andragit sin mening i Consistorio, eller om han ärnar göra det, är mig aldeles okunnigt.

Eljest uti Historia Naturali har Hr Archiatern en tid haft att syssla och är ännu ej slutat, med Hr Gregori Demidoffs herbarium ifrån Ryssland, på hvilket han skal skrifva namn. De äro samlade uti Kamskatka ock Sibirien, som äro de yttersta af Asien, af Doctor Lerche, som en tid varit vistande i Astrakan vid Caspiska hafvet, men 1748 och 1749 rest på förenämnde orter. Samlingen är ungefär af 800 örter. Större delen rätt rara och en del helt nya, hvarföre Hr Halenius Uplandus, Med. stud. åtagit sig dem i en disputation att beskrifva ock afteckna, som nu ungefär är under prässen i Upsala¹⁾. Således kommer en disp. säkert ut under Hr Archiatern denna termin. Mr Demidoff är en National Ryss af den rikaste Famille i Ryssland (Hans Fader var Zar Petters Favorit) och en ganska stor älskare af curieusa saker och NaturalHistorien. Han var också densamma som skaffade till rätta det (den?) flitiga Stellers samlingar, som annars hade förkommit efter hans död 1746 i Siberien (Tiumen), hvilket Hr Archiatern hade 1748 om sommaren att sätta namn på. Bror vet väl annars Historien om Stellers resor i Siberien, Kamskatka, samt Norra America²⁾.

Hr Bror lär väl annars hafva mättat sin lystnad nu med Philosophia Botanica? Skånska resan är tryckt, 15—16 ark, men sedan sista Wettensk. Acad. Handlingar började tryckas, så har intet ark blifvit sedermera tryckt, och vi veta ej buru snart Hr Salvius ärnar fortsätta det öfriga. Emellertid har jag att syssla med Registrens uppsättjande öfver Resan så länge³⁾.

1) Plantæ rariores Camchatenses. Præs. C. Linnæo, resp. J. P. Halenio.

2) Den tyske läkaren och naturforskaren G. W. Steller, känd genom sin Beschreibung von dem Lande Kamtschatka, frös ihjäl i Sibirien på hemresan från Kamtschatka. — En son till den här omnämnde Gregori Demidoff, grundläggaren af de Sibiriska bärgverken, var Paul Gregorievitj D., som en tid under Linné studerade naturvetenskap i Upsala och sedermera i Moskva anlade ett naturhistoriskt museum, botanisk trädgård o. s. v.

3) Löfving var äfven 1760 sysselsatt med att efter Linnés dictamen nedskrifva hans Philosophia botanica, enl. Linnés uppgift i biografien öfver Löfving.

För 2 dagar sedan så kom hit till Academien en Norrman ifrån Christiania, som studerar Bergsväsende och Chymie samt Mathematique, benämnd Gram, så att vi nu hafva fådt 2 Danska hit¹⁾. — — — Herr Holm mår Gud ske lof braf, han tackar ödmjukel. Hr. Adjuncten för de angenäma hälsningarne, samt hoppas tillkommande midsommarstid få den fägnaden att upvagta K. Bror i sitt Lundiska Residence i nya Trägården. Hans Herbarium lofvar sig alt godt till Recrutering af de nyaste och Raraste skånska örter, som Bror innan den tiden kan söka upp. Jag vet ej hvad för likhet Naturalisterna äga med det Påfviska Clereciet, de äro alltid så måna om förtjenst ock alltid på det nogaste iagttaga sina förväntade fördelar vid alla möjliga tillfällen; dock skiljas de i ett mycket ädelmodigare mål ifrån hvarannan, att de söka eller åtminstone böra söka tillfällen till reciproque skatt tillbaka, hvilket ännu aldrig gerna fallit på en Clericus. Observata observ.

Att L. Montin²⁾ hittade på en ny Scirpus lär vara Bror kunnigt, om jag mins rätt.

Gifve Gud! att jag nu hade sluppit mina förestående skärseldar, så skulle jag söka flera saker att antingen roa eller trötta ut Bror med, men nu i hasten måste jag bekänna att mig felas vidare Materia att fullfölja denna gång.

Kopporne grassera argt här i staden, så att hvarannan hafva den sjukdomen. Kähler är doctare, lilla Ekermans son har nu hafvit dem, ock Mamsel Ekerman, oagtadt hon en gång förr haft dem, har åter nu fastnadit deruti. Lindhult, sjelf medicus, har också blifvit af dem angripen. Detta är orsaken hvarföre vi äro nog rädda för vår lilla Mams. Lovisa, så att det är nu beslutit att hon skal resa till Fahlun, då Frun reser sjelf dit med. Åt Juhl lär hon ej komma, ty hon

1) J. Gram blef efter slutade studier i Sverige och i England assessor i Överbergamtet i Kongsberg.

2) Botanist, gjorde resor i Lappland och Norge, slutl. prov. medicus i Halland, (titulär) assessor.

lär vänta främmande till ifrån Tyskland, säges det i mjugg. Faluresan sker om måndag¹). — —

Mademoiselle Lisa Stinas bref let så altför tvetydigt, att jag ej vet hvad jag skall säga om sådana grofva beskyldningar eller Brott, som jag skolat bedrifvit emot 7:de Budet? Jag förstår ej väl; Men Er fästnöö ärnar jag ej stjåla, då jag för 15 sådana ej vill byta en enda Lovisa²). Var, för öfrigit, försäkrad, min gunstige Bror, att jag aldrig vill aflåta att visa det jag någonsin underlåter att lefva

Min Noble Brors

ödmjuke dräng

Pehr Löfling.

Upsala den 16 November 1750.

Ett tredje bref från Lissabon till Lidbeck lemnar notiser från resan. Löfling skickade därifrån de samlingar, som han bestämt för Linné och Lidbeck, under den sistnämndes adress med en skeppare från Kristianstad.

För öfrigt finner man en mängd af frihetstidens på skilda områden bemärkta män bland Lidbecks korrespondenter. Företrädesvis är det ekonomiska intressen, odlingsförsök, landbruksrön o. d., som föranledt brefvexlingen — ämnen, som särskildt, enligt tidens uppfattning, stodo naturforskningen nära. Där möta oss namnen Jonas, Klas och Patrik Alströmer, bröderna Bengt och Peter Jonas Bergius, den sistnämnde den Bergianska trädgårdens grundläggare och känd såsom ekonomisk författare, Lapplands topograf Per Högeström, som från höga nordn rådgjorde med Lidbeck om planteringsförsök, och kommerserådet Kryger, känd inom frihetstidens politiska och nationalekonomiska litteratur: han skrifver om politik och manufakturdiskont, men äfven om plantager och silkesodling.

1) »Lovisa»: Linnés ettåriga dotter (död ogift 90-årig); »Fru»: hennes moder Sara Elisabeth Morea; 1751 ²¹/₁ föddes hennes och Linnés fjärde dotter Sara Christina (sedan gift med kapten H. H. Duse).

2) Jfr ofvan, skämtet med Lidbecks fästmanskap till Lisa Stina Linné. Löfling spelade fästman på samma sätt till den ettåriga system Lovisa.

Å ämbetes vägnar stod »plantagedirektören i Skåne» i brefväxling med landshöfdingarna i Malmö och Kristianstad; den ryktbare partichefen grefve Axel Fersen förfrågade sig hos honom angående odling af rapsat, och universitetskanslererna grefvarna Löwenhielm¹⁾ och Falkenberg, i synnerhet den sistnämnde, meddelade sig med Lidbeck rörande plantageärenden och de länge upprepade försöken med mullbärsplantering och silkesodling i Paradislyckan i Lund.

År 1752, sedan Lidbeck året förut gjort början med anläggningen af botaniska trädgården i Lund, företog han en studieresa till Tyskland och Holland²⁾. Under sin vistelse i utlandet knöt Lidbeck åtskilliga förbindelser med utländska lärda. I hans brefväxling finner man de berömda botanisterna Chr. Gottl. Ludwig, professor i Leipzig, Oeder, den förste utgifvaren af »Flora Danica», representerade, så väl som Leydener-botanisten Wachendorf och Köpenhamns-professorn Kratzenstein, produktiv författare på det fysikaliska området. Med Svenska Vetenskaps Akademiens sekreterare Wargentin brefväxlade Lidbeck äfven flitigt.

En anekdot, som rör Linné, är i Wargentins bref bevarad. Vetenskaps Akademien hade 1763 utställt prisfrågan: »Huru kunna maskar, som göra skada på fruktträn, medelst blommornas och fruktträns affrätande, bäst förekommas och förderfvas?» Elfva svar inkommo. Priset tillerkändes Torbern Bergman, men fyra belöningsjettoner utdelades; bland dem en åt Lidbeck och en åt en okänd

1) Löwenhielms bref från den tid, då Lidbeck beklädde det akademiska rektoratet, röra därjämte åtskilligt annat och äro stundom ampra nog, ej precist mot Lidbeck, men mot det akademiska konsistoriet. Frågan gällde förvaltningen af universitetets medel: »Jag vill icken», skriver kansleren, »se genom fingret med herrar professorers tilltagsenhet att bemäktiga sig penningar, nu af den ena, nu af den andra kassan». Särskildt nämndes professorerna Bildstein och Colling, såsom de där »lagt hand på bibliotekskassan». Bibliotekarien Corylander, bekant såsom latinsk skald, synes hafva tyckt att kansleren varit för sträng i sin nitälskan. Han skref följande distichon:

Tu bene novisti discrimina juris at æqui,

Nec vult castrensi lege Minerva regi.

(Väl du skilja förstår det rättas och billigas gränser;

Krigsartiklarna ej tjene Minerva till lag).

2) Några anteckningar från denna resa finnas tryckta i Svenska Mercurius 1760.

man, en viss *C. Nelin*, som ej lät sig afhöra för att emottaga sin belöning. Denna Nelin förmodades sedan vara ingen mindre person än sjelfva Archiatern Linnæus, efter hvad Wargentín med en viss förlägenhet berättar för sin vän Lidbeck. Linné skulle ha röjt sig genom att visa sitt missnöje mot Bergman, den lycklige prisvinnaren. »Det af Linnæus föreslagna medlet» skrifver Wargentín, »med oljors strykande kring stammarna vore säkerl. det bästa, om det vore försökt. Men han nämner ej med ett ord, att han det försökt, och troligt är att därmed intet uträttas». Det lilla missödet kändes säkerligen lifligare inom Vet. Akademiens krets än af den store Linné¹⁾.

* * *

Ett par andra bref, hittills okända, från Linné själf, äfvenledes förvarade i en af Lunds universitetsbiblioteks brefsamlingar, bära vittne om hans utomordentliga anseende i Europas lärda värld. Det är i den bekante forskningsresanden *Björnståhls* brevväxling, som jag påträffat dessa bref, hvilka utgöra svar på bref från Björnståhl till Linné och äro skrifna under dennes långvariga utländska resa. Mångenstädes i Björnståhls tryckta reseanteckningar och bref nämnes Linnés namn såsom en rekommendation för hans landsmän. Själf skrifver han till Linné (1774): »Lefve länge och väl vår store von Linné, som är så stor, att Europen afundas på Sverige att ega honom! Jag åtnjuter öfverallt på mina resor en utmärkt heder däraf, att jag har den äran vara landsman och det som mera är, vän med den, hvars namn är odödligt». »Vänskapen» torde väl mera hafva bestått i bekantskap, än i ett närmare personligt förhållande under Björnståhls vistelse i Upsala, där han varit anställd

1) Utdelningen af priset föranledde en liten polemik. En anonym förf. utgaf 1764 en kritik öfver de 1763 tillsammans tryckta svaren på K. Vet. Akad. fråga (af Bergman, Leche, Schröder och Lidbeck, som erhållit och mottagit jettoner). En antikritik utgafs af Bergman under titel »Bref till Kongl Vetenskaps Akademiens sekreterare, angående anmärkningarna som utkommit öfver de svar etc. Tillsammans med denna skrift trycktes ett bref från Linné till Bergman, dat. 15 Juni 1764, äfvenledes bemötande de anonyma anmärkningarna. Jfr Åhr-ling, C. v. Linnés brevväxling, s. 3, där förhållandet med pseudonymen Nelin omnämnes såsom redan anmärkt i Aurivillii Catalogus Bibl. Upsal.

såsom magister docens, först i gotiska, sedan i arabiska språket, innan han 1767 anträdde sin utländska resa.

Det första af dessa båda bref, odateradt, är försedt med påteckning af Björnståhl: bekommit Paris d. 5 Sept. 1769.

Min kiäre och Lärde och värde
Hr Magister Docens.

Öfvermåttan tack för Edert senaste kiära bref, det jag besvarade.

Hälsa min söte Du Chesne¹⁾ den amable gossen, som skaffade mig Calceolaria, och hvilken nu står i blomma och ropar hwar timme Du Chesne. Aldrig någon ört har mer fägnat mig, aldrig har jag mer sorgfält upfödt någon ört i mitt fenster.

Hälsa honom och säg att jag har hopp få Loosa af ²⁾ Feuillot, ty en enda karl i Europa har henne nu i blomma och lofvat mig frön där af nästa vår om jag lefwer. Bannas något litet på Franske Botanisterne, som låtit en så förundrans wärd växt gå bort i deras trädgårdar; unge Hr Jussieu i Peru har först sändt henne till Europa³⁾. Jag kallar henne du syster till Calceolaria; bägge landsmän; bägge så afskilde från alla andra växter.

Huru snart få wi wänta Hr Magistern till oss åter?

Ännu har ej Professor Berch fått Räntmästare fullmacht, altså är ingen förändring.

Ingen är ännu blifwen Politie Borgmästare äfter salig Printz.

Hwad nytt i stora werlden wet Hr. Magistren redan.

Detta i stor hast, då jag står på resan till Stockholm.

Eder egen
Carl Linné.

1) A. N. du Chesne, då en 22-årig yngling, sedan känd genom arbeten i trädgårdsskötsel; lärare i naturvetenskap i S:t Cyr.

2) Tomrum i originalet.

3) Jos. de Jussieu, bekant genom sina resor i Peru, var vid denna tid 65 år gammal. Han nämnes den dungen, såsom den yngste af de tre botanister af detta namn, som först gjorde det berömdt. Den mest berömda, Antoine Laurent de Jussieu, grundläggaren af det naturliga växtsystemet, var 1769 endast 21 år gammal.

Det andra brevet utgör svar på ett bref från Björnståhl, dateradt Karlsruhe d. 1 Jan. 1774¹⁾. Han vistades där med sitt resällskap, en ung baron Rudbeck, och var jämte honom en ofta sedd gäst vid markgreffen Karl Wilhelms af Baden och hans gemåls, Karolina Lovisas af Hessen Darmstadt hof. Det markgreffliga paret möttes i gemensamma intressen för statshushållning och ekonomiska reformer, för naturvetenskapliga studier och för samlande af sällsynta naturalster. I 73 år regerade Karl Wilhelm af Baden med heder sitt lilla rike, som mot slutet af hans lefnad upphöjdes till storhertigdöme. Han var en af de regenter i den upplysta despotismens stil, hvaraf det 18-de århundradet egde åtskilliga utmärkta representanter. Samtiden skattade högt såväl hans som hans gemåls kloka och sparsamma förvaltning, och den bild, som Björnståhl ger af det lilla furstebhofvet, är ganska tilltalande.

I sitt bref till Linné skildrar han sitt gästfria mottagande där och berättar, att Linné var ett ständigt föremål för markgreffvens och markgreffvinnans samtal, »ty», säger han, »de älska icke allenast naturalhistorien, utan de äro däri så hemma, att man måste falla i förundran. De känna Herr Archiaterns systema, genera och species på sina fingrar». Han skildrar Karlsruhes bärligheter, särskildt dess utmärkta botaniska trädgård, och berättar att markgreffvinnan, själf skicklig i teckning och målning, redan vidtagit förberedande anstalter för utgifvande af ett stort botaniskt planschverk med titel »*Icones omnium specierum plantarum Linnæi equitis*», ett jätteverk, som skulle omfatta omkring 10,000 kopparplåtar. En bekant kopparstickare vid namn Gauthier d'Agoti hade kort förut anländt från Paris till Karlsruhe för att utföra detta arbete under markgreffvinnans ögon. För hvarje plansch skulle han erhålla icke mindre än 9 dukater.

På samma gång som Björnståhl nu meddelar dessa för den gamle Linné så högst smickrande nyheter, begär han å markgreffvinnans vägnar upplysningar om nyare botaniska planschverk och

1) Först tr. i Samlaren, D. 6, sedan omtryckt i Björnståhls resa, II: 236.

uttrycker hennes önskan att genom Linnés bemedling till sina samlingar och bibliotek få åtskilliga svenska bidrag, särskildt mineralier. Hennes mening var, berättar äfven Björnståhl, att sedermera låta gravera Linnés »Systema naturæ animalium» och att låta flere gravörer arbeta samtidigt för påskyndande af det botaniska arbetets fullbordan. Såsom prof medsändes en redan utförd gravyr af en Veronica-art.

Linnés svar röjer måhända, att åldern hos honom nu började taga ut sin rätt, men målar på hans egendomliga och naiva språk den gamles glada öfverraskning och visar, i hvilken grad han ännu i ålderns dagar var förtrogen med samtidens botaniska litteratur. Han skrifer:

Min Herre

Huru mycket M. H:s beskrifning om Carlsruhiska trädgården fögnade mig kan jag ej beskrifwa; jag blygs att tillstå det jag aldrig tillförene haft om honom rätt ide, ehuru jag har correspondence öfwer hela Europa, ja öfwer mästa werlden. Nog har jag kiänt Trants Catalogum H. Carlsruhani¹⁾, men intet mer. Jag stante i största consternation wid det M. H. beskriwer mirakler, som aldrig existerat a mundo condito och jag twiflade om någonsin kunde ske: at en Regerande, ja en Printsessa, skall få couragie at med så oändelig möda, med så makalös stor depence drifwa Natural wettenskapen till sin aldra största högd. En så stor sak är Botanisterne ännu obekant, som hwar gosse borde hafwa sig så wähl bekant som Alexandri Magni namn och bedrifter. Jag har önskat att man hade alla Planters figurer i ett wärk, ty det blifwer rättnu odrägeligt för private, mäst fattige, att kiöpa sig Botaniska Bibliotheker, men jag har aldrig wågat hoppas att det kunne ske, ty här till fodrades större capital än någon Potentat skulle willia bestå, ty blef jag wid denna beskrifning alldeles consternerad. CAROLINA LOVISAS namn borde altså stå med gyllene

1) Antagligen Thran, Index plantarum horti Carlsruhani tripartitus. 1773.
Samlaren XVII.

Bokstäfwer skrifwit på en crona, hängd öfwer hwar och en Botanistes bord. Historien har aldrig ännu, och aldrig warder här äfter hörandes en så stor liberalitet för wettenskaper af någon Potentat. Ach en Printsessa, som detta storwärk gör, som sielf förstår Botaniquen, som sielf excellerar i ritkonsten, som gör sig ett mausoleum durablare än Pyramiderna i Aegypten; som aldrig någon tid kan utplana. De gamle Botanici woro nöjde med grofwa träfigurer, wårt seculum har gjort dem prächtigare med lefwande färgor, såsom Weinman, Blakwel; ännu bättre af Phil. Miller, Catesby, Ehret, John Miller¹⁾.

Det var stort af förra konungen i Danmark, att han lätt genom (*Oeder*²⁾ afrita alla Danska växter med lefwande färgor, men det cesserade med konungens lif ofulkomnat. *Jacquin*³⁾ continuerar att på lika sätt afrita de Europeiske växter, som *Oeder* ej haft.

Jag hisnade att se *Hills* stora wärk⁴⁾ af några och tiugu tomer uti imperial folio med de prächtigaste figurer på hvartannat blad, med växter; men jag kunne gråta då jag såg ett så dyrbart wärk, som aldrig Botaniska wettenskapen haft, med sine figurer så litet äller intet likna[n]de sine växter, och att ritaren ej dugit.

Joh. Miller (annan än Trägårdm. Miller)⁵⁾ gifwer nu ut en Planta, af hwar ordine, allenast, med de härligaste figurer, som werden någonsin sedt, af hwilka wid pass 20 tabeller äro utkomne, som hafwa äfven fructifications delarne utsatte. Detta bör den största Printsessan se; det utgifwes i London; om den namnkunnigaste

1) Weinmann, *Phytanthoza iconographia*, fyra bd. fol. utkom 1737—45; Blackwell, *Herbarium Blackwellianum*, ed. Trew, sex bd med 600 pl. 1750—73; Phil. Miller, *The gardeners Dictionary* utgafs i många upplagor på olika språk; Catesby, *The natural history of California, Florida and Bahama islands*, 2 bd fol., utg. 1731—43; Ehret, *Plantæ et papilionες rariores depictæ et æri incisæ*, Lond. 1748—59 fol.; Joh. Fred. Miller, *Icones animalium et plantarum*.

2) *Flora Danica*, hvars förste utgifvare var G. C. v. Oeder, började utkomma 1761.

3) Den österrikiske botanisten Jacquin har bland en mängd botaniska arbeten med planscher utgifvit *Flora Austriaca* i fem band, fol.

4) J. Hill, *The vegetable system*, 26 band fol. 1761—75.

5) Se ofvan not 1.

Doctoren i London, Dr Fothergill, anmodas, så sänder han det straxt.

Burmans (sonen) *Plantæ Indicæ*¹⁾ äro tryckte i Amsterdam 4:o har monga indiska afteknade växter.

Gmelins *Floræ*, tom. 3 och 4 samt han[s] *Fuci*²⁾ lära wara bekante. Annors(!) wet jag inga nya, utom *Allioni* (Piemont) och *Gouans* (Monspeliensis) nya tractater, dem jag ännu icke sielf fått och *Jacquins* samt *Scopoli* wärk³⁾.

Det öfwersände Specimen *Veronica arvensis* ex Oederi *Flor. Dan.* är till pricka likt Oederi figur, hwar wid jag bör påminna att Oederi figurer äro till de mästa goda och lika siue växter, dock ej alle; ty åtskillige äro ritade erecta, som dock äro krypande; åtskillige föreställa ett älendigt specimen; åtskillige en alt för liten gren. Denna *Veronica arvensis* är af Oeder allt för illa afritad, att ingen kan kienna växten af figuren och altså af de cas-sable. Förnämligast fattas serraturerne i bladen, som aldeles intet kunna ombäras. Wiste jag hwilka genera kommo här näst att stickas, wille jag gierna determinera de figurer, som i mitt tycko woro likast. Det woro största skada i werlden, om här uti ej blefwo selectus.

Thrans Hortus Carolsruhanensis har jag länge haft, men den beskrifning jag nu fick, gör at jag herefter [tviflar] om någon i werlden är splendidare. Woro jag ung, jag reste säkerligen ut, endast att se denna pracht.

Om 8 dagar reser jag till Stockholm då jag i underdånighet hos Hans Majest och äfwen Änke Drottningen skall föredraga om Stensambling till detta prächtigasta Museum.

1) *Rariorum africanarum plantarum ad vivum delineatarum decas* 1—10. Amstelod. 1738—39.

2) J. G. Gmelin, *Flora Sibirica* 1—4 Petersburg 1747—69. — S. G. Gmelin, *Historia fucorum*. Petersb. 1768.

3) Allioni, professor i botanik i Turin, var förf. till en berömd »*Flora Pedemontana*»; Gouan, utgifvare af »*Hortus regis Monspelensis*», var känd såsom den som i Frankrike först tillämpat Linnés system; Scopoli, slutl. professor vid univ. i Pavia, utgaf bland andra naturvetenskapliga verk en »*Flora Carniolicæ*», och hörde för öfrigt till Linnés motståndare; Jacquin: se ofvan.

Nu har jag utom lands att sambla växter 4 Botanicos, mine disciplar; *König* i Tranquebar, D:r *Thunberg* i Cap. b. spei, som jag hoppas nästa vår få resa till Japan; *Berlin* i Guinea; *Sparrman* vid nya södra werlden, där Solander war för ett par åhr sedan. Alla desse sände mig förledet åhr en ganska stor mängd af nya växter. Mera härnäst.

Förblifwer M. H. hörsame tienare

Carl v. Linné.

Upsala d. 28 febr. 1774.

(*Anteckning af Björnståhl*):

Bekommit i Hag d. 13 Sept. 1774. Öfversatt på Fransyska i Hag och afskickat till H. Durchlauchtighet den Regerande Markgrefvinnan af Baden till Carlsruhe den 22 Sept. 1774.

Björnståhl och Linné hade emellertid jublat för tidigt: det stora verket blef aldrig fullbordadt, och »den stora Printsessan» kom icke, för att begagna Linnés ord, att göra sig »detta mausoleum durablare än pyramiderna i Egypten». Endast 138 planscher lära hafva blifvit utförda, innan markgrefvinnan afled 1783. Anledningen därtill är mig obekant. Kanske verkade de stora kostnaderna, när det kom till stycket, dock afskräckande på den sparsamma furstiinnan, om hvilken samtiden visste att berätta, att hon personligen dref en liten inbringande frukthandel med slottsträdgårdens produkter. Kanske visade sig också de svårigheter för stora, hvilka Linné själf, såsom vi sett, ej underlätit att påpeka genom sin kritik af det sända profbladet. Sin hyllning lärer han, enligt uppgift, hafva bragt hennne genom uppkallandet af växtsläktet *Carolina* insignis¹⁾).

1) Gistel, C. Linnæus, s. 140.

Elof Tegnér.

Några studier rörande Disa-sagan¹⁾.

Wänngarn. — Olof Rudbeck och Disa-sagan. — Äldre källor. — Distingen.

Historien om drottning Disa, som utgjort ett tacksamt ämne såväl för våra äldre författares poetiska framställning som för konstnärens pensel, lyder hos A. A. Afzelius i hans arbete Svenska folkets sagohäfder (I. s. 14) på följande sätt:

»När Konung *Frey* eller, efter andras berättelser, en Konung *Sigtrud* längst bort i heden tima regerade i Norden, hade, under en långvarig fred, folkmängden så tilltagit och förökats, att ett år, då vintern kom, war redan den gröda förtärd, som man om hösten insamlat; thy stämde Konungen all riksens allmoge till tings och rådslog, hwad bot man skulle finna för den swåra tiden, och blef då beramadt, att alla gamla, sjukliga, lytta samt orkeslösa skulle dräpas och offras åt Odin. Då en af Konungens rådsherrar *Sjustin* benämd, kom från tinget hem till sin gård, Wännegarn i Uppland, sporde honom hans dotter, *Disa*, efter nytt från tinget. Och, emedan denna hans dotter war i allting wis och klok, berättade han henne, hwad råd man stadnat wid. Då hon detta hört, sade hon sig bättre råd kunnat gifwa och undrade, att bland så många män ej mera klokhet funnits. Detta hennes tal kom ock slutligen för Konungens öron. Denne wredgades öfwer hennes djerfhet och inbillade förstånd samt sade sig wäl kunna göra Disa rådlös. Nu lofwade han att taga henne till råds, men med willkor, att hon skulle komma till honom, icke till fots, icke heller

1) Efter ett föredrag, hållet vid Svenska literatursällskapets allm. årsmöte den 19 April 1895.

till häst, icke åkande, ej heller seglande, icke klädd, ej heller oklädd, ej inom år eller månad, ej på dag, och ej på natt, och ej i ny, icke heller i nedan. Disa, bekymrad öfwer denna befallning, åkallade gudinnan Frigga om råd och for derefter till Konungen, på det sätt, att hon spände twänne ynglingar för en släda och lät wid ena sidan leda en bock, hade det ena benet i slädan samt det andra öfwer bocken och war sjelf klädd i ett nät. Kom således till Konungen, icke gångande, icke ridande, icke åkande eller seglande, icke klädd eller oklädd. Hon kom ej inom löpande år eller månad, utan på den tredje före Julsdagen, en af de dagar af solståndet, som icke räknades till sjelfwa året, utan till fyllnaden deri, och således icke heller ansågs tillhöra någon egentlig månad: likaså kom hon icke i ny, och icke nedan, utan just i fullmånaden; icke på dag eller natt, utan i skymningen. Konungen, hwars uppmärksamhet hon på detta sätt hade väckt, lemnade henne företräde och fann sådant behag i hennes samtal, fägring och förstånd, att han tog henne till Drottning. Enligt hennes råd fördelades allt folket i twänne delar, hwaraf en del (lottkastning skulle bestämma, hwilkendera) utrustades med wapen, jagtredskap och så mycket säd, som till ett utsäde kunde erfordras, samt bortsändes till de mer nordliga, ännu obebyggda orter, att der anlägga nybyggen och uppodla jorden. Många andra goda råd till landets fromma gaf denna Drottning, hwarigenom hon både af Konungen och folket blef älskad och ärad, och war hennes wishet så högt aktad i landet, att många swåra twister hänskötos till hennes dom wid midwintersoffret, som deraf snart fick bära namn af *Disa-blot* och *Disa-ting*, hwaraf den stora midwinters-marknaden i Uppsala ännu är ett minne. Så uppkom ordspråket: Godt råd är årabot; Bättre wara brödlös än rådlös.»

Afzelius tillägger:

»Denna saga har man hört förståndiga män på mångahanda sätt söka uttyda: Disa wille föreställa Konungen jordbrukets wigt och stora nödwändighet; hon sjelf, hwarken klädd eller oklädd, afbildade jorden i första wårtiden, då här och der gräs börjar

uppskjuta, men icke ännu med grönska täcker marken; träden börja, med sina swällande knoppar, wisa tecken till löfsprickningen, men sakna ännu sin wackra full-löfwade sommardrägt. Då är ej godt att färdas: hwarken wagn eller släda går wäl; då är bäst för bonden att passa wäl på tiden, wara förståndig på solens och månens skiften och verkningar, wäderlek, gamla märken och tecken, hwilkas kännedom är ett nyttigt arf af förfäders erfarenhet.»

Redan af det ofvan anförda finner man att Disa-sagan icke saknat sin både lärda och folkmässiga förklaring, man har tydligen anat en djupare mening dold i denna saga. Brutna ljud af en hel naturmyt tyckas här tränga oss till mötes, och vi skola här nedan erfara ännu mera i den vägen. För vår del skola vi dock i det följande söka en annan slags förklaring, icke så djupsinnig måhända, men som kanske bättre uppfyller förståndets fordringar. Vi skola gå successivt tillbaka i tiden och försöka att uppleta källorna till denna historia och om möjligt med ledning af dem söka förklara huru denna saga uppkommit och vunnit sin närvarande gestalt. Om också detta problem icke skulle vid första ansatsen finna sin fullständiga lösning, och om de slutsatser, till hvilka jag kommit, torde böra ännu ytterligare pröfwat, så hoppas jag att, då vägen en gång är beträdd, andra med bättre vetenskaplig utrustning skola följa i spåren.

Det är många skilda områden, som den kommande undersökningen måste beröra, ty sagan följer ej alltid regelrätta stigar, och derföre må man ej heller förundra sig öfver framställningens något brokiga innehåll. Den röda tråden bör dock kunna varnas, oakadt undersökningens slingrande gång.

* * *

En half mil norr om Sigtuna stad ligger det gamla godset *Wänngarn*, beläget på vestra sidan af den långa afsmalande vik, som från Sigtunafjärden i nordlig riktning sträcker sig upp mot Wassunda kyrka. Denna vik, å hvars motsatta sida egendomen

Löfstaholm ligger, bär namnet Garnsviken och har fordom stått i förbindelse med Ekhamnsviken och sålunda bildat en gammal farled upp till Upsala. Detta antydes just genom namnet Wassunda och bekräftas för öfrigt af traktens topografiska beskaffenhet. Äfven söder om Wänngarns slott har i äldre tider gått ett vattendrag, hvilket tydligen mynnat ut i Skofjärden; blott ett större dike kan sägas bäraf utgöra den ringa återstoden. Ännu i slutet af 1500-talet var der fiskevatten och båtled från Garnsviken upp under Wänngarns gård. Spår finnas att äfven i nordlig och nordvestlig riktning från slottet sjö fordom funnits. Hufvudgården var sålunda i forna tider belägen på en från alla sidor kringfluten holme. Vattnet har under tidernas lopp dragit sig undan, och nu ligger slottet ett godt stycke från Garnsvikens strand. Godsets öden kunna följas ganska långt tillbaka, det är få egendomar i mellersta Sverige, som ha så gamla och rika historiska minnen. Dess glansperiod inföll under den praktälskande grefve Magnus Gabriel de la Gardie, som förödmjukad, fattig och nästan öfvergifven här slutade sina dagar. I Dahlbergs *Suecia antiqua et hodierna* kan man i bild återfinna en del af de storartade anläggningar, som han under sin välmaktstid gjorde på sitt älskade Wänngarn.

Vinagarn benämnes gården under 12- och 1300-talen, i medlet af 1400-talet öfvergick namnet till *Wennegarn* och från 1700-talets början skrives det ömsom *Wennegarn*, *Wengarn* och *Wänngarn*. Beträffande namnets ursprungliga betydelse förorsakar den förre sammansättningsleden *Vin* ingen svårighet: detta ord betyder i det gamla språket gräsbevuxen mark, äng. Det ingår i norska staden Bergens medeltida namn *Björgvin*, den nedan berget ligande gräsmarken, bergsången. Det nordligaste spår af detta *vin*, jag funnit i svenska ortnamn, är *Vännäs* (o: *Vinanæs*), det ängsklädda näs, som bildas af Vindelälvens förening med Umeälf. — Deremot synes betydelsen af namnets senare led *garn* vara helt och hållet glömd, och dess förklaring har äfven utgjort ett *cruz* för språkforskarne. Man har till och med tagit keltiskan (*garrán*,

skog, lund) till hjälp för dess förklaring¹⁾. Såsom ortnamn förekommer detta *garn* dels enkelt, dels i sammansättningar både i Danmark, Norge och Sverige, mest dock i Upland och Södermanland samt på Gotland. Sålunda ha vi här i Upland äfven Angarn, Flatgarn, Rungarn, Svingarn, Höggarn, Eldgarn m. fl. I Södermanland: Tullgarn, Långgarn, Garn; Järna är ock här af en afledning. På Gotland påträffas Vester- och Östergarn, Gammelgarn, Åkergarn. I topografiskt afseende synas de med garn betecknade orterna stått i förbindelse med vatten. Man har derföre med hänsyn till ordets nuvarande betydelse i svenskan (i isländskan betyder *garn* ännu tarm) velat tolka det såsom ett långt och smalt vattendrag²⁾. Dermed stämmer väl i några fall topografien, men i andra synes denna betydelse vara omöjlig att fasthålla. I sin beskrifning öfver Tullgarn har grefve F. U. Wrangel, som ock kommit in på frågan om garns betydelse och för detta ändamål sammanfört ett betydligt antal hithörande ortnamn, uttalat den meningen att ordet torde betyda holme eller skär, och denna betydelse synes särdeles väl lämpa sig till dessa orters belägenhet, men han har afstått från hvarje språklig förklaring. Ehuru det synes förväget af en, som icke är språkforskare, att försöka sig på en förklaring, der så många språkforskare strandat, vill jag dock framlägga ett försök till frågans lösning, som synes mig enkel och sannolik.

Danskar och norrmän ha, som vi veta, qvar i sitt språk ordet *arne*, *arnested*, eldstad, af det isländska *arinn*, som ursprungligen betyder upphöjning i allmänhet och som slutligen öfvergått att beteckna den upphöjning öfver golfvet i våra nordiska förfäders ryggsstugor, hvar på stockelden var upptänd. Jag tror att vi i ortnamnet *garn* återfinna detta *arinn*, blott i förening med germanskt *ga*-prefix (*ga-arinn*), hvilket synkoperats framför *a*-vokalen. *Garn* skulle sålunda i sjelfva verket beteckna något öfver vattenytan

1) *Rydqvist*, Sv. språk. lagar V. s. 251; *V. E. Öman* i tidskr. *Framtiden* 1871.

2) Jfr dock *Bergström*, *J. G. L.* Bidrag till en etymologisk granskning af Södermanlands ortnamn. Akad. afh. Upsala 1875.

upphöjdt, ett grund, ett skär, en holme eller ö. Denna etymologi synes vinna stöd deraf, att vi äfven ha ett annat upländskt ortnamn *Arnö*, som ännu tydligare låter samma härledning genomskimra, ehuru prefixet der bortfallit. Wrangels förmodan om ordets topografiska betydelse skulle härigenom vinna sin fulla bekräftelse. Det skulle vara mig kärt, om detta mitt framställda förklaringsförsök innehölle något af värde för tolkningen af en hel grupp af våra svårtydda svenska ortnamn.

Vinagarn betyder sålunda enligt min tolkning helt enkelt *den gräsbevuxna holmen, ängsholmen*. Säkert är att ifrågavarande härledning har företrädre åtminstone framför Olof Rudbecks. Han återgaf *Wennegarn* vanligen på latin med *Veneris prædium*, Venus-gården, Vena-går'en. Fru Vena och hennes son Venapilten (*Amor*) intogo, som bekant, en mycket framstående plats i våra lärda poeters mytologiska nomenklatur på 1600-talet, och sjelfva förklaringen innebar tillika en fin artighet mot den dåvarande herrskarinnan på Wängarn, de la Gardies sköna maka prinsessan Maria Euphrosyna.

* * *

Wängarns gods ligger nu helt och hållet inom S:t Olofs församling, endast en mindre underlydande del Sjöängen har fordom räknats till Haga socken. Under godset höra omkring tjugu bond- och torplägenbeter; bland dessa återfinnas flera, hvilkas namn förekomma redan i medeltida handlingar, såsom t. ex. det vid Garnsvikens strand belägna *Viby*, der det första klostret i Upland under 1100-talet anlades, vidare *Kunterbacka*, fordom benämndt Guutrudhbacka, och *Humparbo*, fordom Humpebodha.

Sjelfva slottet utgöres af en högrest stenbyggnad med ett framskjutande trapphus och tvänne flyglar. Utom källarvåningen innehåller stenhuset 2:ne våningar, den nedre är jemte ena flygeln för närvarande bebodd. Den andra flygeln upptages af den gamla slottskyrkan, som står med sitt innanrede och sin skrud temligen oförändrad sedan gref Magni dagar, ehuru 200 år bredt förgängelsens flor öfver den forna prydligheten. Husets öfversta våning

står ock för närvarande obebodd, men den inrymmier ställets största sevärdhet, den s. k. Disa-salen, hvars väggar prydas af åtta stora taflor, på de la Gardies beställning målade af David Klöcker v. Ehrenstrahl. De skildra husets berömda dotter Disas historia. Svenska och latinska verser under hvarje tafla¹⁾ samt tvänne större inskriftstaflor, sittande i den yttre förstugan, meddela den nödiga förklaringen. Dessa målningar jemte tillhörande text blefvo äfven på bekostnad af de la Gardie stuckne i koppar af Georg Christoffer Eimmart i Nürnberg och utkommo i en upplaga i tvär-qvart.

Taflan n:r 1 framställer konungen på sin tron, å båda sidor omgifven af sittande rådsherrar och lyssnande till några män, som trädt fram och skildra nöden i landet. Underskriften lyder:

Mäd Kungen går hans Råd til råds at finna boot
för hunger och dyrr tijd, den swåra Mage-soot.

Consulite in medium nunc Rex Proceresque Senesque
Et date vos victum quem Ceres ægra negat.

Taflan n:r 2. Ett rum på Wänngarn. Disas far återkommer och berättar för sin hustru och Disa om rådets beslut. Disa yttrar sig i häpnaden förklenligt om rådsherrarnes vishet. I bakgrunden några tjenare, som höra Disas vanvördiga yttranden.

Här bringar Disas faar om Rådets rådslag båd,
Theraf gör Disa spott at död war lifsens råd.

Excipit hic Patrem piperatis Disa cavillis
Scilicet! est medicas Mors habitura manus!

Taflan n:r 3: En budbärare har anländt till Wänngarn från konungen, som befaller Disa att infinna sig hos honom. Disa och fadern, stående framför spiselden, taga med bekymrad min kännedom om kallelsebrevet. Modern sitter förskräckt i spiselvrån.

När Disas taal wardt blåst i Famas hwälla horn,
Strax fordras Disa fram til swars för Kungens Thron.

Quod simul augustas Regis penetravit ad aures,
Sistatur nobis foemina talis, ait.

1) De förre skola vara af Sam. Columbus, de senare af Petrus Lagerlöf.

Taflan n:r 4. Disas bekanta färd till Upsala. Folk, yngre och äldre, förundra sig öfver det egendomliga skådespelet. Upsala slott synes på sin kulle.

Eij under, at en hund dig Disa skäller ann:
Mig tycks at du wäl folck såleds upp-äggia kan.

Nec mora, præscripto comparet foemina cultu
Moverit hæc canum, quæ movet esca canem.

Taflan n:r 5. Konungen har trädt ut på slottstrappan för att se Disas ankomst. Grupper af vakt. Skymning.

Af nytt Spectakel här en Kung ny ögon får,
I thy at Quinnofund hans pund widtt öfwergår.

Et venit, et veniens, pavorem mox et amorem
Incutit en Regi foemina, Virgo viro.

Taflan n:r 6. Disas kröning till drottning i Upsala tempel. Framför en gudabild med brinnande altar står konungen i full skrud och räcker handen åt Disa, under det att öfverstepresten, höjande kronan, står i begrepp att fästa den på hennes hufvud. Korgossar med rökelsekar och brinnande facklor. Folk och vakt.

Sij Wijsheets Under-wärck! at hon som gjorde spott
Utaf sin Kung, här får sin Kung mäd land och slott.

Qua tibi mox fulmen, nunc Hymen venit ab arce;
Sic velit iratum foemina quæque Iovem.

Taflan n:r 7. Bönder, stående kring ett bord, kasta tärning om hvilka skola utvandra. I förgrunden en bonde, som lastar på sin häst, under det att hans hustru med ett mindre barn på armen och husgeråd ikring sig sörjer öfver den förestående färden. Från ett loft nedsändas hackor, yxor och sädes-påsar, som mottagas af de nedanför stående bönderna.

Hvem blir ell hvem går soort, här skills med tärningspeel
Den som nå taar sig för, geer lyckan wäl sin deel.

Mittitur Arctoas hic sorte Colonus in oras:
Incipe; successum Forsque Deusque dabunt.

Tafeln n:r 8. Distingen i Upsala. Af ridande trumpetare utblåses marknaden; borgmästaren, äfven till häst, utlyser marknadsfrid. Marknadsstånd och handlande, stående vid sina varubord. Öltunnor och öldrickande folk.

War thet eij löön god nog, få taa en Kung i famn.
Skull Distings-Marknan ock giece Disa ewigt Namn.

Disa, tuum nomen dicet nunc Upsala Musa:
Musa, tibi merces annua Disa feret.

Det lär vara första och enda gången, som Ehrenstrahl försökt sig på ett fornnordiskt ämne, och icke kan man efter nutida konstmåttstock säga att försöket utfallit alldeles lyckligt. Det är tydligt, att det bade sig ej så lätt att försätta sig in i Sveriges hedna tid och skildra dess kulturförhållanden, om hvilka vi än i dag veta så litet, men dock oändligt mycket mer än på Ehrenstrahls tid.

Derför må man ej förundra sig att Ehrenstrahl felar mot den historiska kostymen: det är ju först vårt århundrade, som kan sägas med framgång infört denna i konsten. Vi se sålunda katolska korgossar svänga rökelsekar i Upsala afgudatempel, hvars perspektiv i åtskilligt påminner om vår nuvarande domkyrka, Upsala slott ligger på sin höjd, ehuru det först bygdes på 1500-talet, och för öfrigt skulle väl, enligt nutida åskådningssätt, Gamla Upsala varit den rätta historiska lokalen o. s. v. Ehrenstrahl känner sig ock tydligen mera vingelfotad och osäker i formgifningen, då han skall måla hedniska Uplandsbönder, än då han målade sina allegoriska dygder i molnen. I taken på Wänngarn finnas ock några sådana plafondmålningar, som det säges, af hans hand.

Om taflornas tillkomsttid har jag ej kunnat förskaffa mig närmare underrättelse. Troligen äro de målade på 1670-talet. Ehrenstrahl har ej nämnt dem i den förteckning på sina arbeten, som han 1694 utgaf. Men att de äro målade före 1681, då Wänngarn reducerades till kronan, är säkert. De upptagas ock i ett inventarium öfver Wänngarn d. 16 Okt. 1688, som nu finnes i Länsarkivet på Upsala slott, jemte en anteckning i marginalen: »Desse

får intet tagas ifrån gården, wijsar Hans Excell:tz Landzhöfdingens böghwälb^e Hr Olaus Thegners ord:(re)». Det var kon. Carl XI:s befallning, att dessa taflor och slottskyrkans skrud skulle ständigt behållas vid Wänngarn, sedän godset genom reduktionen förvandlades till kungsgård.

Säkert är att dessa Disa-målningar på sin tid beundrades och sjelfva kon. Carl XI:s drottning Ulrika Eleonora lät för sin räkning beställa en uppsättning gyllenladers-tapeter, på hvilka Ehrenstrahls framställning af Disas historia drag för drag återgåfvos efter Wänngarns-taflorna. Dessa tapeter finnas ännu i dag qvar på Stockholms slott, och några äro uppsatta i den s. k. nya gäst-våningen derstädes på nedra botten med ingång från vestra hvalfvvet, ehuru de delvis fått foga sig i en stympning för att passa efter väggytorna¹).

Från Wänngarns slott ljuda äfven andra brutna sagoljud, dystrare än Disas historia. Vi skola ej tala om spöken eller inmurade benrangel, hvarom också här gå rykten. Men till böger om Disa-salen ligger ett rum, hvars åldriga golftiljor förete stora rödbruna fläckar, som lära ha den egenskapen att aldrig gå bort. Dessa outplånlige fläckar sägas vara blodspår af en prins, som blifvit mördad här på slottet. Detta låter ju hemskt. Vid klar dager synes det som om någon pyts med oljefärg möjligen slagits ut derstädes för länge sedan — jag vågar knappt uttala en så vanvördig tanke —, men i skymningen kan man tro hvad man behagar.

* * *

Ta vi i närmare betraktande hvad de förklarande text-taflorna i förstugan på Wänngarn berätta oss om drottning Disa, så är det i det hela mindre, än hvad vi redan veta genom Afzelius.

1) År 1823 sutto de uppsatta i Högsta domstolens förmak å slottet (Wieselgren, Sv. skön. litt. III, s. 515).

Den svenska texten¹⁾ lyder:

»Uti Konung Sigtruds tijd war i Swerige stoor hunger. Derföre wardt på en Riksdag slutit, at alt meenfört ock odugligit folk skulle slås ihäl. Disa, en Rådherres dotter af Wännegarn, begabbade sådant förslag, meenandes sig, så Quinfolk som hon war, wäl kunna hitta på något bättre. Thet kom för Konungen, hwilken strax låter kalla henne til sig. Om hon war så wis, kunde hon thet nu bewijsa. Ty, hon skulle komma hwarken klädd eller oklädd: til häst eller foot; åkande eller Buren; roende eller seglande; hwarken i Ny eller Nedan; Dag eller Natt. Disa, som war en förslagen Jungfru, greep an wercket således. Hon sweefte om sig ett fiski-näät: spänte för en släda: ut mäd slädan stälte hon en bokk: sit ena been stödde hon på bokk-ryggen, däd andra på slädan. In stälte sig således för Kungen, i Skymningen på den dagen, som månan gick i fyllä. Gifwandes thet rådet, at folket icke måtte dräpas, utan fast heller, förmedelst Lätt eller tärningkast, ett Utskott däraf til Norlanden skickas, och dem et wist mått spanmål och en yxa medb gifuas, där til at uptaga den öde-liggiande marken, så kunde folket blij behållit, Riiket widgat, ock Kungens inkomster ökade. Thet behagade Kungen så wäl, at han hennes råd tog sig til effter-rättelse, ock henne sielf til sin Dråning. Til denne handelens ibog-komst, in sätte han i Upsala ett Ting, ock en Marknad; hwilken än i våra tiider hålles, och kallas Distingen, Disa til ewärdelig åminnelse ock ähra.»

Följande skiljaktigheter mellan denna Wänngarns-text och Afzelii sago-redaktion böra vi lägga märke till. Här heter konungen *Sigtrud*, (i den latinska texten heter det: sub Rege *Sigtrugo*), Afzelius upptager alternativt *Frey* och *Sigtrud*. Beträffande tidpunkten meddelar den latinska texttaflan den upplysningen, att han regerade circa anno mundi 2758, under det att Afzelius inskränker sig till det allmänna »längst bort i heden tima». Här är ej namnet på Disas fader angifvet, hon kallas blott en rådherres dotter af Wännegarn, under det att fadern hos Afzelius bär

1) Vi aftrycka den text, som åtföljer de Eimmartska gravyrerna, då den knappast skiljer sig från taflans ursprungliga text, annat än möjligen genom något enda ords olika stafning.

det allt annat än nordiskt klingande namnet *Sjustin*. Vidare saknas här bland de förelagda villkoren, att Disa skulle infinna sig *ej inom år och månad*, som Afzelius åter upptagit. Slutligen finnes den olikheten, att då Afzelius berättar att tvänne ynglingar drogo Disas släda, säger visserligen Wänngarns-texten härom ingenting, men på de Ehrenstrahlska taflorna n:ris 4 och 5 se vi en häst förspänd, något som möjligen är beroende uteslutande på konstnärliga kraf. Ehrenstrahl var ju ock sin tids förnämsta hästmålare.

Dessa olikheter ådagalägga att den Afzelianska redaktionen af sagan icke ensamt grundar sig på den framställning af Disas historia, som vi funnit på Wänngarns slott.

* * *

Första frågan, som vi med anledning af det föregående kunna framkasta till besvarande, är huruvida Wänngarn under tidernas lopp haft någon egare, som hetat *Sjustin*. För att komma till full klarhet i denna punkt, gifves ingen annan möjlighet än att gå historikerns mödosamma stråt genom seklerna och, så vidt dokumenter gifva upplysning, taga reda på stället forna egare. Man kunde väl förkorta processen med den enkla anmärkningen, att om kon. Sigtrud och hans rådsherre lefvat längst bort i fordom-tima, så förslå inga historiska dokumenter. Men hvarifrån har då det uppgifna namnet kommit? Vi ha derföre underkastat oss mödan att lära känna Wänngarns forne egare, och vi kunna konstatera att diplomerna icke veta af någon *Sjustin* såsom herre till Wänngarn. Ehuru sålunda ej någon positiv vinst för sagans förklaring skördats af denna historiska undersökning, kan jag dock ej underlåta att nämna ett par korta notiser ur godsets historia, som möjligen ha sitt intresse.

Den äldsta namngifna egaren är en dominus *Gere de Vinagarnum*, som omtalas i ett par dokumenter från slutet af 1200-talet och i början af 1300-talet, ehuru han lefde något tidigare. Det förhöll sig nämligen så, att den följande egaren *Johan Karlsson* (Blå) i sitt testamente 29 Dec. 1279 stadfästade den gäfvä, do-

minus *Gere* förr skänkt predikarebröderna i Sigtuna, bestående af en sank äng Musamyr, som afsöndrats från Wänngarn. Då dominikanerklostret i Sigtuna anlades 1237, så måste denne *Gere* gjort sin donation mellan 1237 och 1279, men Johan Karlsson hade ock under tiden varit godsets egare, hvadan man kan antaga att denne *Gere* innehaft Wänngarn kring 1250 eller 1260. Om vi skulle försöka att finna en ännu äldre egare till stället, kan det ske endast genom en historisk konjektur. I samma trakt lefde bortåt 100 år förut en annan *Gere*, som icke visade sig så gynsam stämd mot klosterväsendet. Vi ha redan nämnt att det första klostret här i Upland anlades i *Viby*, som ännu ligger och under långa perioder under medeltiden legat under Wänngarn. Det egentligen äldsta inhemska dokument vi ega i behåll, ett vackert bref från vår förste ärkebiskop Stephans tid (1164—67), omtalar att han bilagt en tvist mellan den i *Viby* kloster intagna hustru *Doter* och hennes son *Gere* på det sätt, att hon afstår till sonen all sin fäderneärfda jord, med vilkor att *Viby* skall tillhöra dervarande klosterfolk jemte ränta af flera hemman i trakten, hvaribland vi igenkänna Ekhamn, Hofva, Wallby. Det är ju ej otänkbart, utan tvärtom ganska sannolikt, att denne *Gere* och hans moder varit egare till Wänngarn, hvarifrån *Viby* nu första gången afsöndrades, och att på grund af namnet man skulle kunna sluta, att han kanske varit farfader till den senare *Gere*. Jag är ej den förste, som framkastat denna konjektur¹⁾. Och härmed ha vi kommit så långt tillbaka i tiden, som det på den vägen är möjligt att komma. Mellan 1160-talet och längst bort i hedentima är dock ett godt stycke, om ock de bedniska offren här i Upland bibehöllo sig längre än i rikets öfriga landskap.

I Blåsläkten stannade egendomen under tre generationer. Att för öfrigt uppräknat de riddare, väpnare och fruar, som bott på Wänngarn under medeltiden, huru lockande det än vore, är här ej tillfälle. Blott det må anföras, att Upsala domkyrka på grund af

¹⁾ Jfr *Westerlings Samlingar till Uplands beskrifning* bland Westinska handskrifterna (W. 1113) i Upsala univ. bibl.

testamente innehade godset mellan åren 1387 och 1409, men bortbytte det mot andra egendomar sistnämnda år. Genom arf tillföll det *Eskil Banér* omkring år 1450, öfvergick i sin ordning till sonen *Knut Eskilsson* samt derefter, ej såsom man skulle förmodat till Knuts dotter och dotterdotter, utan till hans syster *Sigrid Banér*, mormoder till kon. Gustaf I. Efter åtskilliga arfsdelningar och stridigheter, hvarvid den kungliga myndigheten synes gjort slag i saken, hade den sistnämnde nöjet att få lägga Wänngarn till sina öfriga arfvegods. Kon. Erik XIV, som vid delningen efter fadren erhållit Wänngarn på sin lott, förlänade godset jemte andra egendomar d. 4 April 1568 åt sin svåger hertig Magnus af Sachsen, gift med kon. Eriks halfsyster Sophia. Denne hertig Magnus var en mäkta brutal, halfförriktad människa, som undfägnade sin höga gemål med hugg och slag, plundrade bönderna och visade sig så obstinat, att kon. Johan fann sig föranlåten att år 1578 ordentligen internera och taga honom till fånga på Wänngarn, der han satt sig i försvarstillstånd¹⁾. Han sändes derefter till Tyskland och dog der i fängelse. Hertiginnan Sophia och hennes son hertig Gustaf af Sachseningo behålla Wänngarn. Under deras tid restaurerades det gamla från medeltiden stammande gråstenshuset på Wänngarn och nya byggnader uppfördes. Ännu står på den flygel, som inrymmer slottskyrkan, uppe under takkransen en inskription, så lydande:

HANC DOMUM EXSTRUXIT ILLUSTRISSIMUS PRINCEPS GUSTAVUS DUX SAXONIAE A. M.D.XCIV²⁾.

Utom andra påbegynta förbättringar på godset lät han ock uppränsa det uppgrundade vattendraget nedanför slottet. Men döden kom emellan. Då han vid en truppmönstring år 1597 på Klara gärde, som för det forna Stockholm hade samma militära betydelse som Ladugårdsgärdet i våra dagar, skulle aflossa sin ryttarpistol, gick skottet först af sedan han satt pistolen ner i sadel-

¹⁾ Riksreg. Jan. 1578.

²⁾ Denna byggnad lät hans furetliga höghet hertig Gustaf af Sachsen uppföra år 1594.

hölstret. Kulan krossade dervid hans knä. Han fördes till Ekolsund och afled der i följd af blesyren den 11 November samma år. Det är icke omöjligt att det är denna händelse, som omgestaltad af folktraditionen återfinnes i historien om den mördade prinsen på Wänngarn. Minnet af att han dött en våldsamt död kan lätt ha öfvergått till berättelsen om ett mord, och historien kan lätt nog ha bundit sig till Wänngarn, der han eljest lemnat spår af sin verksamhet och äfven tidtals vistades, ehuru han ej der afled.

Efter hertiginnan Sophias död 1611 tillföll godset kon. Gustaf Adolf, som den 24 April 1627 på Norrköpings besluts vilkor donerade det till »generalfältwachtmestaren» greve Frans Bernhard von Thurn, hvars son majoren greve Hindrich von Thurn »allo-dialiter», d. v. s. med full egande rätt mottog det af drottning Christina den 13 April 1652. Han i sin ordning försålde Wänngarn med underliggande egor den 14 Augusti 1653 till greve Magnus Gabr. de la Gardie för 50,000 Rdr. Huru denne förskönade Wänngarn är redan nämnt: han inredde slottskyrkan, sammanförde hit ett dyrbart bibliotek, anlade springbrunnar och stolta trädgårdsanläggningar. Men så kom reduktionen, som med sin jernhånd bland sina första offer grep de la Gardie. Genom reduktions-kommissionens resolution den 12 Mars 1681 blef Wänngarn förklarad för kungsgård. Det finnes ett märkeligt bref¹⁾ af de la Gardies hand, deri han med harm och grämlse protesterar mot Wänngarns reduktion. »Med hwad Rättwisa samma Gods erkännes för Kongs-gård», utbrister han, »det döme Gud, det är allom kunnigt, at gården warit uti fyrahundrade år et Baneregods och aldrig Crone, så at den Kongl. Familien den allena possiderat efter Arfs-rätt.» De fyrahundra åren måste visserligen betydligt afprutas, men icke förty är obestridligt att en orättfärdighet vid godsets reduktion begicks. Det var ock under ett senare skede af kommissionens verksamhet, som reduktionen af de gustavianska arve-

¹⁾ Tryckt i *S. Loenboms Historiska märkvärdigheter*. I^a 1768. s. 160.

godsen kom i fråga. Wänngarn var emellertid redan nu belånadt ända upp under takåsen.

Efter de la Gardies död lemnades gården under arrende till friherre Magnus Fleming med vilkor att der inrätta ett stuteri, men han innehade den allenast ett par år. Sedermera kom Wänngarn att under mer än ett sekel bebos af Gyllenborgska släkten och de närskylda slägterna Gerner, Printzensköld och Ihre. Landshöfdingen Jacob Gyllenborg innehade egendomen först såsom indelning på sin lön, sedan såsom pant för försträckningar till kronan. Förpantningen öfvergick år 1731 till perpetuelt arrende, och vid 1769 års riksdag förvandlades det perpetuela arrendet till ett arrende på 100 år. För jemt hundra år sedan beboddes Wänngarns kungsgård af ryttmästaren Eric Adolph Printzensköld. Det var till hans maka, en dotterdotter till landsh. Jac. Gyllenborg, som skalden Johan Gabriel Oxenstjerna, hvilken såsom slägtinge till familjen ofta vistades på Wänngarn, år 1795 dedicerade sitt berömda skaldebref Disa, en fint utförd skildring à la Watteau, om också hållen i en lätt ironiserande ton, som icke fullt stämmer med sagans grundton. Detta skaldestycke är emellertid ett af den tidens qväden, som med oblandadt nöje kan läsas än i dag. Det var detta poem, som föranledde Tegnér att uppkalla en af sina döttrar med Disas namn. Hon var född år 1813 och blef i sitt senare gifte professor Böttigers maka. I Skördarnes fjerde sång har Oxenstjerna äfven skildrat Disa-sagan, men på sina alexandrinska versfötter skrider dess gång temligen matt framåt. Då är skaldebrefvet ojemförligt mycket lifligare och mera spirituelet.

Vi ha kommit att uppehålla oss väl länge vid Wänngarn. Utbytet för sjelfva lösningen af vårt föresatta problem har varit skäliggen ringa. Emellertid ha vi kunnat konstatera, att sagan tydligen är rot- och bofast vid Wänngarns gård, och att den åtminstone redan i slutet af 1600-talet var till sina grunddrag fullt utbildad.

Och nu skola vi öfvergå till ett följande kapitel, som jag skulle vilja kalla Olof Rudbeck och Disa-sagan. I denna saga

hade nämligen Atlanticans vidtbekante författare trott sig finna ett mäktigt stöd för sin åsigt om Norden såsom all kulturs vagga.

* *

När *Atlantican* utkom, »vart det tyst i Europa för en stund». Citatet¹⁾ målar förträffligt den häpenhet, som fattade hela den lärda världen, häpenheten öfver så mycken lärdom och så mycken galenskap. Ja, nog innehåller boken med förlof bådadera. Hon innehåller emellertid frön till undersökningar, som upptagna ur nya, delvis motsatta synpunkter utgöra vår tids vetenskapliga stolthet. Det må förlåtas de män, för hvilka den nyuppdagade forn-nordiska sagolitteraturen med aldrig anad rikedom först öppnade sina friska källsprång, om de i sin entusiasm blefvo något onyktre, om de bländades af det herrliga ljus, som kastades öfver våra förut så dunkla nordiska häfder. Och så vörtnadsvärd i sin uråldriga höghet och kraft syntes dem denna bildningsform, att i jemförelse dermed Greklands och Egyptens kultur för deras blick krympte tillsamman till späda telningar. Förr hade ej heller på allvar fråga uppstått om dessa kulturformers inbördes ålder, och hieroglyferna hade ju ännu icke yppat sin hemlighet, som skulle kullstörta alla föregående kronologiska sannolikhetsberäkningar.

Då nu våra lärde, som voro uppammade under den klassiska bildningens inflytande, funno här framför sig en för dem nästan ny, skild kulturform, blef deras första uppgift — näst publice-randet af denna nya litteratur — att söka förmedla den gamla klassiska och den nya nordiska världen, och denna förmedling bestod i att söka analogier inom de skilda områdena. Det är nämligen fantasien, hvilken först kastar analogiens lätta och sköra trådar öfver klyftan, som skiljer bildningens olika områden, innan vetenskapen kan uppföra en fastare förbindelse dem emellan. Detta vetenskapliga förarbete blef i sjelfva verket, då det rörde sig inom de olika bildningsformernas gudaverld, en begynnelse till hvad vi i dag kalla komparativ mytologi, på språkens område komparativ

¹⁾ Efter *P. Wieselgren*: Sv. Skön. litteratur. III: 319.

språkvetenskap, o. s. v. Det är sådana förmedlande analogier mellan den klassiska och nordiska bildningsvärlden, — somliga riktiga, flertalet utan allt tvifvel falska och oriktiga — som Olof Rudbeck framlagt i sin *Atlantica*, ehuru han i dem ville se mer än analogier: han ville vid deras tydande tvinga dem in i grund- och följdförhållanden, hvarvid han patriotiskt nog förbehöll grundens kategori åt Norden.

Med denna slagruta för vårt bedömande af den lärda mannen, kunna vi ej blott skratta åt hans fantastiskt djerfva analogier, »hans galenskaper», vi kunna älska och beundra honom, vi kunna förstå honom i djupet af hans vetenskapliga sträfvan och vi kunna delvis begagna oss af det gigantiska material, som han fört till-samman, — ehuru det vill en delisk simmare till att, utan att drunkna, genomplöja Rudbecks Atlantiska ocean.

I andra delen af sin *Atlantica* har Ol. Rudbeck (II, s. 205) gett oss en sammanfattning af Disasagan, som är desto välkomnare, som han angifvit de källor, han dervid nyttjat.

»Jag wil», säger han, »aff Ol. Magni 4 book c. 6 p. 129 dher han talar om Isemarcknaden, och om Distingen, så och Messenii Disas Comædia och aff Furus Skald: och Disas Saga uthdraga hela Summan».

Och så fortsätter han:

»När Frei den och Sigtrud kallades regerade, så war een dröffelig myckenheet aff folck i landet, woro och icke alle länder upbrukade så at de boro någon säd; wart och en mechta dyr tijd på dhen säd som i de upbrukade orter växte, så at när winteren kom, war reda den årswexten mest förtärd, som om hösten war insamlat, ty kallade Konungen på en Herredag alla Rijkens allmoge, och rådslogh hwad medel man finna skulle til den swåra tijden, och bleff slutit at alle gamble siuklige och odugelige skulle dräpas, och til Oden offras. När en aff Konungens råd benembd Siustin kom heem til sin gård Wennegarn (Veneris prædium) frågade honom hans Dotter Disa hwad slutit war på almenne Rixdagen, och när hon hörde hwad som befalt war, sade hon sig bättre

råd kunna gifwit. När Konungen fick det wetta, wredgades han och sände ett hårdt senningebodh at hon skulle straxt komma til Konungen, doch ey til Foot ey heller til häst, icke åkandes ey heller seglandes, icke heller klädd ey heller oklädd, ey jnnom åhr, ey heller måna, ey innom dagen ey heller natten, ey uppå ny heller nedan. Disa hon ropar på Gudinnan Frigga, finner råd, låter spenna 2 Drängiar för en Släda när nedan war alt, och under det ena benet sättjandes en Bock, och med det andra benet i Slädan, klädde sig i et Nät och drog så åstad, kom så til Konungen, och wijste at hon alt hwad han befalt fullgiort hade; ty intet gick hon ey heller red, hon kom intet innom Året, ty der war på den 3:die Fyrejuls dagen aff dhe 5 som fylte året; då Solen skeen på Bergen och än intet på slätten, och war hwarken rätt dag eller natt, ey heller innom Månan, emedan de 5 Dagarna räknades icke heller til någon Måna. Hon kom intet i ny eller nedan, utan då månen war rätt i fülle. Ey heller kom hon om dagen eller natten, ty thet war i Afftonskymningen, ey heller war hon klädd eller oklädd, ty hon hade et nät på sig».

Vi behöfva ej anföra mer för att inse, att vi här i sjelfva verket påträffat den framställning, som ligger till grund för den Afzelianska redaktionen af sagan. Här återfinna vi *Frey* och *Sigtrud*, här Wänngarns egare *Sjustin*, här ha vi vilkoret *ej inom år och månad* och här nämnas *tvänne drängar för slädan*. Men hos Rudbeck förekomma ock flera detaljer, som Afzelius med skäl uteslutit, då de helt och hållet sammanhännga med den fantastiskt-symboliska betydelse, som Rudbeck velat inlägga i denna saga. Det skulle föra oss för långt, om vi skulle i alla detaljer ingå på denna hans uppfattning, i synnerhet som den faller under tyngden af sin egen orimlighet. Emellertid må vi korteligen redogöra för de allmänna dragen deraf och, utan att följa hans något abstrusa bevisning, fritt återge några exempel på hans tankegång. .

* * *

Under sitt begrundande öfver denna saga kom Olof Rudbeck till insigten att härunder låg en djup symbolisk betydelse. Disa, fann han, måste beteckna jorden (Gæa), liksom Sigtrud symboliserade Solen. Men då Frey eller Fro är solens gud för våra skandinaviska förfäder, så beteckna namnen Sigtrud och Frey samma gudomlighet. Detta är förklaringen af dubbelnamnen. Och liksom guden Freys fest firades vid Jul, som var Solens fest, så egenade man gudinnan Disa sin dyrkan vid den fest, som inföll vid första fullmånen näst efter Jul, och detta är anledningen hvarför månaden erhållit sitt namn Göje (Goe = Gæa). Såsom moderjorden är hon ock skördegudinnan (= Ceres); derföre afbildas hon ock med axkrans på hufvudet, liksom man ock kan kalla jordens sköna blomster och blad och skogens grönska för hennes skrud, den hon under vintern, då solen är borta, är afklädd, men som hon, då hon på en viss astronomiskt bestämd tidpunkt nalkas Solen, ikläder sig och smyckas såsom en brud. Detta är den inre betydelsen af Disas upphøjelse till drottning.

Men det är ej nog med denna symboliska uttydning. Nya analogier uppdagas, hvarigenom hon representerar andra gudomligheter, framför allt Diana, jagtgudinnan med sitt nät, och hvars namn likaledes påminner om Disa, den scytiska Diana, som Rudbeck kallar henne. Och i sjelfva verket hade han kunnat för denna identifiering åberopa sig på en ganska träffande analogi mellan Dianafesten i Ephesus och Distingen i Upsala¹⁾. Men den förnämsta och för Rudbeck sannolikt bestämmande anledningen att sammanställa Dianas kult med Disa, fann han hos vår gamla historieskrifvare Ericus Olai, som då han beskriver konung Adils död vid ett Disablot i Upsala begagnar sig af orden: »ante templum Dianæ equo lapsus interiit».

Vi nämnde att Disa-sagan, enligt Rudbecks mening, innehåller särdeles viktiga moment, tjenande att bestyrka hans allmänna åsigt om Skandinavien såsom all kulturs utgångspunkt. Att han ej tøvade att draga sina slutsatser i denna riktning med åberopande

¹⁾ Diōnys. Halicarn. Ant. rom. IV. 25.

af Grekernas Dianadyrkan, hvori han såg en afläggare af den nordiska Disakulten, förstå vi lätt. Men äfven i Egyptens Isis-kult återfann han tydliga drag, hvilkas förklaring han trodde sig finna ensamt i Disasagan. Och med lärdomens hela apparat, med citat från Plutark, Pausanias, Diodorus och från våra nordiska lärde Ol. Magnus, Ol. Worm och Ol. Verelius söker han bevisa sin sak. Vi skola meddela ett par bevis, som enligt Rudbeck till fullo ådaga-lägga att den nordiska Disa och den egyptiska Isis beteckna samma gudomlighet.

Enligt Plutark gingo de egyptiska presterna vid Isis fest nattetid till hafvet på den 19:de i månaden Choiac (naturligtvis = Goe, Göje) och buro upp en kista, hvaruti låg en rund gyllene ask (solen), och ropade med hög röst att Osiris var igenfunnen. Ehuru denna ceremonis betydelse var fördold för egyptierne sjelfva, låg dock dess ursprungliga förklaring i våra nordiska förfäders sed, som omtalas af Procopius, att sedan de lefvat i mörkret kring vintersolståndet, sände de spejare på de högsta bergen, hvilka med höga rop gåfvo tillkänna solens återkomst för de nedanför boende. Egyptierna, som aldrig mistade solen under vintern, kunde naturligen ej förstå ceremoniens innersta innebörd, men för oss nordbor var denna solens återkomst af den mest genomgripande betydelse. Så väntade de henne nu, som ännu hvart år sker uppöfver Torne och Kemi, och denna viktiga händelse firades såsom en glädjefest med gästabud. — Isis kallas af Plutark alla laga tingsrätters förestånderska. Disating antyder att rättsvården ock tillkom Disa. Detta bestyrkes ytterligare af Worm, som han ock åberopar. — Till Isis' ära höllos marknader, så ock till Disas. Marknaderna kallades på vårt mål Ise-marknader, såsom Ol. Magnus riktigt anger. Svårligen torde man finna ett klarare bevis på att »Disa och Isis äro allt ett». — Isis afmålas med nät om hufvud och midja hos de egyptier, hos oss framställles Disa på scenen helt insvept i nät, men hon förekommer ock afbildad med nät allenast om hufvudet.

Huru hade då Disas kuit kunnat komma till Egypten? Tydligt först genom våra förfäders stora utvandring hade den kom-

mit till Scythien, derifrån till Troja och Mindre Asien, der den satt frukt i Diana-kulten i Ephesus och slutligen derifrån till Egypten. Detta anger tydligen kulturens gång enligt Rudbeck.

Till närmare belysning och bekräftelse af denna sagas innebörd, för hvilken vi i korthet redogjort, har Rudbeck för jemförelses skull i sin *Atlantica* bifogat åtskilliga afbildningar af Diana, Isis och Disa. För att nu blott fästa oss vid dessa Disa-bilder, så förefaller oss den (*Atl.* II, s. 210), som framställer Disa dragen i sin släda af två drängar med bocken vid sidan, med axkrans på hufvudet och med sol och måne i sina händer, skäligen miss-tänkt att vara uppgjord på fri hand, ehuru han påstår henne vara »sådan hon i gamla kyrkior på väggarne, så ock uti gamle pergamentskalendarier är funnen mästedels affriktat». Hvarifrån han tagit den, har han ej bestämdt uppgifvit. Emellertid anför han, att i Westerås' domkyrka, förrän hon hvitlimmades, funnos gamla målningar föreställande drottning Disa. Så otroligt det förefaller, att ett dylikt profant ämne kunnat blifva föremål för afbildningar i en kyrka, skulle vi dock gerna och med nöje velat hålla denna uppgift för sann, såvida icke en annan omständighet gjort oss mycket betänksamma och tviflande. Rudbeck uppger nämligen att Disas historia äfven i Upsala domkyrka förekommer i bildlig framställning. De öfverkalkade målningarne i Westerås domkyrka kunna vi ej kontrollera, men den oberopade Disa-framställningen här i vår domkyrka ha vi än för våra ögon. Hvar finnes den då? Jo, på en af de kragstenar, som pryda högkorets pelare, och som utan tvifvel tillhöra domkyrkans äldsta byggnadspartier.

Bland de högst egendomliga bilder, som dessa kragstenar ha att framvisa, är det isynnerhet en, som trotsat all rimlig uttydning. Professor C. R. Nyblom, som gjort dessa kragstensbilder till föremål för en uppsats¹⁾ har icke trott sig kunna fullt utgrunda dess betydelse. Han visste ej att Olof Rudbeck redan för 200 år

¹⁾ Ny illustr. Tidning. Bd 3. 1867, s. 411; omtr. i förf:s *Estetiska studier*. Ups. 1873, s. 336.

sedan funnit Disas historia deri uttryckt. Om vi betrakta den föga trogna afbildning af denna kragsten, som Atlantican meddelar (Atl. II, s. 209) eller, ännu bättre, om vi jemföra den med motsvarande afbildning, som åtföljer prof. Nybloms uppsats, så finna vi att bildverkets hufvudgrupp utgöres af tvänne figurer, af hvilka den ena framställles med temligen yfvigt hår, ridande på en gumse och bärande några blommor i ena handen, under det att han i den andra håller en uggle. Den andra hufvudfiguren, i hvilken prof. Nyblom sett en grotesk fiolspelar, synes träda den ridande figuren till mötes och med sitt spel utöfva ett tjusande inflytande på ryttare och gumse, i anledning hvaraf man rimligast trott sig i bildverket se musikens välde uttryckt. Men Rudbeck med sin lifliga fantasi, som spelade honom så många spratt, återfann genast i den på gumsen ridande figuren drottning Disa på sin bock, ehuru figurens skick mycket tydligt för oss anger en mans gestalt. Och den grofva stilerade behandling af håret, som stenbyggaren användt vid figurens utarbetande, föranledde Rudbeck att se hennes hufvud omgifvet med ett nät, hvarigenom han fann figurens identitet med Disa ytterligare styrkt.

Såsom ett litet exempel för öfrigt på, huru Rudbeck kunde drifva symbolismen ända till absurditet, må vi anföra följande stycke ur Atlantican (II, s. 497), närmast med anledning af denna apokryfiska Disafigur med sitt hårnät:

»Hwad nu Disa wille med detta Nätet betyda, war nu detta först, at Konungen skulle lära Folcket, som nu i sådan myckenheet war, reesa på andra obebygda Orter, och sökia sin Föda genom Fiskerij, som sedan mechta tilltogh up i Norlanden, som Sagan förmäler, sedan genom Jägerij, emedan hoos oss både Elgar, Hiortar, Renar, Biörnär, Wargar, Harar, Räfvar och flere diur fångas med serdeles nät der til giorde. Sedan genom Nät fånga Foglar, såsom nu uti Skären många 1000 Änder, Knipor, Sneppor och annan Siöfogel fångas. Och är märckiandes hwarföre Disa uti Domkyrckian är allenast om Hufvud i nät inwecklat, nemligen

dherføre at både Fisken och Foglar mästedeles fastna med Hufwud i Näten.» — —

* * *

Ehuru kragstensbilden i Upsala domkyrka sålunda står i mycket lös förbindelse med Disa-sagan, vill jag dock här begagna tillfället och framställa en gissning rörande denna omtvistade bilds betydelse. Se vi närmare på figuren med fiolen, så kunna vi af kläde-
dräkten sluta, att det måste beteckna en qvinna, under det att den på gumsen ridande figuren, trots Rudbeck, är en manlig gestalt, snarast en riddersven. Bakom den qvinliga figuren se vi ett träd jemte en hare och en hund, hvarmed tydligen betecknas en skog. Sammanställes detta, så synes hela situationen temligen sammanfalla med den, som skildras i balladen:

Och riddaren red genom grönskande lund,
att sin kärestas boning uppnå,
då varnade han uti skymningens stund
själfva skogsjungfrun framför sig stå.

Denna gissning vinner ännu mer sannolikhet genom ett par omständigheter. Ofvan skogsjungfrun se vi en sväfvande otydlig figur, dermed antydande det flyktiga, andelika i hennes väsen, och med fiolen har man sökt åskådliggöra det smekande och förföriska i hennes sätt och tal. Det groteska åter, som man funnit i denna gestalt, torde vi böra tillskrifva konstnärens oförmåga att i det hårda materialet forma »en mun, som förförande log». Om nu detta stämmer ganska väl, så stämmer ock förträffligt, att den ridande figuren bär i handen några blommor, afsedda för kärestan, till hvilken han är på färd, och ugglan antyder att skymningens stund inträdt. Men hvarför rider han på en gumse i stället för att på riddarevis sporra sin gångare god? Här får väl symbolismen hjälpa oss fram. Bättre än den ädla hästen antyder väl gumsen den otyglade lidelsen, som för människan i frestelse. För bildverkets fullständiga tydning fordras ock att ange en förklaring rörande den säckpipeblåsare, som finnes afbildad bakom den ri-

dande figuren. Kanske man dermed velat antyda riddarens glada tankar på sitt stundande bröllop. — Ehuru ämnet ej är taget ur den kyrkligt-religiösa bildkretsen, kan man ej neka att det väl kunde försvara sin plats såsom symbolisk framställning i en medeltida kyrka. Och om vi tolkat kragstenens bildverk rätt, ha vi tillika ett bevis att balladmotivet, naturligtvis ej i sin sista form, då det sammansmält med sägnen om Ljungby horn, utan i sin ursprungliga enklare fattning, varit bekant i Sverige redan i början af 1300-talet, från hvilken tid Upsala domkyrkas korpelare utan tvifvel stamma.

* * *

Innan vi öfvergå till att undersöka de källor, Olof Rudbeck användt för sin sammanfattning af Disa-sagan, anse vi oss böra beriktiga en uppgift, som Rudbeck begagnat i *Atlantica* såsom stöd för sina åsigter, men som i fall den lemnas utan gensägelse skulle i någon mån förrycka den rätta uppfattningen af sagan. Ol. Worm (*Monumenta Danica* s. 117) hade nämligen trott sig i Danmark hafva träffat spår af vår svenska Disa. För att nu ej tala om några mycket vågsamma meningar in etymologicis, hvari han funnit Disas namn¹⁾, hade han på en sten, som han antog fordom legat på Öre-thing, men sedan förts upp till Vordingborgs slott på Selan d, funnit en runskrift, hvilken enligt hans mycket bristfälliga läsning och ännu djerfvare tolkning hade följande lydelse:

Elfthe Disaloger ter geu kerdi dia hid
hvars mening han återgaf på latin med

Quia leges Disæ magno in precio esse convenit, huc querelæ adferendæ; det är: Emedan Disas lagar böra högt aktas, må man bit (d. v. s. till Örething) vända sig med sina käromål.

Han såg i henne på grund häraf en rättvisans vårdarinna, hvarmed ju öfverensstämde att Upsala hade sitt Disating. Också

¹⁾ Exempelvis att Tisdagen var uppkallad efter Disa, *at rende Dyst* betydde till Disas ära tornera.

upptog och afbildade Rudbeck i sin *Atlantica* (II. s. 207) denna sten, den s. k. Vordingborgsstenen, såsom ett viktigt vittnesbörd om Disakultens allmänna utbredning. — För en mera utbildad språkkännedom var det visserligen lätt att inse, att denna Worms runläsning omöjligen kunde vara rätt, men att genom blott konjektur från Worm återställa den rätta runtexten var mer än svårt: det var helt enkelt omöjligt. Så lyckades man i senare tider återfinna sjelfva runstenen i Runde torn i Köpenhamn. Stenen blef nu jemte sin runskrift ånyo granskad och afritad och upptogs i vår nyligen aflidne forskare prof. George Stephens stora verk »*The Oldnorthern runic monuments of Scandinavia and England*» (vol. I, s. 336). Stephens läsning, om också icke fullt korrekt, aflägsnade emellertid all tanke på Disa och hennes förhållande till Öre-thinget. Han läste runskriften så

æft æpisl fapur trübu kærpi þiæu' þrui

o: *Efter Aethisl, sin fader, gjorde Trybu denna stenkista.*

Genom några rättelser i Stephens läsning synes prof. Sophus Bugge (i Kgl. Vitterh. Historie och Antiqv. akad. handl. 31. Stblm 1893, s. 18 o. 59) ha kommit till följande tolknings resultat:

aft apisl... rutr hau karpi þiauprun

o: *Efter Adisl högg Rud (runerna), Tjodrun gjorde (minnesmärket).*

Slutligen har genom prof. Wimmers skarpsinne Vordingborgsstenens inskrift fått sin slutliga läsning och uttolkning (Om undersøgelsen og tolkningen af vore Runemindesmærker, i *Indbydelseskraft til Kjøbenhavns universitets Aarsfest*... den 8de April 1895, s. 106 ff.). Inskriften lyder enligt honom:

aft apisl fika rutr þau

karpi i þiaupu ui

o: *Efter Adisl fige gjorde Rud detta vigda grafminne i Ty.*

Vi kunna med all vetenskaplig trygghet sålunda lita på, att den seländska runstenen ej har det ringaste att mäla oss om drottning Disa och hennes minne i Danmark.

* * *

Liksom Rudbeckianismen i allmänhet gjorde ett mäktigt intryck, så förhöll sig ock med Rudbecks uppfattning af Disas saga. Man finner sålunda långt ner i följande århundrade, huru hans ideer gå igen och taga sig uttryck. År 1742 utgaf J. B. Norlin under And. Celsii presidium en akademisk disputation i Upsala *De festo veterum Svio-Gothorum Disano*; här talar han äfven om Disa, Forgunns dotter¹⁾ till Wänngarn, hvars saga synes honom innehålla åtskilliga mystiska anspelningar på Diana eller Isis: Disa, insvept sitt nät i likhet med dessa gudomligheter, betecknar henne såsom den der lyckliggjort de dödliga med nätets uppfinning och bruk, och det råd, hon gaf Sigtrud, innebär helt enkelt att hon i likhet med Isis eller Ceres först lärt människorna åkerbruket.

Äfven Olof v. Dalin i sin Svenska historia (D. 1, 1747 s. 61) lutar delvis till samma åsigt. »Til denna tid då Vodiner, Geloner och Neurer först kommit hit (till Norden), kan billigt föras den Gudstjenst och offer, som detta nitiska Folk gjorde sin Gudinna Disa eller Äbring och Åhrs växt. De hade funnit för sig skarpa länder och de förnuftigaste märkte wäl, at nöden snart wille öfverfalla dem: folket begynte ökas och födan minskas. I et sådant tilstånd war deras tilflykt til Gudomligheten: Oraklet eller snarare Afguda-presten svarade då, at folket borde delas och utskickas hvar på sin kant med en hacka och handske full med säd». Och i en bithörande not förklarar han, att »de gamle hafva insvept sina berättelser i så många dikter och mörker, at det är svårt at utleta sanningen», — man ser dock af Disas historia strax, »at Disa betyder den bärande jorden, som, då hon rätt brukas och besås, är hvarken klädd eller oklädd», o. s. v.

Vi förnimma här samma naturmytiska ljud, som svagare och bortdöende ljödo oss till mötes ur Afzelii sagohäfder. Nu förstå vi hvarifrån dessa ljud ursprungligen utgått: från Olof Rudbecks stentorsstämma.

* *

¹⁾ Om Forgunn såsom Disas faders namn skola vi nedan nämna några ord.

Och nu skola vi gå ett steg längre tillbaka i tiden genom att undersöka Olof Rudbecks källor, på hvilka han grundat sin framställning af Disas historia. Vi uppta dem till betraktande i samma ordning, som de af honom nämnts: *Olaus Magnus*, *Messenius*, *Furus skald* och *Disa-sagan*.

Olaus Magnus, den till namnet siste katolska ärkebiskopen i Upsala, har i sitt vigtiga verk *Historia de gentibus septentrionalibus*, som han skref fjerran från sitt gamla fädernesland, lemnat en skildring af hvad han kallar ismarknaderna (de nundinis glacialibus, lib. IV cap. 6.) Vid framställningen af naturförhållandena i Sverige kommer han ock fram med den notisen, att kölden är stundom här så stark under vintern, att t. ex. den breda å, som flyter genom Upsala, ärkebiskopens residensort, betäckes af så tjock is att den förmår bära tyngden af hela den talrika skara folk och boskap och varor, hvilka vintermarknaden här sammanhopat. — »Och från fordom till denna dag», säger han, »har denna marknad kallats Disting d. v. s. den visa drottning Disas ting: hon var nämligen en så högsinnad och förslagen qvinna, att då hon på grund af en inträffad missväxt såg den stora menigheten nära att förgås af svält, så gaf hon det rådet, att en del skulle efter verkställd lottkastning utvandra och på hinsidan hafvet söka andra orter för sitt fredliga uppehälle, hellre än att de enligt några ovisas grymma rådslag skulle afifvas; (talesque nundinas vsque in hunc diem antiqvitatis vocaverat, & adhuc vocat, Dysting, id est Judicium locum prudentissimæ Reginæ Dysæ: eo quod excelsi spiritus & sagacissimi consilii foemina, videns populi infinitam multitudinem, ob coeli rigidissimum influxum, segetes ac fruges exhaustas, famis acerbitate periclitari, potius sorte declarata natale solum exeundo, sedes in alienis terris ultra mare pacifico conuictu persuasit inquirere & inquisitas diligenter colere, quam truculentissima quorundam improvidorum hominum censura e vita deleri).» — Denna folkvandring från Skandinavien, förklarar han, sammanfaller emellertid ej med den, hvarom Paulus Diaconus beträffande Longobarderna talar, anledningen kan nog ha varit enahanda, men såväl med afseende

på tiden, sättet och den utvandrande hopens talrikhet skiljer den sig mycket från den utvandring, som egde rum under drottning Disas regering. — Likafullt torde denna utvandringsepisod ur Pauli Warnefridi *De gestis Longobardorum*, der ock en qvinna Gambara eller Gamaruca omnämnes, ej varit alldeles utan inflytande på Disa-sagans detaljer, såsom t. ex. att lottkastning egde rum mellan dem, som skulle stanna och utflytta. Äfven Saxo berättar härom (ed. Müller I, s. 418).

* * *

Den andra källan Rudbeck citerar för sin framställning är *Joh. Messenii* komedi Disa, hvilken bör vara oss välbekant, så mycket mer som den ingår i Svenska literatursällskapets publikationer. Det synes ju i förstone befängdt och stridande mot all rimlighet att såsom källa åberopa en poetisk dikt, om hvars historiska karakter han var fullt medveten. Icke är det just rätta vägen att åberopa sig på Shakespeares Julius Cæsar, då man skall skriva Roms historia. Å andra sidan var det ju för Rudbeck en fördel att kunna hänvisa till en så populär och allbekant framställning som *Messenii* Disa. Om än *Messenius* gjort tillägg i dramat, som ovedersägligen voro hans egna fria fantasier, kunde man lemna dem utan afseende. Men betraktad såsom rent historisk källa måste *Messenii* komedi förefalla oss skäligen grumlig.

Med någon analys af skådespelet behöfva vi ej här sysselsätta oss. Vi erinra blott, att de gamla Upsala gudomligheter Thor, Oden och Frigga i begynnelsen uppträda och representera sig och att fablen i det hela utvecklar sig såsom vi redan känna den: hungersnöden, det grymma rådsbeslutet, som Disa hånar, hennes kallande inför konungen, hennes fyndighet att uppfylla de föresatta villkoren, hennes kloka råd, hennes kröning till drottning. I slutet uppträder amazonen Pentesilea helt omotiveradt och håller på att skrämma slag på Disa; hon kommer direkt från Troja, berättar om Trojas belägring och sjunger några visor. De sista scenerna i dramat visa, huru representanter af de norrländska landskapen, hvilka genom Disas råd befolkats, bembära henne häfvor af lan-

dens skilda hufvudnäringar, hvartill landskapsvapnen gifvit Messenius ideen.

Ett par punkter är det synnerligen nödvändigt att framhålla. I sjelfva skådespelet kallas konungen nästan blott *Rex*, men af några ställen framgår dock, att han bär namnet *Sigtrud*. Så angifves ock att handlingen försiggår år »efter werldzens begynnelse 2758». Disas fader är rådsherrn *Sixten*, och scenerna äro förlagda dels till Wänngarn, der Disa är född, dels till Upsala. I det kungliga kallelsebrevet, som ålägger Disa att träda inför konungen, heter det slutligen: »Hwarföre är vår alvarlige och strenge befallningh, at tu med thedh första til oss tigh begiffuer, dogh hvarken åkandes, ridandes, gåendes, seglandes eller roändes: hwarken klädd eller oklädd, huarken dag eller natt, huarken i ny eller nädan.»

Rörande dramats historia tillägga vi blott, att det var rivaliteten med Olof Rudbecks fader Johannes Rudbeck, som föranledde Messenius att författa och här i Upsala låta sina lärjungar uppföra historiska skådespel på svenska. Det första bland dem var Disa, som vid Distings-marknaden den 17 och 18 Febr. 1611 uppfördes. Att han här gjorde ett lyckligt grepp beträffande ämnet är onekligt. Schück (Sv. literaturhist. I, s. 628) säger härom: »Hvarje borgare, som besökte Distingsmarknaden, måste naturligtvis med ogement nöje betrakta ett skådespel, i hvilket Distingens uppkomst på ett åskådligt sätt framställes, och den följd af upplagor, som Disa sedermera upplefvat, utgör ett osvikligt bevis på att författaren träffat sin samtids smak.» — Antalet upplagor stiger till bortåt tio, och man kan å teaterrepertoiren såväl i landsorten som i Stockholm påträffa Disa såsom uppförd ända in på 1770-talet, visserligen omarbetad, men tydligen grundad på Messenii framställning, som i sitt ursprungliga skick visade sig något otymplig för en mera utvecklad dramatisk smak. En sådan nyare omarbetning af sagan är det prosadrama Disa, som prof. Schück aftryckt i Samlaren för år 1892 efter en handskrift (E. 146) på Upsala Universitets bibliotek. Det har till författare Johan Celsius och det uppfördes år 1687 i Distingen i närvaro af enkedrottningen, drott-

ningen och kronprinsen Carl på stallgården i Upsala af studenter, hvarvid den vackra 17-åriga studenten Olof Celsius, sedermera domprost i Upsala, utförde Disas tacksamma rol. — I det Celsiska dramat bär konungen fortfarande namnet *Sigtrud*, men Disas far heter här *Ingewald*, och Disas mor, hvilken rol med god verkan här införts, men som saknas hos Messenius, bär namnet *Thoreborg*. Det är regelrättare byggt, men dialogen förefaller något torr och man saknar Messenii burleska målande scener, ehuru Disas dräng Pickelhäring här ock söker att sätta publiken i godt lynne.

* * *

Så komma vi i ordningen till *Furus skald* såsom anförd källa för Ol. Rudbecks framställning af Disas historia. Knappt någon torde väl förr hört talas om *Furus skald*. Till en början förtviflade jag ock att någonsin träffa på denna okända skald eller snarare det okända skaldestycke, som härmed afsågs, ty skald brukade särskildt i titlar enligt forntida språkbruk lika ofta beteckna poemet som poeten. Men lyckan och Rudbeck voro mig slutligen bevågne. I sin *Atlantica* nämner Rudbeck på åtskilliga ställen, såsom jag vid närmare studium af de digra volymerna fann, detta qvåde, hvars författare sannolikt kommer att ständigt förblifva obekant, då den enda kunskap, vi ha om honom, förskrifver sig från hvad Rudbeck meddelat till efterverldens kännedom. Benämningen *Furus skald* har man att finna i begynnelseorden af detta qvåde, hvaraf Rudbeck anför nedanstående strofer och hvari skalden tydligen velat ge en fornpoetisk skildring af vintern:

Fur ä wänd i Furu
Disas har ä skuru
Glis ä Frea grat (Atl. II, s. 353)

Det är enligt Rudbecks tolkning: »Solen är wänder i Furu-trän¹⁾, Disa eller Jorden hafver nu skurit aff sigh all Säden, Bla-

¹⁾ d. v. s. solens värme är ersatt genom tallvedbrasan.

den och Blomster, som är hennes hår, och hon sörjer Solen genom sine gyllene tårar Gliset.»

Med *Fur* torde här antagligen återgifvas det isländska *Fúrr*, som emellertid ej betyder sol, utan eld. *Glis* (succinum), den utsipprade talkådan, som redan Olaus Magnus ansåg bilda bernstenen, betraktas rätt poetiskt såsom naturens tårar öfver den dröjande solen. Allt detta är ju mycket kort och godt, det förefaller som skulle Rudbeck sjelf skrivit detta, i akt och mening att häri finna ett stöd för sin uppfattning af Disa-sagan såsom naturmyt. Men något upplysande för Disas historia, som ligger oss närmare om hjertat, innebära icke dessa skalderader.

* * *

Och så skola vi slutligen uppsöka den fjerde och sista källan, den svårast åtkomliga af dem alla, *Disas saga*, ty de tre föregående äro i skrift upptecknade, men med den fjerde afses tydligen sagan sådan den lefvat i folktraditionen. Hade vi att göra med det rena matematiska förståndet och ej med Rudbecks fantasirika uppfattning, och stode de särskilda momenterna i enkelt aritmetiskt förhållande, skulle vi från de tre bekanta alldeles exakt kunnat sluta oss till den fjerde obekanta. Men nu stå dessa momenter i mycket mera komplicerade förhållanden, saken faller sig icke så lätt, resultatet blir ock derföre osäkrare. Men vi skola ändock söka att leta oss fram så godt vi förmå.

Vi kunna för det första alldeles lemna ur räkningen *Furus* skald, som ej kan vara oss till någon nytta. Men vidare kunna vi som utgångspunkt slå fast, att Disa-sagan såsom folktradition måste vara ursprungligare än alla våra skriftliga uppteckningar och bearbetningar. Ty såväl Olaus Magnus som Messenius och Rudbeck stödjä sig — medelbart eller omedelbart — på traditionen. Men å andra sidan är den muntliga traditionen i sin fortgång underkastad växling och förändring. Och om man än ej kan vara fullt förvissad om, att t. ex. Olai Magni kortfattade och liksom i förbigående meddelade notis om Disa upptagit allt, som på hans

tid om henne berättades, så är deremot ytterst vanligt, att den muntliga folksagan i sin ordning tager intryck och form af den skriftliga affattning, sagan under tiden fått. — Sålunda, för att taga ett exempel: om, såsom vi erinra oss, Disas far hos Messenius heter *Sixten*, är det ej främmande för sägnen, om detta namn på Rudbecks tid i folkets mun öfvergått till ett *Sjustin*. Traditionen är i dylikt fall ej nogräknad, den låter udda vara jemt, i synnerhet som den i detta fall kunnat stödja sig på en ej ovanlig ljudöfvergång från *sig* till *sjug*. Jag säger, att det är möjligt att så gått till, men det är ock möjligt — och jag har mer och mer blifvit stadgad i denna min misstanke — att Rudbeck för att vinna ett skenbart stöd för sina astronomiskt-symboliska funderingar vid sagans sammanfattning sjelf hittat på denna namnförändring. Han säger nämligen på ett ställe i *Atlantican* (II, s. 216) rörande Disas fadersnamn: »Ty bär och här Disas Fader namnet aff detta talet Siuttio, at han är worden kallat Siuxtin (Septuagesimus).» Detta 70-tal återkommer hos honom såväl i fråga om skottdagarne som vid maskorna i Disas nät. — Men om vi härvid stanna i någon osäkerhet, så är det ett annat moment, som vi kunna uteslutande tillskrifva Rudbeck, nämligen det tillagda vilkoret, att Disa skulle finna sig hos konungen *ej inom år eller månad*, som hvarken finnes hos Messenius eller i Wänngarnstexten. Detta vilkor och dess förklaring smakar alls icke af folklig sägen, utan af kammarlärdom. Lösningen af svårigheten genom hänvisning på de fem fyllnadsdagarne i det egyptiska året, såsom icke tillhörande någon viss månad eller år, ligger utom sagans omedelbara sfer. Detta tillskott, som till fördel för sagan lika gerna kunnat vara borta, tillskrifva vi Rudbeck sjelf.

Af långt större intresse för oss är emellertid att veta, huru utbildad Messenius fann sagan, då han skref sin Disa — ty det faktum att Olaus Magnus redan omtalar »regina Dysa» visar obållbarheten af påståendet, som anföres i texten till Thersners stora verk *Fordna och närvarande Sverige* (art. Wänngarn), att Disasagan skulle af Messenius blifvit uppdiktad för att roa drottning

Kristina som barn. Detta vederlägges för öfrigt genom det enkla sakförhållandet, att Messenius uppförde sitt skådespel 1611 och såsom fånge redan år 1616 affördes till Kajaneborg, och att drottning Kristina föddes först 1626. Men för öfrigt skola vi fästa oss vid ett annat yttrande af Messenius, som är af vikt. I *Scandia illustrata* (T. I, s. 3), som ju gör anspråk på att vara ett historiskt verk, berättar han äfven huru »prudentissima nobilissimaque virgo Disa» genom sitt kloka råd gaf anledning till de norrländska landskapens uppodlande och befolkande. Till bestyrkande af denna uppgift har han i *Scandias* T. XIII (s. 18), som är afsedd att innehålla bevisen för hans historiska framställning, ett yttrande, hvaraf obestridligt framgår att historien om drottning Disa såsom en bestämd folktradition gick och gällde på hans tid (»cæterum, quæ in mea sequitur chronologia, narratio de regina Disa, præterquam quod in hominum sermonibus firma hactenus perseveraverit, simul ab Olao Gotbo lib. IV c. 6 comprobatur»). Han kan derföre sägas lika mycket hämtat sitt ämne ur folktraditionen som direkt ur Olaus Magnus. Frågan är blott: huru mycket utbildad var denna anekdot om drottning Disa, inskränkte den sig till blott hvad Olaus Magnus knapphändigt berättat, eller har Joh. Messenius ur folksägnen erhållit mer för uppbyggande af sitt drama?

Att Disa-sagan verkligen synes ha haft en dylik utbildning, som Messenius skulle kunnat tillgodogöra sig, deraf tro vi oss ha påträffat ett spår. I Joh. Buræi anteckningsbok *Sumlen* (utg. af Klemming, s. 75) läsa vi följande kortfattade notis:

»Her Jon i Edbbo sadhe sigh hafva en gammal kröneko. thär står mykit om Drotning Dijsa.»

Om någon sanning legat till grund för denna uppgift, hvilket vi icke ha anledning att betvifla, torde vi här haft en redaktion af Disas historia, hvars affattning enligt vår mening måste hänvisa, om icke förr, åtminstone senast till tiden mellan Olaus Magnus och Messenius, och hvilken sålunda för oss kunnat vara en utomordent-

ligt viktig länk i den kedja, som Disa-sagan i sin utveckling fört. Denna länk är väl för alltid förlorad ¹⁾).

* * *

Då ingen skriftlig hjälpkälla emellertid numera står till buds, finna vi oss i det oundvikliga: vi måste göra ett försök att genom afskiljande ur Messenii drama af allt, som tydligen kan sägas utgöra hans egen uppfinning, få fram de allmänna dragen af Disa-sagan, sådan den förelåg honom till dramatisk behandling. Det första blir naturligtvis att bortse från allt, som rör den dramatiska formen, vidare allt som afser den dramatiska effekten, t. ex. de höga gudomligheternas framträdande. Hit hör ock den lösligt infogade scenen, der Pentesilea uppträder och sjunger sina visor. Vi tro oss kunna med visshet angifva, hvarifrån Messenius fått ideen till denna scen. Han hade sjelf i sin ego ett manuskript från år 1529, som i gammal svensk öfversättning innehöll *Historia Trojana*

1) Ett annat spår af Disas saga, till sin härkomst och affattningstid af mera tvifvelaktig natur, har prof. Es. Tegnér haft godheten att påpeka för mig, ehuru detta spår synes, för att så säga, ligga på sidan af den väg, som Rudbeck utpekade för oss att nå källorna. I sina anmärkningar mot Dalins Svenska historia yttrar greffe Gustaf Bonde (se Ol. v. Dalin, Vitterhetsarbeten III. 1767, s. 497) följande:

»Disa Forguns dotters ankomst til konung Sigtrud kan icke wäl anses aldeles som en dikt. Ty utom den allmänna berättelsen om henne, som från urminnes tider är qwar, finnes i Konung Krembes saga, at hennes rätta namn varit Hildur, och at af henne alla kloka Qwinnor blifwit kallade, til åminnelse af dennas förslagenhet och goda råd, þisar, det är, kloka Qwinnor, Spåqwinnor och Gudinnor; så framt denna Konung Krembes saga är påbyggelig. De gamla namnen þisar-Sal, þisar-blot, þisar-ting witna ock, at þisa varit til.»

Hvad är denna konung Krembes saga? Måne någon äldre bearbetning af Disa-sagan eller kanske någon förfalskning af nyare datum i likhet med Hjalmar och Ramers saga? I alla händelser är det tydligt, att Bonde härur hämtat sin uppgift om *Disa* såsom *Forgunns* dotter, hvilken uppgift han upptagit i företalet till sin *Conspectus Sveciæ regum* (*Björners Nordiska Kämpadater*) och hvilken andra på hans auktoritet någon gång återge. Enligt prof. A. Noreens välvilliga upplysning torde vi i Forgunns namn återfinna den mytiska *Fjörgynn*, fader till Frigg, moder jorden (jfr *Vikt. Rydberg*, Undersökningar i germansk mythologi II, s. 37). Men om nu också Disa fattades af Rudbeck som identisk med jorden, så synes Krembes saga bära spår att vara en produkt närmast af Rudbeckianismens tidehvarf.

af Guido de Columna, numera utgifven af d:r Rob. Geete i Svenska fornskrift-sällskapets Samlingar, h. 104. Samma år, som drottning Disa första gången uppfördes i Upsala, bortgaf Messenius senare på sommaren denna handskrift till Joh. Bureus¹⁾. Det är utan tvifvel härifrån, han hämtade ingifvelsen att i dramat infoga episoden om amazon-drottningen. Vål stupade hon enligt denna historiskt romantiska framställning utanför Troja, men det hindrade ej Messenius att låta henne dessförinnan uppträda inför den tacksamma Upsala-publiken i all sin ståt.

Men vidare kunna vi med kännedom om sagans och sägnens natur uttala den öfvertygelsen, att — med undantag af Disa — alla i dramat uppträdande personer hafva Messenius att tacka för sina namn. Det är den dramatiska författarens rätt att namndöpa de figurer, han för upp på tiljan, och att förlägga tidpunkten för handlingen när han rimligtvis behagar. Namnet på konungen *Sigtrud* är förmodligen en misstydning af Sigtrug eller Sigtryg, ett i gamla diplom ej ovanligt namn, hvilket äfven förekommer i Johannes Magnus' konungalängd²⁾. Messenius har ock, såsom vi sett, i dramat gifvit Disas fader namnet *Sixten*. Måne det är blott en slump, att en runsten (Bautil 193), som är uppsatt vid Löfsta-holm midt emot Wängarn, har en inskrift, hvars begynnelse lyder:

Sturbiarn lit raisa stain iftir Sikstain...

Jag vågar här framkasta en förmodan, huru detta högst egenomliga sammanträffande af namn kan förklaras. Det låter tänkas sig, att Joh. Bureus, hvilken såsom barn uppfostrades i Wassunda prästgård och senare också en tid vistades der i socknen, med sin kännedom om traktens antiqviteter meddelat Messenius det på runstenen förekommande namnet, som denne fann lämpligt att an-

1) På försättsbladet till detta manuskript, nu tillhörigt Kongl. Biblioteket i Stockholm, har Bureus gjort följande anteckning om handskriftens förra egare:

»Denne hafuer hördt her Gabriel Christiernson til på Steninge. Sedhan Olof Person Borgmestare i Stokholm. Sedan Doctor Johan Messenio. Han akenkte henne migh Joh. Bureo 5 Aug. 1611. 4 pom. Vpsaliæ.»

2) *Sigtrud* förekommer år 1543 såsom qvinnonamn i Norge (Dipl. Norv. III, n. 1160).

vända. Vi sågo nyss, att Messenius stod i förbindelse med Joh. Bureus, och att han förärade honom den förut omtalade handskriften. — Beträffande tidpunkten för dramats handling har Messenius äfven utsatt denna till år 2758 efter världens begynnelse. Visserligen kunde han hittat på en i historiskt afseende rimligare, men det må vara hans ensak. Om vi för ro skull skulle reducera det anförda året till vår vanliga tideräkning, och för att icke begå något fel vid reduktionen använda någon af de samtida almanachor, som Messenii Upsala-kollega Sigfrid Aronis Forsius utarbetade, så angifves t. ex. år 1610 enligt honom vara år 5572 efter världens skapelse. Enligt denna beräkning låter Messenius handlingen i skådespelet Disa försiggå här i Upsala Distingstiden år 1204 före Christi födelse! Ej underligt under sådana förhållanden, att Ehrenstrahl hade en vansklighetsfull uppgift att lösa i sin historiemålning. — Alla dessa elementer, som delvis ingått i eller inverkat på sagans sista redaktion, anse vi vara Messenii insatser i Disa-sagans utbildning. Och i dessa afseenden tror jag mig icke behöfva befara någon motsägelse.

Men nu komma vi till svårare punkter. Det är sagans natur att aldrig eller högst sällan bekymra sig om *namn*, och *årtal* vet hon ej af. Men deremot finna vi sagan stundom binda sig till en viss *lokal*, ofta utan att man kan upptäcka någon rimlig anledning dertill. Här inträffar ett dylikt fall. Om vi med afseende på vår uppgift uppkasta den frågan: Var Disa-sagan redan i traditionen fäst vid Wänngarn, då Messenius företog sig dess dramatisering, eller är det Messenius, som med dramatikers rätt att förlägga sitt skådespels scener hvar han lämpligen tycker gjort Disa till en Wänngarns dotter och derigenom gjort sagan bofast der, så öppna sig här båda möjligheterna, och ett afgörande svar är svårt på grund af bristande skriftliga källor. Efter åtskilligt begrundande har jag emellertid kommit till resultatet att Disa-sagan, redan innan Messenius fick hand om den, var bunden och bofast på Wänngarns slott, och att han sålunda blott följde, men icke skapade traditionen. Och skälet är följande.

Messenius har, såsom naturligt är, förlagt de viktigaste af skådespelet Disas scener hit till Upsala, platsen för Distingsmarknaden, och låter konung Sigtrud här bo, de öfriga scenerna äro förlagda till Wänngarn. Men om Messenius hade varit fullkomligt obunden vid valet af den senare lokalen, kunde han ju utvalt en lämpligare egendom, ej så långt aflägsen från Upsala, såsom utgångspunkt för Disas beryktade slädfärd. Det är tydligt att Wänngarn, såsom Disas hem, fogar sig betydligt otvungnare in i ett föreställningssätt, som har Sigtuna till konungasäte än till det aflägsnare Upsala. Upsala såsom uråldrigt konungasäte, är en nyare, hufvudsakligen genom historisk-antiqvarisk forskning vunnen position, som kanske var mera främmande för den populära uppfattningen hos de förra århundradenas män än vi kanske tro. Då Messenius, som för Distings skull gör Upsala till konungasäte, ändock behåller Wänngarn såsom Disas fädernehem, så beror det utan tvifvel derpå, att sagan under ett annat lokalt åskådningssätt redan fäst sig fast på detta ställe.

En annan ännu viktigare sida är nu att taga i betraktande. Den historiska anekdot, som Messenius lagt till grund för sitt drama, erhåller utan tvifvel sitt förnämsta intresse och sitt rikaste innehåll genom de af konungen förelagda prof, genom hvilka Disa ådagalägger sin fyndighet och klokhet.

Det behöfs ej synnerlig skarpsynthet för att i dessa prof återfinna ett drag, som, om ock i mindre utvecklad form, förekommer i Krakas eller Aslögs saga. För många torde denna likhet redan vid första bekantskapen med Disa-sagan varit slående. Vi erinra om, att i den episod, som sammanbinder Völsungasagan och Ragnar Lodbrokssagan, hvilka i sjelfva verket bilda ett sammanhängande helt, omtalas huru Ragnar för att skingra sin sorg efter Thora Borgarbjorts död gjorde härfärder till sjös, och att han sålunda en gång kom att lägga till med sina skepp vid Spangarheid på Norges sydkust. Han sände skeppsfolket i land att baka bröd, men då de återkommo, befanns brödet brändt. Då de fingo tilltal härför, urskuldade de sig dermed, att de i land sett en ung flicka,

som varit så sedig och skön, att de mera sågo på henne än på brödbakningen, ja de vågade till och med förklara, att hon i klokhet täflade med den aflidna drottningen. För att pröfva Krakas klokhet, bjöd Ragnar att hon skulle komma till honom om bord, *hvarken klädd eller oklädd, hvarken mätt eller fastande, hvarken ensam eller med sällskap*. Hon kom, sedan hon fått löfte om personlig säkerhet, om bord klädd i ett nät, hon hade endast ätit en lök och åtföljdes af sin hund. -- Genom sin skönhet, blygsamhet och klokhet intog hon så Ragnar, att han gjorde henne till sin gemål. Völsungasagan förkunnar huru hon i sjelfva verket ej var den fatiga kolardottern Kraka, utan att hon hette Aslög och var dotter till Sigurd Fafnesbane och Brynhilda, att hon af fosterfadern Heimer blifvit räddad och förd i en harpa, att det gamla kolarfolket af suikenhet hade dödat Heimer, men att de i stället för de förmodade skatterna i harpans innandöme funno det undersköna barnet, hvilket de sedan klädde i paltor och utgäfvo för sitt eget. Hon födde Ragnar åtskilliga söner, hvilkas krigarrykte spridde sig öfver vestra Europa, och från henne härstammade Norges konung Harald Hårfager.

Det vore att tillskrifva Messenius större skapande förmåga än han tvifvelsutan egde, om vi skulle tilltro honom att sjelf ensam ha påfunnit samtliga de i dramat angifna profven och deras lösning. Vi hålla före att Disa-sagan redan i traditionen erhållit sin väsentliga utbildning i detta hänseende på grundvalen af den i Aslögs saga anslagna begynnelsen. Det ligger just i sagans väsende att upptaga ett sådant anslående motiv och att genom förökande och förstörande på analogt sätt utbilda detsamma. Sålunda tro vi att Messenii åtgörande, i afseende på de förelagda villkoren, snarare varit att bortgallra än nyskapa. Ett sådant villkor som att Disa skulle infinna sig hos konungen *hvarken mätt eller fastande* lämpar sig ej för dramatisk behandling. Dramat fordrar åskådlighet, men publiken kan ej se, huruvida Disa vid sin entré är mätt eller fastande, derföre har Messenius — om, såsom troligt är, den

traditionela Disa-sagan från Aslög-sagan ärft äfven detta drag — visat riktig dramatisk takt, då han låtit det falla bort.

Men äfven om vi skulle mot all sannolikhet antaga, att det är Messenius, som sjelf hittat på och i sitt drama inlagt de vilkor, genom hvilka Disas klokhet och fintlighet pröfvas, — hvarifrån ha då dessa drag, dessa påtagliga reminiscenser från Aslögs saga kommit? Voro Völsunga- och Ragnars-sagorna på något sätt kända i Sverige vid den tidpunkt, då Messenius skref sitt skådespel? Nej. Hvarifrån härleder sig då detta sagomotiv? Och härmed ha vi, under det att vårt blygsamma mål allenast var att uppsöka Disa-historiens källor, råkat att komma in på ett fält, som är af största betydelse för vår litteraturhistoria.

* * *

P. A. Munch har i sin utmärkta, ofta citerade afhandling »Om Kilderne til Sveriges Historie i den førchristelige Tid», på grund af en kritisk undersökning af våra historiska författare, kommit till ett resultat, som han uttrycker i två fundamentalsatser (Samlede Afhandlinger II, s. 527), »at Sverige ej har besiddet egne national-historiske Sagaer eller Sagn ældre end Christendommen», samt »at den norsk-islandske Saga-Literatur overhoved (blott med vissa af Munch angifna undantag) maa have været aldeles ukjendt i Sverige indtil efter Johannes Magnus' Tid og lige til Slutningen af det 16de Aarhundrede, da Jens Mortenssens Uddrag af Snorre udkom 1594 og strax, som man seer, blev med største Iver og Omhu benyttet af Messenius og de følgende Skribenter», — och Munchs bevisning är mycket glänsande förd från den angifna utgångspunkten. — Men sedan Carl Säve på Ramsundsbergets stora ristning i Södermanland funnit Völsungasagan bildligt framställd, bragtes Munchs kategoriska sats i tvifvel, och sedan Rökstenens runor börjat yppa sin hemlighet, har Viktor Rydberg med genialisk blick till och med velat se namn och fragmenter af en Ragnarssaga, äldre än den isländska, framträda ur denna egendomliga stenskrift¹⁾.

1) Om hjältesagan på Rökstenen. Sthlm 1893.

Härom vågar jag ej fullt döma, men dessa fakta visa tillräckligt, att redan från hedentid Sverige hade sin sagoskatt af likartad beskaffenhet med grannländerna. Att den nordiskt-isländska literaturen i egentlig mening ej varit ännu vid slutet af 1500-talet hos oss känd, det kan ju ej bestridas, dess tillvaro var till och med okänd i Norge vid samma tid. Men väl tro vi oss nu, med Aslögs-motivet för ögonen, kunna våga påstå att enahanda och likartade sägner och sagobrott, som af isländska och norska sagosmeder sammansmidts till helgjutna sagor, också varit gängse i våra bygder, om de ock ej skönjas i vår historiska litteratur. Om Munch förnekar att de nordiskt-isländska sagorna varit på något sätt kända i Sverige före Messenius, har han, synes mig, afskurit sig all möjlighet att förklara Disa-sagans likhet med Aslögs, ehuru han sjelf erkänt (*Samlede Afhandl. I, s. 165*), att Disa och hennes giftermål med Frey eller Sigtrud är en variant af sagan om Aslögs giftermål med Ragnar. Hvarken ur Saxo eller ur *Historia Norvegiæ* eller rim-parafrasen af S:t Olofs saga, som Munch visat ha varit Messenii historiska föregångare bekanta, ej ens ur Jens Mortenssens Snorre-utdrag, hvars utgifning kom Messenius sjelf till godo, har detta motiv kunnat hämtas. Måhända torde de isländska handskrifternas historia i en framtid kasta något ljus på detta dunkla område.

Men oberoende deraf och för att ej ensamt bygga på denna enstaka lösryckta anekdot, huru omisskänligt dess isländskt-norska ursprung än är, måste jag framhålla att Disa-historien äfven i det, som kanske just förefaller oss mest äfventyrligt, tydligen bevarat ännu ett äkta nordiskt, hedniskt sagodrag, — jag menar det grymma rådslaget att döda åldringar och lemmalytta, hvarom också Olaus Magnus ju gifvit en bestämd antydning. Dess mots stycke återfinnes i Olof Tryggvasons saga, som enligt Munchs mening icke heller kunde vara känd för Messenius eller hans föregångare. Låt oss höra hvad denna sagas kap. 226 förtäljer:

»Vid samma tid blef det på en sammankomst af häradsfolket beslutadt, att man på grund af hungersnöden och det stora oåret

skulle ega tillåtelse att lemna åt sitt öde åldringar och ej förse dem med lifsmedel, så ock lama eller på något sätt skröpliga och ej gifva dem herberge. Det var då den hårdaste vinter med gni-strande frost. På denna tid var Arnor Kerlingarnef den störste höfdingen i häraderna; han bodde på Miklebo i Oslandshlid. Då Arnor kom hem från denna sammankomst, gick hans moder Thurid, en dotter af Ref från Bard, mot honom och förebrådde honom högeligen, att han hade samtyckt till ett så grymt beslut. Hon förestälde honom med mycket eftertryck och många sanna ord, huru oerhördt omenskligt och grymt det var, att någon skulle lemna sin fader eller moder eller andra nära fränder till en så grym död.»

Han insåg moderns välvilja och upphäfde beslutet; detta spår af hednisk grymhet är ej enstaka i de nordiska sagorna. Likheten är rätt anmärkningsvärd. Modern spelar här Disas rol.

Jag vågar tro — och Disa-sagan styrker mig i den förmodan — att under medeltiden episoder och enskilda anekdoter, som vi återfinna i de nordiska sagorna, rester af vår äldre sagoskatt, äfven hos oss gått traditionavis man och man emellan, men att de såsom ej skriftligen upptecknade sammanförts och fritt ombildats på hvarjehanda sätt. Åtminstone två sådana fragment ur forn-nordiska sagor har jag trott mig spåra i Disa-sagan.

Men hvem är då Disa sjelf? Henne skola vi komma till i vårt sista kapitel.

* * *

Den till tiden äldsta notis om drottning Disa, vi hittills funnit, är, såsom af det föregående framgår, meddelad af Olaus Magnus i hans *Historia de gentibus septentrionalibus*, hvars första upplaga utkom i Rom 1555, ehuru naturligtvis den kännedom, han egde om sitt gamla fädernesland och dess förhållanden, var förvärfvad innan han år 1526 lemnade detsamma för sista gången. Han representerar på grund häraf medeltidens sista kulturskede i Sverige. För att söka komma längre tillbaka i tiden måste vi välja en ny utgångspunkt, och denna synes sjelfmant erbjuda sig genom att

till undersökning upptaga frågan om Distingens ursprung, den marknad som ännu för ett par månader sedan kanske för sista gången hölls här i Upsala¹⁾ och som enligt alla hittills citerade källor bär Disas namn. Att nu denna marknad stått i något samband med det ting, som från äldre tider hållits här och äfven i gamla dokumenter kallas Disa- eller Dysæ-thing, angifves genom blotta namnet. Vi förstå lätt att de gamla landskapstingen, till hvilka allmogen på vissa bestämda tider sammanströmmade för att afgöra sina rättstvistigheter, på samma gång erbjödo gynsamma tillfällen till varoutbyte och sålunda föranledde uppkomsten af marknader. Men det var ej den rättsliga sidan, som var hufvudsaken, det var den religiösa. Dessa ting voro nämligen i hednad tid ställda i sammanhang med de större offren till Gudarne och under kristendomens dagar med någon större kyrkobögtid, och härmed ha vi angifvit den yttersta förklaringsgrunden till den vigt och betydelse de fingo. Offer, ting och marknad utgjorde den gemensamma treeniga punkt, kring hvilken folkets allmänna lif i fredstid rörde sig, och fortfor länge, äfven under förändrade förhållanden, så att vara.

Ta vi först i betraktande marknaden, så anmärka vi den egendomliga genusförändring, som ordet undergått såsom betecknande tillfälle för varu-omsättning — *Distingen* — till skillnad från rättsforum — *Distinget*. Men förklaringen härtill är lätt: Distingen har helt enkelt uppkommit genom en sammandragning af Distingsmarknaden, hvarvid ordet behållit senare ledens genus. Denna namnförkortning möter oss redan i kon. Gustaf I:s registratur (1530) och är tydligen långt äldre. Analog förkortning återfinna vi i *Samtingen*, den marknad som hölls i samband med *Samtinget* i Strengnäs, så ock i *Fastingen*, Fastetingsmarknaden i Kristinehamn. Latent ligger ock en sådan sammandragning i namnen på våra bekantare marknader *Persmässan* i Karlstad, *Hindersmässan*

1) När detta skrefs, hade man just väckt fråga om att helt och hållet upphäfva Upsala-marknaderna

i Örebro, i stället för de långrandiga Persmässomarknaden, Henriksmässomarknaden.

Under medeltiden hade dessa ofta återkommande allmänna kyrkofäster till helgonens ära, som sagdt är, gifvit anledning till marknader, hvadan städernas borgare upprepade gånger klagade, att de blefvo i grund förderfvade och landsköpet florerade fritt. Genom ett af städernas ombud med konungens och riksens råds bifall fattadt beslut blef Distingen i Upsala, jemte åtskilliga af de nyssnämnda mässorna, den 30 September 1531 förklarad för fri-marknad (k. Gust. I:s reg. VII, s. 547), men eget nog synes icke någon representant för Upsala stad deltagit i beslutet. Af dessa marknader begagnade sig kon. Gustaf ofta, då han ville meddela allmogen i de särskilda landsorterna några viktigare ärenden eller upplysningar, der han befarade misstyrdning af sina regeringshandlingar. Många bref i hans registratur äro ock ställda till den vid Distingsmarknaden i Upsala församlade allmogen. Också synes denna marknad, som i medeltida bref förekommer såsom en vanlig betalningstermin vid köp och dylikt, ha — att döma af Olaus Magnus — äfven på hans tid varit omfattad med lifligt intresse. Enligt en anteckning finna vi, att ännu inpå 1800-talet borgmästare och råd i Upsala drogo all försorg om att höja Distingen i anseende och värde. Med trumpetklang och pukor, i likhet med våra förra riksdagar, »utblåstes» marknaden under förkunnande af marknadsfrid och afslöts ock med sådana ceremonier. Wänngarns tafelan nr 8 ger oss en vink, att så ock tillgick i slutet af 1600-talet, kanske ännu längre tillbaka.

Det torde ej bestridas att under forna förhållanden det var de norrländska landskapens invånare, som med sina produkter af fogel, renkött och pelsvaror gjorde kanske den värderikaste insatsen i varuomsättningen på den gamla Distingen. Och för dem var i sin ordning Distingen af yttersta ekonomiska vikt. I ett bref, dat. Delsbo 16 April 1531, som Helsingarne riktade till kon. Gösta, omnämnes att skatteuppbörden egde i forna tider rum hos dem 9 dagar efter Distingen med hänseende till den penningetillgång,

försäljningen af deras varor åstadkom i landskapet (k. Gustaf I:s reg., VII, s. 536).

Så randades den dag, då jernvägarne lupo in i hjertet af Norrland, medförande en lätt kommunikation, som förr var aldrig anad. Det tillfälle, som för norrländningarne nu erbjuder sig att med jernvägen dagligen försända sina varor söderut, i stället för att de sjelfva med fyllda käppskrindor förr nödgades anträda den långa resan till Distingen, har jemte öfriga förändringar i näringslagstiftningen bidragit att göra denna marknad nästan öfverflödig och till en skugga af sig sjelf.

* * *

Om sålunda Upsala-marknaden Distingen, låt vara med litet lif, behållit sig ända till vår tid, så är det icke heller svårt att upptäcka spår af dess forna samband med rättsväsendet och lagskipningen. Se vi huru det härvid gestaltade sig vid nyare tidens ingång, så finna vi huru kon. Gustaf I vid den tidpunkt af året, då Distingsmarknaden hölls, sjelf reser till Upsala för att utöfva sin konungsliga domaremakthet eller sänder han andra högt betrodda män hit för att döma hans dom. Jag vill dock icke dermed hafva sagt, att denna rättsskipning utgör en omedelbar fortsättning af de gamla tingen från hednatid, ty den kungliga domsrätten tog sig under mellantiden många former, men det föll sig lämpligt och naturligt att göra sig till godo äldre historiskt gifna traditioner. Åtskilliga exempel kunna hämtas ur kon. Gustafs registratur.

Ännu under Carl IX finna vi att folk domfördes i Upsala vid Distingtid. Vid en ransakning, som kammarrådet Nils Andersson till Fårdala verkställt i Norrland, hade åtskilliga personer blifvit anklagade för stora och grofva missgerningar; kon. Carl befaller den 15 Jan. 1606, att dessa skola hämtas väl förvarade för att stå till svars till Distingsmarknaden i Upsala. Bland de anklagade nämnas lagförarne i Ångermanland och Medelpad och kyrkoherden Knut i Torne (Widmark, Beskr. om Helsingland I, s. 264).

Med Svea hofrätts inrättande, kan man väl säga, upphörde för alltid den juridiska betydelse, som Distingen bibehållit under det närmast föregående seklet.

Men huru hade det i forna dagar varit med den saken? Hvad var detta *Disating*, hvars namn någon gång möter oss i gamla handlingar? För att få svar på vår fråga böra vi kanske närmast vända oss till landskapets lagbok, Uplandslagen. Der borde man åtminstone helst kunna vänta någon upplysning härom.

Ja, Uplandslagen talar verkligen om Disatinget. I lagens allrasista flock, Thingmalabalkens 14:de flock, läses:

»Disæpingx friþær gangær in a Disæpingx dagh, ok standær tweggjæ kiöppingæ mællum.» Det är: Distingsfrid tar sin början på Distingsdagen och räcker mellan tvänne torgdagar.

Men detta är också allt, som vi finna taladt om Disatinget. Orden konstatera knappt mer än Disatingets tillvaro; om dess betydelse ha de intet att förmåla.

Kanske emellertid spørjsmålet låter lättare besvara sig, om vi skulle upptaga frågan äfven från den religiösa sidan, eller fråga: hvad var det för en religiös eller kyrklig fest, med hvilken Disatinget eller Distingen var fordomtima förenad? Svaret på denna för oss särdeles viktiga fråga finna vi i Helge Olofs konungasaga, kap. 76, och enligt Hans Hildebrands öfversättning lyder det åsyftade stället sålunda:

»I Svithjod var det under hednatiden gammal sed, att hufvudbloten skulle hållas i Uppsala i goe och skulle man då blota till frid och seger åt sin konung. Dit skulle man söka från allt Sveavälde, der skulle samtidigt vara alla Svears ting samt marknad och köpstämman, som stod en vecka. Men när kristnan infördes i Svithjod höll man der likaväl lagting och marknad. Nu sedan kristnan var på alla håll i Svithjod och konungarne försummade att sitta i Uppsala, flyttades marknaden till kyndelsmessa; så har det sedan alltid hållits, men varar nu icke länge än tre dagar. Der äro Svearnes ting och man söker dit från hela landet.»

Härmed ha vi nu fått klart besked om, att under medeltiden Disatinget utgjorde Svearnes allmänna lagting och på samma gång att *Kyndelsmässan*, som firades i de första dagarne af Februari månad till minne af Marie kyrkogång, var den stora kyrkofest, som inledde Distinget och Distingen. Denna fest blef firad under högtidliga processioner med brinnande ljus, hvaraf namnet kyndel (kandela, ljus), och vid detta tillfälle invigdes ock alla de ljus, som under året användes för gudstjenstliga bruk. Men med denna vunna upplysning följer ännu något mera. Vi förstå nu ock, att detta Disating, som så knapphändigt omtalas i Uplandslagen, äfven döljer sig under och är identiskt med det *Kyndelsting*, som i samma lags konungabalk omtalas. Och här kunna vi ändtligen erfara åtminstone en del af Disatingets rätta innebörd.

Tionde flocken af Uplandslagens konungabalk begynner:

»Nv biupær kunungær lip ok leþung utt. biupær utt rop ok rep. þa skal næmpnæ hampn ok stampn ok styriman ok hasætæ allæ. ok han skal biupæs a kyndilþingum ok stæðþiæs a lipstæmpnum.» Det är:

Nu påbjuder konungen här och leding, rodd och utrustning. Då skall man utse besättning och skepp och befälhafvare och alla roddare. Och skall han (ledingen) påbjudas på kyndelsmässotinget och vara tillstädes på mönstringsdagen.

Sålunda i händelse af beslutadt härnadståg under året skulle det tillkännagifvas på Kyndelstinget och de viktigaste militära anordningarne bestämmas. Härmed ha vi erhållit en otvetydig vink, att det var om krigiska rådslag och planer och om krigsbudgeten, som tingets beslut rörde sig, ännu sedan en kristen kyrkofest hade blifvit den religiösa föreningspunkten för tingsmenigheten. Huru mycket mer skulle icke dylika planer varit föremål för den sammankomst, som företrädde den kristna festen, hufvudblotet — den förnämsta offerfesten — vid Upsala hedniska tempel. Under Disatingets namn döljer sig, enligt min mening, ursprungligen det allmänna krigsråd, som en gång om året under heden tid samman-

förde de förbundna krigiska stammarne, fylkena och kolonisterna hit till Upsala. Att detta icke kunde aflöpa utan blodiga offer säger sig sjelft och bekräftas af de historiska underrättelser, vi derom hafva.

Men hvarifrån härleder sig sjelfva namnet? Skall ej drottning Disa snart visa sig? Tålmod blott. Tills vidare kunna vi komma öfverens om, att likasom *Distingen* utgjorde en ordförkortning af *Distingsmarknaden*, så är *Disatinget* sjelft i sin ordning en dylik förkortning af *Disablotstinget*. Vi måste sålunda först göra klart för oss hvad detta Disablot hade för särskild betydelse.

* * *

För våra allvarliga nordiska förfäders religiösa fantasi hade ej blott Valhalls höge gudar tagit gestalt. Enligt hvad framstående författare i vår mytologi, Munch, Keyser, Petersen visa, funnos ock andra mera folkliga väsenden, hvilka nordbon egnade gudomlig dyrkan. Med dem stod han i sjelfva verket på förtroligare fot än med de mäktigare gudarne. Ty under det att man egentligen blott trädde i beröring med de senare under offertemplets höga hvalf, betraktades de mindre gudomligheterne såsom verk samma och ingripande i hvars och ens dagliga handel och vandel. Bland dessa gudomligheter voro *Diserna* särskildt märkliga, de föreställes såsom sköna, qvinliga väsenden, hvilka närmast voro beslägtade med Nornorna och i egenskap af deras sändebud utdelade både lycka och olycka. Hvarje menniska hade sin *Dis* (gen. *Disar* — plur. *Disir*, gen. *Disa*), sin ledsagarinna, sin *Fylgia* eller *Hamingia*, ty någon egentlig skilnad förefanns ej i sak mellan dessa slags väsenden ¹⁾. Vi skulle kunna säga skyddsängel, goda ängel, om vi alldeles bortsåge från den ledning till det goda och rätta, som vår kristna fantasi vill dermed förena, ty för den hedniska nordbon var ej tanken på något inre högre lif dermed för bunden. Snarast skulle Disen och hennes gåfva kunna betecknas

1) Fylgian kunde dock framträda i djurskepnad.

såsom yttre lycka, tur eller dess motsats otur. Hvad ordets betydelse beträffar, har Munch sammanställt det med det gotiska *deisei* (*disi*), som betyder klokhet; det hos Ulfilas (2 Cor. 11: 3) förekommande *filudeisei* återgifves med öfverdrifven klokhet, illistighet. Numera lära språkforskarne vara eniga om att betrakta *Dis* såsom liktydigt med det fornhögtyska *itis*, som helt enkelt betyder flicka eller qvinna. Såsom senare sammansättningsled bildar ordet som bekant de vackra nordiska qvinnonamnen *Vanadis*, *Herdis*, *Alfdis* o. s. v.

Enligt den allmänna folktron uppenbarade sig nu dessa Diser både under sömn och vaket tillstånd; i förra fallet benämndes de stundom *draumkonur*. Ofta då krigaren sof på sin sköld natten före den förestående drabbningen, såg han sin Dis' lätta gestalt i drömmen bebådande honom seger, men kanske en annan gång blek och allvarlig förkunnande hans död. Det var hon, som i krigets vilda lek hjälpte honom att afvärja motståndarens dödande hugg, men det var också hon, som, då hon ej var honom bevågen, kom hans fot att slinta, så att han träffades af fiendens spjutspets. För öfrigt anropades Diserna i alla lifvets viktigare förhållanden, såsom helgonen af den fromma katoliken. Då Segerdrifva undervisade Sigurd i runvisdom, qvad hon:

Lär hjälprunor,
om du hjälpa vill
från fostret födande qvinna;
rista dem på handlof
Och rundt kring leden,
bed om dugande Disers hägn. (Gödeckes öfers.)

Den som ej hade något här i lifvet vidare att hoppas, honom sades hans Diser ha öfvergifvit.

Denna tro på Diserna är kanske ej så alldeles utdöd, som mången tror. När våra ifriga sportvänner begifva sig af för att pröfva på jagtens nöje eller för att lägga försåt för aborrarne, hvarföre känna de sig så förtretade, om de vid affärden möta en gammal käring? Jag menar just därför, att Disen i denna mindre behagliga skepnad bådär dem blott otur. Så tänkte och trodde säkerligen ock våra skogsmän och fiskare för mer än tusen år tillbaka.

Då dessa Diser sålunda grepo in i lifvets alla närmaste förhållanden, var det naturligt att man egnade dem särskild vördnad och dyrkan. Också finna vi af de fornnordiska sagorna att *Disablot* -- offer till Diserna -- firades i samtliga de skandinaviska länderna. Det var vid ett Disablot, som Fritiof den djerfve vid sin återkomst från Orkney-öarne påträffade kung Helge och med så omild hand öfverbringade honom den utkrädda skatten, att denne afdånad föll från konungasätet, på samma gång han ock genom sin ovarsamhet satte Balderstemplet i brand. — Det var vid Disablotet i Upsala tempel, som konung Adils föll af sin snafvande häst och krossade hufvudet i fallet mot en sten; och, såsom professor Noreen tolkat Ynglingatalets hithörande vers, fick han sålunda i form af döden omedelbart svaret af sin Dis, till hvilken han förgäfves hade offrat (Uppsalastudier tillagnade Sopbus Bugge. Ups. 1892, s. 195). Här i Upsala egde Disablotet rum, som vi hörde, i Goe (Göje) månad d. v. s. mellan medlet af Februari och Mars. Hervarar-sagan omtalar ett Disablot om hösten: eitt haust var giort Disablot (Hervararsag. kap. 1). För att icke göra en lång uppsats ännu längre, kunna vi här lemna åsido frågan, huruvida Disablotet i Upsala sammanföll med midvinters- eller jula-blotet, hvarom man hyst skilda meningar. Vi hänvisa i detta fall till Henry Petersen (Om Nordboernes Gudedyrkelse och Gudetro i Hedenold s. 27), som ådagalägger att den hedniska Julen inföll på annan tid än vår kristna Jul, nämligen i slutet af Januari eller begynnelsen af Februari ej långt från Kyndelsmässan, och att sålunda intet väsentligt hinder möter att till samma tidpunkt sammanföra dessa offerfester.

Af konung Olofs saga framgick, att man vid hufvudblotet offrade för frid och seger åt sin konung. När det ting, som stod i samband med denna offerfest, hade ett krigiskt syfte, föll det sig alldeles naturligt, att detta moment skulle, för att så säga, utgöra ett hufvudnummer i festprogrammet, helst Upsalakonungen såsom offergode och ypperste härhöfding var högsta representanten för den menighet, som samlades att på en gång hembära offer till gudarne och rådslå om årets härtåg. Men om man offrade till frid

och seger åt sin konung, låg det ej fjärran att man offrade åt sina Diser. Tvärtom. Segern, högre makters gåfva, berodde ej ensamt och allena på konungens Dis (Ynglingatalets *vitta væltr*, Disernas dis, den högsta disen), utan var ett samfäldt uttryck af den bevågenhet, som samtliga Diser visade hvar och en sin enskilda kämpe i striden. Och ehuru de höge gudar, hvilkas bilder prydde Upsala gamla gudahus, Thor, Odin och Frey — och särskildt den sistnämnde — säkerligen ock under de åtta dagar tinget varade fingo sin rikliga anpart af de allmänna offren, är det ju rätt betecknande, att sjelfva hufvudblotet fick sitt namn, ej efter de högre, utan efter de lägre gudomligheterna. Det visar till fullo huru menige man tänkte sig saken: hos Diserna trodde de sig hafva sitt bästa skydd och sin trygghet till lif och välfärd.

Huru detta Disablot firades i Upsala tempel, derom veta vi ej mycket. Det hufvudsakliga, som vi känna om offerfesterna i Upsala, härför ha vi att tacka Adam af Bremen, om ock ett och annat i hans framställning, såsom bygd på hörsagor, torde vara mindre säkert. Emellertid synes man kunna sluta af hans berättelse, att hvart nionde år Disablotet firades med större högtidligheter d. v. s. med talrika menniskooffer. Och det är förmodligen efter en dylik nioårsfest hans kristne sagesman berättar sig hafva sett 72 kroppar af offrade hundar, hästar och människor hängande i Upsala offerlund. Nu må man ej inbilla sig att denne gått och anställdt räkning, såsom man räknar fruktkart i en apellund, utan tydligen beror den uppgifna summan på hans kännedom om, att ett niotal af olika slags individer offrades vid hvarje blot; varade nu tinget i 8 dagar, var slutsumman han uppgaf gifven. Så blodiga voro kanske icke de allmänna årsfesterna, ehuru förmodligen offer af människor, vanligen trälar och krigsfångar, ej heller då saknades. Med offerblodet, som upphämtades i offerbollen, beströkos altaret och gudabilderna, och medelst *hlautteinen* (blodqvasten, vigqvasten) bestänktes dermed den församlade menigheten. På offerdjurens kött och ädlare delar anställdes väldiga gästbud i tempelhallarne. Man har ej utan skäl härledt vårt folks allmänna, först i våra dagar något skingrade afsky för hästkött från dessa hedniska offermåltider.

En annan sed torde ock vid detta Disablot varit vanlig, nämligen att söka utforska det tillkommande (ganga til fréttar), särskildt då här gälde planläggande af krigiska företag och det var af vikt att förvissa sig, om gudamakterne voro gynsamst stämda för företaget. Att döma af de mycket få antydningar, som härom förekomma i literaturen, synas våra förfäder hafva åtnöjt sig med att i sammanhang med blotet företaga ett slags lottkastning, eller som termen lydde, »fella blótspán», hvilken procedur jag antager enklast tillgick så, att man ur hlautteinen, hvarmed man omrörde offerdjurens blod i offerbollen, uttog någon qvist, sönderbröt den i ett visst antal delar, omskakade dem och, under det man framställde sin fråga, hastigt fälde bitarne på marken eller något underlag. Bildade de då i fallet någon regelbunden figur, antogs detta vara ett gynsamst svar. Samma sätt att utforska framtiden förekommer ännu såsom en barnlek: när man äter russin, tar man 5 russinkärnor, gnider dem torra mellan händerna och faller ned dem hastigt. Om de då bilda figuren af en kortfemma ∴, så är det ett jakande svar på den i sammanhang dermed tänkta eller uttalade frågan. Så har jag föreställt mig våra gamla hedniska förfäders orakel, och det är ingen omöjlighet att vi i denna enkla lek återfinna ett urgammalt hedniskt offerbruk, — åtminstone med lika stor sannolikhet som man i julgranen med sina hängande pepparkaksfigurer »Nisse och Nasse» sett en symbol i miniatyr af den blodiga offerlunden¹⁾.

Att nu alla dessa offerhandlingar vid Upsalas hedniska fester varit insvepta i vidlyftiga ceremonier, säger Adam af Bremen uttryckligen. Han tillägger ock: »Sångerna, som vid en sådan offerhandling sedvanligen afsjungas, äro mångfaldiga och tillika så ohöfviska, att deras innehåll helst må förtigas». Hade han ej ryggat tillbaka att uppteckna dem, skulle vi haft bättre kännedom om hednisk sed i Norden än vi nu ega.

Vi skola slutligen här ock citera ett märkligt yttrande, som Saxo (I, s. 278) tillfälligtvis faller. Han säger att Starkodder begaf sig från Sverige till Danmark, emedan han fann sin leda vid all den vek-

1) Jfr *Lundin* och *Strindberg*, Gamla Stockholm, s. 39.

liga dans, de sceniska upptåg och det mjäkiga pingel, som anknöt sig till Upsala offren (c: quod apud Upsalam sacrificiorum tempore constitutus effoeminatos corporum motus scenicosque mimorum plausus ac mollia nolarum crepitacula fastidiret). Icke förutan att dessa ord ofrivilligt uppkalla för vår fantasi Distingens hela rörliga folklif, Vaxalagatans positivlåt och Feithska tomtens prestationer, som litet hvar af oss i vår ungdom och äfven senare sjelfve bevittnat.

Så visar Distingen sig bära märke af att vara ett bland de allra äldsta folkliga institut i vårt land, hvaraf följer att med dess fullständiga afskaffande utplånas i sjelfva verket ett ännu hos oss fortlefvande minne från urhednisk tid.

* * *

Men hvart har Disa tagit vägen? Ja, hon har glidit undan oss, och när vi äntligen trodde oss ha fått henne fatt, så ha vi i stället för en *Disa* funnit många *Diser*, och i stället för en jordisk drottning ha vi funnit en mångfald af öfverjordiska gudinnor. Tydligen ha vi vunnit på bytet, men vi ha ock för förklaringen af Disa-sagan funnit sjelfva lösningens nyckel, ty först genom att vi inse det sanna och riktiga kunna vi till dess fulla betydelse fatta det falska och oriktiga. Tillämpningen på Disa-sagan ger sig här nästan omedelbart.

Anledningen till att Disa vunnit namn och gestalt låg i behofvet att förklara urprunget till den ända från hedendomen härstammande Distingsmarknaden, hvars egentliga betydelse under tidernas lopp gått förlorad hos folket. Men vid förklaringen, som omisskänligen bär spår af klassiskt lärdt inflytande, antog man en fornaåldrig genitivus pluralis *Disa* för att vara en nominativus singularis och ett nomen proprium i stället för ett appellativum, som det i sjelfva verket var. Och sedan denna qvinliga gestalt småningom vunnit konkretion, spunno sig kring henne en del sägner, som vi återfunnit delvis tillhörande andra hos oss gängse sagokretsar, men som icke illa fogade sig in i den nya sagobildningen och för dess ändamål. Ty det var ej blott namnet, som förelåg

till förklaring, det var ock det faktiska i Distingen själf: de norr-ländska landskapens sökande till denna marknad. Och den förklaring, som sagan i detta hänseende sökte gifva, gaf den — i stort sedt — under formen af kolonisternas beroende af modersamhället, och deri låg en ganska lycklig och alldeles riktig, om ock ej fullt uttömmande förklaring, ty just det, som skulle fullständiga lösningen, det religiösa momentet, låg oförklaradt insvept i själfva Disa-namnet.

Tydligen är hela denna sagobildning af uppsvenskt ursprung, liksom sagan själf ju är bunden till uppländska orter. Den af Ol. Worm framställda meningen, att spår af Disasagan äfven funnos i Danmark, sågo vi bero på en missuppfattning. Att sagans gestaltning i allt väsentligt egt rum före medeltidens slut, ger Olaus Magnus oss anledning att antaga, ehuru de detaljer, som kunna sägas vara utbildade ur Krakas eller Aslögs saga, ej äro af honom speciellt framhållna. Genom Messenii dramatisering erhöll sagan — i synnerhet medelst namngifning — ännu bestämdare form och på köpet en popularitet, som den ej förlorat än i dag. Vi ha slutligen sett, att Olof Rudbeck, som ock i några detaljer utbildade densamma, trodde sig i denna saga ha upptäckt en djupsinnig naturmyt, en uppfattning, hvaraf det följande tidehvarfvet bar talande intryck, men hvilka nu äro i det närmaste utplånade.

En fråga, som vi icke mäktat fullt besvara, är huru sagan om drottning Disa kunnat knyta sig till Wänngarn. Vi ha här ofvan antyd, att denna lokalisering sannolikt egt rum förrän Messenius skref sitt drama, samt troligen uppkommit under ett föreställnings-sätt, som förlagt konungasätet till Sigtuna, hvarigenom en lämplig utgångspunkt för Disas beryktade slädfärd vanns. Kanske ock att denna lokalisering underlättats af någon oklar idésammanställning af namnet Wänngarn med Disas nät, då som bekant i folkspråket nät också benämnes garn. Men i allmänhet äro sådana frågor bland de mest svårlösta inom sagoforskningen.

L. Bygdén.

Werner von Rosenfelt.

I allmänhet kan man ej säga, det Werner von Rosenfelts namn är okänt i den bildade världen. Tvifvelsutan känna ej få, att han författat ett eller annat sjövetenskapligt arbete, och i alla tider hafva boksynte män funnits, som vetat att i förbigående förtälja om honom såsom en bland 1600-talets poeter. De, som ej varit i tillfälle att i våra dagar taga del af *Wrangels* arbete om det karolinska tidehvarfvets komiska diktning, hvilket tyckes göra full rättvisa åt dithörande delar af von Rosenfelts vitterhetsalster, torde dock bäst erinra sig *Hammar-skölds* kategoriska omdöme, att han »visat sig som en Rimmare af sämsta slaget». Och rörande hans lif äro visserligen några data tillgängliga i vissa allmänt använda uppslagsböcker, men vid närmare granskning visar det sig, att ej alla uppgifter öfverensstämma vare sig med hvarandra eller, hvad mera är, med sanna förhållandet. Den författare, som senast och i vissa afseenden fullständigast ur den tryckta literaturen samlat de spridda notiserna till von Rosenfelts biografi, gör sig dessutom skyldig till flere misstag, dels genom okritisk efter-sägning, och dels genom en vårdslöshet, som är egnad att väcka en berättigad förvåning¹⁾.

Rörande de tryckta källorna i öfrigt vill jag blott anmärka, det hvarken Atterbom eller Malmström egnar von Rosenfelt någon rad, och att Lénström endast har plats för matematikern²⁾. Wieselgren nämner honom bland vittre författare endast för att här, som ofta eljes, upprepa Hammar-skölds yttranden. Tidigast finna vi någon

1) Se *Biogr. Lex.*, n. f., IX, art. Werner von Rosenfelt, sign. O. S.(*jögren*).

2) Lénström nämner dock i »Sveriges Literatur- och Konsthistoria» (1841) »Låfdikt öfver Stockholm» (se nedan).

redogörelse för von Rosenfelts verksamhet hos Bechstadius¹⁾. Äfven Lidén²⁾ gifver honom några för öfrigt erkännande ord. Läger jag härtill Hansellis 23 rader långa s. k. förord framför von Rosenfelts vitterhetsarbeten³⁾, tror jag mig f. ö. hafva förtecknat de flesta utgifna verk, som på mera direkt sätt sysslat med vårt ämne.

Rikare tillgång på uppgifter lemna arkiven. *Upsala Universitetsbibliotek* är dock härvidlag minst försedt. De i Palmschöldska samlingarne förekommande notiser⁴⁾ omtala ej mycket, och om »Svenska Flottans Befälhafvares Lefverne»⁵⁾ än meddelar några detaljer, visar arbetet sig i andra stycken otillförlitligt. Men deremot finnes i Nordinska samlingen å samma bibliotek den volym af von Rosenfelts dikter, som användts vid dessas tryckning i Hansellis samlingsverk⁶⁾. — På *Riksarkivet* förvaras bland samlingen »Biographica» såväl von R:s 1699 upprättade, egenhändiga tjänsteförteckning, som flere andra, isynnerhet för hans familj, upplysande urkunder, hvarjemte åtskilliga egenhändiga bref och rapporter återfinnas bland de till »Sjöexpeditioner och Convoyer 1697—1700» hörande handlingar. Och slutligen ega vi i *Flottans Arkiv* i Stockholm det yppersta material för en lefnadsbeskrifning, dels i en mängd v. R:s person vidkommande, originala Kongl. Bref, dels i v. R:s egenhändiga, eller af hans hand underskrifna memorialer, bref och rapporter, hvilkas stora mängd och delvis oordnade tillstånd⁷⁾ tyvärr gjordt det för mig omöjligt att genomse mer än det viktigaste. På *Kongl. Biblioteket* i Stockholm befintliga manuskript tjena derjemte att fullständiga v. R:s bibliografi.

* * *

1) *Bechstadius*, C. N., *Then Adelige, och Lärde Svenske Siö-Man (etc.)*. Sthlm 1734.

2) *Lidén*, J. H., *Historiola litteraria poetarum suecanorum*. (Ups. 1764—72).

3) I »*Saml. vitterh.-arb. af sv. förf. från Stjernhjelm till Dalin*». 16:e bandet.

4) Se voll. 236 och 345 ibidem.

5) i *Westinska Saml.* (W. 873), en foliovolym, hvars förf. är okänd. Ss. källor angifver denne *Stjernmans* matrikel och *Bechstadius*, till hvilka dock torde sluta sig någon ej citerad.

6) Sign. N. 1130.

7) Register saknas sålunda till flertalet samlingsband.

I det för »ärlige och förståndige David Rejmers» år 1645 utfärdade sköldebref, angifves såsom orsak till hans upphøjelse i adligt stånd, att han varit »i Wår och Kronans tjenst i elfva års tid vid sekretariatet i Rewal, så ock tillika i åtta år assessor i borgrätten samt seduare i fyra år för revision i Estland»¹⁾. Derjemte antydes, att adlandet borde sporra till fortsatt redlighet och nit i rikets tjenst. Det var ungefär hvarken mer eller mindre än hvad som berättigade det stora flertalet af den tiden nobiliserade ätter att taga sitt inträde på riddarhuset. Redan dessförinnan hade Rejmers förlänats med Myrtenhoffs²⁾ och Pujats gods i Estland. På den första af dessa gårdar, belägen i Tungels socken, föddes i November månad 1639³⁾ Werner Rejmers von Rosenfelt⁴⁾. Han var den andre eller tredje bland sex syskon, af hvilka de fyra sönerna alla egnade sig åt krigstjensten. Deras uppfostran blef synnerligen vårdad⁵⁾. Derom vitnar, utom Werners på många områden ådagalagda gedigna kunskaper, äfven hans egna ord från en mera framskriden ålder. Han säger nämligen i det bref han den 4 December 1694 tillskrifver P. Gedda⁶⁾, att han funnit åtskilligt af det, på hvars lärande han i ungdomen förslösat nog mycken tid, »i praxin» föga nyttigt eller åtminstone umbärligt. Hans dikter visa äfven öfveralt stor förtrogenhet med främmande

1) Koncept i *RiksArk.* Jmfr. *Stjernmans Suecia Ill.* (mskt i *U. B.*) — Hans härstamning är okänd, men enligt *Palmsch. Saml.* på *U. B.* (vol. 246) skall han hafva haft en broder Gotthardus Rejmers, »Ecclesiæ Salgallensis (?) pastor», som i sin ordning egde sonen 'Eberhard'. — En annan släkt R. nobiliserades på 1650-talet med namnet von Rejmers.

2) eller Myntehoff. Namnet skrives olika.

3) Födelseåret uppgifves äfven vara 1630. Så *Bechstadius*, a. st., der graf-skriften citeras. Detta är oriktigt. I enkans inlaga till K. Maj:t, strax efter mannens död (se nedan), säges han hafva dött (1710) på sitt 72 år.

4) Så eller rättare Rejmers af R. skulle näml. ätten, med upptagande af gamla slägtnamnet, enl. sköldebrefvets lydelse benämnas, till skillnad från två andra, äldre ätter Rosenfelt, som med denna ej voro befryndade [männe nr:is 607 och 694, hvilka dock adlades först 1654 och 1649 resp.]. Vid högtidligare tillfällen, såsom på Werners grafvård, användes ock denna form, men vanl. skref Werner sig endast von R.

5) Jmfr om brodern David nedan sid. 4, noten 4.

6) Tryckt ss. företal till »Navigationen eller Styrmanskonsten», Sthlm 1693.

länders, serskildt antikens och Tysklands (inclusive Hollands) literatur. Jag vill blott hänvisa till de af Wrangel aftryckta raderna ur »Chlorattes Beröm» samt till följande strofer ur »Veneris Aprilresa»:¹)

»Mig föll ock in, hwad iag väl fordom läsit haar
»Af det som Naso i sin vandzlingsbook framdraar,
»Och hwad som Siculus i sine gamble skrifter
»Oss lemnat efter sig om gudarnes bedrifter»²).

Det torde vara nog att frambålla det sjömannens eller öfver hufvud taget krigarens yrke ej alltid, ens i mera »upplysta» tider, ansetts hafva serdeles behof af en så omfattande beläsenhet.

Fadrens villkor hade också altmera förbättrats. Redan 1647 finna vi honom såsom slottshauptman på Wollmar, tre år derefter befordrades han till landtkommissarie i Estland, och 1655 fick han titel af krigskommissarie³).

Ej långt derefter vände sig emellertid hans lycka. Det nyss beslutade reduktionsverket synes redan från första stund hotat den nyadlade embetsmannens unga välstånd. Åtminstone se vi honom, åtföljd af sin son David (d. y.)⁴), omkring 1662 i Stockholm, der han samma år inlemnar en böneskrift till rikskansleren, i hvilken

1) *Hanselli*, a. st., pag. 202. Jmfr 1686 års upplaga. -- *Wrangel* benämner stycket utan angifvet skäl »Veneris Aprille puss». (!?).

2) Liknande exempel kunna f. ö. flerfaldigas. Jmfr. t. ex. »Cupido inter nautas».

3) *Anrep*, Sv. Ad. Ättartaflor, III.

4) Denne hade under Carl X:s andra danska tåg avancerat till kornett, men då freden slöts, sökte han sin utkomst på embetsmannabanan. 1661 blef han e. o. assessor i Revals borgrätt, och skulle äfven s. å. hafva fått ord. assessorsbeställning efter sin kort förut (?) afidne sväger Chr. Krausen, om ej Chr. Ihering (sedan nob. Lilliering) »med enkan äfven fått sysslann». Det var efter misslyckandet i dessa planer han med fadren begaf sig öfver till Sverige. »*Bericht von David von Rosenfelt d. y.*» bl. *Biogr. i Riks Ark.* — *Anrep*, a. st., har om denne David inga som helst uppgifter att meddela. — Samma Bericht vittnar äfven om den vårdade uppfostran bröderna åtnjutit, då den redogör för Davids tydligen vid helt unga år företagna 3-åriga resa i Tyskland, under hvilken »han förkofrade sig i studier af juridik och politik samt i italienska och franska språken».

han med åberopande af sin tretioettåriga tjenstetid¹⁾ och sitt »de novo confirmirte Versicherungsbrieff» bevekande anhåller om dennes beskydd och säger sig hotad af ruin på gamla dagar. Samtidigt söka fader och son efter erhållet tillstånd af rikskansleren och riksrådet Sten Bielke att ur riks- och kammar-arkiven framdraga bevis för sina påstådda rättigheter²⁾ Målet drog ut på tiden. Ännu i April 1665 skrifver David d. ä. ett bref från Stockholm³⁾, hvori han altjemt är upptagen af den för en person i hans ställning högviktiga frågan om möjligheten af att vid sina uppvaktningar träffa några inflytelserika personer, och det är altför sannolikt, att först döden satte en gräns för hans ifver. Den träffade honom i Stockholm den 11 December 1666⁴⁾, och han begrofs i S:ta Clara kyrka, der hans vapen sågs uppsatt, ända tills 1751 års brand ödelade templet⁵⁾. Huruvida han dessförinnan lyckats att för sin ätt fördröja den storm, som snart utbröt öfver hela hans stånd, känner jag ej. Hans äldste son skref sig, till motsats mot brodern Werner, ända till sin död (1686) herre till Myrtenhoff och Pujath, men man blir tveksam, huruvida detta innebär något bevis, då man finner äfven den yngste brodern bära samma titel.

I dessa förvecklingar deltog ej Werner von Rosenfelt, om de ock kunnat inverka på hans villkor. Han hade redan vid 19 års ålder (1658) blifvit antagen som volontär på K. Maj:ts örlogsflootta och hade de följande åren »intill krigets Ende bijwistat dhe expeditioner och actioner, som warande tijden, så i Sundet som annorstedes förrluppo». Strax innan freden utnämnd till under-

1) Det är af detta uttryck jag sluter till inlemningsåret, då R. 1630 utnämndes till sekreterare. Då han emellertid i slutet af 1661 var i Reval, tyckes 1662 vara det riktiga.

2) »auf erlangten Zulasz von Seiner Hochgräfl. des Herrn Reichs Cantzelnern und Seiner Excell. des Herrn Reichs Rath Herr Steno Bjelkens». — Ofvannämnda »Bericht».

3) Numera endast ett fragment. Det är stäldt till en »herr secreterare». Bland *Biogr.* i *Riks Ark.*

4) *Sjögren*, a. a., uppgifver orätt 1668, *Anrep*, a. st., oriktigt i September.

5) *Nordberg*, J., Stæ Claræ minne, (Sthlm 1727). Vapnet är här beskrifvet, och inskriften meddelas. Det var uppsatt »wid fembte pehlaren». Det är ur denna källa vi hemtat uppgiften om dödsdagen.

löjtnant fann han sig genom denna bunden till en overksamhet, som var det unga sinnet motbudande. »När Flåttan gick hem, berättar han sjelf¹⁾, anhöoldt jag om permission at segla uthomlands och söökia wijdare Erfahrenhet uthi Siömanskap». Han reste på ett holländskt fartyg till Amsterdam, der han tog värfning som matros på nederländska örlogsflootan. Härvid hade han ett förträffligt tillfälle att se sig om i världen. Han besökte Spanien, Italien med Sicilien och Arkipelagen samt gjorde »2 Reesor til Smirna». Ej heller saknade han under dessa oroliga tider krigisk öfning. Striden mellan England och Holland hade utbrutit 1664, och året derpå finna vi vår unge svensk deltaga »i den actionen mot dhe Engelske wid Cadiz»²⁾.

Huruvida den simple matrosen i utländsk krigstjänst vunnit någon befördran, är ej känt, men omedelbart efter sin hemkomst till fäderneslandet undfick han fullmakt som »öfverleutnant» (³/₂ 1666). Under de närmaste åren gjorde han ej mindre än fem resor till England, med hvilket land Sverige då låg i underhandlingar rörande trippelalliansen. Diplomaterne behöfde då mer än någonsin en rundlig tid för att åstadkomma något resultat, och det »continuerade intill 1669 inclusive», iunån dels ambassadörerne hunnit öfverkomma och återvända, dels bref och ratifikationer vederbörligen utvexlas. Äfven de nästföljande åren bringa föga omvexling. Under 1670—74 var han utkommenderad på sammanlagdt 7 olika expeditioner, under hvilka han dock ej besökte andra än Östersjöns olika farvatten. Från den sista har antecknats, att han då haft i uppdrag öfverföra Bengt Oxenstjerna till Wismar, hvarifrån denne begaf sig till Wien för att söka hindra det då hotande krigets utbrott. Men hvilka följder denna ambassad än i öfrigt kan hafva haft för Sveriges framtida politik, att för tillfället hämma krigslågan förmodade den icke. Och härmed följde åter för vår Rosenfelt en tid full af verksamhet.

1) i sin ofvananförda tjänsteförteckning (*Biogr., Riks Ark.*).

2) »under Commendeuren Brakel». Måne svensk? Den ursprungligen holländska ätten Brakel har gamla anor.

Det måste antagas, att de nya utsigter kriget beredde ej voro honom ovälkomna. I den »proposition» han samman skrifvit »Den 18 Decemb. Åhr 1672, då Styrmansskapet drogs upp Carl den Elfte öfwer Sverige» heter det:

»Här gå I Swenske Männ på Lagerwall och sträfwen
»Med Roret uthi Lää och Focken uppå stäfwen.
»Wij ha nu legat bij och drifwit länge nog
»I omsorg och beswär, alt seen Carl Gustaff doog».

Och fortsättningen låter tydligt förstå, att författaren ej hade något emot

»Det Rohret sleppes löst och Seglen hiszes op»¹⁾.

Von Rosenfelts första krigsexpedition bragte honom äfven lycka. Utkommenderad med skeppet Hjorten, en kronofregatt om 52 kanoner²⁾, för att uppsöka tvenne brandenburgska örlogsskepp, som öfvade kaperi mot de svenske i Östersjön, lyckades han jaga dessa in till Danzig och Pillau, der de för lidna skador måste uppläggas. Belöningen för denna raska kupp lät ej vänta på sig. Den 31 Juli blef vår öfverlöjtnant kommandörkapten, och när stora flottan äntligen fram på sommaren utlopp, förde han lineskeppet Spes. Han var sålunda med om det olyckliga sjötåget till Carls-örne³⁾, under hvilket han egenhändigt författat en journal, som i original förvaras i flottans arkiv⁴⁾.

Om än ingen olycka drabbade det fartyg han förde, kan man få en föreställning om det elände, som under denna resa hemsökte flottan, då man hör von Rosenfelt sedermera vitna inför den öfver riksamiralen nedsatta kommissorialrätten, att han med sina officerare varit nödsakad sjelf omvexla vid rodret, dels på grund af

1) Den »Waaksammes Roo etc.» (Sthlm 1686). — Jmfr. *Hanselli*, a. st., 16 B., s. 180.

2) Se *Tornqvist*, Sv. flottans Sjötåg, I: 144.

3) Se *Gyllengranat*, Sveriges Siökrigs Historia I: 224—226.

4) vol. sign. H.: 13. Den innehåller intet för biografien upplysande, om man ej vill diträkna, att han en dag annoterat, det han fått »gemeent öhl omborde», hvilken notis bör kunna förfullständiga *Wrangels* lilla skildring om vår författares svaghet för denna Cereris gåfva. Jmfr *Wrangel*, a. a., sid. 124.

den brist på öfning folket i allmänhet hade och dels till följd af de sjukdomar, som härjade bland manskapet. På Spes skola af 155 mans besättning endast 4 kunnat refva ett segel¹⁾.

Från Gotland återvände emellertid ej Spes till Elfsnabben. Med sju andra skepp afgick det till Dantzigerbugten, der hösten tillbragtes under kryssningar. Vid hemkomsten möttes von Rosenfelt af sorgebudet om sin yngre broders frånfälle. Denne hade i likhet med honom sjelf valt sjömansyrket och avancerat till kapten vid flottan, då döden borttryckte honom vid 33 års ålder i slutet af 1675²⁾. Werners sorg tog sig ett uttryck i det griftqväde han vid detta tillfälle författat, i hvilket han klagar, att

» — en så karsker man uthi hans unga åhr
 »De sina till en sorg förbittig lagts på håhr.
 »Ded var nu intet tijd för honom, at han skulle
 »Nedläggias uthi graff, och giömmas uthi mulle,
 »Nu när krigslågan är uptänd i ljusan brand,
 »Hvari ock råkat är hans kiäre fosterland»³⁾.

Redan så tidigt som i början af Februari följande år (1676) fortsattes krigsleken. Amiral Ugglas »Esquadron utbijsades» nämligen från Dalarö för att bringa Pommern den »secours» flottans olyckor föregående höst fördröjt, och von Rosenfelt fick order att såsom amirallöjtnant under titel af major kommendera och föra flagga på rangskeppet »Jupiter», ett af de större i svenska flottan om 68 kanoner⁴⁾. Från detta befäl öfvergick han samma vår till amiralskeppet »Stora Kronan», der han blef sekond under amiral Lorentz Creutz.

Den vanliga berättelsen om de följande, i vår sjökrigshistoria sorgligt ryktbara händelserna är i hvad den rör von Rosenfelt alldeles felaktig. Efter hvad först Tornqvist⁵⁾ omtalat och efter

1) *Tornqvist*, a. a., s. 139—140 och 145.

2) *Anrep*, a. st.

3) *Hanselli*, a. st., p. 225.

4) Majorsfullmakten hann dock ej utfärdas förr än 15 Mars s. å.

5) a. st., I: pag. 147.

honom Gyllengranat¹⁾ och Sjögren²⁾ upprepat, skulle von Rosenfelt under slaget vid Bornholm den 26 Maj hafva fört eget skepp, med hvilket han, jemte Creutz och major Gustaf Sparre på »Kronan» och »Draken», sökt en djerf genombrytning af den fiendtliga linien. Sjögren vet t. o. m. berätta, att von Rosenfelt för sitt välförhållande fått loford och befordran till amirallöjtnant. Enligt dennes egen berättelse lemnade han emellertid ej under hela slaget amiralskeppet, och historien om hans bragd bör sammanställas med en helt annan händelse under samma vår. Det var nämligen i det blodiga slaget vid Ölands norra udde (1 juni 1676), sedan både amiral Creutz och hans amiralsskepp gått till botten, och den tappre Clas Uggle sprungit i luften, och då hela svenska flottan i fullkomlig oordning tycktes dömd till fullständig undergång, von Rosenfelt »kastade på lää»³⁾, och »animerade flere att fatta stånd, i den Intention att salvera dhe flychtande och obeseglade». (?) Detta lyckades äfven öfver förväntan och torde i sjelfva verket hafva räddat, hvad ännu räddas kunde.

Det är dessa omständigheter, som åberopas i den amirallöjtnants fullmakt, som kort derpå utfärdades för den blott 37-årige von Rosenfelt⁴⁾. Det förtroende, som konungen härigenom visat, gäckades icke under de följande åren. För korthetens skull antecknar jag endast, att von Rosenfelt sommaren 1677 förde befälet öfver en eskader, som rensade Östersjön vester om Gotland från fiender, hvarvid han lyckades uppbringa en kryssarfregatt, samt att han derpå deltog i sjöslaget vid Kjøge bugt. Under den reträtt, som derpå följde, stannade von Rosenfelt i Kalmarsund, hvarifrån han under vintern med en eskort af tre örlogsskepp lyckligt öfverförde en transportflotta af 24 farkoster⁵⁾ till svenska hären i Pommern,

1) a. st., I: pag. 231.

2) *Biogr. Lex.*, N. F. IX: pag. 91.

3) Han hade strax efter slaget vid Bornholm fått befäl öfver fyra skepp för att följa efter fienden och observera dess företagande, och förde således åter eget fartyg.

4) Fullmakten är daterad 7 Juli 1676. Afskrift bl. *Biogr. i RiksArk.*

5) *Sjögren*, a. a., berättar ur obekant källa, att de voro 22.

som var i stort behof af den hjälp i ammunition och proviant, som derigenom bragtes den. Till följe af storm och oväder drog expeditionen, som börjat i December (1677), ut på tiden, så att von Rosenfelt ej förrän i Februari hann återvända, men medförde då en från fienden »anammad prijs».

De olyckor, som drabbat flottan, gjorde det omöjligt att under de två sista krigsåren uppträda med verklig kraft till sjös. Von Rosenfelt har emellertid antecknat, att han deltagit i de »rencontres», som ännu föreföllo, och ännu under krigets allra sista tider nämnes hans namn med serskildt beröm, såsom då Hans Wachtmeister i en rapport af $\frac{3}{7}$ 1679 framhåller von Rosenfelt till förtjenst, att fienden 26 Juni s. å. blifvit vid Ölands södra udde tillbakaslagen. — Viktigare var väl dock det uppdrag han erhöll samma år freden slöts. Konungen hade som bekant beslutat, att örlogsfloktan ej skulle återvända till Stockholm, men att en örlogshamn skulle anläggas på Trossö. Innan flottan dithördes, var likväl nödigt, att inloppet uppejlades och utprickades. Detta granlaga värf anförtröddes åt von Rosenfelt, som efter slutad förrättning, med fem skepp, i spetsen för de öfriga eskadrarne, inseglade till den ort, som året derpå genom K. Maj:ts Bref af den 10 Augusti 1680 erhöll namnet Karlskrona¹⁾.

Ej långt derefter blef von Rosenfelt vice Amiral²⁾. Då man betänker, att han sålunda inom loppet af fem år från en »öfverlöjtnants» anspråkslösa ställning lyckats arbeta sig upp till denna värdighet, måste detta förhållande mer än de nakna fakta jag ofvan kunnat framlägga, vitna om hans ovanliga duglighet.

För denna fans fortfarande rik användning. Under kriget hade bland andra luckor i vårt sjöväsende bristen på »een pertinent och uthförlig kundskap om Wåre cousters och alle inloppshamnars bär i Sverige rätte beskaffenhet» gjort sig på ett känbart sätt gällande. Redan den 26 December 1677³⁾ hade därför K. Maj:t i

1) Der jag i det föregående ej uppgifvit serskild källa, har jag följt von Rosenfelts ofvan omtalade tjänsteförteckning från 1699.

2) Fullmakten är dat. 29 Januari 1680. Afskrift bl. *Biogr. i RiksArk.*

3) *K. Maj:ts Bref i orig. i Flottans Arkiv*, [hädanefter betecknad *F'l. Ark.*] Lit. B.

den oduglige »Mellinus» ställe förordnat von Rosenfelt att »icke allenast på alle orter om fahrvattnet och alle grunden samt hwad mehra dherwid kan wara att observera sigh wäl informera och det noga anteckna, uthan oc opsicht hafwa öfwer alt hwad Styrmanswäsendet [= Lotswäsendet] wid Wårt Ammiralitet widkommer, samt sådane persohner dertill antaga, som erfabrne och dertill skicklige äro». Detta förändrades väl sedermera derhän, att Mellinus, på föreställning af Amiralitetskollegium, tillsvidare återfick uppsigten öfver lotsmännen i skärgårdarne, men i öfrigt skulle von Rosenfelts förordnande gälla¹⁾. Oaktadt brinnande krig kunde denne ock, redan före 24 April 1678, till K. Maj:t insända ett förslag angående lotsningswäsendet i riket, hvilket K. Maj:t fann »lända till Wårienst», hvarför han anbefaldes att skyndsamt träda i författning om verkställigheten²⁾.

Att detta ej lämpligen kunde ske, förrän efter freden, var påtagligt. Då utarbetades också en närmare instruktion, efter hvilken von Rosenfelt hade att rätta sig³⁾. Enligt denna hade han att »uthi alla Siöstäderna så äfwensom andra lotzplatser, som för tiden finnas eller härefter uppfinnas kunna, behörigen inrätta Lotzeriet, constituerandes och antagandes uthi hwar stadh wisse och åtminstone twänne Eedswurde Lotzmän, som derhoos äro Swenske Borgare» (§ 6) samt att »tillhålla lotzmännen upprätta och hålla wid macht alla wählkasar och remmare på dhe wahnliga och nödortfuga ställen i sielfwa skieppsledhen i skiären» (§ 7).

Samtidigt och fortfarande gälde dock äfven befallningen att noga »informera sig om fahrvattnet», och nu begynner det för

1) *K. Brefvet af 26 Januari 1678*, i orig. i *Fl. Ark.*

2) *K. Brefwet 24 April 1678*, i orig. i *Fl. Ark.*

3) »*Transsumpt*» (neml. 5, 6 och 7 §§) »*Aff Kongl. May:tz aldrandigste Förordning och Instruction hwarefter Kongl. May:t wil at vice Ammiralen Edel och Wälb: Werner von Rosenfeldt, uthi dhen honom anförtrödde Inspectionen öfwer Styr- och Lotzmanswäsendet, i Sverige, Finland, Est- Lijff- och Ingermanland, samt i Pommern, Wiszmar och Brehmen, sig hafwer at rätta*» är äfven serskildt tryckt. Den är dat. 1 Mars 1680. Jmfr. *Höppener, Förteckning etc.*, (Sthm. 1754). — Samma transsumt (i maskpt) är den äldsta af Lotsverket tillhöriga och i flottans arkiv förvarade handlingar. (se *Lit. S.*, vol. 11). Här är den emellertid dat. d. Aprilis s. å.

von Rosenfelt en sträfsam tid. Sitt egentliga hem tyckes han hafva haft i Kalmar¹⁾, der flottan denna tid egde ett skeppsbyggeri, och hvarest till följe häraf en mindre flottstation var förlagd. Men derifrån gjorde han oupphörliga expeditioner utmed Sveriges och dess lydländers alla kuster, så i vester som i öster, från Svinesund och upp till Ålands haf. Det var säkerligen under en sådan färd, då

» — — jag derhoos, det mäst mitt embet warit,
 »Dhet wijda stjerne Hwalff, begrundat, nagelfarit
 »Och tagit i god acht, ded jag med tijden kan
 »Till nytta föra mig — — — — —»

han

»uppå en wåhretijd» — »när Ottestunden war
 »Rätt som Aurora sig begynte wijsa klar»

fick emottaga det besök af Venus och »hennes käre son Cupido», som han skildrat i »Weneris Aprilresa»²⁾. Vi se således att det stränga arbetet ingalunda hindrade hans fantasi att i nattliga stunder förljufva hans ensliga färd, och vi kunna med stor sannolikhet påstå, att de flesta af hans år 1686 utgifna skaldestycken härröra från denna tid. Härför saknas ej heller inre bevis³⁾. Kanske mera än detta måste likväl förvåna, att von Rosenfelt under trägna förstudier för sitt stora kartverk fann tiden räcka till äfven för andra sjövetenskapliga arbeten. Vi finna nemligen af K. Brevet den 17 November 1685⁴⁾, att han redan nu utarbetat den skrift »om Navigationen eller Styrmanskonsten», som utkom först 1693. K. Maj:t gifver nemligen befallning åt Amiralitets-

1) Detta synes bl. a. af 1688 års *hufvudbok*, hvars räkenskaper utvisa, att von R. under flere år utfått medel af proviantmästaren i Kalmar. Jmfr. *K. Br.* 1681 (§ 4), som medgifver »de Ammiralitetets officerare, som under någon tid eller städse hafva sin tjenstgöring i Kalmar (resp. Riga och Karlskrona) att njuta fri förtäring der, tills de uppå sina löner något utfå» (fr. Sthm.) *Fl. Ark.*

2) »*Den Vaaksammes Roo* etc.» Jmfr. *Hanselli*, a. st., pag. 201 och ff.

3) Jag påminner exempelvis om dessa rader i »Cupido inter nautas»:

»Man har i desse åhr, seen Mars har slept sit Wälde,

»Här i wår Norra Werld, och osz ej mehra qwälde — —».

4) i orig. i *Fl. Ark.*

kollegium att »noga och wähl igenomsee» denna skrift och uppsätta, hvad nödigt vore att dervid ändra och påminna, på det utrönt kunde blifva, »huruvida detta Wäcket meriterar att kunna med någon frucht och nytta komma uti trycket eller icke».

Under tiden hade likväl ej så få svårigheter mött för von Rosenfelt i hans arbete, och han var ej heller befriad från alldeles serskilda uppdrag, som måste verka hämmande derpå. Han för sålunda 1681 transportskepp med svafvel från Stockholm till Kalmar,¹⁾ och samma år fick han order att skyndsamt rekognoscera och pejla vid två orter på ön Ösel²⁾.

Af hvad beskaffenhet svårigheterna närmast voro, får man klar insigt genom K. Brevet af den 21 Februari 1684, som meddelar befallning åt »alla generalguvernörer, guvernörer och landshöfdingar, hvars (!) höfdingedömen äro wid siökanten belägne, att de tillhålla landtmätarne och ingenieurerne hvar i sitt lähn, att de ovägrligen gee honom, Rosenfelt, riktige copier» af befintliga kartor³⁾.

Icke desto mindre kan von Rosenfelt 1685 inberätta till K. Maj:t, att »lotzeriet» blifvit inrättadt i alla sjöstäder och lotsplatser på svenska kusten altifrån Åland till Marstrand, såväl som uti Wismar, på Gotland och i Riga, i öfverensstämmelse med den honom gifna instruktion, men ej på öfriga platser i Liff- och Estland, af orsak, att han ej haft tillfälle att resa dit. K. Maj:t gifver därför befallning åt Amiralitetskollegium att förse honom med lämplig farkost, på det att han under nästkommande sommar jemväl på dessa orter måtte med sitt arbete fortfara och bringa det, som ännu var ogjordt, i god ordning⁴⁾.

Det torde möjligen hafva varit under något besök i Stockholm i och för orduandet af denna angelägenhet, som von Rosenfelt gick i författning om tryckandet af det lilla häfte dikter, som

1) Jmf. K. Brevet 13 Oktober 1681 i *Fl. Ark.* (orig.).

2) K. Brevet 19 Mars 1681 i *Fl. Ark.* (orig.).

3) *Fl. Ark.* (orig.). — I Registraturet är brevet oriktigt dateradt 1 Februari.

4) K. Brevet 19 November 1685 (i orig.) i *Fl. Ark.*

följande året utkom på Lars Walls tryckeri derstädes. Åtminstone kan jag ej finna, att han 1686 varit i Stockholm¹⁾.

Lotsverket kräfde emellertid ny omtanke. Bekymmer uppstodo genom svårigheten att skaffa dugligt folk till lotsar, något som ej kan förundra, då dessas löner endast bestodo i befrielse från extra ordinarie skatter, såsom inqvartering o. d.,²⁾ och ansvaret var ganska drygt. Till förebyggande af lotsarnes oduglighet bestämdes att med dem vid antagandet skulle anställas förhör³⁾. Af åtskilliga tecken att döma torde de klagomål, som tvifvelsutan föregingo denna bestämmelse, hafva utgått ej mindre af en altmera framträdande lust att häckla von Rosenfelt än af sjelfva sakförhållandena. Vi få framdeles tillfälle att närmare derom göra oss underrättade. Då v. Rosenfelt derjemte under sin tjenstgöring ådragit sig en sjukdom, begagnade han detta tillfälle att året derpå efter så godt som fullbordadt värf, begära ledighet att resa till Stockholm för sin helsas skötsel⁴⁾. När emellertid hans åkomma ej häfdes, se vi honom följande vår på väg till »Frijslandh» för att der söka bot för sin opasslighet⁵⁾.

Det kan då vara på tiden för oss att något taga reda på hans hnsliga förhållanden. Mycket veta vi dock ej derom. När han gifte sig, känner jag icke. Men att vi ej af de utgjutelser han äfven vid jemförelsevis mogen ålder egnar såväl »Rosette» och »Chloratte» som kärleksguden sjelf, få föreställa oss, att han då ännu egde den frihet man gerna brukar sätta i förbindelse med en sjömans obundna lif, är temligen säkert. Af flere tecken att döma knöt han Hymens band redan vid unga år, gissningsvis

1) S. Å. dog von Rosenfelts äldste broder, som var ryttmästare, (enligt en ant i *Palmsch Saml.* på *U. B.*) vid Skånska kavalleriet. Han begrofs i Karlskrona, (enligt *Bechstadius*, a. a., sågs der hans vapen i Amiralitetskyrkan), och brodern Werner har vid detta tillfälle ånyo strängt sin lyra (Se *Hanselli*, a. st., pag. 226). Qvädet saknar synnerligt intresse.

2) Se *Instr.* 1/3 1680.

3) *K. Brefvet* 8 Mars 1686 (i orig.) i *Fl. Ark.*

4) Hans ansökan beviljades genom *K. Brefvet* 13 Augusti 1687. *Fl. Ark.* (orig.)

5) Permission gafs genom *K. Brefvet* 28 Maj 1688. *Fl. Ark.* (orig.)

strax efter sin hemkomst från den holländska krigstjensten¹⁾. Hans maka hette Christina Gyllenstake, och var dotter till en adlad finsk tulltjensteman²⁾. Deras äktenskap hade välsignats med tre döttrar. Ätminstone två af dessa, Karin och Maria, uppnådde mogen ålder. De blefvo senare gifta med hvar sin kapten vid flottan, som sedermera avancerade den ene till amiral, den andre till vice amiral³⁾. Vid den tid, till hvilken vi hunnit i vår skildring, voro de båda flickorna ännu i sin ungdoms vår. Familjen hade i medlet af 1680-talet flyttat till Karlskrona, der von Rosenfelt byggt sig ett eget hus⁴⁾, och strax utanför staden hade han

1) Hans tredje dotters (g. von Numers) tredje barn föddes nemligen (enligt *Anrep*, a. a., II) ^{27/7} 1695. Om man antager, att dottern altså gifte sig strax i början af 1690-talet, och således ej kan hafva varit född senare än omkring 1670, tyckes man med temligen stor visshet kunna sluta till, att von Rosenfelts giftermål ingåtts under senare hälften af 1660-talet. Han var då inemot 30 år, och hans hustru något öfver 20. Enligt *Anrep*, a. a., föddes hon på 1640-talet.

2) Jmfr *Anrep*, a. a., — Se äfven nedan, der en Anreps uppgift om henne, (sedan aftryckt hos *Sjögren*, a. st.) blifvit rättad.

3) Om man af redan anförda skäl kan med någon sannolikhet sluta till den ungefärliga tidpunkten för Maria von Numers giftermål (se ofvan not. 1.), har det deremot hittills alldeles saknats uppgifter rörande Katharina Wattrings bröllop. Det kan emellertid med säkerhet antagas hafva egt rum sommartiden 1689. v Rosenfelts bröllopsqväde innehåller nämligen följande strofer:

»Man seer, at Mars igen tar på sin gamla wahna
»Och redan slagit ut een stor blodfärgad fahna
»Han blåser up alarm, han låter trumman gå
»Och säijer: Det är tijd, at man begynner på».

Dessa ord hafva knapt kunnat uttalas annan tid än 1700 eller 1689, då, som vi nedan skola se, kriget allmänt ansågs stå för dörren. Men då v. R. i ett grafqväde öfver D. K. Ehrenstrahl 1698 kallar denne svåger — hans och v. R:s döttrar voro g. m. hvar sin broder Wattring — måste v. R:s skyldskap med Gustaf Wattring hafva inträdt före 1700. Att bröllopet firades sommartiden, framgår af poemet i öfrigt.

4) Se härom de ofvan citerade brefvet till P. Gedda, och jmfr f. ö. v. R:s dikt öfver byggvurmen:

»At byggia nya huus och föda många kroppar
»Där vill eij lijtet till, som sådan utgift stoppar,
»Ded är ock fahra värt att komma uti skull,
»Ja, uti fattigdom omsijder råka kull.
»Ded har ock jag blitt wahr, som kommit nog att öda
»På huus, på tåmpt och boo och många munnars föda,
»Så at jag neplig veet, när som alt går omkring,
»Om jag på sådant alt har vunnit någon ting».

(*Hanselli*, a. st., pag. 250).

ett idylliskt sommarhem på den natursköna Verkön, der i hans frånvaro fru Christina med tillhjelp af »fogden Giermund» förestod

» — — een länger rader
»Bönder, som een heel Esqvader»¹⁾).

Det är dit han ofta längtar, då han är långt borta i embetsbestyr, och i tankarne har han väl haft de sina, då han i »Landtlefvernets beröm» beskrifver, hur

»Hans Hustru hjälper till, är idkesam och snäll,
»Som wijsar, at hou kan förstå sitt huushold wäl,
»Ähr Mannenom en tröst, en hjelp, hvarpå han trygger
»Sig kan förlijta fritt. Hon spinner, bakar, brygger,
»Och alt hwad nånsin han i huuset skaffar an
»Det taar hon wara på, förspiller ingen gran».

eller då han fortsätter:

»Sij så wälsignar Gud den man, som i Gudz fruchtan
»Sin Lijftijd bringar hän, upföder Barn i tuchtan,
»At dee omkring hans bord som Ollieqwistar stå
»Och intet något steg på wrånga wägar gå».

Det är också dit han för oss, då han i ett af sina bästa stycken berättar, huru

»Dagen för Christine daag
»Då när Syrius mest torkar,
»Stora hunden häftig»snorkar,
»Reddes till ett slotterlag»²⁾).

Ett om ock öfvergående moln fördystrade den harmoniska taffa, som dessa trefna familjeförhållanden upprulla. Von Rosenfelt hade med återvunnen helsa hemkommit från Holland och inträdt i tjenstgöring. Denna tycktes emellertid blifva af allvarligaste slag. Den politiska ställningen i Europa var vid denna tid hotande för Sveriges fred. Örlogsflottan utrustades för att möta alla möjligen inträffande händelser. Närmast gälde det att åt det med

1) Hvad *Wrangel*, (a. a.) blott anför som en gissning, att han på »Werkö utanför Carlskrona haft en angenäm sommarvistelse», är nemligen fullt säkert. Genom bytesbref 17 Juli 1684 utbyttes från krono till frälse af v. Rosenfelt ett $\frac{1}{2}$ mantal Werkö. (*Hist.-Geogr. och Stat. Lexicon öfver Sverige*, VII: 2)

2) Jmfr »Werkö Slotteröhl». *Hansellé*, a. st., pag. 241.

venske konungen beslågtade holsteinska huset bereda en ökad trygghet gent emot Danmarks förolämpningar. Allmänna meningen, åtminstone vid flottan, ansåg kriget stå för dörren, och von Rosenfelt har i den sång, som »Sangs på flåttan 1689, då den uthlop», tolkat den rådande stämningen:

— — — — —
 »Nu, nu skall det snart sig hända,
 »At vij siövärt os få vända,
 »Landet ä vi ledzna wijd,
 »Ty det os fast bättre är,
 »När som roret vattnet skär.

— — — — —

»Sij, som skieppet skiuter farht.
 »Så låt oss, som goda gossar
 »Och rättskaffens sjömatrosser
 »Blod och lijwet ha ospardt.
 »Låt os tee en tapper hand
 »För vår konung och hans land».

— — — — —

De gångna fredsårens trägna arbete på höjandet af vårt försvarsväsen hade dock förskaffat Sverige ett sådant anseende, att vår sjömakts blotta närvaro i utlänska farvatten var tillräckligt att återförskaffa lugn åt Norden, och den svenska eskadern fick bemvända.

För von Rosenfelt blefvo de följande åren en tid af literär möda. Sedan amiralitetskollegium 1685 fått befallning att granska hans skrift om navigationen, hade sju runda år förflutit, till dess ärendet var slutligen afgjort. Då von Rosenfelt i slutet af 1692 var uppe i Stockholm¹⁾, var hans bok emellertid approberad till tryckning. Utgifningen öfverlät dock författaren, sedan K. Maj:t utanordnat erforderliga medel, på d. v. styrmanskaptinen Peter

1) *K. Brefvet* 17 Augusti 1692 i *Fl. Ark.* (orig.).

Gedda¹⁾, med hvilken han sedan länge och allt framgent stod på förtrolig fot, och hvilken efterträdte honom i hans beställning vid lotsverket²⁾. Redan med detta arbete utkom en »Hydrografisk Wäxande Grad-charta af Östersjön och Kattegat i lijten form sammandragen af W. von Rosenfelt och P. Gedda A:o 1692»³⁾. Denna lilla karta, som äfven förekommer separat, är intet annat än en i mindre skala utförd upplaga af den Generalkarta, som pryder första bladen i den stora atlas, som de båda vännerna under de följande åren utgäfvö, och som sedan långt in i nästa århundrade man och man emellan gick under namnet »Geddans sjökort»⁴⁾. I någon mån klargöres de båda auktorernas förhållande till hvarandra genom den utförliga titeln:

»General Hydrographisk Chart-Book — — Först Aff — —
 »Werner von Rosenfelts I några Åhr med Flijt fattade Observatio-
 »ner, Jemwæl Sedermera Af åthskillige egne Tijd effter annan
 »giorde Special Hydrographiske Chartor ihoopdragen, Sammanfattat
 »och Aftecknat Anno 1694 Aff Petter Gedda — — j Amsterdam
 »Hoos [lucka]. Med Kongl. Maj. allernådigste Privilegiø på tijo
 »Åhrs tijd». Att Gedda sålunda ensam uppträdde som utgifvare⁵⁾,

1) Boken åtföljdes af ett i koppar stucket porträtt af författaren, hvilket omgifves af emblemer och skyddas af Neptunus å ena, och en qvinlig gudom å andra sidan. I sjelfva rameu är det försedt med von Rosenfelts namn och titel. Under står följande vers:

»Hinc gerit effigiem, gerit hæc Neptunius heros
 »Ora Rosenfeldius, Svecia terra tuus».

Enligt *Bechstadius* (a. a.) är etsningen gjord i Holland, enligt *Sjögren*, (a. a.), som dock ej angifver någon källa, i Stockholm.

2) Hvarvid G. dock i 3 års tid skulle afträda 200 d s. m. åt von R. Se *1688 års hufvudbok för flottan i Fl. Ark.*

3) Kartan är signerad N. Ström, som *Eichhorn* (i en ant. i ex på *K. Bibl.*) anser vara lika med Nils Strömcröna (f. 1664, † 1727). sedermera kommandör, nu informator i geografi och astronomi vid amiralitetet i Carlskrona. I öfrigt bär kartan en bild af Hans Wachtmeister (till hvilken hela arbetet om navigationen är egnadt) samt i kanten en fint utförd vy af Karlskrona.

4) *Bechstadius*, a. a. —

5) Han fick (såsom redan i titeln antydes) gm *K. Brefvet* 9/6 1693 — orig. i *Fl. Ark* — sig tillerkända 200 Rdlr Rmt »för General-Kartans författandes (!)

bevisar dock ej tillfyllest, att von Rosenfelt ej äfven bäri deltagit. Under år 1694 visar det sig nämligen, att han varit i Holland »till de nu [1695] tryckta chartornas perfectionerande»¹⁾ och efter Geddas död (1697) fick han ånyo på våren 1698 tillåtelse²⁾ att med oafkortad lön och traktamente göra en resa »åth Holland, till att der å orthen giöra wijdare anstalt om dee Chartor och Siöböcker, som han (?) dersammastedes låtit uppläggia», men då man ej känner till några andra kartor, som utgifvits af von Rosenfelt, på hvilka dessa ord passa in, kan möjligen antagas, att von Rosenfelts åtgärder gällt de nya upplagor, som utkommo, och af hvilka jag känner åtminstone tvänne, en holländsk och en engelsk, (båda tryckta i Amsterdam och f. ö. lika, med undantag af språket)³⁾. Att han derjemte *pålänt* utgifvandet af en i Sverige tryckt edition, tyckes framgå deraf, att han på hösten samma år (1698) får permission att resa till Stockholm för att der »låta aftryckia under händer warande Siö Chartor», hvarjemte han på anhållan fick sig upplåten »Jackten Neptunus till plåtarnes, Tryckpressens och Papperets transport till bemelte orth». Ehuru jag ej kunnat upptäcka vidare resultat häraf, är det dock egendomligt, att von Rosenfelt just vid denna tid af K. Maj:t tillerkännes ett arvode af 1000 Rdlr Rmt att utgå i tre år⁴⁾ »för dess hafda möda wid de nya Siö Chartors förbättrande (?) och tryckiande (!) öfver Östersjön och Belt»,

jemte privilegium att låta upplägga och sälja den. Liknande privilegium meddelades honom äfven såväl af Generalstaterne (18/9 1694) som af staterna Holland och Vestfriesland (17/9 1694), och dessa båda handlingar aftrycktes i den holländska upplagan (se nedan) på samma sätt som det svenska privilegiet i editionen med avensk titel.

1) Bref i *Riks-Ark.* af 31 Okt. 1695.

2) *K. Brefvet* 22 Mars 1698 i *Fl. Ark.* (orig.).

3) Jmfr *Warmholtz, Bibl. Hist. Sv. Goth.* I: 15 och II: 127, som dock ej känner till den engelska editionen. Att intet afseende får fästas vid det i titeln förekommande Årtalet 1694, framgår för öfrigt af sjelfva kartorna, hvilka alla (med undantag af Generalkartan) äro signerade 1696.

4) *K. Brefvet* af den 15 September 1698 i *Fl. Ark.* (orig.).

5) Se *K. Brefvet* af 9 Aug. 1699 i *Fl. Ark.* (orig.), genom hvilket v. R. fritages från erläggande af den vanliga chartæ-sigillatæafgiften för dessa honom förunnade medel.

då detta näppeligen kan afse annat än ett åtminstone *delvis* nytt företag. I frågans nuvarande outredda skick vågar jag ej afgifva något som helst slutgiltigt omdöme.

Redan innan kartboken utkom, hade emellertid von Rosenfelt ett nytt arbete färdigt. Det gälde nu »Artilleriefolkets underwijsning uthi Skiepp-Constableriet». Censuren tog denna gång ej fullt så lång tid. Den behöfde dock — fyra år. Redan i Mars 1694 underrättade K. Maj:t Amiralitetskollegium om boken oah anbefalde dess öfverseende¹). Med »läsningen uppskjöts» likväl, heter det i marginalen till den kungliga skrifvelsen, »effter Hans Excel-lens General-Ammiralens afresa till Stockholm» ända till in på året 1696. Med sjelfva »läsningen» sysslades derpå till 1698, då Kollegium i Februari månad afgaf sitt betänkande. Det var ej gynsam. »Ehuruväl några stycken i sig sjelfva kunna vara goda nog», behöfde »i wisza mähl något deels uteslutas, deels tilökas»²). K. Maj:t uppdrog³) åt Hans Wachtmeister att gå i vidare författning om läroboken, men kriget kom emellan, och den blef aldrig tryckt⁴).

Om Amiralitets-Kollegii votum i någon mån lät sig påverkas af någon animositet mot författaren⁵), kunde denna ej annat än

1) K. Brefvet 22 Mars 1694 i Fl. Ark. (orig.).

2) Amiralitetskollegii skrifvelse till K. Maj:t 5 Febr. 1698, citerad i K. Brefvet 9/2 s. 4. (Fl. Ark.).

3) K. Br. 9 Febr. 1698. Ib.

4) Sjelf uppgifver von R. (i sin tjänsteförteckning), att han, i detta arbete bl. a. »anvist och förbättrat dhed misstag, som af ålder varit i kruts gifvande till styckena och med mätstockarne». Hvar manuskriptet till arbetet förvaras eller om det är förkommet, är mig ej bekant. Men det sista här citerade ordet ger möjligen anledning att dermed sätta i samband »Formulär, hwarmed en förlikning görs med bäggie måttstockarne», som just utkom 1698, (försedt med datum »18 Martii» och auctorns namn), och kan vara hemtadt ur den större boken. *Bechstadius*, a. a., uppgifver »formuläret» hafva varit den i Koppar stucken Tafla, til Artolleriekonsten hörande. Enligt *U. B:s supplementkatalog* förvaras der ett ex., som af ålder varit inbundet i ett numera slagadt samlingsband, men ej af mig kunnat återfinnas.

5) Ett annat litet drag må meddelas, som kanske är egnadt att belysa samma sak. På våren 1697 hade v. R. anhållit att på fem veckor allenastå få resa upp till Stockholm, men Kollegium fann sig di anseende till närvarande

ökas, då von Rosenfelt snart derefter ingick till K. Maj:t med »några memorialer», som »angingo Flåttans Conserverande med mehra», och hvilka »Kungl. Maj:t funnit af den wicht, att Collegium måste träda tillsammans och det öfwerläggia, samt sedan till Hans K. Maj:t inkomma deröfwer med sin berättelse»¹⁾. Dessa inlagor synas nämligen hafva ganska skarpt kritiserat kollegii förvaltning. Så som händelserna nu utvecklade sig, blef emellertid ej heller vid denna fråga något vidare åtgjordt. — Striden mellan Kollegium och von Rosenfelt var därför icke slutad. K. Maj:t gaf sjelf anledning till ett nytt utbrott. Det tyckes nämligen, som om konung Carl XII personligen fäst sig vid von Rosenfelts duglighet, och när det med anledning af de hotande politiska förvecklingarna blef bestämdt, att en infanteristyrka skulle öfverföras till Pommern, och befallning om transporten afgick till Amiralitetskollegium, tillades uttryckligen, att expeditionen »skulle skie under vice Ammiral Rosenfelts Commendo», och att denne sjelf skulle »få utse så många och hvilka skiepp han finner nödiga och tjänliga, jemwäbl ock få utvälja de officerare och manskap, som han sjelf åstundar»²⁾. Då denne nu till transporten ville bruka »Amiralitetets lastdragare» och derjemte, sedan »man å danska sijdan intet hört af någon armatur eller utrustning till sjöss», ansåg sig kunna »förminska anthalet af dhe till milicens transporterande redan färdige liggiande örlogsskieppen», gaf detta kollegium anledning till en »underdånig remonstration», som nog tydligt visade dåligt lynne. Konungen gaf emellertid derpå ett ganska skarpt svar, då han sade sig ej »vilja förhålla Ammiralitetet, att Wij hafwa updragit berörde Vice-Ammiral expeditionen af bemålte trans-

conjuncturer» [Karl XI:s död?] föranlätet att hänskjuta frågan till regeringen, som för denna gång [Karl XII var ännu omyndig] gaf kollegium rätt och gun K. Br. 13 Juli 1697 (Fl. Ark.) resolverade att med resan skulle anstå ntill lägligare tillfällen. —

1) *Registr. i Fl. Ark.* — Mot vanligheten finnes ingen hänvisning, och sjelfva brefvet, som skulle vara dateradt 20 April 1699, har ej af mig återfunnits.

2) *K. Brefven* 8 och 9 Aug. 1699 i *Fl. Ark.* (orig.).

port; och weele Wij jemwähl honom på dess answar hafwa lemnat frija händer densamma att ställa i execution på dhet sättet, som han finner wara dhet bästa». Men Amiralitetet gaf ej vika. Då det tydligen ej längre gick an att direkt anfalla von Rosenfelts åtgärder, ingick det till K. Maj:t med en skrifvelse, hvari hemställes, att då von Rosenfelt genom att till expeditionen använda »alla transportskeppen, mästadehlen af volonteurerna, winterwachten sampt Confardie Indehlningen (!), och der elliest i neijden befintlige Rote Båtmän» blottat Karlskrona på alt försvar, K. Maj:t ville draga försorg om ortens skydd genom en »nödig wacht af Calmare Lähns Infanterie Regemente». Jag har ej kunnat finna något svar på denna anhängan. Expeditionen företogs emellertid von Rosenfelt förutan. I sista stund blef han af sjukdom hindrad att utöfva det honom anförtrodda befälet¹⁾. Kort derefter utnämndes von Rosenfelt till Amiral²⁾, och med anledning af den ledighet, som deraf uppstod, hade han glädjen att inom ett år se båda sina mågar, från kaptener och med öfverhoppande af mellanliggande grader, avancera, den ene till schoutbynacht³⁾, den andre till vice amiral⁴⁾.

I det utbrytande kriget fick von Rosenfelt dock ej deltaga. »Effter som nödvändigt någon måste wara, som wijd Flåttans utewarande kan wara wid wärfwet (!) och med autorialet fortskynda, hwad till dess behof kan påfordras», heter det i K. Maj:ts bref den 23 Mars 1700, »kan Ammiralen von Rosenfelt intet gå till

1) Se *K. Brefvet* 23 Mars 1700 i *Fl. Ark.*, der han detta oaktadt fritages från återbetalningen af 300 d. s. m., dem han använt för sin »utrednings» vid detta tillfälle. Härmed rättas en motsatt felaktig uppgift hos *Nordberg. Leben Carls des XII:ten*, 1: pag. 116.

2) efter Siöblad, som blef guvernör i Bohuslän. Se *K. Br.* 11 Januari 1700. *Fl. Ark.* (orig.).

3) Gideon von Numers blef f. ö. längre fram under samma år äfven vice amiral (24/s 1700 enl. *Bechstadius*, a. a.).

4) Att von R. härvid ej varit overksam synes f. ö. af den underd. supplik, med hvilken han ingick till konungen för Gust. Wattraug, som ej ens var äldste kapten. Se *Biogr. i Riks-Ark.* Jmfr dock *Biogr. Lex.* 19.

siös, när Flåttan expedieras»¹⁾. Redan förut hade han nämligen anförtratts »specialem curam öfwer hollmen och wärfwet»²⁾.

Att deremot hans verksamhet härigenom blef inskränkt till att »fortfarande arbeta på kartor och poemer», såsom en författare velat göra troligt³⁾, är säkerligen ett misstag. Tvärtom blef hans i och för sig maktpåliggande arbete med flottans utrustning ännu mera betungande genom de förhållanden, under hvilka han var satt att verka. Det var tvifvelsutan ej med blida ögon Amiralitetet i sin egen krets upptog den man, med hvilken det strax förut legat i uppenbar tvist, och tecken tyda på, att hans nya embetsbröder föga underlättat hans möda.

Det gick så långt, att K. Maj:t genom ett från Malmö den 13 Maj 1700 dateradt bref⁴⁾ säger sig hafva »förnummit, att Ammiralen von Rosenfelt — — [blifvit] excluderad från dhe deliberationer, som hoos [Amiralitetet] förekomma angående expeditionerna till siös och slijkt mehra». Men, heter det i fortsättningen, Vår nådige willie är, att han intet mindre än dhe andre Ammiralerne uthan åtskillnad skal bijwijsta alla sammankomster och consultationer, som utbi Collegio kunna förefalla, de måga concernerah ehwad ärender de weele».

Dessa strider taga sig flere uttryck i von Rosenfelts dikter. Det är nemligen sannolikt, att åtskilliga af de stycken, som Hanselli tryckte under den något olämpliga rubriken »Fabler» härröra från denna tid. Och det är ej utan sympati, man tager del af hans uppfattning om den förargelse han uppväckte och utstod, då han t. ex. i sin »Swijne-Lexa» utbrister:

1) *Fl. Ark.* (orig.).

2) *K. Brefvet* 18 Januari 1700 i *Fl. Ark.* Härmed rättas uppgiften, att von Rosenfelt i *November* 1700 bl. »holmamiral». Jmfr *W. 873 i U. B.* — Gm *K. Brefvet* 27 Juli 1700 bestämdes, att han årligen skulle bekomma 500 d. s. m i lönefyllnad för det extra besvär han utöfver sin amiralstjenst haft vid equipaget och holmarbetets bedrifvande. *Fl. Ark.*

3) *Sjögren*, a. st.

4) *Fl. Ark.*

Samlaren XVII.

»Wij, som ty wärre mest i twist och twedrächt swefwa,
 »Wij, som alt hvar om ann i haat och afwund lefwa,
 »Wij moste stella in haat, splijt och inbörds skill,
 »När som en almen nööd på dörren klappa will.
 »Wij moste rygg mot rygg, ded är förtroligt wärria,
 »När någon wåldsam hand wår wälfärd will besnärria,
 »Och då för alt, när som een fiendtlig, uthemsk hoop
 »Wårt land anfächta tör och oss will offra op.
 »Inbördes böra wij som christne os att wijsa
 »När pest och dyran tijd i landet kommer hysa,
 »Wij moste rygg mot rygg, ded är hvars annars nööd
 »At hielpa, redda och den arma deela bröd.
 »O, at wår christenhet ded samma will betänka
 »Nu, när den stolte ulff sin sabel låter blänka»¹⁾.

Von Rosenfelts uppmaning, om den nu nådde dem som vederborde, hvilket kan vara ovisst, torde emellertid ej haft någon verkan. Det tyckes nämligen, som om man med någon rätt kunde sammanställa det »haat, splijt och inbörds skill», som rådde, med befallningen i K. Brefvet 1 Juni 1700²⁾, hvori »notificeras, att Hans Kongl. Maj:t lemnat Amm: Rosenfelt omsorgen om transport Farkåsternas adapterande³⁾, effter som Collegium i ansende till de andra många Embetsförrättningar intet har tijd sig dermed att inlåta». Det hade således blifvit nödvändigt att skilja de tvistande och fördela föromålen dem emellan.

Om Rosenfelts verksamhet till följe häraf blef mera sjelfständig, var den likväl i öfrigt ej mindre betungande. Det gälde ej här endast ett förnämt öfverinseende öfver andras arbete. Han hade i sjelfva verket öfver hela sommaren 1700 inga medhjelpare

1) Jmfr liknande uttalande i »*Tunc tua res agitur, paries cum proximus ardet*»:

»— — Een lärdom wij här finna
 »At alt små gnabb och haat ded moste då försvinna,
 »När nödh och fahra spörs — —».

2) *F. l. Ark.* (Reg.).

3) Härmed menas enligt sjelfva brefvet, »att låta förbyggia alla från Stockholm och andra orter till Carlskrona med provision (?) ankommande och till transportens förande tjenliga fartyg».

af högre rang vid flottans utrustande, tills i slutet af September, då hans måg Gustaf Wattrang och Schoutbynachten Sparre beordrades till hans bistånd¹⁾. Och ej blott i Karlskrona var hans närvaro nödvändig. Den 2:a September (1700) befalde konungen²⁾, att von Rosenfelt, »sedan han i Karlskrona om alt, som behöfves, har gjort behöflig anstalt, äfven begifver sig till Carlshamn» för att der stanna öfver embarqueringen, och under den närmaste tiden finna vi honom stundom dels i Carlshamn dels i Kalmar³⁾.

För de följande åren sinar den källa, ur hvilken vi hittills hemtadt de flesta authentiska uppgifterna om von Rosenfelts lif. Ju längre bort från Sveriges gränser kriget fördes, desto sällsyntare blefvo de direkta meddelanden och befallningar konung Karl hade att gifva sitt amiralitet. År 1709 »befinnes sålunda inga K. Bref vara ankomna», och för de öfriga åren äro de lätt räknade.

I stället vidtager, såsom jag redan antydtt, i rikare mängd von Rosenfelts egna bref, rapporter och memorial⁴⁾. De röra emellertid, åtminstone hufvudsakligen, efter hvad jag kunnat finna, så uteslutande hans tjensteförrättningar i mera inskränkt mening, att det skulle föra oss för långt och blifva nog enformigt att ingå i någon närmare granskning deraf. Det har synts mig tillräckligt att endast rörande von Rosenfelts sista tid ännu anteckna följande.

Amiral von Rosenfelt erhöll efter fyllda sjuttio år »Kongl. senatens Dimission och afsked» den 28 Januari 1710, sedan han kort förut tillerkänts en årlig pension af 800 d. s. m. ur krigsmanskassan⁵⁾. Huruvida han verkligen uppburit något, torde dock vara ovisst. Statens finanser tilläto ej ens, att embetsmännens löner utgingo, medan de ännu därför gjorde full tjenst. Hvad von Ro-

1) *K. Brefvet* 30 September 1700. *Fl. Ark.* (orig.).

2) *K. Br.* af denna datum i *Fl. Ark.* (orig.).

3) *Bref från von Rosenfelt till Amiralitets-Koll.*, dat. Kalmar 8 Maj 1701. Orig. i *Fl. Ark.*

4) I de olika serierna (*sign. D*) rörande Karlskrona station i *Fl. Ark.*

5) Genom *Amiralitetskollegii Bref* 24 Januari 1710. Dessa uppgifter äro hemtade ur *W. 873* på *U. B.*

senfelt beträffar, visa redan 1701 års böcker, att krouan till honom häftade i skuld för innestående lönemedel, och vid afskedstagandet hade hans fordran stigit till ej mindre än 4762 rdlr 30 sk. 14 $\frac{2}{5}$ rest. eller omkring en tredjedel af den sammanlagda lönen för nio år¹⁾.

Huru som helst fick han ej länge njuta sitt »otium cum dignitate». Redan 5 December 1710 afled han i Karlskrona till följd af ett slaganfall²⁾. Långt förut hade han under den tid han var bosatt i Kalmar, i dervarande domkyrka låtit tillreda sin graf. Det skulle dock vålla bekymmer att der få honom jordad. Ehuru von Rosenfelts sista sjukdom ej varit smittosam, nekade Kalmar konsistorium, att liket fick begravas i kyrkan under då gängse farsot. Enkan ingick till K. Maj:t med anhållan om förständigande för domkapitlet att meddela den begärda tillåtelsen³⁾, och sent omsider utverkades på detta sätt, att bisättningen kunde ega rum. Grafven pryddes med »en sköön Lijk-sten och ett vackert Wapn». Under vapnet lästes den hädangångnes namn samt födelse- och dödsår⁴⁾. Med honom utgick på svärdssidan hans adliga ätt.

Ett par år förut (1708) hade von Rosenfelts yngsta dotter, Maria von Numers, aflidit⁵⁾, och året efter sin död följdes han af dennas make (1711)⁵⁾. När hans hustru dött är obekant, men då flere författare låta henne ännu så sent som 1723 göra ett egen-

1) Amiralslönen var 1600 d. s. m. årligen. Då intet nämnes om de löneförbättringar, som kommit v. Rosenfelt till del, veterligen vid två särskilda tillfällen, 1699 och 1700, torde man få antaga, att dessa utan vidare indragits. Efter allt att döma var dock hans ekonomiska ställning mycket god, äfven om också han fått göra den erfarenhet, att

»Här syns, om man det rätt nog räknar vill,
»At ock ett stort förråd ej wähl kan räcka till».

(Jmf. hans dikt »Öfver byggwurmerna»).

2) Se läkareattesten bland *Biogr. i Riks-Ark.* — *Tornqvist*, a. a., uppgifver dödsåret oriktigt till 1706.

3) Orig. bl. *Biogr. i Riks-Ark.*

4) *Bechstadius*, a. st., ehuru födelseåret, som förut anmärkts, hos denne är felaktigt.

5) *Anrep* a. a. II.

domsbyte, är detta oriktigt och beror på förvexling¹). Deremot lefde då hans äldre dotter, Katharina, sedan 1717 enka efter Amiral G. Wattrang.

Under det sista årtiondet af Werner von Rosenfelts lif hvilade icke alldeles hans penna. Vid konung Karl den elftes begrafning utdelades ett i koppar stucket porträtt af denne, som bekostats af honom, och under hvilket lästes af honom författade verser. Äfven till Karl XII:s bild har han skrivit ett par rim, hvilka af naturliga skäl måste anses härröra från skaldens äldre dagar²). Af de dikter vi känna af hans hand, äro för öfrigt fem säkert från tiden efter 1700. Bland dem äro ett griftqväde (»Vid Charlotta von Numers' döda») från 1706, och två bröllopsvisor (»på Capiten von Heinens och Eva Stina von Otters bröllop» samt »Amor præstat usus») från 1704 och 1708³). Den fjerde, som bär titeln »Frögde-thon på konung Carl den tolfstes segerfest», afsjöngs uti Karlskrona Amiralitetskyrka »effter predikan» den 12 Februari 1704, då tack-sägelsegudstjenster firades öfver hela Sverige i anledning af konungens krigiska framgångar. Undantagas några versrader, är formen i denna dikt ledig, men det måste förvåna att finna den använd vid en gudstjenst, ty då för öfrigt Olympens alla makter anropas, är blott den sista strofen egnad de kristnes Gud. — Märkeligast af de fem är likväl den »Låfdicht öfwer Stockholms stad», som skrefs till den karta v. Rosenfelt 1702 lät utarbета öfver denna ort, mindre kanske på grund af innehållet och formen — dess alexandriners äro skäligen knaggliga — än ur rent bibliografisk synpunkt.

1) *Anrep* a. a., III, låter nämligen fru Christina Rosenfelt, f. Gyllenstake, skriva sig till Fiholm i Vestmanland och detta upprepas af *Sjögren* a. a. Emellertid var Fiholm ända till 1723 kungsgård, och utbyttes detta år till »fru Catharina Rosenfelt» (g. Wattrang) mot Rådmansö i Upland. Se *Hist.-Geogr. och Stat. Lex. öfver Sverige* III.

2) Se öfverskrifterna till dessa dikter i von R:s vitterhetsarbeten (*Hanselli*, a. st.). Sjelfva porträtten har jag ej återfunnit. De saknas såväl i den stora *Westinska porträttsamlingen på U.B.* som i *K. B.*

3) Det sista stycket är f. ö. det yngsta af dem, som med någon visshet kunna dateras. Männe man kan antaga, att dotterns död detta år, och Sveriges snart derpå följande olyckor förstummat den gamle patriotens sångmö?

K. F. Werner har i *Literatur Sällskapets tidskrift* efter ett exemplar i K. Biblioteket egnat hela arbete en temligen utförlig beskrifning, som dock lider af flere vilseledande misstag¹⁾.

Men äfven flertalet af von Rosenfelts öfriga dikter, som ej intagits i 1686 års upplaga, bära tydliga spår att vara skrifna af en äldre man. Hit räknar jag hans andliga visor och öfversättningar, liksom jag redan anförst skäl för min åsigt, att åtminstone några af de s. k. fablerna författats jemförelsevis sent. — Till sist återstår det mig att omnämna ett otryckt sjövetenskapligt arbete af vår författare, hvilket förut varit så godt som okänt²⁾. I Kongl. Bibliotekets Rålambska manuskriptsamling (Fol. N:o 62) förekommer nämligen en prydlig afskrift af »Ammiral Werner von Rosenfeltz Siömans Memorial, hwad hwar och en Officerare på Kongl. Maj:tz Flåtta, ifrån den minste till den högste, hafwer förnämligast att prästera och sig till rättelse taga. Med bifogad oförgripelig discours och jugement wid hwart officium aparte». Det har ej lyckats mig att utröna, när eller till hvad serskildt ändamål denna skrift är författad³⁾.

* * *

1) För det första afskrifver han titeln något slarfvigt (hufvudstad för Hufvudstad, medh för Medh, behagelig för behageligh etc. etc.) och omnämner ej, att von Rosenfelts namn finnes på kartan. Det står i ena hörnet: »*Industria et impensis Illustrissimi Domini Amiralli Werner von Rosenfelts*. Då han vidare menar, att »intet fullständigt exemplar varit känt» — »under mer än ett sekel», och att »den stora utsigten, de två emblematiske prydnaderna och låfdichtens», (som omgifva sjelfva kartan) »torde vara unika», är detta i så måtto oriktigt, som ett fullständigt exemplar både funnits och fortfarande finnes på *U. B.*, der det f. n. pryder en vägg i visningssalen. Detta borde äfven varit allmänare bekant, då kartan upptages hos *Aurivillius*, med tydligt utsatt »*Acc. Låfdicht öfv. Sth. Stad*». Att märka är dessutom, att då *K. Bibls* ex. 1878 »hopfogades», det derigenom fått en något olika anordning mellan de serskilda delarne. — Till ett löjeväckande misstag gör sig *Sjögren*, a. st., skyldig, då han med anledning af den ur *Aurivillius* hemtade titeln »*Stockholmia, seu Tabulæ regiæ ac metropol. Urbis Situm etc.*» vet berätta, att von Rosenfelt äfven upprättade »noggranna kartor, kallade '*Tabulæ regiæ*' öfver Stockholm och dess omnejder» (!).

2) Jmf. dock *Carlander*, Svenska Bibl. och Exlibris, I: 429.

3) Emellertid finner en afskrift deraf äfven i *Biks.-Ark.* (bland »*Handlingar rörande flottan i Carl XI:s tid. IV*»), hvarför det synes antagligt, att äfven detta arbete inlemnats till vederbörandes granskning.

Till motsats mot senare tiders oblida omdömen tänkte samtid och närmaste efterverld ganska högt om v. Rosenfelts skaldegåfva. »Han var en lärd man, god matematiker och ej mindre god svensk poet», heter det hos Stjernman¹⁾, och Bechstadius²⁾ finner »thenne Herren hafwa warit ock mycket lyckelig uti Swenska Poesien». Lidén, som i sin literaturhistoria aftrycker en god del af »Chlorattes Berömm³⁾», gör dessutom den säkerligen befogade erinran, att det finnes få exempel på Mars och Musernas förening⁴⁾, hvarigenom han t. o. m. får tillfälle att sammanställa von Rosenfelt med — Tyrtaios! Han räknar för öfrigt bland andra äfven dit Horatius, som om ock större skald än vår svenske poet, helt visst var sämre soldat.

Dessa uttalanden förekomma emellertid alltför sporadiska, för att vi ej skulle finna, att von Rosenfelts vittra arbeten i allmänhet ej varit kända utöfver en mindre krets. Då fru Nordenflycht låter »the swenske poeter» af Stjernhjelmiska skolan passera revy, finnes bland dem ingen von Rosenfelt, ehuru han väl kunnat försvara sin plats bredvid flere bland dem, som presenterades. Orsaken är lätt att finna. Det är nämligen — hvad f. ö. Wrangel redan påpekat — så långt ifrån, att Hammarsköld har rätt, då han utan ringaste hemul gör von Rosenfelt till en vid alla möjliga tillfällen uppträdande popularitetsjägare, att det tvärtom är ytterst sällsynt, att han offentligen och med sitt namns utsättande prisgaf sig åt allmän kritik, vare sig därför, att hans ställning som högre officer gjorde detta mindre rådligt eller af andra orsaker. Hans lilla diktsamling från 1686 är anonym och utgick dessutom efter att döma i en mycken liten upplaga⁵⁾, förmodligen afsedd endast

1) *Matrikel*, I: 676.

2) A. a., pag. 64.

3) *Lidén*, a. a. — Samma stycke står äfven att läsa i (*Ekholms*) »Nytt och Gammalt» (1767)

4) Han kunde hafva tillagt, att en vitter sjöman var ännu sällsyntare. I svensk literaturhistoria torde von Rosenfelt derpå vara det enda märkligare exemplet, om vi undantaga en högt uppsatt vitterhetsidkare i våra dagar.

5) *Lidén*, a. a., försäkrar, att boken redan på hans tid var sällsynt (iam rarum).

för hans närmaste vänner, och det är mig ej bekant, att några andra af hans rim än dessa utkommit från trycket under hans lifstid, om jag undantager de få raderna på Karl XI:s och Karl XII:s porträtt samt hans Låfdicht öfver Stockholm, hvilka dock samtliga äfven äro utan författarenamn. Härvid är serskildt att märka, att ej ens ett enda af hans graf- och bröllopsqväden, så vidt jag funnit, utgifvits hvarken separat, såsom man af tidens bruk annars kunnat vänta, eller i den af honom sjelf besörjda editionen af hans öfriga dikter¹⁾. Det är också egentligen endast Stiernmans²⁾ och Bechstadii uppgifter vi hafva att tacka, för att vi alla känna författaren till hans vittra arbeten. Också är anmärkningsvärdt, hvad Bechstadius i detta afseende berättar om den källa han härvid följt. Ännu så tidigt som 1714, således endast fyra år efter von Rosenfelts död, skulle han nämligen härom ej vetat något, om ej dennes »Dotterson — — herr Werner Wattrang» hade sagt »thes Herr Mor-Fader hafwa skrifwit — — then lilla Tractat, som — — kallas Den Waaksammes Roo eller lustige Leedsamheet».

1) Ett undantag skulle »Cupido Internautas» vara, hvilken dikt Wrangel anser »tydliggen använd såsom bröllopsskrift». Några verkliga bevis härför finner jag ej i innehållet, men, om så varit fallet, ligger det nära tillhands att gissa på Hans Wachtmeisters bröllop (1685), då det bland annat heter om Cupido, att

»Han will nu föra ann, och Lära uppå duhr
 »Kong Carols Båtsmänsfolk at gå i Land och frija,
 »At den, som ogift är, kan nu ej längre bija.
 »Och hjälper intet ded, fast än en stohr en HANS
 »Och funnes deribland, Han måste med i Dans.
 »Man haar i desse åhr, seen Mars har slept sit Wälde
 »Här i vår Norra Werld, och osz ej mehra qvälde,
 »Wäll sedt at Cupido, haar fört sitt Regement
 »Bland högh såwål som låg, så snält och så behändt,
 »At han wår Principal, och Chef för hela Flåttan
 »Omsijder råkat på, och brakten i den måttan
 »At föllia hopen åth, och wällia sig en brudh».

Ett annat undantag utgör Sahl. holmmajoren Anders Hommans liktext» (skr. 1685), men detta stycke infördes i 1686 års upplaga ej under denna titel utan som parafras af »Hiob. 47 Cap.» och hör i sjelfva verket mera till de rent andliga sångerna. Det är f. ö. det enda exemplet på denna diktart i den tidigare samlingen.

2) I *Cent. Anon. ex scriptoribus gentis Suiogoth.* (1724).

Man blir nästan frestad finna det oberättigadt att under sådana omständigheter uttala något som helst klander öfver en så blyg sångmö, som bör hafva anspråk på, att hennes alsters belt och hållet privata karakter respekteras, äfven om af en händelse ett exemplar deraf blifvit framdraget ur arkivens gömmor och af profana händer öfverlemnadt åt offentligheten. Ett sådant sätt att tänka förfaller dock genom det faktum, att Werner von Rosenfelts dikter väl förmå bestå kritikens prof, och att de anmärkningar, som kunna göras, i synnerhet mot formens ej alltid vunna fulländning, till största delen förlora sin udd vid en jemförelse med den öfriga literaturen på den tid, under hvilken dessa vittra öfningar sett dagen. Men derjemte äro de synnerligen väl egnade att gifva lif och innehåll åt den ram af nakna data vi kunnat framleta rörande deras författares lif, och att frammana för oss bilden af den hädangångne krigaren, sådan han verkligen var, bilden af en godhjertad och vänfast, tapper och fosterländsk, gudfruktig, men för ingen verklig glädje främmande gammal karolin.

Hans poetiska arbeten återfinnas, enligt hvad vi haft tillfälle att se, hufvudsakligen i två eller kanske rättare i tre editioner. Den första, af honom sjelf besörjda upplagan från 1686¹⁾ innehåller tretton dikter, hvilka samtliga änyo aftryckts hos Hanselli²⁾.

Den andra editionen, som förvaras i manuskript i Upsala Biblioteks Nordinska samling, innehåller, utom alla förenämnda, ej mindre än 101 nya stycken³⁾. Rörande sjeliva volymen anteckna vi, att den *kan* vara densamma, som Bechstadius 1714 sett hos Werner Watrang i Upsala, enär hans beskrifning på denna, ehuru ytterst intetsägende⁴⁾, dock äfven stämmer in på det Nordinska

1) Obs. tryckfelet hos *Aurivillius*, som lätt, men med orätt, kan leda tanken på ännu en upplaga (fr. 1693).

2) Dock är att märka, att då *Hanselli* med en asterisk velat utmärka dessa förut tryckta stycken, han med icke ovanlig vårdslöshet betecknat ett af dessa såsom nytt (»Proposition» etc. 1672), och ett, som ej upptagits i 1686 års ed. (af det enkla skäl, att det ej förr än 1704 såg dagen: »Erödethon» etc.) såsom der tryckt.

3) således alla vi f. n. känna, utom *Läfdichten* öfver Stockholms stad.

4) den tämmelig qvarts.

exemplaret. Men inga säkra bevis härför finnas, som kunna berättiga Wrangel att kalla den »Rosenfelts efterlemnade handskrift»¹⁾, så mycket mera som bandet, sådant det nu föreligger, alldeles säkert är en afskrift²⁾.

Det är denna volym, som Hanselli aftryckt eller rättare trott sig aftrycka. Ty med full rätt kan man anse hans upplaga som en ny, försämrad edition. Det har så ofta blifvit frambållet, huru underhålligt hans samlingsverk återgifver originalen, att jag ej länge vill uppehålla mig härvid. Emellertid finner jag det vara min pligt att påpeka, det t. o. m. en hastig jemförelse genast visar, att Hanselli gjort sig skyldig ej endast till ett slarfvigt återgifvande af den ursprungliga ortografien, utan att äfven sådana fel insmugit sig i aftrycket, hvilka göra en omening af i urskriften fullt korrekta tankar och verser. Det torde därför vara vanskligt att på grund af ordalydelsen i Hansellis upplaga bygga några för von Rosenfelt ofördelaktiga omdömen, innan man tagit del af handskriften.

Werner von Rosenfelts vitterhetsalster kunna lämpligen delas i två hufvudgrupper: andliga dikter och dikter med verldsligt innehåll.

De senare, af hvilka jag redan haft anledning att vid skildringen af författarens lif omnämna ett flertal, hafva i allmänhet en lekande, nästan humoristisk anstrykning, som gör somliga af dem än i dag fullt njutbara. Dit räknar jag främst Werköö slotteröhl, som är en kulturbild af älskligaste slag, samt den »Upmuntring till lustigheet», skalden »uthi musikanten Johan Ottos nampn» stälde till gästerna »på herr Rådman Schblyters bröllop i Carlsrona den 30 Maj 1688». Wrangel räknar med rätta detta bröllopsqväde »till de bättre sällskapsvisorna före Bellmans dagar», och det kan för öfrigt gälla som ett godt exempel på hvad

1) *Wrangel*, a. a. pag. 118, noten 3).

2) Stilen deri — en vanlig, rätt vacker kanslistil från början af 1700-talet — har ej den aflägsnaste likhet med von Rosenfelts. Emellertid upptages boken i *UB:s manuskriptkatalog* ss. original.

Hammarssköld ej aktat för rof att stämpla som »rimrader lika så platta till innehåll, som tunga till konstruktion». Vi anföra början:

»Nu är Floras bästa dagar,
 »Nu vill Castor och hans bror
 »Laga så, at gräset gror.
 »Majus har nu sina hagar,
 »Mark och skogar vähl beredt
 »Och med färgat kläder klädt».

»Nu som traasten intet tijger
 »Och vår swenska nächtergall
 »Ifrigt qväder öfverall
 »Giöken, som förvillad flyger,
 »Låter nu sin skiöna röst
 »Höras hos oss alt som bäst».

»Sij, nu, nu är tiden inne
 »Förr än Maj sitt afsked taar,
 »At två enkla blij ett paar.
 »Ded är ock herr Schlyters sinne,
 »Ty han intet längre kan
 »Lefva så en eenslig man».

— — — — —

Wrangel, som på ett förträffligt sätt redogjort för de flesta bithörande dikter, och till hvilken jag derför hänvisar, har emellertid låtit undslippa sig några uttryck, som lätt kunna missförstås. Då han nämligen säger, att han funnit »Amor är ej blind, men döf» vara »en rätt trogen efterbildning af Opitz 11:e ode» och att »Landtlefvernets Beröm» ej är original, emedan man deri »igenfinner Opitz på sin tid berömda 'Lob des Feldlebens', hvarmed början och slutet alldeles öfverensstämmer», frestas man antaga en större likhet, än hvad i sjelfva verket är för handen. Ser-skildt gäller detta det förstnämnda stycket, något som lätt springer i ögonen vid en jemförelse:

Opitz:

»O du Gott des süßen Schmertzen,
 »Warumb dasz man dich so blind
 »Über all gemahlet findt?
 »Ich befind'es nicht im Hertzen,
 »Nun du habest kein Gesicht,
 »Ich und niemand Glaubt es nicht.
 »Siehstu nicht, wie kanst du wissen
 »Wo dein Pfeil hinfliehen soll?

o. s. v.»

v. Rosenfelt:

»Hvad ha tänkt de gamla våra,
 »At de Friggas lilla dräng,
 »Som oss plägar ofta såra
 »Med gullpijlar mächta sträng,
 »Uthan sky ha tordt sig våga
 »Måhlan som han intet såge?

»Eij Cupido var så fixer.
 »Hvad är orsak at man töhr
 »Uthan råck och utan böxor
 »Dig så vackert ställa för?
 »Alla tror jag fara villa
 »Som sig sådan flärd inbilla.

»Annat visa de bedrifter,
 »Som du med din båga gör,
 »Att du råkar, hvar du syftar,
 »Träffar både sven och möör.
 »Mån ock kan en blinder dåga
 »Att handtera pijl och båga?

o. s. v.»

Hvad än detta är, någon »trogen» efterbildning» är det icke, och ännu mindre någon öfversättning, ehuru ämnet och dess behandling tydligen äro desamma. Jag har trott mig böra upptaga frågan, emedan det förefaller mig, som om lösningen låge nära till hands. Opitz har nämligen sjelf om sitt ode antecknat, att det är »fast auss dem Holländischen», och då von Rosenfelt var långt mera hemmastadd med holländska än med tyska förhållanden och serskildt visat sig känna till både Heinsius och Cats, synes det ingalunda vara för djerft att påstå, det von Rosenfelt hemtat sin förebild, ungefär der Opitz hemtat sin. Hvem som sedan trognast följt sitt mönster, blir en sednare fråga, från hvars besvarande jag tyvärr måste afstå, då jag ej haft tillgång till den ursprungliga dikten.

Annars erkännes gerna, att Opitz och hans skola utöfvat ett stort inflytande på von Rosenfelt (liksom på den tidens svenska

poeter i allmänhet) i den mening, att den tyske skaldefadrens smak i val af ämnen och t. o. m. i meter ofta nog kan spåras. Till hvad Wrangel i den delen anför, tror jag mig för öfrigt kunna lägga ännu ett exempel i von Rosenfelts »Frögdethon» — »Kommer hit, I Pierinnor» —, hos hvilken jag med samma reservationer i öfrigt har velat se en viss likhet med Opitz' »Trost-Lied» — »Zehnde von den Pierinnen».

Af de andliga dikterna äro ej mindre än 68 parafrafer af Konung Davids psalmer. Sådana omskrifningar voro fullkomligt i tidens smak, och serskildt var Psaltaren det ämne, som med förkärlek användes¹⁾. Att von Rosenfelts försök ej kunna mäta sig med de bästa tyska skriftställarnes är väl sant, liksom han är afgjordt lyckligare i sådana dikter, i hvilka hans i botten skämtsamma lynne får taga sig uttryck, men hans psalmer förråda likväl, om icke den »andliga kallelse» och »högre lyftning» Wrangel vill fränkänna dem, dock en varm gudsfruktan och kärlek till sitt ämne. Dessutom synas de vara mera sjelfständigt behandlade än de öfriga svenska bearbetningarne af utländska förebilder i samma stil, äfven om en eller annan psalm, sedan öfversättningen en gång verkstälts, också »stälts efter melodien som i Lobwassern». Formen är kanske här oftare än i de världsliga dikterna något knagglig — serskildt rimmen följa konsekvent friare lagar än lofligt —, men flere äro äfven i detta afseende ganska tilltalande. Bäst har jag funnit ps. 13, 56, 64, 85 och 86. Ur den förstnämnda vill jag anföra sista versen, då den på samma gång visar exempel på en ej alldeles vanlig rimflätning:

»Men jag har dock till dig min tröst,
 »Mitt hjerta sig och gläder,
 »At du, min Gud, så nådig äst
 »Och på min sijda träder,
 »Mig gerna hielper, därför jag
 »Låfsiunger Herren natt och dag
 »Och om hans godhet qväder.

¹⁾ Jmfr. Wrangels uppsats »Davids Psaltare i Svensk Kyrkosång» i »Tidskrift för Teologi, utg. af Ahnfelt», (Lund 1892).

Äfven af några andra bibelställen har von Rosenfelt gjort versifierade omskrifningar, liksom han också författat sjelfständiga andliga sånger. De sluta sig i allmänhet i formelt hänseende närmast till de bästa af psalmerna, (kanske därför att skalden här med ett enda undantag användt strofbildning i den tunga och enformiga Alexandrinens ställe), och andas samma varma känsla och enkla trosförtröstan. Den längsta bär titeln »En christelig Jubelfröjd eller låfsång på Wärs Herres Jesu Christi födelsedag», och skildrar i ej mindre än 172 parvis rimmade Alexandriner det stora julundret. Om äfven kompositionen i det hela är något långdragen, och vissa bilder ej kunna förefalla annat än platta, torde slutet, som utgör en ny version af Gloria in excelsis Deo både genom sitt rena språk och jemförelsevis goda versbyggnad visa ett godt exempel på von Rosenfelts behandling af Alexandrinen:

»Må ära skeep vår Gud och Fader utbi högden,
 »Som oss i dag har sendt den stora julefrögden,
 »I ded hans kiära son sig låtit föda här
 »Utaf en jungfru reen. Gudh nåde till oss bär.

»Frijd ware allestedz här nere upå jorden,
 »Ty fridzens furste sjelf i dag är menskia vorden,
 »Förlähna, Gud, din frögd, att den må bli oss när,
 »Och oss i himmelen en evig frögd beskär!

»Skie också menniskian en god, behaglig villia
 »Låt oss från willian tijn, o Jesu, intet skillia,
 »Förlän, at vi en gång vår villia få förnögd,
 »När du oss skänkia lähr een ewig himmels frögd».

Af de öfriga äro ett »Morgonoffer» och »Een Aftonprijs» båda förträffliga i alla afseenden. Isynnerhet den senare påminner i enskilda uttryck om flere af våra mest populära aftonpsalmer, hvarför tanken på samma förebilder ligger nära till hands¹⁾. Uttryckligen säges sången »Jesu meine freude» vara »försvenskat

1) Jmfr. ps. 439 och 442: v. 8 i Sv. Psalmb. med 1:a och 3:e strofven i »Een Afton Prijs».

och i samma thon stält» (som sitt tyska original), hvarifrån den t. o. m. bibehållit öfverskriften oförändrad.

Hvad tillsist versifikationen angår, måste erkännas, att von Rosenfelt wisat föga ensidighet. Ehuru alexandrinen, serskildt i hans äldre stycken — nio af tretton i den Waaksammes Roo — är den ojemförligt mest använda formen, omvexla dermed en stor mängd olika bygda strofer med såväl jambisk som trokaisk meter, i hvilka rimflätningen är ganska skiftande och ofta originel, hvarjemte takternas antal är högst olika i olika strofbildningar. En serskild egendomlighet visar Davids 70:e psalm, der von Rosenfelt användt ett qvasi-sapphiskt versmått, sådant detta en och annan gång förekommer inom vår literatur¹⁾ och vid denna tid var vanligt i Tyskland, der det som bekant insmugit sig i Flemmings ännu allmänt använda melodi till »Integer Vitæ»²⁾.

1) t. ex. i Lindschölds dikt »Den stoore Genius» (II: 1).

2) Jmfr *K. A. Melin*, »Om sonettdiktningen under det s. k. Stjernihjelmaka tidehvarfvets» (Sthlm 1877).

*Bilaga.***Sammanfattande öfversigt af Werner von Rosenfelts Bibliografi.****I. Vittra skrifter.***a) Samlade dikter.*

1. Den | Waaksammes Roo, | Eller | Lustige Leedsamheet, | Tilbracht | Vthi någre Rijn eller Werser med hwar- | jehanda Tilfällen och Leedige Stunder. | Cupido Internautas. [träsnitt]. Tryckt i Stockholm hoos Lars Wall, Åhr 1686.

4:o 32 (opag.) sidor. Med fyra träsnitt på titelbladet och i texten.

2. [I »Samlade Vitterhetsarbeten af Svenska författare från Stjernhjelms till Dalin. Efter originalupplagor och handskrifter utgifna af P. Hanselli. 16:de Delen. Upsala 1673:]
Werner von Rosenfeldt.(1) — Pag. 53—281.

b) Enskilda skaldestycken.

1. Uppå Kon. Carl den XI:s Conterfey.
Jmfr ofvan, pag. 27. — Annan uppl., se Bibl. I a) 2.
2. Uppå Kon. Carl den XII:s Conterfey.
Jmfr ofvan, pag. 27. — Annan uppl., se Bibl. I a) 2.
3. Låfdicht öfwer Stockholms Stad.
Jmfr ofvan pag. 27, 28 och 28, noten 1. — Annan uppl., se Bibl. I a) 2.
4. Chlorattes Betänckande öfwer alla Tingz Obeständigheet.
α) i Lidéns 'Historiola litteraria poetarum suecanorum' II. (1765).
β) i Ekholms 'Nytt och Gammalt' (1767).
Jmfr äfven Bibl. I a) 1 och 2.
5. Non verbis, sed herbis.
I A. M. Sahlstedts 'Samling af verser på svenska'.
Jmfr äfven Bibl. I a) 2.

II. Öfriga tryckta arbeten.

1. Navigationen Eller Styrmans-Konsten, Til Ungdomens Nytt wed Kongl. Ammiralitetet, Författat aff Vice Ammiralen, Wällborne Herr Werner von Rosenfeldt, Och aff det Höglåff. Kongl. Am-

miralitez Collegio approberat, sampt medh Hans Kongl. Maj:tz Allernådigste Behag och egen bekostnad, Tryckt uthi Stockholm Hoos Henrich Keyser, Kongl. May:tz och Ups. Acad. Booktryckare M.DC.XCIII.

4:o 120 sidor (12 opag., 2—106) + 1 tabell + 1 porträtt + 9 planscher.

Jmfr ofvan pagg. 12 ff. och 17 ff, samt 18, noten 1.

2. Hydrographisk Wäxande gradcharta af Östersjön och Kattegat i lijten form sammandragen af W. von Rosenfelt & P. Gedda. A:o 1692.

Jmfr ofvan pag. 18 och 18, noten 3.

- 3 a) General Hydrographisk Chart-Book öfwer Östersjön och Kattegatt Till sin rätta Figur och Stoorlek, Landstræckningar, så wæl som Långs-och Twers courser, Poli-hoegder och Længder, Grund och Bankar med mera, dem Siöfahrande till Nytt och Rættelse Först Aff Hans Konglige May:tz till Swerige Vice Amirals, Wål: Herr Werner von Rosenfelts, I några Åhr med Flijt fattade Observationer Jemwæl sedermera Aff åtskillige egne Tijd efter annan gjorde Special Hydrographiske Chartor ihoopdragen, Sammanfattat och Aftecknat Anno 1694 Aff Petter Gedda, Styrmans-Capitein och Directeur oefwer Lotseriet under Hans Kongl. May. I Swerige. [träsnitt] i Amsterdam, Hoos . Med Kongl. Maj. aldernådigste privilegiö på tijo Åhrs tijd.

Fol. 8 sidor text + 10 kartor. *Jmfr ofvan pag. 18 ff. —*

Ex. i U. B.

- 3 b) Generale en verscheyde Speciale Pas-Karten over De geheele Oost-Zee Ende het Schager-rack. Pa derselver eygene Figuren — — gereycken Voor eerst uyt De Aenmerckingen van den Vice Admiraal van Sijne Koninklijke Majesteyt van Sweden, den Welgeboren Heere Werner von Rosenfelt Eenige Jaeren herwoerts neerstiglijk gedaen Alsmede voort uyt Verscheyde eygene van tijd tot tijd opgemaecte Speciale Hydrographische Kaerten, te saemen getrocken Wis Konstig opgesteld ende vorvaerdigt. In't Jaer 1694. By Petter Gedda Capiteyn en Directeur der Stuurheden en piloten Sijner Koninklijke Majesteyt van Sweden. [träsnitt] i Amsterdam By . Met Privilegie voor teen Jaren.

Fol. 8 sidor text + 10 kartor. *Jmfr ofvan pag. 18. —*

Ex. i U. B.

- 3 c) A General, and different Special Sea-Charts Of The whole East-Sea And the Schagerack. According to theis own Shapes, — — Primarily out of the Observations of the Vice-Admiral of His Royal Majesty of Sweden, the noble sir, Werner of Rosenfelt, Caryfully done by Him many Years hence wards. Secondly, out of Many own special Hydrographical Charts, which from time to time, are gathered together: Artificially done and set forth, in the year 1694, By Peter Gedda, Captain and Director of the Mates and Pilots to His Royal Majesty of Sweden. [träsnitt] At Amsterdam, By . With privilege for Ten Years.

Fol. 2 sidor text + 10 karor. *Jmfr ofvan pag. 18.* —

Ex. i Kongl. Bibl. (saknas i U. B.).

4. Formulär hvarmedelst en förlikning görs med bäggie måttstockarne. Sthm 1698.

4:o. *Jmfr ofvan pag 20, noten 4.*

III. Efterlemnade manuskript, som ej blifvit tryckta.

1. Artillerie Folckets Underwijsning i Skiepps-Constableriet.

Jmfr ofvan pag 20.

2. Ammiral Werner von Rosenfeltz Siömans Memorial, hwad hwar och en Officerare på Kongl. May:tz Flätta, ifrån den minste till den högste, hafwer förnämbiligast att prästera och sig till rättelse taga. Med bifogad oförgripelig discours och jugement wid hvart Officium aparte.

Jmfr ofvan pag. 28. — Ex. (i afskrift) på K. Bibl. och R. Ark.

Joh. Ax. Almquist.

Anteckningar till Bellmansdiktens historia.

III.

I Bellmans skaldskap, sådant detta uppenbarar sig i hans hufvudverk, Fredmans epistlar, är det tre trådar, hvilka vi förut träffat hvar för sig, men som nu hafva spunnits tillsammans. Vi hafva sett honom gifva folklifsskildringar och sjunga dryckes-sånger, och vi ha funnit, att han gifvit dessa en dock i det hela oskyldig bibel-parodisk färgning. När dessa tre förut tämligen skilda grenar af hans poesi förenas och bilda en helhet, så är det Fredmans epistlar han skapar, hvilka sålunda i all korthet kunna karaktäriseras såsom bacchanaliska folklifsskildringar i en form, lätt färgad af bibelparodi.

Men innan vi komma fram till tidpunkten för denna sångcykels begynnelse och dess utveckling, hvilket är en historia för sig, ha vi att taga i betraktelse ännu ett par utvecklingsled och se till, huru Bellman söker publicera en samling af sina mindre alster. Före Fredmanska sällskapet uppträder ett helt annat, som är med det förra mycket olikartadt, nämligen det vi finna i Bacchi Orden. Och fastän Bellman ända till bortemot slutet af sitt lif bygger på dessa sina skapelser, Bacchi Orden och Fredmans epistlar, så håller han ändå de båda världarna på det hela taget åtskilda. Fredmans omgifning utgöres af förfallna varelser visserligen, fyllbultar och nymfer, men de äro ändå människor. Christian Wingmark och Jergen Puckel äro ej att finna och kunna knappt finnas bland Bacchi riddare och kommandörer. Magister Gåse är där, men ej Joachim Wetz. Holmström och von Berco däremot, Jensen,

Kolmodin, Appelstubbe, Lundholm, Trundman m. fl. äro af en helt annan kaliber; de äro ej längre människor, de äro fylleriets titaner. Movitz upptages aldrig bland de bandlande personerna i Bacchi ordenskapitel, han endast nämnes, och man håller en parentation öfver honom. Det är sant: Ulla Winblad är där, men hvilken Ulla? Inte den »hvars kjol trots alla rännstenar den passerat, alltid har kvar doften af daggigt gräs»¹⁾, utan en verklig furie i stil med hela sin öfriga omgifning. Däremot i epistlarne, där behåller hon sin egentliga, om jag så får säga, Fredmanska karaktär ända till slutet; hon är ung yster och hejdlös ända till slutet, men ej gammal och fräck.

Anledningen till att en ny period kan sägas börja med slutet af år 1766 är den, att Bellman då börjar med sitt Bacchanaliska Ordenskapitel. Barbaradagen²⁾ 4 december detta år har skalden läst upp Fredmans sång 2 »om Bacchi första riddarslag». Detta anmärker redan Carlén, och riktigheten i uppgiften bestyrkes af

1) O. Levertin, Bellmanskaraktistiken i Ord och Bild 4, 2.

2) Af hvilken anledning Bellman upptagit Barbaradagen till firande, torde ej vara fullt klart. Troligen är det oriktigt, när man angifvit, att det varit till minne af hans farfars mor, Barbara Klein. Men om också Bellman själf möjligen kunnat ha orsak att fira sin vörnadsvärda stammoder, så kunde väl ändå ej detta minne lifva Orden Par Bricol. som också med säkerhet ända från början firat dagen af annan anledning. Man har därför åtminstone gifvit en förändrad betydelse åt dagen, hvilken förändrade betydelse dock äfven den härrör på sätt och vis från Bellman. Af gammalt är »Gubben Noach» drinkarnes skyddshelgon; Bellman har skapat äfven ett kvinligt helgon i »Gumman Noach». Om dessa personligheter, hvilka räddade världen från »vattuflodens» och i stället gaf oss vinet, tyckes orden ha utbildat en hel mytkrets. Man gjorde sålunda »Gumman Noach» till en dryckesgudinna och gaf henne af någon anledning namnet *Barbara*. Bricollisternas Barbara har därför åtminstone endast på ett mycket indirekt sätt något att göra med Barbara Kleiu och ingenting alls att skaffa med det kristna helgonet Barbara, utan är helt simpelt precis samma person som Bellmans »Gumman Noach». Detta framgår isynnerhet tydligt af ett tal, som år 1791 upplästes af *Lannerstjerna* på en sådan Barbarafest, där det bland annat säges: »O Barbara, du hedersgumma, du som bland helgons tal onekligen är bäst o. s. v.

»Jag på förfrågan fått från Bacchus detta svar,

Att du förent med Noach var

Och att du var den allraförsta, som *bränvin* inventerat har».

Att detta ej är något påhitt af Lannerstjerna bevisas äfven af Bellmans egna sånger i Par Bricall åren 86 och 87, som just förhålliga denna Barbara.

flere omständigheter: 4 dec. 1771 angifves nämligen »Bacchi fest» vara firad *sjette* gången, och räkna vi då tillbaka i tiden med en fest hvarje år, så komma vi till 1766. I den samling af Bellmans poesier, som är gjord af grefvinnan Dohna f. de Geer (hdskr. i 4 band 4:to Kongl. Bibl.) förekommer också en »förteckning på de afidne Bachii commendeurer ifrån, ordens-insticktelsen den 4 december eller Barbaradag 1766», hvilken ytterligare bekräftar detta. De flesta af handlingarne i Ordenskapitlet äro sedermera noggrannt daterade. Någon ovisshet råder likväl om Fredmans sång 1, »Om Bacchi adelsmän och deras vapen». Carlén berättar här en anekdot om att denna sång skulle hafva första gången föredragits för Gustaf III, som sändt bud på Bellman, då denne en afton befann sig bland några vänner på källaren »Kejsarkronan». Emellertid kan denna anekdot ej vara riktig, såsom det minsta eftersinnande hade kunnat visa. Sången är mycket tidigare än Gustaf III:s och Bellmans bekantskap, den är till och med författad före Gustafs tronbestigning. I sången utnämnas ju t. ex. Holmström och Meissner till riddare, hvarvid den förre får namnet von Ehrensugga och den senare Meissner-Ölheim. Denne senare heter nu oafbrutet Meissner-Ölheim alltifrån parentationen öfver Lundholm den 15 oktober 1769, under det att han heter bara Meissner åren 67 och 68. Likaledes med den förre; han heter oafbrutet och undantagslöst von Ehrensugga från och med 15 oktober 1769. Däremot är hans namn ej nämnt 68. Fredmans sång 1 är sålunda att datera efter 8 dec. 68, på hvilken dag den förre af de nämnda personerna ännu kallas endast Meissner, och före 15 oktober 69.

Planen till Bacchi ordenskapitel ligger i tiden nära två år före tanken på Fredmans Epistlar, men under det att Bellman sysselsätter sig med dessa större skapelser, strömma oafbrutet de smärre dryckessångerna ut öfver hans läppar. Det synes, som om isynnerhet slutet af år 67 och början af 68 skulle ha gifvit upphof till en hel cykel dylika, nämligen dessa sånger, som skildra Bacchus i alla möjliga situationer. Redan i början af 67 möta

oss tvänne med Bacchus-sångerna beslägtade: »Bacchi filosofi» (Test. 10) dat. 28 mars och »Astronomisk konversation i Bacchi källarhvalf» samma dag. Men sedan komma

5 dec. 67: »Bacchus öfversteprest» (Test. 18).

27 » » » »Bacchi litania» (Test. 48).

» » » »Bacchi addition (Eich. I s. 52).

30 januari 68: Bacchi orlofssedel (Test. 47).

20 febr. » »Bacchi dragoner (Eich. I s. 55).

26 » » »Bacchanalisk aftonbön (Eich. I s. 56).

13 mars » »Bacchus med tappen (Eich. I s. 58).

29 » » »Bacchi tiggare (Eich. I s. 60).

15 april » »Bacchi vinpress (Eich. I s. 59).

Här äro nu visserligen endast en ringa del af Bacchusdikterna nämnda, men troligen höra de allra flesta till samma tid. Listan kan suppleras ur Hjelms vissamling. Han har år 69 skrivit in en hel del visor, som ha författats 67 t. ex. »Ur vägen, ur vägen för gamla Schmidts bår». Nu dog Schmidt 28 jan. 1767, och visan omtalas, enligt hvad Schöldström påpekar, 10 mars samma år. På sådant sätt få vi ytterligare anteckna

»Bacchus skulle bli advokat» (Test. 21).

»Bacchi giftermål» (Fredm. sång 22).

»Bacchus, tvi vale den förtreten» (Test. 39).

»Vår Bacchus blef död» (Test. 54).

»Bacchus skulle ut att resa» (Test. 16).

»Astrild sade åt sin mor» (Test. 44), hvilken hos Hjelm har titeln »Bacchi och Cupidinis resa» (Carlén: »Bacchus och Astrild»)¹). Bland massan af Bacchusdikter, upptagna hos Carlén, kan dock möjligen en eller annan med orätt ha tillskrifvits Bellman. Så heter i ett bref bland en bundt Schröderheimska papper i Kongl. Bibl. »Jag söng en nyårshymn, fordom författad af den evigt

1) Af anledningar, som jag inte känner, antar Erdmann såsom möjligt att till 1768 böra räknas Fredm. Test. 11, »Bacchi geometria» och 23 »Bacchus sjöman». Detta stämmer sålunda med mina antaganden.

läskade och hos Bacchus evinnerligen otorstiga Ördosophen Tilas: »Bacchus skulle kring staden åka», som hos Carlén är upptagen såsom Test. 34.

Men utom dessa ha vi ännu en massa dikter att föra till åren 67 och 68. Så t. ex. är Test. 9 »Rätta Dryckesbalken» daterad 20 dec. 67 och »Full musik» Test. 92 samma dag; »Skål den som lefver med litet förnöjd» 28 dec. 67; Test. 112 »Fäktardansen» 20 febr. 68; »Hur skall jag mig uppföra» (Eich. I s. 68) 15 mars 68; »Marsöl, bränvin, vin och pipa» (Eich. I s. 83) samma dag. Enligt Hjelm måste ytterligare höra hit:

»Mitt sinne friskt upp och på krogen» (Test. 200),

»En visa vill jag sjunga» (Carlén 4 s. 451),

»Är jag född, så vill jag lefva» (Sång 16),

»Se go dag min vän min frände» (Sång 61),

»Venus Minerva, mars bland de djärfva» (Sång 12)

och naturligtvis en hel del andra. Läger man så till att Bellman väl i medio af 68 börjar med Fredmans epistlar, så få vi bilden af en diktare, som med eldig och energisk skaparkraft egnar sig åt sin värksamhet. Det är omöjligt, att han under så oafbrutet arbete kan i någon högre grad ha varit hemfallen åt ett svirande och utsväfvande lefnadssätt, isynnerhet som han ju också är tjänsteman. En slutsats, som man också kan draga af hans cykliska diktarsätt, och som dessutom också torde framgå af andra omständigheter, är att han nog inte varit i så hög grad improvisatör, som man ofta föreställer sig. Han har som andra författare sett på lifvet, arbetat och drömt hemma vid sitt skrifbord och sedan gått ut rustad med en arsenal af verser och rim, som han vid lämpliga tillfällen använt och möjligen vridit något på för ögonblicket. Jag har haft under ögonen en liten versstump, som tyckes vara ett första och ursprungligt manuskript, men där förekommer en mängd öfverstrykningar och omskrifningar. Men med stor lätthet har han väl oftast skapat. Det torde vara i det närmaste riktigt, hvad han säger i inledningen till sina »Väfrim»:

»När lifsbesvären mig ej kväfva,
Så plär jag efter gammal van'
Så ungefärligen om dan
En tolf á femton alnar väfva».

Det kan förefalla underligt, att Bellmans visor, som ändå tidigt voro så populära och, efter hvad skillingstrycken intyga, vidt spridda kring hela landet, ej förr än sent hittade vägen till någon boktryckare eller förläggare. I detta afseende är han gynnsammare situerad under sin första moraliserande period, då hans större poemer kommo ut i de öfliga 4:to-trycken. Sedan han slagit in på den verkliga visdiktningen, så tyckes däremot ingen ha ansett honom värd att förevigas af trycksvärtan på annat sätt än genom »visor tryckta i år». Huruvida några allvarliga försök af honom gjorts att få ut sina smärre bacchanaliska dikter under de tidigare åren känner man inte, men däremot föreligga otvetydigt sådana försök år 1772. Detta år ha vi, som bekant, hans supplik om befrielse från carta sigillata-afgiften för de poesier, han ämnade låta trycka under namn af »Bellmans Poetiska arbeten». Af suppliken framgår också, att han var tvungen att förlägga sitt arbete själf, hvartill hans »svaga villkor» ej gjorde honom synnerligen lämplig. Klemming har nu antagit, att dessa Bellmans Poetiska arbeten skulle vara just den hullerombuller-handskrift, som han tagit för Bellmans egen. Detta är, såsom redan anförts, oriktigt, men däremot föreligger verkligen från år 1772 ett Bellmanstryck, som hittills varit föga observeradt¹⁾. Dettas titel är:

Bacchanaliska Qväden, Första Stycket. Af detta oktav-tryck har jag sett ett enda exemplar, hvilket möjligen innehåller allt, som kommit ut, om det nu ens någonsin har kommit ut. Detta enda förefintliga, möjligen fullständiga exemplar finnes i Upsala Bibliotek och innehåller fyra små häften eller nummer. *Bacchanaliska Qväden, Första Stycket n:o 1*, innehållande två dikter, är tryckt hos Joh. Edman Kongl. Acad. Boktr. i Upsala år 1772; *n:o 2*,

1) Det är nämndt af Erdmann, som likväl troligtvis ej har sett mer än det ofullständiga Stockholmsexemplaret, då han ej redogjort för detsamma.

innehållande tre dikter, är tryckt hos Andreas Holmerus i Stockholm; n:o 3, innehållande tre dikter, likaledes hos Holmerus i Stockholm, och n:o 4, innehållande fem dikter, är återigen tryckt i Upsala hos Edman. Alla äro tryckta 1772. Kongl. Bibl. i Sthlm. eger ett exemplar, som dock är ofullständigt, i det att n:o 3 saknas; dessutom finnes n:o 1 ensamt i Zetterströmska samlingarne i Upsala Bibl. Några flere vare sig nummer eller exemplar af detta tryck har jag ej kunnat spåra upp. Dess planläggning visar, att arbetet är stort tilltänkt med flere »stycken», hvart dera innehållande flere nummer. Det bär intet författarnamn, men att det är en författare som *låter* trycka och ej en boktryckare, som samlar ihop skilda saker, visas genom ombytet af tryckort. Kanske är det för denna påbörjade samling, som Bellman ger in sin supplik om befrielse från cartasigillata. Själfva suppliken antydde ju, att han måste förlägga sina dikter själf, och samma sak tyckes framgå af själfva publikationen. Det plötsliga afstannandet beror då helt naturligt på, att han saknat medel till fortsatt betalande af räkningarne från tryckerierna.

De 13 dikter, som detta skaldens första misslyckade försök att få ut en samling innehålla, äro:

1. »Jag vördar Gud och Kungen». Detta poem är tryckt af Eichhorn i inledningen till hans upplaga och anföres där »såsom prof på dryckeskväden, hvilka med en viss säkerhet kunna tillskrifvas Bellman, ehuru någon bestämd uppgift ej föreligger i bandskrifterna». Melodien citeras för en visa i »Marcolfus», hvilket ytterligare styrker Bellmans författarskap. Eichhorn, som ej känt trycket, har följt en mycket ofullständig och varierande afskrift, hvarför jag här tillåter mig att på nytt aftrycka detsamma. Poemet finnes ock upptaget hos Hjelm, men ej håller där efter trycket, utan förmodligen i en tidigare redaktion.

Jag vördar Gud och Kungen
Och rådet på allt sätt,
Jag älskar mynt i pungen,
Jag lyder lag och rätt;

Jag vördar riksens ständer
 Och de förnäm^{*1)} min.
 Bär in ett stop³⁾ i sänder,
 Och gosse³⁾ slå i vin!

Lät andra sig besvära
 Att veta, hvem som rår,
 Om lyckan utan ära
 I purpur klädder går,
 Ell' äran utan lycka
 Af menighetens grin
 Skall sig till stoftet trycka.
 Men gosse slå i vin!

Lät afund gifva läxa
 Åt egennyttans barn;
 Lät trätors ogräs växa
 Till lagens gillergarn⁴⁾;
 Lät ondskan, när hon öppnar
 Pandoras stygga skrin,
 Strö gift med fulla göpnar.
 Men gosse slå i vin!

Lät hjältens heder⁵⁾ öka
 Hans högvälborna namn;
 Lät honom döden⁶⁾ söka
 I ärans egen famn⁷⁾;
 Beröm, om du behagar,
 En gammal Karolin,
 Som dog i Gustafs⁸⁾ dagar.
 Men gosse, slå i vin!

Lät folk i kungahusen
 Gå ständigt in och ut;
 Lyss, bocka, putsa ljusen
 Och smickra hvar minut;

*) Varianter hos Hjelm:

- 1) Fribornes 2) glas 3) pojke (så i alla omkvädena hos Hjelm).
 4) Och lagen bli ett garn. 5) mandom 6) äran
 7) i dödsens grymma famn.
 8) Fredriks (poemet sålunda före Gustafs tronbestigning).

Lät store herrar truga¹⁾
Och liksom snåla bin
Ur örten saften suga,
Men gosse, slå i vin!

Lät andra gå till ära
Och högt uppsatte bli
Med gammal sedolära
Och ny filosofi;
Lät hela världen rosa
På Græska och Latin
Båd poesi och prosa.
Men gosse, slå i vin!

Lät hvar och en, som²⁾ sprätter
Med grannlåt, bjäfs och krus,
Gå grann båd dar och nätter
Omkring sin skönas hus;
Lät honom efter väder
Förändra dagligt plien
På ben, på hår, på kläder.
Men gosse, slå i vin!

Lät prästen få predika
För de menlösa får
Och mot de laster skrika,
Han själf i mjugg begår;
Blott han sin lagård ökar
Med oxar, kor och svin,
Stor sak, om sen han spökar.
Men gosse, slå i vin³⁾!

Lät köpman bästa biten
Få köpa för kontant,
När han förstört krediten,
Blir gillstun säker pant;
Lät honom uppå torge
Få lysa grann och fin,
Han far ändå till Norge.
Men gosse, slå i vin!

1) ljuga

2) narren, hvilken

3) saknas.

Lät enväld världen styra
 Lät allting upp och ned
 Få vändas¹⁾ i sin yra,
 Blott jag får bli i fred;
 Lät gumman köra plogen
 Lät gubben häckla lin,
 Jag är ändå på krogen.
 Men gosse,²⁾ slå i vin!

2. »Och (Ack) världen är ängslig och tiden är svår», är tryckt hos Völschow och efter honom af Eichhorn.

3. »Kom bese nya lagen», är tryckt i den af Klemming utgifna handskriften, men är där mycket olika. Stroferna äro dock lika många, fastän innehållet är omkastadt. Klemmings »paragrafen den andra» är i trycket »paragrafen den första». Andra hälften af 4:de och 5:te paragraferna äro hos Kl. omkastade; dessutom förekomma hvarjehanda smärre olikheter. Då det hos Kl. står: »Paragrafen den fjärde just fördömer nykterhet», läses i trycket: »Paragrafen den 4:de just för dum- och nykterhet» o. s. v.

4. »Se god dag, min vän, min frände» är oförändradt Fredmans sång 61.

5. »Adams skål i paradiset
 För dess första invention»,
 en enda strof, hittils ej omtryckt och kan möjligen vara det förutan.

6. »Sjung och läs nu Bacchi böner» är utan variationer Fredmans sång 57.

7. »Skynda dig frätare och du, som sväljer» är omtryckt af Steffen³⁾.

8. »Medan som ungdomseld lif i dig sätter», omtryckt af Steffen.

9. »Slidder, sladder, folket klagar», omtryckt af Steffen.

1) förvändas

2) hundsvott.

3) *Richard Steffen*, utgifna dikter af Carl Michael Bellman med en inledning Upsala 1895.

10. »Tyst bröder, Bacchus har somnat» är Fredmans Testamente 15, med obetydligt varierande läsarter.

11. »Kom hundra tusen riksdaler», omtryckt af Steffen.

12. »Ack, min bror, knappt du tror», finnes hos Klemming.

13. »Käre bröder, drickom Mosis skål», är Fredmans Testamente 187, obetydligt varierad.

Ett ytterligare bevis, att denna samling stammar från Bellman själf, ligger däri, att de, som sedan upptagits bland Fredmans sånger, äro alldeles lika, under det att de, som annars ingå i samlingarne, äro mer eller mindre varierade. Sedan försöket med de bacchanaliska kväderna strandat, inskränker sig Bellman under de följande åren till att ge ut sina poemer då och då i ströblad och skillingstryck. I de allra flesta fall har han nog ingenting att skaffa med deras utgifvande, men en eller annan gång torde han nog stå bakom dem, kauske sålunda att han för en spottstysfver sålt några visor till en eller annan boktryckare. Sådant är möjligen förhållandet med *Trenne Upmuntrande Bacchanaliska Sånger på Valborgsmässo-Dagen den 1 Maji*, tr. hos Lars Wennberg Sthlm. år 1773. Den första af dessa är: »Vänner drickom mærg i ben», omtryckt af Steffen; den andra är »Adams skål, vår första far», Fredmans sång 43. Den har här en strof, som ej förekommer i upplagan, men varianterna för öfrigt äro obetydliga och trycket är sålunda mycket omsorgsfullt. Den strof, som ej finns i Fredmans sång 43, och som sålunda sedermera blifvit utsluten lyder:

Men hvad angår detta oss,
Kom ska vi med glasen slåss!
Knuffa den dumma,
Som ej vet brumma
Och vid bordet
Föra ordet
Som en fästningstrumma.

Den tredje dikten är »Hurtiga bussar, friskt upp i vårt lag» omtryckt af Steffen i det ofvan citerade arbetet¹⁾. En Bellmansvisa är möjligen också »*Hedningarnes Högtid till Bacchi Åra, korteligen författad i en lustig Wisa och skänkt till marknadsgåfva åt Flickor och Gummor*» tr. L. Wennberg Sthlm 1774: »Hör Bacchi Soldater, de rusta i dag och hafva nu slagit sig lösa». Denna dikt är ingenstädes omtryckt, och ehuru den har sitt ursprung från en verklig skald, jag är tveksam om den, ty den innehåller ett slags uppmaning till nykterhet.

Att Bellman själf stått bakom sådana skillingstryck eller ströblad är åtminstone i ett par fall höjdt öfver allt tvifvel. Så förhåller det sig t. ex. säkert med »Trähands begrafning 1785», Fredm. Test. 218, tryckt i Sthlm 1785 under titeln »En namnkunnig mans grafskrift» i två upplagor, af hvilka den ena har noter angifvande melodien. Trycket har dels varierande läsarter, delvis bättre än i Carléns upplaga, dels en där ej förekommande strof. Då det hos Carlén står:

Dog han på krogen
 Utan något bränvinsrus?
 Nej döden tog'en
 I eget hus,

1) Beträffande källorna för de öfriga dikterna i denna samling, så är bröllopsvisan »Drottningen utaf Arabien» hemtad ur en af Neschers samlingar; »En sak så klar» och »Oktober månad vet, min mamsell» äro hemtade ur Lissanders samling. »Står du på hufvud kullbytta min vän» ur Sondens samling (Linköpings bibl.), hvilken innehåller flere andra otryckta poem. Skaldesången till hertigen af Sörmland 1792 är hemtad ur ett ms. af Völschow. Talet i Augusti-Orden 1794 finnes i det s. k. Westmanska samlingsbandet De 5 dikterna till Westmanska familjen ur en samling af skaldens egenhändiga ms., förvarade i denna familj. Kreditivet till Ingman finnes i den svåråtkomliga »En antecknares samlingar» af Hanselli. Grafverserna äro särskildt tryckta, som vanligt i kvartblad.

Beträffande Gustaf III:s bröllopsvisa, så har docenten E. Wrangel i Lund fäst min uppmärksamhet på, att denna af Hanselli är tryckt bland Wallenbergs samlade arbeten. Denna visa är sålunda sannolikt ej af Bellman, och det var också med stor tvekan, jag tog den med. I hast kom jag också af förbiseende att uppge de två skålarne till Bellman af Kexell och Lidner ss. otryckta. De äro tryckta af Schück i Samlaren.

så läses i ströbladet: »Dog han på krogen *utaf* något bränvinsrus», hvilket naturligtvis är det enda, som ger någon mening. Den hos Carlén ej förefintliga slutstrofen lyder:

Gubben var gammal och behöfde hvila benen,
 Nog har han trampat, och säkert är han trött.
 Rista dess minne och skrif med stora ord på stenen:
 Att fader Håkan i Herranom har dött.
 Han var förfärlig,
 Han har gått till evig fröjd.
 Nog dog han ärlig,
 Men intet sörjd.

Detta är ej det enda exemplet på att skillingstrycken kunna ge mer än upplagorna. Så finnes ett dylikt hvars titel lyder: »*Bacci Soldaters` Källare Marsch: Kom se Patrullen etc. Den andra: Supa om klockan tolf etc. Den tredje: Tänk, huru Baccus han skrattar. Dessa tre kunna sjungas under sine ägne behageliga melodier. Nyligen utgången.* Den första af dessa, tryckt i Eichhorns samling, har dels stroferna i annan ordning dels två strofer, som ej alls finnas hos Eichh. Den andra, som är Fredmans sång 10, har utom hvad som finnes i upplagorna en strof:

Uppå detta lilla vis
 Vill jag tiden stycka.
 Krogen är mitt paradis,
 Glaset är min lycka.
 Jag bryr mig om ingenting,
 Blott att glaset flyger kring flyger kring :;
 Och sen kommer åter,
 Eljest jag då gråter.

Den tredje finnes inte alls upptagen i de stora samlingarne. Det är en enda strof:

Tänk, huru Baccus han skrattar,
 När han får flaskorna se,
 När pigorna slamra med trattar
 Och korkarne öppnade bli

Han lossar nöjder sin svicka,
Af vällust gubben är stinn;
Men huru gör väl min flicka,
Hon skruftar själf korkarne in.

I öfrigt hänvisar jag i afseende på skillingstrycken till den systematiska förteckningen hvilken bevisar, att Bellman ej blott kvalitativt utan äfven kvantitativt utan all jämförelse har varit vår förnämste folkskald.

IV.

Det kunde tyckas, som om det ej gåfves någon anledning till olika uppfattningar om hvad som är att betrakta såsom en riktig och säker text af Fredmans epistlar, alldenstund ju detta verk är utgifvet under skaldens lifstid. Emellertid har det, som bekant, ej ens i detta afseende saknats olika meningar, emedan epistlarne utgåfvos med Kellgrens företal och man haft anledning förmoda, att denne företagit ändringar i den ursprungliga texten, föranledda mera af hänsyn till korrekthet och god ton än till skaldens egen individualitet. På det hela taget äro likväl dessa Kellgrens korrektioner, om de någonsin företagits, knappast nämnbärda; i de fall, där omarbetningar och strykningar verkligen gjorts, äro vi ej på det klara med, om de äro föranledda af Kellgren eller af Bellman själf. De viktigaste af dessa skola i det följande påpekas. Ehuru därför upplagan af 1790 naturligtvis är och förblir den hufvudcodex, som man har att hålla sig till, så länge man veterligen ej har eller känner någon Bellmans egen handskrift, så torde den likväl ej få tillerkännas en absolut oemotsäglig auktoritet, dels på grund af anförda förhållande, dels af andra skäl. Det tyckes nämligen, som om den ej helt och hållet kunde frikännas från orättade tryckfel. Då t. ex. den nuvarande ep. 56: »Se Mollberg, med svart rock och flor» i refrängens sista rader har:

»Blott en hand
Full med sand
Döljer nu en fordom Fröjas *vackra* slaf;
En *sträng* vestal, i sitt kvalm, i sitt kvaf;»

så ha alla handskrifter, som innehålla ifrågavarande epistel:

»Döljer nu en fordom Fröjas *nakna* slaf,
En *stängd* vestal i sitt kvalm, i sitt kvaf»,

hvilket senare ej blott är mycket bättre, utan nästan det enda, som ger god mening. Det torde därför vara sannolikt att orden »*vackra*» och »*sträng*» helt simpelt bero på sättarens felläsning af »*nakna*» och »*stängd*». Detta såsom exempel på, att en återgång till handskrifterna från upplagan åtminstone i något fall ej torde vara opåkallad. I alla händelser är det berättigadt att undersöka sådana af Bellmans samtida gjorda afskrifter, som tydligen äro tillkomna före den tryckta upplagan och att i hvarje fall anställa en kritisk värdering af deras läsarter samt öfriga uppgifter, hvilka också kunna lämna bidrag till frågan om epistlarnes kronologi.

De handskrifter, som innehålla alla eller många af Fredmans epistlar äro de ofvan nämnda af *Hjelm* och *Ehrengranat* gjorda, vidare den af *Klemming* utgifna samt det af Flodmark (Samlaren XVI) utförligt beskrifna *Duwalls dedikationsexemplar*. Men vidare föreligga de också i *Bellmansvisor* 4 bd. 4:to, troligen af grefvinnan *Dohna* (f. de Geer). De flesta epistlarne finnas här i första bandet, och med detta band öfverensstämmer både i afseende på innehåll och följd *Dikter af C. M. B. i samtida afskrift* (72 st.). Likväl torde denna hdskr. knappast vara afskrift af Dohnas eller tvärtom, utan sannolikare härleda de sig båda från en gemensam källa. Slutligen ha vi att medtaga trenne band ur *Neschers* samlingar, näml. *Fredmans 50 epistlar* 4:to (svensk stil); *Hofsekreteraren C. M. B:s åtskilliga visor samt en del af dess Fredmans epistlar*, 4:to, (35 st. ep., tysk stil); *Visor och Verser, de fleste Bacchanaliska*, fol. (några och tjugo). Dessa sista fem hdskr. äro emellertid i det stora hela otillförlitligare än de förra och böra endast undantagsvis tiller-

kännas någon betydelse, annat än när de öfverensstämma med de förstnämnda.

Det, som gör anspråk på förnämsta intresset, är utan tvifvel det Duvallska exemplaret, såsom bärande Bellmans egenhändiga namnteckning och ett bestämdt årtal. Detta ger oss åtminstone en fast utgångspunkt. Det företal, som inleder denna samling af Fredmans ep., och hvilket anger Bellmans ursprungliga planläggning af arbetet, kom ej in i 1790 års upplaga och finnes ingestädes fullständigt tryckt. Dess första hälft är tryckt såsom inledning till Carléns samling Fredmans testamente: »Här ser du en skugga af en Baccbi hjälte». Det öfriga, hvaraf Flodmark aftryckt några rader lyder:

»Denna Samling af Epistlar, till antalet 100, hvaraf till en början 1:sta Tomen, innehållande de 25 första, utgifves, äro äfven så många lefvande vedermälen af vår Fredmans nitälskan. En hvar, som sett vår hjälte, igenkänner honom där vid första påseendet. De äro sammanskrifne under dess motgång till tröst och hugsvalelse för hans vänner och nu efter hans död sorgfälligt ihopsökte och samlade, att icke något af en så dyrbar skatt måtte blifva den omilda förgängeligheten till rof. Skulle det påsyftade ändamålet härigenom vinnas, som är, att en bedröfvad kan vinna styrka i sin svaghet och ro i sin bedröfvelse, ärnar man i början af nästkommande år, fortfara med utgifvandet af 2:dra Tomen, som kommer att äfvensom denna innehålla 25 epistlar och så vidare framgent till dess att antalet är uppfyllt. Endast att försöka allmänhetens dom har man äfven till prof låtit utgå en eller annan af dessa som till exempel Epist. till Bröderne och Systrarne på Thermopolium, Epist. till Ulla Winblad och den sinnrika Episteln, där man få se en skymt af Ormens pigor. I en Epistel upphöjer han vår syster Cajsa Stina och i en annan slår han drillar för Lisa med stubben. Fader Berg och dess Viol hafva att tacka vår Fredman för den odödlighet de i hans Epistlar vunnit, och Gumman på Thermopolium, huru blir hon icke förevigad? »Trumpen och blinder, Gumpen är trinder», sådant allt och mycket mera äro

upplysningar, hvarföre en eftervärld endast har att tacka Vår Bacchanaliska Lärare Fredman. Ingen bal må ej eller hädanåt anställas på then Konungsliga Djur-Gårdenom, att icke fader Bergströms Oboe med grolande stämma galler till Fredmans ihågkom-melse. Lokatten och Gröna Lund hafva likaledes blifvit kännbara af Fredmans ärestoder, som därstädes till senaste eftervärlden för-vara hans bedrifter. Korporal Molberg, Poeten Wetz, Broder Bredström med Horn-Ziraten, Anders Wingmark, Benjamin Schwalbe, Jergen Puckel, Mamsell Spaas, Ormens Pigor, ack hur ären i alla blefne namnkunnige genom den glans Vår Fredmans vänskap be-bagat läna Eder.

Men Du, som med ett nådigt och gynnande välbehag emot-tager desse *Fredmans Opera posthuma* och bevärdigar dem med ett hedrande rum ibland den litteratur, som äger den lyckan att roa dig, huru mycket är icke utgifvaren af dessa Epistlar Dig för-bunden. Hans penna är väl för svag att tolka ditt beröm, men hans bröst äger styrka nog att med ärekänsla förvara dina väl-gerningar. Du är stor, och det vet allmänheten, men af alla egen-skaper, som uppböja Dig, intager ditt hjärta alltid främsta rummet.

Solen är väl fästad i det höga
Att ge jorden kraft och världen ljus,
Men hon ser med lika nådigt öga
Örnen uti topp och Myran uti grus.
Du Mæcenat plär din ynnest dela,
Dig kan aldrig fela
Vördnad af en hvar.
Lycka och förmåga människor skilja,
Ofta bästa vilja
Minsta offret har.»

Med anledning af de upplysningar, som företalet ger, har nu Flodmark ansett, att första delen af Duvallska ex. varit färdigt året före den andra, som är daterad 72, att första delen sålunda utskrifvits 1771, samt att just detta Duvallska exemplaret varit de poetiska arbeten, Bellman ämnat utgifva 1772. Oafsedt det tryck, »Bacchanaliska kväden», som jag ofvan påpekat, möjligen kan

hafva varit åsyftadt, är jag oviss, huruvida denna F:s åsikt håller streck. Ty det förhåller sig så, att företalet i den nämnda bandskriftens första del icke är författadt just för Duvallska samlingen, utan har förelegat redan förut, innan dedikationen till D. blef påtänkt. Det föreligger nämligen lika lydande i Hielms, Ehrengranats och Dohnas bandskrifter, med undantag af att den sista personliga hänvändelsen till Duvall saknas hos dem alla tre, hvarjämte de två sistnämnda ha ett par rader, som ej finnas hos Duvall och Hielm. Efter orden »vår Bacchanaliska lärare Fredman» fortsätta dessa två: »Du härliga Terra nova i Gaffelgränden, dina gubbar böra åkalla Fredmans minne, hvar gång stop ifyllas och tömmas och ingen bal må ej heller hädanåt anställas på then Konungeliga Djur-Gårdenom, att icke fader Bergs oboe» (Duvall: »Bergströms») o. s. v. Visserligen ha nu med allra största sannolikhet alla tre gjort sina afskrifter efter 72, men likväl gå deras texter helt säkert ut från någon tidigare redaktion. Dedikationen till Duvall är därför ett senare tillägg, som ej förefunnits i de nämnda afskrifvarnas källa. Om det D:ska exemplarets första del måste vara senast från 71, så är därför företalet och därmed de 25 första epistlarne färdiga i samling, ämnad till utgifning, före denna tid. Men långt förut kan det af andra skäl ej hafva varit, utan anser jag dessa 25 första som färdig samling knappast hafva förefunnits förr än i slutet på år 1770. Och sedan har den andra samlingen med likaledes 25 ep. varit färdig åtminstone i slutet af 1772. Emellertid äro dessa 50 ep. ej fullt desamma som de nuvarande 50 första. De 25 ep. i första bandet af D. äro desamma som de nuvarande 25 första så när som på den 18:de, hvilken ej fanns då, utan där vi i stället träffa den nuvarande 59:de »Till Lokatten». Större äro de förändringar, hvilka epistelföljden i andra delen blifvit underkastad. Af de nuvarande ep. 26—50 återfinnas endast 14 stycken i Duvalls andra band, nämligen de nuvarande 26—35, 40, 43, 48, 50. Bland de epistlar, som nu utgöra de 50 första, voro följande sålunda ej upptagna i 1771—72 års redaktion:

- nuvarande n:r 18 till gubbarne på Terra Nova i Gaffelgränden
(»Gubbarne satte sig att dricka»);
- » » 36 rörande Ulla Winblads flykt (»Vår Ulla låg i
sängen och sof»);
- » » 37 till Mollberg på post vid Kungsträdgården
(»Mollberg, stå stilla, stå stilla vid grind»);
- » » 38 rörande Mollbergs paradering vid korporal Bo-
mans graf (»Undan, ur vägen — se hur pro-
fossen med plymager»);
- » » 39 öfver Bergströmskans porträtt (»Storm och böljor
tystna ren»);
- » » 41 vid ett tillfälle, då Christian Wingmark miste
sin nattkappa (»Mollberg satt i paulun»);
- » » 42 rörande kortspelet på klubben (»Ren kalad jag
spår och tror»);
- » » 44 öfver Bredströmskans och Movitz' melankoli
(»Movitz helt allena»);
- » » 45 till fader Mollberg (»Tjenare, Mollberg! Hur
är det fatt?»);
- » » 46 huru Mollberg skall bjuda till begrafning (»Un-
dan, ur vägen, ge rum för kurirn»);
- » » 47 angående Mollbergs återkomst till sterbhuset
(»Kommer inte Mollberg? Jo, nyss på stund»);
- » » 49 angående landstigningen vid Klubben (»Mamsell
Ulla, märk, mamsell»).

Dessa tolf epistlars plats intogs dels af tre, som vid den ändtliga redaktionen alldeles uteslötos, dels af nio, hvilka förekomma i den nu förefintliga samlingens senare hälft. De uteslutna epistlarne voro dels två, som nu äro intagna i Carléns samling »Fredmans testamente» under n:r 143 och 147 (»Mutter, porten är stängder»; »Se fälenubben»), dels den i Eichborns samling sid. 128 intagna Fredmans 57:e Ep. till bröderna på sin födelsedag den 19 Nov. 1771 (»Är det confectio»).

De nio numera i samlingens senare del befintliga epistlar, som voro färdiga och intagna i 1772 års redaktion äro:

- nuvarande n:r 60 till fader Kulkus (»Sitter du ännu och ljuger»);
 » » 61 till mor på Fyrkanten (»Kära mor slå nu hand på kjolen»);
 » » 62 angående sista balen på Gröna Lund (»Movitz valdthornet proberar»);
 » » 64 rörande balen hos Frömans i Hornskroken (»Fäll dina ögon och skäms»);
 » » 65 rörande Gretgens död (»Movitz med flor om armen»);
 » » 72 lemnad vid Cajsa Lisas säng (»Glimmande nymf, blixtrande öga»);
 » » 73 angående Jergen (»Fan i fåtöljerna»);
 » » 76 till Mutter på Wismar (»Se Hans Jergen, hur han sig bockar»).

Hvad vi sålunda med säkerhet veta är, att i och med år 72 voro utom de tre alldeles uteslutna färdiga de nuvarande ep. 1—17, 19—35, 40, 43, 48, 50, 59—62, 64, 65, 72, 73, 76. Frågan blir då, dels huru långt före 1772 dessa 47 ep. hafva författats, dels när de öfriga 35 kommit till.

Hvad beträffar den första tidpunkten för tanken på Fredmans epistlar, så är det ej så lätt att bestämma själfva dags datum, men näppeligen behöfver man gissa fel på mer än ungefär ett halfår. Af de otvifvelaktigt första epistlarnes beskaffenhet kan man nämligen se, att det ej varit spridda folklifsbilder han skapat, hvilka sedan förenats under gemensam titel, utan att skalden ifrån nedskrifvandets första början har haft för afsikt att ge en *serie*. Det har med andra ord från första ögonblick varit hans mening att skrifva *Fredmans epistlar* och detta i en egentligare mening, än hvad sedan blef förhållandet under arbetet med planens realiserande. Då nu företalet till de första 25 epistlarne nämner Fredman såsom afliden, så kan arbetet ej vara påbörjadt förr än efter 9 Maj 1767, då Fredman dog. Ett ytterligare skäl är det,

att före författandet af någon epistel har Bellman utan tvifvel skrifvit det stycke, som nu benämnes Fredmans sång 26, »därutinnan beskrifves hans egen begrafning». Deuna dikt är hos Hielm inskrifven troligen i början af 68 under titeln: »Grafskrift öfver urmakaren Fredman» och sedan kommer ej någon epistel hos Hielm förr än i början af 1770 och då först »Blåsen nu alla», sålunda den 25:te i ordningen. Den heter visserligen ej hos Hielm epistel, men omedelbart efter denna följer »Fredmans epistel af Bellman: »Ack du min moder säg o. s. v.» Sannolikt har väl någon tid förflytit mellan författandet af Fredmans grafskrift år 67 och början med epistlarne, som sålunda med tämligen stor bestämdhet kan antagas ha egt rum ungefär i medio af år 68. Och sedan ha *de 25 första epistlarne diktats under åren 68, 69 och 70*. Att »Fredmans 25:te Capitel Blåsen nu alla» förekommer i den s. k. »Visbok 68» betyder intet, ty denna är endast påbörjad 68 men ej afslutad förr än senare. Epistlarnes nuvarande ordning är, såsom redan anmärkts, ej den ursprungliga, ej heller är ordningen i det Duvallska exemplaret den, uti hvilken de författats. Detta kan sägas vara bevisadt däraf, att både Ehrengranat, den Klemingska handskriften, Dohna och den därmed samstämmiga gemensamt ha en annan ordning, till hvilken i allt väsentligt äfven Hielm sluter sig, och med hvilken äfven ett par af de Nescherska handskrifterna i hufvudsak öfverensstämma.

I sina kommentarer till Fredmans epistlar sysselsätter sig Ljunggren först med n:r 5 och 6, anmärkande, att parodien ej är fullt genomförd i någon enda epistel mer än i den 5:te. Att denna ensam har egentlig epistelform stämmer nu utmärkt därmed, att *samtliga* handskrifter utom det D:ska exemplaret upptaga just denna såsom den första. Jag antar därför, att såväl denna uppgift är riktig som de omtalade handskrifternas öfriga numrering, och att denna numrering utmärker den följd, i hvilken epistlarne verkligen författats. Den andra i ordningen blir då nuvarande n:r 6 »Till the Gallimater», upptagen såsom n:r 2 hos Hielm, Ehrengranat, Klem., Dohna, Nescher fol. och Nescher 4:to, svensk

stil. Det är öfverflödigt att följa ordningen i detalj för de öfriga, eftersom en hvar kan se den i den af Klemming utgifna hdskr. Endast det kan ytterligare anmärkas, att på så sätt komma också de mera bibelparodiska epistlarne i början, hvilket de i enlighet med planen borde göra.

Från och med andra samlingen skiljer sig ej Duvalls nummerordning väsentligt från de öfriga bättre handskrifternas. Nu uppgifves öfverallt den forna 28:de episteln vara »lemnad vid Cajsa Lisas säng om aftonen den 30 julii 1771», och den forna 37:de, nu uteslutna episteln: »Är det confection» är ställd till »bröderna på sin födelsedag den 19 nov. 1771.» Dessa två uppgifter stämma väl öfverens. Mellan juli och medio af november 1771 äro då de forna 28—37 epistlarne författade.

Bland dessa epistlar, som sålunda ganska noggrant låta bestämma sin ålder, är väl den märkligaste den nuvarande 30:de: »Drick ur ditt glas, se döden på dig väntar.» Det slutresultat, som denna beräkning ge, är då det; *att de nuvarande 25 första, så när som på den 18:de äro skrifna åren 68—70, samt att de nuvarande 26—35, 40, 43, 48, 50, 59—62, 64, 65, 72, 73, 76 äro skrifna åren 1771—72.*

Återstår nu att bestämma, när de öfriga 35 hafva kommit till, hvilket dock är förenadt med större svårigheter och rätt mycken osäkerhet, dels emedan de flesta handskrifter ej ega alla dessa epistlar, dels emedan nummerordningen för dem, som finnas, är synnerligen förvirrad och föga ledning gifves af den nuvarande ordningen. Emellertid är tydligen *den 18:de en bland de tidigare*, fastän den af någon anledning ej upptagits i Duvallska hdskr. Den finnes, ehuru utan nummer, i den Klemmingska handskriften och hos Hielm såsom n:r 4. År 1773 måste vidare tydligen ganska många epistlar hafva blifvit författade. Stort mera än de redan nämnda kunna knappast vara förefintliga i början på detta år, hvilket också bestyrkes af Fischerströms bekanta anteckning den 17 februari 1773, att »nu är 52 episteln färdig.»

Den Klemmingska handskriften upptar såsom hörande till »Tredje delen», hvilket då skulle betyda tredje delen af Fredmans epistlar, utgörande fortsättning på de två delar, vi funnit i Duvallska exemplaret, tvänne epistlar, af hvilka den första anges såsom n:r 51, nämligen den nuvarande 67:de: »Fader Movitz bror; denna epistel har äfven hos Hielm n:r 51, följer hos Ehrengranat omedelbart på den 50:de och bär hos Dohna n:r 53, hvarför den utan tvifvel är att sätta i början af år 73. Den andra ep., tillhörande tredje delen enl. Kl. handskr., är den nuvarande 57:de: »Allting är riktigt klareradt och gjordt.» Då den ifrågavarande handskriften knappast sträcker sig längre fram i tiden än till och med år 73, så hör äfven denna sista epistel till detta år.

En annan epistel, som nog hör till den närmaste tiden efter 72 eller just år 73, är den nuvarande 51: »Movitz blåste en concert», hvilket torde kunna slutas till af det sätt, på hvilket den förekommer hos Hielm. Med några få undantag har denne skrivit in Fredmans epistlar efter år 73. Han har i det stora hela fått andra samlingen, 26—50, först, och därefter har han skrivit in förra samlingen, 1—25. Men i den först inskrifna andra samlingen och till och med i början af denna finnes nu äfven den ofvan nämnde nuvarande 51:ste, hvilken ej är intagen i D:ska exemplaret. Här af kan då slutas, att den författats så kort efter den andra samlingen, att Hielm fått den med denna samling och skrivit in den före den första.

Till år 73 måste ytterligare föras den nuvarande 49: »Mamsell Ulla, märk, mamsell», emedan denna af Bellman själf omnämnes i ett litet rim till fröken Stapelmohr detta år. Vidare för jag till detta år nuvarande ep. 58: »Hjertat mig klämmer». Både Ehrengranat och Dohna uppgifva, att den är skriven »öfver Kihlbergs död, som skedde julafton 1772». Carlén uppgifver, att originalet skulle hetat Carl Kihlberg, men Flodmark antar¹⁾ att det är fråga om en Jonas Kihlberg, en notorisk suput, som dog först 12 okt. 1775. Ep. skulle

1) Joh. Flodmark, *Bellmansfigurerna*, attr. ur Nya Dagl. Alleh. Sthlm 1895.

då vara författad först efter 75, hvarmed också den antydning skulle öfverensstämma, som förekommer i dikten om kronobrännerierna: »Bränvinsförbudet må nu gerna vara», o. s. v. Redan Carlén har här af dragit den ofvannämnda slutsatsen. Emellertid utfärdades dock redan 1772 ett nu mindre omtaladt s. k. bränvinsförbud, som då tyckes hafva väckt ej ringa uppmärksamhet att döma af samtida ströskrifter¹⁾. För min del tror jag, att det är detta bränvinsförbud, som gifvit en återklang i episteln, hvarmed då handskrifternas uppgift skulle stämma ganska bra. Osäkrare är det, huruvida nuvarande 55: »Så ser han ut midt bland de strålar» är skriven 73 eller senare. Hos Ehrengrenat uppgifves episteln röra Movitz' kägelspel vid Hammarby en sommarafon 1773. Carlén har ansett 'Movitz' vara tryckfel för 'Mollberg' och har korrigerat det så, och utan tvifvel är det denne, som skildras, men såväl E. som Hielm ha emellertid 'Movitz', så att om det är felaktigt, så tyder detta snarare på ett ursprungligt *skriffel* af Bellman själf än på något tryckfel. Såväl i 1790 års upplaga som hos Hielm angifves emellertid detta kägelspel hafva skett 1770, och Ehrengrenats årtal 73 kanske då snarare står i samband med tiden för författandet eller troligare inskrifvandet. Så tidigt som 70 kan episteln i alla händelser ej hafva blifvit författad. *Såsom sannolikt tillhörande år 73 upptar jag därför de nuvarande epistlarna 49, 51, 57, 58, 67 och kanske äfven 55.*

Jag har ofvan vågat antaga, att Ehrengrenats årtal 73 för den 55:te episteln möjligen står i samband med inskrifvandet. Detta antagande grundar sig på följande förhållande.

Ehrengrenat har i sin handskr. numrerat epistlarne i öfverensstämmelse med de andra nämnda handskrifterna till och med den forna 35:te, men här slutar E:s numrering. Efter denna epistel kommer hos honom ett inskott på 11 epistlar, hvarefter han fortsätter med de forna 36—50 visserligen utan nummer men precis i samma

1) Ex. Torkel Storsupares Klagotal Till sin Hustru Cari angående Förbudet Emot Tillwärkning och Salu af Swenskt Sades-Bränwin tr. i Carlstad 1772; Bränwinets Sista Farwål uti Twenne Nya Wisor tr. i Upsala År 1773.

följd som i Duvaliska exemplaret och i allt väsentligt öfverensstämmande med detta. Sålunda, midt under det att E. varit syssetsatt att afskrifva andra delen af Fredmans epistlar, sådana som de förelegat i redigering af 1772, har han mottagit en hel samling af 11 stycken, hvilka han här flickat in. Nu är det visserligen så, att E. skrifver af epistlarne frampå 1770-talet, osäkert när, men så synnerligen långt efter 1773 kan det ej gerna vara. Så synnerligen långt efter 73 böra sålunda dessa 11 epistlar ej kunna vara författade. Af dessa 11 är det två, hvilka jag redan förut antagit vara författade 1773, nämligen den nuvarande 55:te och den nuvarande 57:de. De öfriga 9, som tillhöra detta Ehrengranats inskjutna parti, äro de nuvarande:

- 36: »Vår Ulla låg i sängen och sof»;
- 37: »Mollberg stå stilla, stå stilla vid grind»;
- 39: »Storm och böljor tystna ren»;
- 41: »Mollberg satt i paulun»;
- 53: »Vid ett stop öl och några supar»;
- 54: »Aldrig en Iris på dessa bleka fält»;
- 56: »Se Mollberg med svart rock och flor»;
- 69: »Se dansmästare Mollberg, bröder»;
- 74: »Min son, dina kär, dina skålar».

Något bestämdt årtal för dessa 9 epistlar vill jag sålunda ej våga uppgifva, men sannolikt ha de kommit till senast i medio af 70-talet. Återstå likväl ännu 19 epistlar, af hvilka de fleste torde vara författade ännu senare. Ehrengranat som börjat sin samling af Bellmans dikter år 1769 fortsätter den ännu 1785 och kanske något senare. Han har nämligen skrifvit af »Väfrimmen» af 1780 och »Trähands begrafning» af 1785. Till ett ännu senare år eller ända till och med 87 kan man följa Dohna. Hvad Hielm beträffar, så fortsätter han nog ändå längre, men bland dennes afskrifter äro nog en hel del gjorda sedan epistlarne utgifvits, i det att han dels har samtliga epistlar med och har dem nästan bokstafligt lika med upplagan äfven i sådana fall, där sena afskrifter af Ehrengranat och Dohna afvika, dels har

återgifvit de personers namn, till hvilka de sista epistlarne dedicerats, hvilket utan tvifvel ej är att tillskrifva annat än själfva denna upplagas auktoritet. Vid försöket att bestämma hvilka epistlar, som kunna härröra från skaldens sista tid, kan därför ej något afseende fästas vid Hielm. Äfven i Ehrengranats band förekomma alla epistlarne, men de sista äro tillagda med en prydlig fruntimmersstil, hvilken så noga följer upplagan, att till och med strofernas typografiska utseende är på det samvetsgrannaste bibehållen. Inte heller till dessa kan sålunda någon hänsyn tagas. Men af Ehrengranat själf och Dohna äro nu äfven följande epistlar afskrifna:

38: »Undan, ur vägen, se hur profossen»;

42: »Ren Calad jag spår och tror»;

44: »Movitz helt allena på tre Liljor»;

45: »Tjenare Mollberg, hur är det fatt»;

46: »Undan, ur vägen, ge rum för kurirn»;

52: »Movitz, mitt hjerta blöder»;

63: »Fader Bergström, stäm upp och klinga»;

66: »Se, hur Movitz sitter där»;

68: »Movitz, i afton står balm»; samt dessutom hos Ehrengranat ep. 75: »Skratta mina barn och vänner». Men hvarken hos Ehrengranat eller Dohna eller i någon handskrift, som är gjord före 1790 års upplaga af Fredmans epistlar, finnas följande:

47: »Kommer inte Mollberg»;

70: »Movitz, vik mössan högt öfver öra»;

71: »Ulla, min Ulla, säg får jag dig bjuda»;

75: »Skratta, mina barn och vänner»;

77: »Klang mina flickor! Se skyarna glimma»;

78: »Knappt Jeppe bant ur gluggen gå in»;

79: »Karon i luren tutar»;

80: »Liksom en herdinna, högtidsklädd»;

81: »Märk hur vår skugga — märk, Movitz»;

82: »Hvila vid denna källa».

Hvad de två första af dessa sistnämnda beträffar, så kan det vara en tillfällighet, att de ej finnas i handskrifterna, men så torde

väl näppeligen vara förhållandet med de återstående, som tillhöra Bellmans mest oförgängligt sköna skapelser. Eburu Ehrengrenat fortsätter sin handskrift säkert till och med 85 och Dohna ännu 87, har ingen af dem haft någon aning om dessa dikter. Inte kan man antaga, att Bellman haft dem färdiga, men dolt dem för världen, under det allt annat gick land och rike omkring, utan det är nog så, att de diktats under de senare åren af skaldens lif. Den 79:de daterar sig själf 85, utan att man precis kan kontrollera denna uppgift. Under 80-talet är det, som vi af det föregående kunnat sluta, i alla händelser ej många epistlar, som kommit till; måhända har hela epistlarbetet legat så godt som nere ända från 77 och fram mot den tid, då Fredmans epistlar äntligen trycktes. Då har den redan åldrande, sjuke och af armod tryckte skalden ännu en gång velat höra klangen ifrån de forna dagarne, och då har en sådan dikt som »Hvila vid denna källa» kommit till. Det är ett afsked till all lifvets härlighet; och liksom både första och andra samlingarne kröntes med epistlar till Ulla: »Blåsen nu alla» och »Febus förnyar», så är nu hela verket krönt af en hyllning till denna kärlekens prästinna, som i sitt följe hade också — allt det andra! Men hur mycket finare, hur mycket mer dämpade ligga icke färgerna i denna sista, på samma gång som glädjen likväl ännu förmår vara äkta och oförfalskad. Verklighetens Ulla hade för längesedan förlorat sina behag, men denna fantasiens Ulla är skön som förr. Det ligger något symboliskt i den sista strofen:

Ändtligt i detta gröna
Får du mitt sista afsked röna:
Ulla, farväl min sköna
Vid alla instrumenters ljud!

— — — — —
Ändtligt i detta gröna
Stod Ulla sista gången brud,
Den sista gången brud!

Det är till sin diktning skalden säger farväl. Det är en både rörande och sorglig tanke, att han under de yttre förhållanden,

under hvilka han lefde, kunde ega sådana skatter af poesi kvar, som de sista epistlarne utvisa. Det är hvad flere dikter från hans senare tid tyckas utvisa, att hans lekamliga ruin ej åtföljts af den andliga. Tonerna höras ej så ofta som förr, de äro ej så högröstade, så stormande som förr, men hvilket behag, hvilken innerlighet ega de ej nu! Hela Bellmans lif alltifrån hans giftermål är en kamp för tillvaron, förd med de enda vapen, som han kunde använda. Härom vittnar den enorma mängd af tillfällighetsvers, graf- och brudskrifter, gratulationer och dylikt, som under denna tid sett dagen. Han var hänvisad till dylika biförtjänster och vänners och gynnares understöd för att kunna nödortfeliggen existera. Men när »lifsbesvären ej kväfva» honom, så är han lika stor skald som förr. Det är särskildt naturskildringarne, som under den sista perioden nå sin fulländning. Så är ju t. ex. »Fjäriln vingad» författad mellan 86 och 88. »Upp Amaryllis» är kanske från 84, och »Böljan sig mindre rör» är författad troligen 83, men säkert emellan 79 och 83. Ännu under de allra sista åren har hans skaparkraft ej varit uttömd. Till och med i bysättningshäktet år 94 kunde han ju vid tanken på sin glada ungdom åstadkomma en sådan solskenstafla, som den påbörjade själfbiografien. Att »lifsbesvären kväft» ett dylikt arbete är en olycka för vår vitterhet; där kunde vi haft ett i bästa mening klassiskt prosaverk. Jag vet för öfrigt knappast några vackrare kupletter än de, som förekomma, adresserade till konungen, i det dramatiska tillfällighetsstycket »Mantalskrifningen», uppfördt på konungens födelsedag den 1 nov. 1794:

Madam Märta.

Fast våra skullar, tjäll och tak
 Med frusna väggar nedluta,
 Och fast vid brustna isars brak
 De snåla vargarne tjuta,
 Likfullt vi alla i vårt lugna bo
 Vårt varma hjerta kungen anförtro,
 Och gudskelof att med fri och ro
 Vi detta året snart sluta!

Länsman.

Fastän i blåsten med snögad hatt
 Jag kört båd sjöar och vikar,
 Så är mitt hjerta varmt och gladt
 Och ingen ånger predikar.
 Hvad skall jag sjunga, skröplig man och tung?
 Sjung klockarfar, som sjunger bättre — sjung!
 Vår nådig konung han är en kung,
 Den främste bland sina likar.

Smickret till den unge Gustaf Adolf kan förefalla något omotiveradt, men så är det ej heller ursprungligen ämnadt åt honom. Det förhåller sig nämligen så, att stycket egentligen skrifvits till Gustaf III, men efter hans död öfverflyttats på sonen. Detta bevisas af några strofer, som uteslötos vid uppförandet, men hvilka finnas kvar i en afskrift af det ursprungliga manuskriptet.

Någon mera fullständig kronologi och därpå grundad karakteristik af Bellmans sista period är här ej tillfälle till; det sagda må söka lämna en flyktig antydning om den riktning, i hvilken en dylik enligt min mening bör utfalla.

Såsom ett tillägg till epistlarnes kronologi, må nu ytterligare endast några få ord sägas om de förändringar, dessa dikter undergått, sedan de i sin första gestalt kommo i allmänhetens händer. Såsom redan sagts, hafva dessa förändringar utom i enstaka fall ej varit stora. Om vi t. ex. se på den i så många tidiga handskrifter förefintliga 25:te episteln »Blåsen nu alla», så finna vi, att den ifrån början sett ut så som nu med undantag af en eller annan obetydlighet. I första strofen har stått: »Venus *skall* befalla», i stället för att nu läses: »Venus *vill* befalla». I fjärde strofen har stått »*bärga* din snäcka» för »*lemna* din snäcka». »*Nigen och buga*» i sjette strofen är ändradt till: »*Nig nu och buga*», och i stället för »*glädjesång*» i sista strofen har ursprungligen stått »*frihetssång*», hvilket kanske ej passade så bra 1790. I en eller annan epistel förmärkas ändringar, hvilka nog betingats af det slutliga redigerandet af musiken. I allmänhet kan jag ej

gå in på den åsikten, att Bellmans dikter alltid från första början också haft musik. Afskrifterna vittna om att samtiden haft nöje af att blott *läsa* hans dikter, och detta går också mycket bra för sig än i dag för den, som är kapabel af ett djupare inträngande i desamma. I fråga om epistlarne låter det sig i alla händelser bevisa, att melodierna i flere fall komponerats senare än texten, och att om denna från början haft melodi, så måste det hafva varit en annan än den nu förefintligen. Så har den 58:de episteln undergått smärre förändringar, tydligen af musikaliska skäl. Den sjunde raden i hvar strof har t. ex. utvidgats med 2 å 3 stafvelser. »Knappt fins en stol» har ändrats till: »Ej fins en enda stol»; »Sorgligt kalas» till: »Ack sorgeligt kalas»; »Hvad är det där»? till: »Hvad är det som står där»? o. s. v. De viktigaste ändringarne, äro dock sådana, som företagits af hänsyn till det passande. Men så synnerligen många äro dessa likväl icke, kanske icke ens så många, som man varit benägen att tro. Carlén säger om den 41 ep. »Mollberg satt i paulun, full med fjäder och dun», att Bellmans originalmanuskript hade i stället »*spyor* och dun». Detta torde vara orätt. Både Ehrengrenat och Dohna ha »fjäder». Har Carlén rätt i sin uppgift, så hafva Ehrengrenat och Dohna fått episteln redan omäandrad och då af Bellman själf, eftersom de skrifvit in den före upplagans af 1790 tillkomst. Några säkra exempel skall jag dock anföra. I nuvarande ep. 19, ursprungligen ep. 3, läses nu i strof 3:

Älsklige systrar, full menuett
 Trumma och flageolet
 Älsklige bröder, fulla kvarter
 Och basfioler fler.

Här har ursprungligen lästs:

Älsklige systrar, kjortlarne opp,
 Solfiäder och salopp,
 Älsklige bröder, byxorna ner
 Och Basvioler fler.

Nuvarande 72:dra episteln, förr den 28:de: »Glimmande nymf», har undergått en fullständig omarbetning. Den ursprungliga, synnerligen grofkorniga texten är den, som kan läsas i den af Klemming utgifna handskriften. I nuvarande 67:de f. d. 51:sta episteln ha handskrifterna en strof, som sedermera utesluts af anständighetshänsyn; det är strof 6 i den Klemmingska editionen. Om den nuvarande 63:de ep. »Fader Bergström, stäm upp och klinga», säger Carlén, att den ursprungligen haft 3 strofer, af hvilka den sista vid tryckningen uteslöts »såsom enligt den tidens åsigt alltför mycket stötande presterskapet för pannan». Huruvida dikten någonsin haft tre strofer, vet jag ej, men hos Ehrengrenat och Dohna har den blott två, nämligen den nuvarande första samt den af Carlén i noterna aftryckta, dock högst betydligt afvikande. Det förefaller då snarare, som om denna strof utbytt mot den nu befintliga, utan tvifvel en i hög grad lycklig förändring. Både Ehrengrenat och Dohna ha »Fader Movitz» i stället för »Fader Bergström». Den ersatta strofen lyder hos dem:

Blås¹⁾ i hornet, vänd dig²⁾ åt gatan,
 Vinka in den förklädda satan,
 Den bemantrade Leviatan
 Som bär hedersnamn³⁾
 In i gränden står han och lurar
 Efter walthorn och jungfruburar
 Breder kappan mot plank och murar
 Söker Paphos hamn.
 Paulus himlar och ler och drömmer,
 Nästa söndag han mig fördömer,
 Som min sköna⁴⁾ så högt berömmar
 Och vill dö i dess famn.
 Låt oss vara glada,
 Movitz gör som påfven, kör dem ut,
 De gör mera skada
 Än båd eld och krut.
 Låt oss lustigt⁵⁾ bullra,

1) Stöt (Ehrengren.)

2) det

3) med en herdes hamn

4) Iris

5) basviolier.

Tagom alla nu i ring, i ring!
 Låt magistern kullra,
 Det gör ingenting.
 Låt oss rusta, till solen glimmar,
 Passa världar och glada timmar,
 Fröja dansar och Bacchus stimmar
 Hela världen kring¹).

Äfven den nuvarande 62:dre ep. »Movitz valdthornet proberar» har undergått en ganska betydande omarbetning, hvilken dock tydligen företagits af mer rent estetiska skäl. Den mest afvikande redaktionen af denna epistel föreligger i ett skillingstryck: »Spelman valthornet proberar». Detta är nog behäftadt med åtskilliga tryckfel och rena godtyckligheter, men bortsedt härifrån kan det ej ha gått ut från den nuvarande affattningen, hvilket också en del af handskrifterna visa, i det de ega väsentliga likheter med skillingstrycket. Någon utförlig redogörelse för alla de olika variationerna af denna epistel kan ej här lämnas, alldenstund detta fordrar en synnerligen utförlig och invecklad undersökning. Strofer ha tagits bort, och andra ha satts i stället, och beskådandet af taflorna, som nu mycket lämpligt försiggår i början af episteln, egde i de tidigare redaktionerna rum midt i dansen:

Se hur han står och bekikar
 Väggar och taket, dem som en so,
 Ramar och taflor och spikar,
 Hjeltar och deras gelikar,
 Synglaset tätt intill öga.
 Nymfer på klackarne höga
 Midt i dansen titta och glo;
 Spelman sitt buller nu saktar,
 Han som de andra betraktar
 Gamla världens lustar och ro.

1) Antagligen är detta utfall mot prästerskapet en hämnd för det trakasseri, Bellman utsattes för i slutet af 1773 med anledning af det lilla poemet: »Vid Jofurs blixst och dån», som var infördt i »Hvad Nytt? Observera orden: »Och vill dö i dess famn». Ep. 63 skulle sål. vara författad tidigast i slutet af år 73 eller början af 74.

Så mycket framgår utan tvifvel, att om ock Kellgren har rätt i en hel del fall, inte får man anse det gälla utan inskränkning, att Bellmans dikter »helgjutne frambrustit ur en lågande bildnings sköte».

V.

Efterföljande systematiska förteckning öfver skillingstryck, som antingen delvis eller uteslutande upptaga dikter af Bellman, omfattar tiden till och med år 1802 och afser för denna tid den största fullständighet, som varit möjlig att ernå. Så väl Kungl. Bibliotekets i Stockholm som Upsala Biblioteks samlingar af skillingstryck hafva därför genomgåts, men då de olika trycken ej kunnat för jämförelse sammanföras, så är det nästan omöjligt att vara viss på, huruvida något tryck blifvit öfverhoppadt eller ej, alldenstund vissa tryck äro så lika, att de endast med svårighet låta sig särskiljas. För att så vidt möjligt underlätta detta särskiljande äro nu de flesta trycks titelblad noggrant återgifna, och då trycken endast äro olika upplagor af samma samling, har så mycket återgifvits, att skillnaden mellan dem blir tydlig. De återstående icke återgifna delarne af titelbladen äro i dessa fall, möjligen med undantag af försvinnande obetydligheter, alldeles lika med det fullständigt återgifna. Då skillingstryck af Bellmans dikter från angifven tid väl flerstädes torde finnas, så blir härigenom möjlighet beredd för andra forskare att fullständiga min förteckning. Som exempel på huru tillfälligt det kan vara, om ett skillingstryck bevarats eller icke, kan anföras, att förf. har i sin ego ett enda exemplar af de här upptagna numren (nr. 17), men just detta har ej i biblioteken kunnat anträffas. Den här förefintliga, i sig betydande siffran af 144 olika upplagor, torde därför utan tvifvel i själfva verket hafva högst betydligt öfverskridits. Härför talar äfven andra omständigheter, t. ex. den, att i många fall för landsortstrycken icke kunna uppvisas föregående Stockholmstryck, som väl ändå torde hafva existerat.

I förteckningen har nu likväl ej upptagits annat än de egentliga skillingstrycken, sålunda ej de upplagor, som med större sannolikhet förskrifva sig från Bellman själf, sålunda icke de förnämre 4:to-trycken af t. ex. Känpevisan öfver segern vid Hogland, ej de med noter försedda trycken af »Träbands begrafning» m. fl. (se ofvan). Därmed är ej uteslutet, att ett eller annat af de här upptagna *kan* härröra direkt från Bellman själf.

Att årtalet 1802 satts som gräns, beror därpå, att efter detta år kommer en räcka år, under hvilka så godt som inga Bellmansvisor alls spriddes bland folket. Ända fram till 1820-talet kunna sedan endast uppvisas 2 eller 3 stycken. Till och med årtalet 1802 utgå trycken dessutom i allmänhet ej från upplagorna af Bellmans dikter utan härröra från andra, ursprungligare eller genom afskrifter och muntlig tradition vanställda redaktioner.

I och med 1820-talet börjar emellertid en ny period i fråga om Bellmansvisornas spridning bland allmänheten. Flera tryckerier i Stockholm, isynnerhet Elméns och Granbergs utsände då Fredmans epistlar och andra Bellmans dikter i en mängd upplagor, hvilka dock erbjuda mindre intresse, emedan de uteslutande äro aftryck efter de stora upplagorna.

Såväl de här uppräknade tidigare trycken som dessa senare från 1820-talet visa på ett ovederläggligt sätt, att Bellmans rykte såsom vår förnämste folkskald är mera än en fras. Om det ock finnes enskilda visor, t. ex. Sinclairsvisan, som gått ut i flera upplagor än någon af Bellmans visor, så står han dock i fråga om det sammanlagda antalet af olika upplagor utan någon som belst jämförelse.

Ep. 3, »Fader Berg i hornet stöter» (i 1 tryck).

1. Trenne Nya och Nöjsamma Kärleks Wisor, Den Första: En älskelig vän uti werlden jag har etc. Sjunges som: En wisa jag sjunger med sorgfullt mod, etc. Den Andra: Catrina i sin Fallbänk låg; etc. Sjunges som: En Celadon gaf fröjderop, etc. Den Tredje: Fader Berg i hornet stöter, etc. Sjunges efter egen behagelig melodie. Götheborg, Tryckte hos S. Norberg, 1800.

Ep. 7, »Fram med basfiolen» (i 1 tryck).

2. Ulla Winblads Afton-Wisa. Fram med Bas-Fiolen, knäpp etc. Exemplaret kostar Sex Runstycken. Stockholm 1801. Tryckt hos Andreas J. Sylvenius.

Ep. 9, »Käraste bröder, systrar» (i 9 tryck).

3. En ny och lustig Corinten-Bal; Käraste bröder systrar och wänner etc. samt En liten och artig wisa: Mars mina björnar, wänta swäng, höger om Sjunges under sine egne behagelige melodier. Tryckt hos Wennberg och Nordström, 1772.

4. En Ny och Lustig Corinten-Bal; Samt En Liten och Artig Wisa. Sjunges under sine egne behagelige melodier. Stockholm. Tryckt hos Wennberg och Nordström, 1772.

5. En Lustig Menuette för Flickorna, Som gerna vilja dansa. Exemplaret kosta Sex Runstycken. Stockholm 1801. Tryckt hos Andreas J. Sylvenius.

Förekommer vidare i nr 8, 9, 35—38.

Ep. 10, »Trumslagaren kommer» (i 1 tryck).

6. Mamsellernas Ny utkomna Contradans, På den Kongelige Djurgården. Trumslagaren kommer, flickor etc. Dansen kostar Sex Runstycken. Stockholm 1801. Tryckt hos Andreas J. Sylvenius.

Ep. 23, »Ack, du min moder» (i 1 tryck).

7. Twenne Lustiga Wisor, Den Första: Ack säg min Moder, säg hwem dig sände Just i min Faders, etc. Den Andra: Det var en Herres tjenare, som i en Hö-Wålm stod, etc. Bägge kunna sjungas under sina egna bekanta Melodier. Tryckte år 1775.

Ep. 25, »Blåsen nu alla» (i 5 tryck).

8. Twänne Nya och Lustiga Wijsor, Then Första: Blåsen nu alla hör böljorna swalla åskan går etc. Then Andra: Käraste Bröder,

Systrar och wänner, etc. Bägge sjunges under sin behageliga Melodier. Tryckt i år.

9. Trenne Nya och mycket Lustiga Wijsor, Den Första: Blås Musicanter för etc. Sjunges under egen behagelig melodie. Den Andra: Käraste Bröder, Systrar och Wänner, etc. Sjunges med behag efter Tac-ten. Den Tredje är en lustig Juhl-lek, Som kallas Understolen. Tryckt i år.

10. Trenne Nya och mycket Lustiga Wisor, Den första: Blås Musicanter för etc. Sjunges under egen behagelig Melodie. Den Andra: Är en Lustig Jullek, Som kallas Understolen. Den Tredje: Jag ser på dina ögon du har etc. Har sin egen Melodie. Tryckt nu i år.

11. Twenne nya och mycket Lustiga Wijsor Den Första: Blåsen nu alla, hör böljorna etc. Sjunges under egen behagelig Melodie. Den Andra: Är en lustig Jullek, Som kallas Understolen. Den Tredje: Jag ser på dina ögon du har etc. Tryckt i år.

Förekommer ock i nr. 114.

Ep. 30, »Drick ur ditt glas» (i 1 tryck).

12. Fyra Helt splitternya och roliga Wisor Den första, Till gubben Movitz under sin sjukdom i Lungsoten. Drick ur ditt glas, se döden på etc. Den Andra: Gamla Bror Jockom etc. Den Tredje: Bacchus du som ger förmåga etc. Den Fjerde: Glada Wänner låt oss tömma etc. Sjungas under egna behageliga Melodier. Örebro, Tryckte hos J. P. Lindh MDCCLXXXVII.

Ep. 33, »Stolta stad, jag nu» (i 7 tryck).

Förekommer i nr. 16—22.

Ep. 34, »Ack, hvad för en usel koja» (i 3 tryck).

13. En hel Samling, Helt nya och öfwer alla mätto lustiga Wisor, Den Första Wid en Eldswåda i Stockholm, Den Andra: Mollbergs Paradering wid Corporal Bomans graf, Den Tredje: Bort wid en grind etc. Den Fjerde En Encas lik wid Troja etc. Den Femte: En Tiggares Testamente. Alla Fem Sjunges under sina egna Melodier. Tryckt samma dag som det skrefs.

14. En hel Samling Alldeles nya och öfwer alla mätto lustiga Wisor o. s. v. Tryckt nu nyligen för en half schilling.

15. Fem stycken Nya och ganska lustiga Wisor, Den Första: Wid en Eldswåda i Stockholm, Ack! hvad för en usel koja, etc. Den Andra: Mollbergs Paradering wid Corporal Bomans graf, Undan ur vägen, se hur Proforsen med Plumager etc. Den Tredje: Bort wid en grind etc. Den Fjerde: En Eneas lik wid Troja etc. Den Femte: En Tiggares Testamente. Alla Fem sjungas under sina egna Melodier. Gefle, tryckt hos Ernst Peter Sundqwist 1802.

Ep. 38, »Undan, ur vägen, se hur profossen» (i 3 tryck).

Förekommer i nr. 13—15.

Ep. 48, »Solen glimmar blank och trind» (i 10 tryck).

16. Twenne Nya och Lustiga Wisor, Den Första: Solen glimmar blank och trind, etc. Den Andra: Trall — — Stolta Stad, Trall — — Jag etc. Sjunges under sina egna wackra och behageliga Melodier. Tryckt förleden wecka detta år.

17. Twenne aldeles Nya och Lustiga Kjärleks-Wisor, Den Första: Solen glimmar o. s. v. Tryckt nu i år, för 2 styfwer.

18. Twänne Nya och Lustiga Wijsor, Den Första: Solen o. s. v. Tryckt i år.

19. Twenne Nya o. s. v. Tryckt i år.

20. Twenne Nya o. s. v. Bägge sjunges under egne behagelige melodier. Tryckt i År.

21. Twenne Nya och Lustiga Kjärleks-Wisor, Den Första: Solen glimmar o. s. v. Gefle, tryckt hos Ernst Peter Sundqwist 1802.

22. Twänne Nya och Hurtiga Wisor, Om en Skärgårds resa til Stockholm. Den Första: Solen glimmar blank och trind, etc. Den Andra: Trall — — — Stolta Stad, Trall — — — Jag etc. Sjunges under sina egna behageliga Melodier. Författade af C. M. Bellman. Gefle, tryckt hos C. G. Sundqvist 1803.

23. Twenne Nya och Lustiga Kjärleks-Wisor, Den Första: Om Anders och Cajsa i Kjöket. Catrina i sin Fällbänk låg; etc. Sjunges som: En Seladon gaf Frögderop, etc. Den Andra: Solen glimmar blank och trind, etc. Sjunges som den bekanta waggewisan. Gefle, tryckt hos Ernst Pet. Sundqvist 1796. Exemplaret kostar half Schilling.

24. Twenne Nya o. s. v. Gefle, tryckt hos E. P. Sundqwist 1800.

25. En Lustig Wisa Om Ulla Winblads Resa Ifrån Hessingen til Stockholm Midsommar-Afton. Sjunges som den bekanta Waggwisan. Nyköping, tryckt hos P. Winge 1802.

Ep. 51, »Movitz blåste en koncert» (i 7 tryck).

26. Sinnet eller Förklaring Öfwer en ren och oförfalskad kärlek Förestält uti Pyra ganska nöjsamma Kjärleks-Wisor, Den Första: En redlig kärlek är i våra Tider rar etc. Den Andra: Låt höra Wännen min etc. Den Tredje: Iris Du äst all min tröst etc. Den Fjerde: Movits blåste en Concert på tre Systrar en afton etc. Och til slut en artig Wisa om en liten Secreter¹⁾. Alla fem Sjunges under sina egna, wackra och bekanta Melodier. Tryckt i år uti September Månad.

27. Sinnet Eller Förklaring o. s. v. Tryckt i år, uti Julii Månad.

28. Sinnet Eller förklaring o. s. v. Tryckt i Gefle, 1776.

29. Sinnet och humeuret, Eller förklaring o. s. v. Tryckt för par dagar sedan, i år.

1) Hvar skall jag födan taga.

30. Sinnet och humeuret, Eller förklaring o. s. v. Örebro, Tryckte hos Joh. P. Lindh MDCCLXXXVII. Exemplaret kostar 6 runstycken.

31. Fyra Helt nya och mycket lustiga Wijsor, Den första: Movitz blåste en Concert på tre Systrar en etc., Den Andra: Ach mitt hus är tomt etc. Den Tredje: Ach hur ljust är mitt etc. Den Fjärde: Hwar skall jag födan taga etc. Stockholm, tryckt år 1776.

32. Fem stycken helt nya och lustiga Wisor, Den Första: Herr Finkels frögderop öfwer vårt nya Swenska Bränwin. Sjuges som: rest haf wer jag öfwer watn och land. Den Andra: Movitz blåste Concert på tre Systrar en afton sen Balen war etc. Den Tredje och Fjerde handlar om twänne fattige Skrifware som måste på gillstugan i Stockholm. Den Femte: Om denna werldenes öde. Gefle, Tryckt hos Ernst Peter Sundqwist 1801. Exempl. kost. 1 ss.

Ep. 62, »Movitz valdthornet proberar» (i 6 tryck).

33. En Spritt Ny Och öfwermåttan putslustig Pålsk Lång-Dans, Rimwis författad: Spelman Walthornet proberar, etc. Samt en nöjsam Bonde-Sång: Wid et Torp i en Skog, etc. Min enda ros, hur står det til? Ack! hör mitt ljufwa läte? Aj, aj, min toffel! ack tig still! Jag faller straxt af säte. Min söta M— — —, dören stäng, Och låt oss båda gå i säng. Blef nu på stunden färdig.

34. En Spritt Ny Och öfwermåttan putslustig Pålsk Lång-Dans Rimwis o. s. v.

35. En Spritt ny och öfwermåttan putslustig Pålsk Lång-Dans, rimvis författad: Spelman Walthornet proberar; samt Twenne andra helt Lustiga och Nya Wisor, Den Första: Kjaraste Bröder, Systrar och etc. Den Andra: Wid et Torp i en Skog etc. o. s. v. Gefle Sundqwist 1774.

36. En Spritt Ny och öfwermåttan putslustig Pålsk Lång-Dans, Rimwis författad: Spelman Walthornet proberar, etc. samt Twenne andra helt Lustiga och Nya wisor, den Första: Kjaraste Bröder, Systrar och etc., den Andra: Wid et Torp i en Skog, etc. o. s. v. Gefle, Tryckt hos E. P. Sundqwist 1787.

37. En Spritt Ny o. s. v. Gefle, tryckt hos Ernst Peter Sundqwist 1802. Exemplaret kostar 1 s.

38. En öfwermåttan putslustig Pohlsk Lång-Dans, Rimwis författad: Spelman Walthornet proberar etc. Samt Twenne andra nya och ganska nöjsamma Wisor, Den Första: Käraste Bröder, Systrar och etc. Den Andra: Wid et Torp i en Skog etc. Trykte i Örebro år 1786. Exemplaret kostar 6 runstycken.

Sång 10, »Supa klockan öfver tolf» (i 2 tryck).

Förekommer i nr. 135, 136.

Sång 11, »Portugal Spanien» (i 3 tryck).

39. Ett halft dussin Spillerste Nya, Och alt för präktiga, Lustiga och mycket Nyttiga, samt därhos Lärdomsrika Wijsor, Den Första: Rest

hafwer jag öfwer watten och land etc. Den Andra: Hör tu Blodig Tumland Förste etc. Den Tredje: Portugal Spanien Stora Britanien etc. Den Fjerde: Ack Präktiga Kjön, Och Ärones Lön, etc. Den Femte: Lät oss wår tid förgäta Och etc. Den Sjette Redligt tänka, ingen kränka etc. Alla Sex hafwer sina wäl bekanta, och Ljufliga Melodier. Tryckt för Twå Dagar sedan nu i År.

40. Fem stycken Spillerste Nya och alt för präktiga Lustiga och mycket Nyttiga samt därhos Lärdomsrika Wisor, Den Första: Rest hafwer jag öfwer watten och land etc. Den Andra: Hör tu blod i Tumland Förste etc. Den Tredje: Portugal Spanien, Stora Britanien etc. Den Fjerde: Säll then sig efter tiden fogar etc. Den Femte: Redligt tänka ingen kränka etc. Alla Fem hafwa sina wäl bekanta och Ljufliga Melodier. Gefle, Tryckt hos E. P. Sundqwist 1787.

41. Fem stycken Nya, wackra och mycket lustiga Wisor, Den Första: Rest hafwer jag öfwer Watten och land etc. Den Andra: Hör tu Blodig Tumland Förste etc., Den Tredje: Portugal Spanien, Stora Britanien etc. Den Fjerde: Lät oss wår tid förgäta och alla life beswär etc. Den Femte: Redligt tänka, ingen kränka etc. Alla Fem sjungas efter sina egna wackra bekanta Melodier. Gefle, tryckt hos E. P. Sundqwist 1802.

Sång 12, »Venus, Minerva» (i 1 tryck).

Förekommer i nr. 57.

Sång 14, »Om jag hade tolf tusende daler» (i 6 tryck).

42. Trenne Rolige Wisor, Den Första: Om den försupne Lasse, Den Andra: Om den sällsamme och lustige Truls, Den Tredje: En Lustig och Nymodig Öhl-Wisa, Alla Tre Sjunges under sina egna Melodier. Tryckt nu i År.

43. Trenne Rolige Wisor, o. s. v. Tryckt år 1777.

44. Trenne Roliga och mycket nöjsamma Wisor o. s. v. Gefle, Tryckt hos E. P. Sundqwist 1799.

45. Trenne Roliga och Nöjsamma Wisor, Den Första: Om den försupne Lasse. Lasse han låg i sängen och sof etc. Den Andra: Trulls han tjente i Konungens Gård etc. Den Tredje: Om Jag hade Tolf Tusende Daler etc. Alla Tre sjungas efter sina egna behageliga Melodier. Gefle, tryckt hos E. P. Sundqwist 1800.

Förekommer dessutom i Nr. 67, 68.

Sång 19, »Ack, döden är en faslig björn» (i 5 tryck).

46. Fyra helt nya och ganska lustiga Wisor, At siunga, både til Sjöns och Lands. Den Första: Til Krigs mit mod är ställt etc. Den Andra: Jag uti motgångs storm är nögder etc. Den Tredje: Ack! Döden är en faslig Björn etc. Den Fjerde: Skatan sitter på Kyrkotorn etc. Alla desse hafwa sin egen wackra Melodie. Tryckt förste gången, nu i år.

47. Fyra stycken aldeles nya och mycket wackra Wisor, Den Första: Författad af en Man, som uti Kopporna mist sin syn på sitt Tredje

ålders år. Beklaga må jag mig, som skall i mörkret wandra, etc. Sjunges som: Mitt skuldregister när, jag etc. Den Andra: Är ett Samtal emellan twänne unga Fruntimer, af hwilka den ena war kärleksfull och wille gifta sig, men den andra wille icke weta utaf någon kärlek, och war aldeles emot alt giftermål. Lycklig altid den, som ogift är, etc. Den Tredje: Alt sedan Bernhardus kom til vår By, etc. Den Fjerde: Ack, Döden är en faslig Björn, etc. De Tre sista sjunges under egne behageliga Melodier. Gefle, tryckt hos Ernst Peter Sundqvist 1801. Exemplaret kostar 9 r:st.

48. Fyra stycken o. s. v. Den Fjerde Ack! Döden är en faslig Björn, etc. De Tre sidsta sjungas under egne behageliga Melodier. Gefle tryckt hos Ernst Peter Sundqvist 1802. Exemplaret kostar 9 r:st.

49. Sex aldeles nya Och nöjsamma Kjärleks-Wisor, Den Första: Selinde min farwål etc. Den Andra: Skjönsta Iris sad Cliander etc. Sjung. som: Hos mig Sjelf har jag beslutit etc. Den Tredje: Herdinna Skjön hör hwad etc. Den Fjerde: Du lilla Gud som hjertat bryr etc. Den Femte: Ack! Döden är en faslig Björn etc. Den Sjette: Skatan sitter på Kyrkotorn etc. Har sin egen sielftagen Melodie. Gefle tryckt hos Ernst Peter Sundqvist 1802, Exemplaret kostar 9 r:st.

50. Fyra helt nya Och ganska lustiga Wisor, at sjunga både til sjös och lands. Den Första: Til krigs mit mod är ställt etc. Den Andra: Jag uti motgångs storm är nögder etc. Den Tredje: Ack! Döden är en faslig björn etc. Den Fjerde: Skatan sitter på Kyrkotorn etc. Alla fyra sjungas efter sin egen wackra och behageliga melodier. Gefle, tryckt hos E. P. Sundqwist 1802.

Sång 24, »Bort vid en grind» (i 3 tryck).

Förekommer i nr 13—15.

Sång 35, »Gubben Noach» (i 13 tryck).

51. Fyra nymodiga och mycket Roliga Wisor, Then Första: Om Gubben Noach. Then Andra: Sjönsta Florinna. Then Tredje: Om en Resonabel och god Traktör. Mig tyckes det blir qwäller etc. Then Fjerde: Ach Skönste Galatae. Detta alt, är et skönt läkemedel, För alla dem som hafwa mycken storka i halsen och magen; däsutan blifwer Bloden wäl warm Fast hufwudet blifwer nog tiäckt och ögonen små, kan Just icke skada. Alla fyra Sjunges som: Ett rus går bort, et annat kommer åter. Detta är utkommit i åhr.

52. Twänne Nya Och Behageliga Wijsor, Om Gubben Noack. Bägge kunna siungas under sine egne behagelige Melodier. Tryckte samma år som de skrefs.

53. Twänne nya Och Behageliga Wjsor, Om Gubben Noack, Som kunna siungas under sine egne wackra Melodier. Tryckt i År.

54, 55. Twänne Behageliga Wisor, om Gubben Noack, hwilka kunna sjungas under sina egna behageliga Melodier. Göteborg, tryckte hos Sam. Norberg, 1800.

(2 olika uppl., samma titel, ngt differ. typer).

Förekommer dessutom i nr. 59—66.

Sång 37, »Glada bröder, när vi dricka» (i 4 tryck).

Förekommer i nr 60, 61, 64, 65.

Sång 40, »Ahasverus var så mäktig» (i 13 tryck).

56. Twenne Nya och lustiga Wijsor, Den Första: Ahasweros han war mäktig, etc. Den Andra: Skönsta Florinna, Trasterna tala, etc. Bägge kan sjungas, under thon af Minovet. Tryckt i Åhr.

57. Twänne Nya och Mycket Lustiga Wisor Den Första: Ahasweri Gästabod: Ahasverus war så mäktig, Med en Persisk krona etc. Den Andra: Venus, Minerva, Mars, bland de djärfwa. Sjungas under egna behageliga Melodier Tryckt i År.

58. Trenne Nya och Wackra Kärleks Wisor, Then Första: Kung Ahasverus war så etc. Sjunges under sin egen bekanta Melodie. Then Andra: Amarilles tyst jag ber etc. Sjunges som: Min wän hwem är som bankar på etc. Then Tredje: Ach! förlåt mig skönsta etc. Sjunges som: Säll och lycklig then som hinner. Tryckt Åhr 1769.

59. Twenne nya och Roliga Wijsor, Then Första: Ahasverus han war mäktig etc. Then Andra: Gubben Noach etc. Bägge hafwa sin egen bekanta Melodie. Tryckt i år.

60. Fyra Aldeles nya och lustiga Kärleks-Wisor, Den Första: Om Kong Ahasverus som war så mäktig etc. Den Andra: Om Gubben Noach etc. Den Tredje: Om Gubben Abram etc. Den Fjerde: Om en Resonabel Traktör. Mig tyckes det blir qwäller rätt nu etc. Alla Fyra sjunges under sina egna wackra och bekanta Melodier. Tryckt i går wid af-tonskymningen, för 2 styfwer stycket.

61. Fyra Nya och Lustiga Wisor, Den Första: Ahasweros war så mäktig etc. Den Andra: Om Gubben Noach etc. Den Tredje: Om Gubben Abram etc. Den Fjerde: Om en Resonabel Traktör. Mig tyckes det blir qwäller rätt nu etc. Alla Fyra hafwa sina egna bekanta Melodier. Tryckt i År.

62. Fyra Nya och lustiga Wijsor, Then Första: Ahasweros war så mäktig etc. Then Andra; Om Gubben Noach etc. Then Tredje: Om en Resonabel Traktör. Mig tyckes det blir qwäller rätt nu etc. Then Fjerde: Låt Sol och himmel mörkna etc. Alla fyra hafwa sin egen bekanta Melodie. Tryckt i Åhr.

63. Fyra Nya och Lustiga etc. Alla Fyra hafwa sina egna bekanta Melodier. Tryckt i År.

64. Fyra Nya och Lustiga Wisor, Den Första: Ahasweros war så mäktig etc. Den Andra: Om Gubben Noach etc. Den Tredje: Om

Gubben Abram etc. Den Fjerde: Om en Resonabel Tractör. Mig tyckes det blir qväller rätt nu etc. Gefle, Tryckt hos Ernst Pet. Sundqvist 1800.

65. D:o d:o hos E. P. Sundqwist 1801.

66. Fyra Nya och Lustiga Wisor, Then Första: Ahasweros war så mächtig etc. Then Andra: Om Gubben Noach etc. Then Tredje; Om en Resonabel Tractör: Mig tyckes det blir qväller rätt nu etc. Den Fjerde: Låt Sol och himmel mörkna etc. Alla Fyra hafwa sina egna bekanta Melodier. Tryckt i År.

67. Fyra nya och lustiga Wijsor, Then Första Ahaswerus war så mächtig etc. Then Andra: Om jag hade tolf tusende daler :; i kwartaler :; etc. Then Tredje: Om en Resonabel Tracteur, Mig tyckes det blir qväller rätt nu etc. Then Fjerde: Låt sol och himmel mörkna etc. Alla Fyra hafwa sin egen bekanta Melodie. Tryckt i Åhr.

68. Fyra o. s. v. Om en Resonabel Tractör Bekanta Melodie Tryckt i År.

Sång 41, »Joachim uti Babylon» (i 9 tryck).

69. Trenne stycken Lustiga Kärleks Wijsor, Den Första: Joachims Fru uti Babylon, den däjeliga Susanna. Den Andra: Pass man på min Damon du. Den Tredje: En gammal Jungfrus Klage Sång etc. Alla tre hafwa sin egen bekanta Melodi. Tryckt nu i Åhr.

70. Trenne stycken lustiga etc. . . . Tryckt nu i Åhr.

71. En Olyckelig wallherdes bittra Klagan Och siste Swanesång, Förmodeligen theröfwer, at han förlorat sin Herdinnas Kärlek och förtroende i all sin tid. Sjunges som: Sex runda år omkring etc. Den Andra: Joachims Fru uti Babylon den däjeliga Susanna. Har sin egen wackra melodie. Tryckt nu i Åhr.

72. Den Första: Ett Underdånigt Fägne-Ljud, Öfwer Swea Konunga Husets Höga Ättegrenar Sjuttonhundra Sextjo Nijo. Går efter sin egen behageliga Melodie. Den Andra: Joachims Fru uti Babylon den däjeliga Susanna. Sjunges som: Joachim uti Babylon etc. Tryckt samma Åhr.

73. Trenne spritt nya Kärleks-Wisor, Öfwersatte från Danska Språket. Den Första Nu kan jag wäl säga min lycka är föga etc. Sjunges som: När wil min glädje Sol up etc. Den Andra: Adjeu min lilla Engel etc. Sjung. som: Rest hafwer jag öfwer watn etc. Den tredje Joachims Fru uti Babylon, den däjeliga Susanna Har sin egen bekanta melodie. Tryckt nu i dag, efter middagen. Exemplaret säljes för 6 öre kopparmynt.

74. Trenne Nya och ganska Lustiga Wisor, Den Första: Nu kan jag wäl säga min lycka etc. Sjunges under sin egen ljufliga melodie. Den Andra: De handla nu med folk som etc. Sjunges som: Ack Fader wil du nu för Froden Herde wara, etc. Den Tredje: Joachim uti Babylon, hade etc. Sjunges under sin egen behageliga Melodie. Örebro, Tryckte hos J. P. Lindh, MDCCLXXXVII. Exemplaret kostar 6 runstycken.

75. Twenne rätt wackra Wisor, Den Första: Om alla fyra Riksstånden och den gyllende tid, då Lasse lefde Sjung som: När jag uti skogen så vandrar och far etc. Den Andra: Joachims Fru uti Babylon, den

däjeliga Susanna. Sjunges som: Joachim uti Babylon etc. Tryckte År 1772.

76. Twenne mycket Lustiga och Nöjsamma Kjäreleks- och Kämpe-Wisor, Den Första: Om Herr Lager och Herr Jon etc. Den Andra: Joachim uti Babylon, Hade en Hustru Susanna, etc. Bägge Sjungas under sina egna ljufliga Melodier. Gefle, tryckt hos E. P. Sundqvist 1801. Exemplaret kostar 9 runst.

77. Twenne mycket Lustiga och Nöjsamma Kärleks- o. s. v. Gefle, tryckt hos E. P. Sundqvist 1801. Exemplaret kostar 1 ss.

Sång 44, »Gamla bror Jochum» (i 1 tryck).

Förekommer i nr 12.

Sångerna 47, 48 och 50 rörande »Bacchi konkurs» (i 4 tryck).

78. Fyra Nöjsamma Sång-Stycken Hörande til Bacchi Concurs Den Första: Bacchus snyfta gret och stamma etc. Den Andra: November den 15:de Dagen etc. Den Tredje: Parterna syns kring Bacchus så röder, etc. Den Fjerde: En gammal Tunnbindare swartsjuk och dum, etc. Örebro Tryckte hos J. P. Lindh 1787.

79. Fyra Nöjsamma Sång-Stycken Hörande til Bacchi Concurs. Den Första: Bacchus snyfta, gret och stamma etc. Den Andra: November den 15:de Dagen etc. Den Tredje: Uti en tid då all ting fallerar, etc. Den Fjerde: En gammal Tunnbindare swartsjuk och dum, etc. Örebro, Tryckte hos P. P. Lind MDCCLXXXVII. Exemplaret kostar 6 runstycken.

80. Fyra o. s. s. Efter förut tryckt Exemplar Fahlun, tryckte hos P. O. Axmar, 1787. Exemplaret kostar 6 runstycken.

81. Fyra o. s. v. Carlscrona, Tryckt År 1791.

Sång 61, »Se, god dag, min vän min» (i 1 tryck).

Förekommer i nr. 89

Sång 65, »Så ser jag ut» (i 1 tryck).

82. Bref Til Konglig Secreteraren S^{***} Öfwer Konungens Bortresa af Bellman. Upsala Tryckt hos Joh. Fred. Edman, Kongl. Acad. Boktryckare 1794.

Test. 64, »Sist jag lustigt surra» (i 6 tryck).

83. En alt för wacker Marknadsgåfwa, Gifwen uppå Hästmarknaden i Åhr, under en helt ny och lustig Wisa, Om en Bonde som war stor och starckan, alltid war han Karl i marknan etc. Men roligast är, at höra, huru det geck honom nu sista gången då Han war i Marknaden. Alla lustiga sällar och Bussar til en liten lärdom och efterfölgd; men och desslikes til en warning. Sjunges som: En wacker hustru hette Thora etc. Den Andra: Sist jag lustigt surra, etc. Sjunges under sin bekanta melodie. Detta har ock kommit ut nu i År, och säljes för en half Schilling.

84. En gammal Kämpe-Wisa. Den Andra: Täckta Iris lilla flicka etc. Den Tredje: Sidst jag lustigt surra etc. Stockholm Tryckt hos W. B. och N. S. 1770.

85. Fem Stycken Nya och Roliga Kärleks-Wisor, Den Första: Det war en Lördags-afton jag skulle gå och fri, etc. Den Andra: Sist jag lustigt surra etc. Den Tredje: Låt hwem som wil gå, etc. Den Fjerde: Herdinna skön hör hwad jag etc. Den Femte: Astrild jag dit wälde pri-sar, etc. Alla Fem kunna sjungas under sina egna wackra och behageliga Melodier. Örebro, Tryckt af Factor Eric Widblad, 1797. Exemplaret kostar 6 runstycken.

86. Fem stycken Nya och Roliga Kärleks-Wisor, Den Första: Det war en Lördags-afton jag skulle gå och fri etc. Den Andra: Sist jag lustigt surra etc. Den Tredje: Låt hwem som wil gå etc. Den Fjerde: Herdinna skön hör hwad jag etc. Sjunges under sina egna behageliga Melodier. Den Femte: Du som har mitt hela hjerta etc. Sjunges som: Kulen höst med rägn och tökn. Gefle, tryckt hos Ernst Peter Sundqwist 1799. Exemplaret kostar 9 runstycken.

87. Fem stycken o. s. v. Ernst Pet. Sundqwist 1801.

88. Fem stycken o. s. v. Ernst Peter Sundqwist 1802.

Test. 65, »Knäpp opp båd rock och väst» (i 1 tryck).

Förekommer i nr. 89.

Test. 70, »Se på glaset och wigas» (i 3 tryck).

89. Fem Stycken Aldeles helt Nymodiga Bacci Wijisor, Then Första: Stå wid glaset och wigas wid etc. Then Andra: Knäpp upp båd Räck och etc. Then Tredje: Si god dag min Wän min Frände etc. Then Fjerde: Det kliar i magan och jag har etc. Then Femte: Flicka tag Bouteljen hit etc. Desse Fem kunna Sjungas under sine ägne behagelige melodier. Tryckt nu på stund.

Test. 101, »Danske kungen till mig sade» (i 3 tryck).

90. Sex Stycken helt Nya och Lustiga Wisor, Den Första: Kom! min lilla Sissa du, etc. Den Andra: Är du Hjelte til at dricka, etc. Den Tredje: Som en eld och som et Wäder etc. Den Fjerde: Dyre Prints, du ätling utaf Wasa stammen etc. Den Femte: Kungen sad til mig med iswer etc. Den Sjette: Huru är du blefwen gifter du Daniel ungerswän? etc. Tryckt i Gefle, och säljes för 2 styfwer.

91. Sex Stycken helt Nya o. s. v. . . . Alla Sex Sjungas efter egna behageliga Melodier. Gefle, tryckt hos E. P. Sundqvist 1798 Och kostar half ss. stycket.

92. Sex stycken Nya o. s. v. . . . Gefle, tryckt hos Ernst Peter Sundqwist 1802.

Test. 137, »Vid ett torp i en skog» (i 6 tryck).

Förekommer i nr. 33—38.

Test. 139, »Skåda sin morgon» (i 7 tryck).

93. Fyra stycken nyligen utkläckte Lustige Wisor, Den Första: Skåda sin morgon, sitt öga gnugga glad, etc. Den Andra: Öpna ett öga och ändtlig båda tu, etc. Den Tredje: En wacker Nyårs önskan til Svenska Fruentimren. Den Fjerde: Tigurins ansökning, om at få et Pastorat Alla fyra låta Sjunga sig ganska wäl. Alla dessa, trycktes i går wid ljus.

94. Fyra stycken o. s. v. Nyårsönskan o. s. v. Tryckt i år.

95. Fyra stycken Nyligen utkläckte, Lustige Wisor, Den Förste: Om Fruentimrens göra hela dagen igenom etc. Den Andra: Är et nöjsamt swar derpå. Den Tredje: En wacker Nyårs önskan til Svenska Fruentimren. Den Fjerde: Tigurins ansökning, om at få et godt Pastorat. Alla fyra låta sjunga sig ganska wäl. Tryckt i går aftons, wid ljus.

96. Fyra stycken o. s. v. Alt detta, Trycktes nu i går.

97. Fyra stycken Nyligen utkläckte Lustige Wjisor, o. s. v. Alla fyra låta Sjunga sig ganska wäl. Alt detta, Trycktes i går.

98. Trenne aldeles nya Och ganska nöjsamma Kjäreleks-Wisor, Den Första: Om de unga Fruentimrens göra hela dagen igenom etc. Den Andra: Om de unga Herrar Cawallgerers syssla hela dagen igenom etc. Den Tredje: Med Ängsel och stor smärte min sötteste wän etc. Alla tre kunna sjungas efter egen smak. Gefle, tryckt hos E. P. Sundqvist 1800. Exemplaret kostar 9 runst.

99. Twenne helt nya Och ganska nöjsamma Kjäreleks-Wisor, Den Första: Om de unga Fruentimrens göra hela dagen igenom etc. Den Andra: Om de unga Herrar Cawallgerers syssla hela dagen igenom etc. Bägge två sjungas efter egna behageliga Melodier. Gefle, tryckt hos E. A. Sundqvist 1802.

Test. 104, »Fattig gumma, med swafvelstickor» (i 2 tryck).

100. Den Gamla Tiggare-Gummans Wisa. Fattiga Gumma med Swafvelstickor och Flintor, etc. Wisan kostar 6 Runstycken. Stockholm 1801. Tryckt hos Andreas J. Sylvanius.

101. Den Gamla Tiggare-Gummans Wisa o. s. v. Gefle, tryckt hos E. P. Sundqvist 1801.

Test, 173, »Marsch, mina björnar» (i 2 tryck).

Förekommer i nr. 3, 4.

Test. 195, »Låt oss vår tid förgäta» (i 4 tryck).

102. Trenne nya och mycket Lustiga Kjäreleks-Wisor, Den Första: Den som längtar til at lära, etc. Den Andra: Låt oss vår tid förgäta, etc. Den Tredje: En pusslustig, och tämelig uprigtig bekännelse; föreställt uti en wacker Käreleks-Wisa. Jag fattiga Piga lider stor nöd etc. Alla tre sjunges under egna behageliga Melodier. Gefle, tryckt hos Ernst Peter Sundqvist 1801. Exemplaret kostar 9 r:st.

103. Trenne nya o. s. v. Tryckt i Gefle 1802.

Förekommer dessutom i nr. 39, 41.

Test. 200, »Mitt sinne, friskt opp» (i 1 tryck).

104. Twenne helt nya upmuntrings-wijsor, Then Första: Mitt sinne friskt upp och på Then Andra: Jag wördar Gud och Kungen Blef nu på stund färdigt.

105. Twenne Helt Nya Upmuntrings-Wijsor, Then Första: Mitt Sinne friskt upp och på etc. Then Andra: Jag wördar Gud och Kungen etc. Och till mera nöje är här införd En Skål: Samt till Slut En Aria. Sjunges under sina egna behageliga Melodier. Blef nu på stund färdig.

106. En helt Ny och Lustig Öhla-Lag, Samt äfwen En ny och ganska Nöjsam Gästabuds-Lag. Jemte en annan rolig Öhl-Wisa. Tryckt nu i år.

107. En helt Ny och Lustig Öhla-Lag, Samt äfwen En ny och ganska Nöjsam Gästabuds-Lag Jämte en annan rolig Öhl-Wisa. Tryckt i år.

108. En helt Ny o. s. v. Tryckt nu i år.

109. En helt Ny o. s. v. Gefle Tryckt hos E. P. Sundqwist 1792.

110. En helt Ny och Lustig Öhla-Lag, Samt äfwen En ny och ganska Nöjsam Gästabuds-Lag. Jämte en annan rolig Öhl-Wisa. Mitt sinne friskt up och på Krogen, etc. Gefle, tryckt hos E. P. Sundqwist 1802.

Test. 204, »God dag, sade Sidenström» (i 5 tryck).

Förekommer i nr. 32, 124—127.

Test. 206, »Hvar skall jag födan taga» (i 9 tryck).

Förekommer i nr. 26—32, 115, 116.

Test. 220, »Ack, mitt hus är tomt och öde» (i 7 tryck).

111. Twenne Nyligen Författade Sång-Stycken, Det Första: Ack! mit hus är tomt och öde etc. Det Andra: Ack! hur ljufligt är mitt öde etc. Bägge sjungas under sin egen behageliga melodie. Blef nu på stunden färdig.

112. Trenne skjöne Nye Vijser, Den Förste: Penlopes ynkeliga Klagemaal over Ulysses ulycklige Sejlatz fremfört af hans elskelige Nymhe, som inderlig sorger af Kjärlighed, Og begynder således: Sorge-Tacter, sorte Noder Maa jeg paa min Harpe slaa, etc. Sjunges som: Skönt jeg Tröslös maa drage fra dig. Den Andra: Ack mitt hus är tomt och öde etc. Den Tredje: Ack! hur ljufligt är mit öde etc. Bägge siungas under sin egen behageliga Melodie. Tryckt i Åhr.

113. Kärlekens Beröm Samt Fruntimmers-Önskan, Uti Fyra helt nya och mycket behageliga Sånger, Den Första: Mitt Palats är Nöjets Läger etc. Den Andra: Ack! mitt hus är tomt och öde etc. Den Tredje: Ach! hur ljufligt är mit öde etc. Den Fjerde: Fruntimmers-Önskan: Roligt Sällskaps-Lag etc. Blef nu på stunden färdig.

114. Kärlekens Beröm, Samt Flickornas Önskan, Uti Fem helt nya och mycket behageliga Sånger, Den Första: Mit palats är nöjets Läger etc. Den Andra: Ack! mit hus är tomt och öde etc. Den Tredje: Ack!

hur ljufligt är mit öde etc. Den Fjerde: Roligt Sällskaps-Lag etc. Den Femte: Blås Musicanter för etc. Sjunges under sina egna behageliga Melodier. Blef nu på stunden färdig.

115. Fyra Helt nya och mycket behageliga Wijsor, Den Första. Min anda frögdar sig i Gud, Min siäl etc. Den Andra. Ach! mitt hus är tomt och etc. Den Tredje: Ach! hur ljufligt är mitt etc. Den Fjerde. Hwar skal jag födan taga, etc. Sjunges efter egna behageliga melodier. Tryckt i år.

116. Fyra Helt nya o. s. v. Nyköping, 1801. Exemplaret kostar 1 Schilling.

Förekommer dessutom i nr. 31.

Till Kon. Gustaf III, »Så lyser din krona nu» Carlén 4, sid. 132 (i 2 tryck).

117. Wid Hans Kongelige Majestäts Den Stormäktiste och Allernådigste Konungs Konung Gustaf Den Tredjes Tilträde til Sveriges Rikes Konunga-Thron. Wårt mogna Hopp slår blommor fram Af wår etc. Den Andra: Öfwer den 22 Augusti 1772. Så lyser Din Krona nu Kung etc. Den Tredje: Swenska Folket stod i wåda etc. Sjungas under sina egna behageliga Melodier. Stockholm, Tryckt hos Wennberg och Nordström, År 1772.

118. En helt ny samling Af åtskillige ganska wackra och utwalda Wisor Och Qwäden, Öfwer wår Store Konung Gustaf den 3:dje Och Drottning Sophia Magdalena Af Dannemark Wår nu Warande Nådiga Drottning. Tryckt i Gefle 1775.

Konungens skål, »Sveriges kung», Carlén 4, sid. 134 (i 1 tryck).

119. Fyra Märkwärdiga Wisor, Den Första: Swerges Kung, etc. Sjunges som: Gustafs Skål etc. Den Andra: Konung Fredrick i Danne-mark, Han satt på sin stol, etc. Sjung. som: Rest hafwer jag öfwer Watn och land. Den Tredje: Om twenne olika sinnade Generaler Wrangel och Lejonhufwud, etc. Sjunges som: Mörka tysta natten ställer etc. Den Fjerde: Swenska Gåssar blå, som til Finland gå, etc. Sjunges som: Bort med höga ting etc. Gefle, tryckt hos E. P. Sundqwist 1802.

Kämpevisa, »Så har nu wid Hogland», Carlén 4, sid. 166 (i 4 tryck).

120. Twänne Nya Kämpe Wisor Öfwer Segren Wid Hogland Den 17 Julii 1788. Den Första: Så har nu wid Hogland Sjunges som Aldrakäraste min etc. Den Andra: I hwarje enskilt bröst. Stockholm Tryckt hos Joh. Christ. Holmberg.

121. Kämpe-Wisa Öfwer Segern wid Hogland Den 17 Julii 1788 af Carl Michael Bellman. Efter tryckt Exemplar från Stockholm. Omtryckt i Linköpings Boktryckeri 1788.

122. Kämpe-Wisa Öfwer Segren wid Hogland Den 17 Julii 1788 Af Carl Michael Bellman. Sjunges som: Aldrakärestan min, jag kan eder aldrig, etc. Götheborg, Tryckt hos Lars Wahlström, 1789.

123. Swea och Göthers Kämpe-Wisor wid 1788 års Fälttåg Och Segren wid Hogland den 17 Julii samma år. Den första: Tre Kämpar

af Norden utfara i Fält, etc. Sjunges som: Rest hafwer jag öfwer watten och land etc. Den Andra: Så har nu wid Hogland, god wänner, så skedt, etc. Sjunges som: Alldrakäraste min, jag kan etc. Den Tredje: I hwarje enskildt bröst, som nit och trohet andas, etc. Sjunges som: Nu tackar Gud alt folk etc. Den Fjerde: Swea Flagg, Af Hertig Carl uplifwad blifwit, etc. Örebro. Tryckte hos Joh. P. Lindh, MDCCLXXXIX. Exemplaret kostar 6 runestycken.

De fyra ståndens frieri, Eichh. Bl. lyr. dikter 1 (i 5 tryck).

124. Fyra aldeles nya Och förträffeligen lustiga Wisor, Den Första: Innehåller: Fyra särskilta sätt at Fria. Nemligen: Först som en Officer. Dito som en Secter. Dito som en Präst. Dito som en Bonde. Den Första och Andra: Sjunges under egen wacker Melodie. Den Tredje: Sjunges som: Så skön lyser then morgonstjern. Den Fjerde: Sjunges som Olle och Brita. Härjämte följer ock trenne andra både roliga och Moraliska Wisor, Den Första: Om en olycklig Secter, som måste med gewalt på Gäldstugan i Stockholm. Den Andra: Om denna werldenes öden. Den Tredje: Om Bränwin, win och starka drycker. Alla tre, hafwa sina präktiga melodier. Tryckt i åhr.

125. Fyra o. s. v. lustige Wisor, Den Första: Innehåller, Fyra särskilte o. s. v. . . . sina präktiga Melodier. Tryckt i åhr.

126. En hel Samling för 2 styfver af nya och ganska lustiga Kärleks-Wisor, Det gingo tre flickor planterade kål, de talte etc. Skrifwen af en lustig Skolepilt nu i år. Har sin egen wackra Melodie. Härjemte följer ock Om fyra särskilta sät att Fria, neml. Först som en Officer. (2 som en Secreter.) 3 som en Präst. och (4 som en Bonde. Likaledes twänne andra Lustiga Wisor, Den Första: Om en olycklig Secreter, som måste med geweldt på Gäldstugan i Stockholm. Den Andra: Om denna werldenes öde. Melodien står utsatt frammanföre hwardera wisan, som här upptecknade äro. Alt sammans blef nu på stunden färdigt. för 2 styfwer stycket.

127. En hel samling o. s. v. Gefte 1774.

128. En ny och förträffeligen lustig Wisa Innehållande fyra särskilte sätt at Fria, nemligen: Först som en Officer. Dito som en Secter. Dito som en Präst. Dito som en Bonde. Wisan kostar Sex Runestycken. Stockholm 1801 Tryckt hos Andreas J. Sylvenius.

»Hå hå, jag är nu sjuttio år», Eichh. Bl. lyr. dikter 8 (i 8 tryck).

129. Klokhet har ögon i nacken, Förlegat godz blir wanwördat. Eftersinnat Wid åminnelsen af ungdoms sägning och ålderdoms skrynkor, Uti en hjerterörig Wijsa, Som sjunges efter egen behagelig melodie. Tryckt i År.

130. Trenne helt Nya Kärleks-Klage-Wisor, Den Första: Om Herr Peder och Liten Chirstin, Huruledes deras kärlek är plötsligen ändad worden. Har sin egen melodie. Den Andra: Hå hå jag är nu 70 år, etc. Den Tredje: Parodie öfwer: Hå hå jag är nu 70 år. Bägge kunna siungas under lika tohn. Tryckt nu i åhr.

131. Twänne Nya Klage-Wijsor, Then Första: Af ängslan jag be-
tagen är, etc. Siung som: Et ädelt Blod af Franckerik etc. Then Andra:
Hå, hå, jag är nu sjuttijo år etc. Sjunges efter egen behagelig Melodie.
Tryckt i år.

132. Trenne helt nya Kärleks-Klage-Wisor, Den Första: Om Herr
Peder och Liten Cherstin, Huruledes deras kärlek är plötsligen ändad
worden. Har sin egen Melodie. Den Andra: Hå hå jag är nu 70 år,
etc. Den Tredje: Parodie öfwer: Hå hå jag är nu 70 år. Bägge kunna
sjungas under lika thon. Gefle, tryckt hos E. P. Sundqwist 1801. Exempla-
ret kostar 9 r:st.

133. Trenne helt nya o. s. v. Gefle, tryckt hos Ernst Pet. Sund-
qwist 1802.

134. Trenne helt nya o. s. v. Gefle, tryckt hos E. P. Sundqwist 1802.
Förekommer dessutom i nr. 69, 70.

Bacoi Soldaters Källaremarsch, »Kom se på patrullen», Eichh. Bl. lyr.
dikter 21 (i 2 tryck).

135. Bacci Soldaters Källare-Marsch Kom se Patrullen etc. Den
Andra: Supa om Klockan Tolf etc. Den Tredje: Tänk huru Baccus han
skrattar etc. Desse tre kunna Sjungas under sine ägne behagelige Melo-
dier. Nyligen Utgången.

136. Bacci Soldaters o. s. v. Tänk o. s. v.

Hårfrisören, »Stackars Pelle, som måste krusa», Eichh. Bl. lyr. dikter 33
(i 8 tryck).

137. Fyra rätt lustiga Wijsor, Den Första: Mamsell Smecks Wagge-
Wijsa: Den som gjerna gifter sig, Han etc. Den Andra: Om Bröllopet
på Näs Gård och Adellöfs Sockn i Småland. En Ulf mände sig wäl om-
tänka, etc. Den Tredje: Hår-Frisören Stackars Pälle, som måste krusa
och kamma, Bränna etc. Den Fjerde: Om en Kiäring som, oförmodeli-
gen föll uti en Warg-grop. En Kiäring som med största id, etc. Alla
fyra kunna sjungas under sina egna behageliga Melodier. Tryckt år 1772.

138. Fyra helt nya och mycket lustiga Wisor, o. s. v. Tryckt i
år, för 2 styfwer

139. Fyra Helt nya mycket lustiga Wisor, Den Första: Mamsell
Smecks Wagge-Wisa. Den som gärna gifter sig, Han etc. Den Andra:
Om Bröllopet på Näs Gård och Adellöf Sockn i Småland. En Ulf mände
sig wäl omtänka etc. Den Tredje: Om Hår-Friseuren. Stackars Pälle,
som måste krusa och kamma, etc. Alla tre kunna sjungas under sina
egna melodier. Den Fjerde: Om en Tigge-Kjärring, som oförmodeligen
föll uti en Warg-Grop, En Kjäring som med största id, etc. Sjunges
som: Solen glimmar blank och trind, etc. Gefle, tryckt hos E. P. Sund-
qwist 1801. Exemplaret kostar 1 ss.

140. Fyra Helt nya o. s. v. . . . Gefle, tryckt hos E. P. Sundqwist
1802. Exemplaret kostar 9. runst.

141. Fyra Helt nya o. s. v. . . . Gefle, tryckt hos Ernst Peter
Sundqwist 1802. Exemplaret kostar 1 ss.

142. Fyra Utvalda och ganska Lustiga Wisor, Den Första: Afsjungen ibland det hederwärda Bondeståndet då de för sista gången woro församlade, wid slutet af den allmänna riksdagen uti Gefle, år 1792. Författad af Abramham Olofsson och Jan Andersson; Bägge riksdags fullmäktige för Wester-Norrlands höfdingedöme. Sjunges som Far och farfar börjat dansen etc. Den Andra: Hårfriseursen. Stackars Pelle som måste krusa och kamma etc. Den Tredje: Swän Swane-Wit reste den vägen fram etc. Sjunges som: Det war en söndagsmorgon etc. Upsala. tryckte år 1794.

143. Fyra utvalda och ganska lustiga o. s. v. . . . Den Tredje: Swän Swane-Wit reste den vägen fram etc. Den Fjerde: Wi som på hafwet wida I storm och owär etc. Sjunges som: Det war en Söndags morgon etc. Upsala, tryckt år 1794.

144. Twänne nyligen utkomne och mycket efterfrågade Wisor, Om Ämbetsmannen Samt Hår-Friseurens Samtal Med Pigan i Kjöket. Tryckte hos Andreas J. Sylvenius i Stockholm 1802.

»Hjertat pickar, pulsen slår», Eichh. Bl. lyr. dikter (i 5 tryck).

Förekommer i nr. 32, 124—127.

»Jag vördar Gud och Kungen» (se ofvan!) (i 2 tryck).

Förekommer i nr. 104, 105.

Richard Steffen

J. H. Kellgrens lärospån som kritiker.

På nyåret 1777 begaf sig Kellgren från Finland till Stockholm. Han hade, efter hvad Clewberg i bref till Lidén (i Upsala bibliotek) den 24 sept. 1776 berättar, redan i Åbo blifvit förestäld för Meijerfelt och fått tillbud om den kondition, som han sedermera öfvertog, och genom hvilken han fick tillfälle att inträda i Stockholms stora värld och literära kretsar. För de senare var han till namnet bekant genom sina i Åbo Tidningar införda poem, och inom kort blef han det än mera genom andra, som Gjørwell publicerade i sin tidskrift Samlaren.

Kellgren var emellertid ej blott lyriker; han egde jämväl en satirisk och kritisk begåfning, och huru han i Stockholms-Posten ådagalade denna, är väl bekant. Mera okänt däremot är, att han, redan innan nämnda tidning i slutet af oktober 1778 uppsattes, hade hunnit göra sina lärospån som kritiker.

Vid nyåret 1778 och vid Gustaf III:s födelsedag den 24 jan. hade såsom vanligt flera poem framkommit, i hvilka författarne¹⁾ efter förmåga betygade sin undersåtliga glädje. Någon tid därefter, den 23 febr., fann man i Dagligt Allehanda ett »Bref ifrån en Landtbo till sin vän i Stockholm», hvari de ofvannämnda dikterna rönt en hårdhändt medfart af »Landtbon.» Kritikern uppehåller sig förnämligast vid C. H. Flintbergs ode till fäderneslandet, om hvilken det heter med citat ur Young, att »om aukturen hade fällt sin penna vid titelbladet, hade han kunnat passera för ett stort snille», och att det blott fans en god vers i stycket, nämligen »den, som på andra sidan står citerad ur Virgilius.» Därpå göras mer

1) De voro den ofvan nämde Flintberg, Adlerbeth, Rosenheim och Simmingekiöld.

eller mindre befogade anmärkningar vid åtskilliga enskilda uttryck, och slutligen affärdar kritikern på följande sätt den olycklige poeten:

»Slå Flintberg, slå i kras din lyra
Emot ett flinthårdt hälleberg:
Vet, dina fingrar sakna märke
att slagen till en ode styra.
Om fordom Amfion så kärfva toner gifvit,
Han aldrig klippans barm bevekt,
Och ingen björn hans händer smekt,
Nej, björnen honom sönderrifvit,
Och klippan evigt klippa blifvit.»

I ett postskriptum bredes på ytterligare: »O hvilka svärmar af poetastrar i vårt kära fosterland!

Som loppor förr Egypti land,
Så dessa rimkräk oss för våra synder aga;
Som de: dem ingen mänsklig hand,
Men blott Guds finger kan förjaga.»

Detta oförblommerade språk var icke vanligt, det väckte uppseende, och man frågade sig, hvem författaren till artiklen kunde vara. Man gissade på Bergklint, men såsom Gjörwell skrifver till sin vän Schönberg d. 16 mars, »den grad af salt har hans penna aldrig egt. Det lär vara en Mag. Docens från Åbo, som denna gången agat hofskalderne, eller som han kallar dem, Rimkräkena»

Otvifvelaktigt märkas redan här å ena sidan den ledighet i stilen och den polemiska skärpa, som kännetecknade Kellgrens senare kritik, men å andra sidan äfven den pojkkaktiga kitslighet, hvilken han hade så svårt att undertrycka. Ett svar i Allehanda för den 2 mars framhåller, att »med erkännande, och jag måste äfven tillägga, med en slags admiration af ditt eldiga granskningsevet» kunde man dock ej undgå att finna skrifvaren alltför mycket stickande och omdömet orättvist »genom all din Fréronska analysmetod»¹⁾. För öfrigt medgafs, att Flintberg borde öfverse sina poetiska arbeten noggrannare, än hittills skett.

1) Fréron var som bekant en fransk journalist, som häftigt och outtröttligt angrep Voltaire och af denne i L'écossaise begäbbades under namn af Frelon.

Efter någon tid drog Kellgren ånyo ut på den krigiska stråten i Allehanda (nr 84—85). Det gälde nu en medbroder i det kritiska värfvet, den Vitterhets- och Gransknings-Journal, hvilken sedan årets början utgifvits af teaterförfattaren Ristell under beskydd af C. Fr. Scheffer. Innehållet i dessa »oförgripeliga anmärkingar», anonyma liksom den föregående artikeln, är i hufvudsak följande:

De börja med en klagan öfver mängden af kritici, — en skälig omotiverad klagan synes det, åtminstone om man därmed menar de offentligt framträdande.

»En sak», heter det, »som i våra tider kanske allramäst bider att kväfva den sanna ursprungliga, starka och värdiga vitterheten, är den svåra mängden af granskare af alla stånd, kön och åldrar, lärda och olärda, klerker och lekmän, de, som hafva förtjänsten i blodet, och de, som hafva den i fingerändarne. Alla döma de, alla granska de. — *Jag skall få dig mycken vedermödo, då du aflat hafver*, är en sannskyldig devis för hvar och en vitter författare. Knappt har Apollo öppnat hans skaldemös kved, förr'n dessa egyptiska barnmorskor äro tillreds att strypa det nyssfödda kräket.»

Alla kritici äro väl ej lika farlige; man kan le åt somliga, »men akta dig väl att le, om en Pater Torquemada skulle säga: *Min vän, dina vers äro af ett brännbart ämne. Hvilken gudlöshet utan like! Här fins ej ett enda ord af hela Athanasii symbolum!*» Grundad och smaklig granskning vill Kellgren dock ingalunda utrota, och han hade därför med glädje hälsat den nya journalen. »Men huru blef jag ej bedragen! Hvilka skolrim! Hvilken matthet i uttryck! Hvilken ibálighet i meningar!»

Nu kritiseras först en del verser i det föreliggande januarihäftet på ett ganska retfullt sätt. Så t. ex. klandrar Kellgren, »att auktor rimmat *lefvat* och *sväfvat* med hvarannan. Jag har dock förut blifvit varse, att alla dåliga poeter pläga vara förträffliga rimmare. Men, nulla regula sine exceptione.»

Kellgren påbörjar ock förf. i fråga att hafva imiterat psalmboken och bevisar detta sitt påstående genom anföranden sådana som följande: »Då man läser uti versen till Hans Majestät Konungen:

Värdes låna nådigt öra;

är väl ingen så profan, som icke strax påminner sig:

Högste Gud! Ack! värdes höra.»

I fråga om en öfversättning från Horatius finner Kellgren »föga annan skilnad imellan originalet och öfversättningen, än mellan god vers och elak prosa.»

Af dylika försmädliga tillmälen består äfven senare delen af artikeln, hvilken gäller Ristells kritik. Då denne förklarar ordet »måtte» vara »oanständigt», svaras: »Både *måtte* och *måste* äro goda svenska ord, dem man ej behöfver rodna för, men af något olika bemärkelse. T. ex. *Ack! att värdigare författare än Herr — måtte blifva domare öfver våra skalders arbeten! — Måtte jag aldrig få se nästa delen af den nya Gransknings- och Vitterhets-Journalen!* Man ser tydligen, att ej *måste* skulle passa sig på dessa båda ställen.» Så fortgår det till slutet, där det blir tal om Ristells Strödda anekdoter.

»Jag är ganska nöjd med att aukt. ej gör sig den fåfänga mödan att säga, hvarifrån han kompilerar sina anekdoter. De blifva därigenom så nya och nöjsamma, som han själf behagar. Jag har på något ställe läst följande anekdot, som tyckes vara värd ett rum i aukt. Journal för nästa månad. »Under Jean 2:dra uppfördes den första komedien i Sverige. Den handlade om »Kristi lidande. Krigsknekten, som skulle sticka Jesus i sidan, »gjorde det så naturligt, att Frälsaren tumlade död ned från korset och slog benet af en dansös. Konung Johan förargad högg »hufvudet af krigsknekten, men spektatörerne, som tyckte att krigsknekten spelt bäst sin roll, höggo hufvudet af konung Johan.» —

Således har jag kortligen och i största enfaldighet genomgått min föresatta betraktelse. Om aukt. beskyller mig, att jag velat stöta hans person, gör han mig orätt. Jag har ej den äran att känna auktor, och hans skrifart ger mig så föga åstundan därtill.

Auktor lofvar i förtälet, att hans *Journal* ej skall blifva sämre för de följande månaderna: det vore ett mirakel om aukt. ej häri hölle ord. Men blifve hurudan han vill, har jag dock föresatt mig att efter denna dag väpna mitt bröst med en filosofisk kallsinnighet mot alla de uselheter, som öfversvämma oss; och dessa Horatii ord skola blifva min devis: Aut dormitabo, aut ridebo.»

Man kan vid denna artikel anmärka, att den är skäligen småaktig, att den afsiktligt förvränger Ristells ord och sålunda påbördar honom en del galimatias, som han aldrig sagt, och att en del af invektiverna äro mera arga än kvicka. Men den kom som ett befriande åskväder i den kvafva luften bland alla de underdåniga rimmarne. Kellgrens förtrytelse är äkta, och den har gett hans penna fart. I fråga om dräpande kvickhet, herravälde öfver språket och ej minst oförskräckthet stälde denna artikel med ens Kellgren främst bland Sveriges kritici, — hvilket visserligen i och för sig ej ville säga så mycket!

En dylik hudflängning var något oerhördt och egnad att väcka sensation. Vi skola se till hvad samtiden tänkte därom. — Samma dag den första delen af artikeln offentliggjorts, den 14 april, skrifver Gjörwells till Warmholtz: »Hvad synes om den tillärnade Bibliotekarien Ristells nya Vitterhets- och Gransknings-Journal. Den skall nu eklipsa oss alla andra, som skriva journaler. Den protegeras af R. R. Gr. C. F. Scheffer. Men ve journalisten, om han själf oftare recenserar af den, som i Alleh. för i dag häcklat honom. Denne anonym måste ofelbart vara den samme med criticus öfver Hr Flintbergs ode på K:gens sista födelsedag. Det är alldeles en svensk Fréron»¹⁾.

Flere af Gjörwells korrespondenter uttalade också för honom sitt erkännande af den anonyme förf:s talang. Bland dessa var Schönberg, den bekante historikern, som i bref af den 3 juni betygade sin »estime för Magist. Kellgrens génie» och tillägger, att

1) Att Gj glädde sig öfver Ristells afbasning, kom sig äfven af det spända förhållande, hvori Gj. stod till Scheffer. — Jämförelsen med Fréron skulle nog föga fröjdat den varme Voltaire-beundraren Kellgren!

han hört sig för om honom både i Åbo och Stockholm. »Svaren instämman nog däri att admirera dess génie, men att dess karaktär på religionens och sedernas sida vore mindre god. Man tror att han har så liten underbyggnad i vetenskaper som Ristell. En vän, som har egendom vid Åbo, berömmar icke dess handledning för ett par baroner Flemming»¹⁾).

Att Kellgrens slag träffat målet, därpå skola vi nog se bevis, men först sent omsider blef i Allebanda n:o 153 (d. 10/7) ett kort svar synligt. Häri erkändes, att verserna i Ristells Journal vore dåliga, men på samma gång tillrättavisades Kellgren bistert för sin »literära gasconad», hvilken väckt »så mycken afsky, som medömkan»; slika »lustspel för parnassens pöbel» borde ej få förekomma, förklarade insändaren, och detta vore blott en preliminär varning för dylika »satyrici, som upphäfvat sig till profosser på parnassen»²⁾).

Långt tidigare hade dock på Kellgrens anfall följt ett annat svar, nämligen ett tryckfrihetsåtal.

Huruvida Ristell genom sina förnämna förbindelser framkallat detta, är icke bekant, men synes ej otroligt³⁾. Kellgren hade visserligen själf genom flera yttranden i sin artikel lämnat rum för den kritik, som han förklarat vara den farligaste, nämligen teologer-

1) Något senare säger Schönberg (d. 26/e), att han sett poem af Kellgren, »somliga ej bättre än han dömt om Bellmanspoesiens» (näml. i Mina löjen, som dock trycktes först i Hvad Nytt? Hvad Nytt? d. 10/7). I ett samtida bref till Bergklint (nu i stud. Adolf Bergklints ego) upprepar Sch. sitt ofvan anförda omdöme: »Skada är att han [Kellgren] af oväldigt folk icke anses bättre än auktor till Journalen, i anseende till svag underbyggnad i studier, under yta af kvickhet och någon liten vitterhetskunskap. I Åbo, där han studerat, har man icke håller haft mycket förtroende för dess hjärta och — — [Brefvet här sönder]. Det är skada, om ett så kvickt génie borttryckes af tidevarfvets legereté.»

2) Här om yttrar Kellgren sig i sitt bref af samma dato till Clewberg: »Du må tro, att jag i dag fått mig en förbannad kontusion i Dagl. Alleh.» o s v. Se Schücks upplaga s. 81. — Egendomligt är, att processen alldeles icke omnämnas i dessa bref

3) Gjörrwell skref d. 7/s, att konsistoriet och teatern ville förmana Kellgren att »respektera våra gamla psalmer och nya operor. Hr Ristell visar emellertid en Epistola consolatoria ifrån en viss Herre sin Patronus» [= Scheffer], som däri uppmanade honom att fortsätta sin tidskrift.

nas, men att dessa varit upphofsmännen till åtgärden mot artikeln, är väl ej så gifvet. Schönberg skrifver¹⁾: »Kritiken emot Vitterhetsjournalens usla poesi har blifvit orsak till en hel process under prätext, att kritiken skulle strida emot religionen och goda seder... Jag har instämt med flera, som visat orimligheten af en sådan process, och man säger, att ifvern börjar svalna.»

Hvad nu än den verkliga orsaken till åtalet var, så handlade vederbörande raskt. Den 14 och 15 april publicerades Kellgrens artikel och den 18, som var påskafton, hade redan stadsfiskalen Folker fått en påstötning från justitiekanslern, på grund af hvilken han hos kämnärsrätten begärde, att utgifvaren af Dagligt Allehanda, assessor Pfeiffer måtte uppkallas för att uppge författaren till artikeln i n:o 85. Uti denna förekom nämligen, hette det, en berättelse, hvori Kristi lidandes historia omrördes på ett förargelseväckande sätt.

Pfeiffer instämades och gjorde några försök att vinna uppskof, men då dessa voro utan framgång, företedde han slutligen på eftermiddagen manuskriptet, hvaraf framgick, att författaren var kanslisten C. P. Lenngren.

Denne Kellgrens gode vän hade sålunda åtagit sig att svara för honom, och orsaken var tydligen den, att en anklagelse af denna art varit synnerligen generande för Kellgren i hans egenkap af informator i det Meijerfelt ska huset. Att emellertid Kellgren är den verklige författaren, därom kan intet tvifvel råda. Det uppgifves af både Schönberg och Gjörwell i deras bref, det intygas af anteckningar i Lunds universitetsbiblioteks exemplar af Allehanda²⁾, det bevisas redan af själfva stilen i artiklarne, hvilka röja samma kynne som Kellgrens senare kritik, det erkännes slutligen af honom själf uti bref till Clewberg af den 10 juli 1778.

Den 5 maj formulerade Folcker närmare sina anklagelser. Förf. hade icke blott i ett allmänt papper framställt »ett anstötligt och

1) I det ofvan i noten citerade brefvet till Bergklint. — Ett liknande yttrande har Schönberg i sitt bref till Gjörwell.

2) Detta har tillhört Gjörwells dotter fru Lindahl.

hänligt apespel», utan ock föreslagit dess upprepande i Vitterhetsjournalen, »så mycket brottsligare som, tilläfventyrs för att i otjänlig afsigt drifva detta gäckeri till största höjd af galenskap, författaren vida afvikit från sanfärdiga förloppet, det enda oskyldiga och rätta föremål samt den tillbörliga varsamhet, hvarmed en berömd svensk häfdatecknare velat hafva slik händelse för framtiden anmärkt.»

Detta sista yttrande syftar på Dalin, som i sin historia (II: 840) med angifvande af Holbergs danska historia såsom källa jämväl berättat den ifrågavarande tilldragelsen på följande sätt:

»Vid denna tid (1498) begynte skådespel tillika med andra fria konster att nalkas Norden; men så barbariska och grofva att ett prof däraf gör oss tillfyllest: i staden Banen i Pommern föreställdes Kristus på korset; den som var Longinus och skulle öppna hans sida med spjutet, stack för hårdhändt till, så att den diktade Kristus föll död ned och slog ihjäl Maria, som stod under honom: Johannes förbittrades då öfver Longinus och mördade honom på platsen; men blef därföre gripen och afrättad: således omkommo i den förgärliga leken fyra människor.»

Jag har tillåtit mig att anföra detta, på det läsaren bättre må kunna följa med resonnemanget i den svarsskrift, som Lenngren efter ett par dagar ingaf, och vid hvilkens uppsättande nog Kellgren haft sin finger med.

Lenngren betygade, att han fann själfva tilldragelsen obygglig, och dess blottställande för ridikylen brottsligt, men att blott berätta den kunde ej så vara. Anekdoten återfunnes på flera ställen bl. a. i Dalins prisbelönta historia. Att det dock var skilnad på de olika versionerna medgaf Lenngren, och han fann denna bestå däri, »att enligt den förra [Dalins] jungfru Maria måste alldeles sätta till lifvet vid den föregifne frälsarens fall, men att enligt den senare [Kellgrens] en dansös därvid allenast förlorat ett ben; och att ett mord, som i den förra säges hafva blifvit föröfvadt på Johannes, enligt den senare träffade konung Johan, men utom det att denna obetydliga skilnad icke rubbar själfva hufvudidén af anekdoten, hvilken därjämte vid jämförelse imellan bägge dessa

berättelser på förra stället eller i v. Dalins historia i så måtto innefattar ett mera obyggligt ämne, att fyra personer i den otidiga leken omkommit, då däremot händelsen på det senare endast slutar med trenne personers död, oberäknadt den omnämnda dansörens ben», är äfven denna förändring icke någon följd af »auktorens till kritiken egen imagination.» Anekdoten hade nämligen tagits ur en recension af »Les nuits parisiennes» i *Mercure de France* för 1769, och denna journal hade icke blifvit förbjuden af konsistorium, som hade att hindra skadliga böckers införande, utan tvärtom till litteraturens nytta blifvit »liksom naturaliserad» i de svenska boklådorna. — Till sist påpekade Lenngren, att förslaget om införande af berättelsen i *Vitterhetsjournalen* tydligen blott åsyftade att visa Ristells dåliga val af anekdoter.

Då nu stadsfiskalen ville se det återopade originalet, visade det sig för Lenngren så svårt att anskaffa ett exemplar af den franska tidskriften, att hela sommaren förgick under efterforskningar! Slutligen den 30 aug. företeddes ett vidimeradt utdrag.

Fyra dagar senare hade Folcker en ny skrift färdig, däri han påstod, att den franska texten icke kastade något åtlöje öfver tilldragelsen¹⁾, hvilket däremot varit fallet i *Allebanda*; därtill påvisades en hel del olämpliga uttryck på andra ställen af den åtalade artikeln, men för öfrigt medgaf Folcker, att Lenngren nog ej felat af uppsåt, utan af obetänksamhet.

Lenngrens nya svarsskrifvelse (d. 2/10) är en röra af allt möjligt, som föga har med sakens kärna att skaffa. Han förebrår Folcker att låta sig ledas icke af sant kristligt nit, utan af åstundan att förtrycka medborgare. Han utbreder sig ånyo vidlyftigt om skilnaden mellan de olika versionerna af anekdoten och får därvid tillfälle att slunga ut åtskilliga halft eller helt ironiska yttranden, hvarpå ett exempel må anföras.

Afvikelsen i fråga om Jungfru Maria försvarar han därmed, att i betraktande af »beskaffenheten och höjden af en teater», det

1) Läser man recensionen i *Le Mercure*, får man medge, att Folcker här har rätt.

vore mycket osannolikt, att olyckan sträckt sig längre än till ett benbrott. Högst öfverraskande finner Lenngren klandret af, att han brukat ordet »dansös» i detta sammanhang; det var ju fullkomligt i öfverensstämmelse med stadsfiskalens principer att icke nämna de heliga personerna vid namn, och för öfrigt vore det troligt nog, att Marias roll gafs pantomimiskt, således af en dansös!!

Lika dråpligt är Lenngrens försvar för användningen af termer ur psalmbok och bibel i skämtsamt syfte; han yttrar här om: »Om det blir nödigt att akta sig för alla de sammansättningar af ord, som finnas i den heliga skrift, lär man förmodligen få gifva större delen af språket afsked, och jag tviflar äfven, att uti Herr Stadsfiskalens memorial mycket länge bibehållas»¹⁾.

Det hela avslutas så med smicker för domstolen och ovet mot Folcker; Lenngren hade nog skäl till rekonventionstalan, men förklarade sig afstå därifrån, så mycket hållre, »som jag därigenom torde få tillfälle att visa mera utöfning af en rättskaffens religion, än Herr Stadsfiskalen anser nödvändig.»

Det skulle icke förvåna, om denna af sofismer och hån fyllda skrifvelse mera försämrat än förbättrat den anklagades aktier hos domstolen. Fyra af dess sex ledamöter rubricerade också (d. 21 nov.) förbrytelsen såsom grof hädelse, medan de båda öfriga voro mildare stämda. På grund af pluralitetens åsikt skulle enligt gällande bestämmelser målet öfverlämnas till hofrätten att där afdömas.

Sent omsider, i april 1780, fann Svea hofrätt emellertid, att underrätten borde dömt i saken, och återförvisade målet. Kämnärsrätten hade nu fått en något ändrad sammansättning, bl. a. hade rådmann Wellander, den bekante skalden, blifvit präses. Denne afgaf ett yttrande till den anklagades förmån, i hvilket han påyrkade, att den sistnämde skulle varnas för gäckeri med Guds ord och böta 50 dlr s:m. (minsta vitet). Slutligen d. 28 juli 1780 föll domen: Lenngren hade »kitsligtvis» ändrat sina originals uttryck samt i åtskillig måtto missbrukat Guds ord till Vitterhetsjournalens åtlöje

1) Detsamma kunde ju anföras mot Kellgrens eget yttrande om några verser i Ristells journal, att de plagierat en psalm!

och det två dagar före långfredagen, hvilket var en försvårande omständighet, men då det skett »mera af lättsinne och obetänksamhet än arghet och uppsåt att smäda Gud, samt Lenngrens förklaring äfven synes utmärka, det han sig härutinnan ångrats» [?!], så dömdes han att »uti församlingen offentligen afbedja sitt brott» och böta tillsammans 400 dlr s:m.

Så var det med detta religionsmål; man är nyfiken på, huru det tog sig ut, då Lenngren afbad sin publicistiske medbroders synder! Men därom veta vi dessvärre intet, och kanske slapp han undan detta straff. Lenngren anmälde missnöje, och domen skulle således underställas hofrätten; om denna gjort någon ändring kan emellertid icke numera utrönas, då dess bithörande handlingar från denna tid äro förstörda genom eldsvåda.

Emellertid hade de båda ursprungliga motståndarne, Kellgren och Ristell, icke alldeles lagt ner vapnen. Den förre skref i Stockholms-postens första nummer en uppsats »Tankar öfver granskning», till större delen öfversatt från franskan, däri han sökte klargöra för sina läsare kritikens nytta och nödvändighet. Man hade ej hunnit öfver den gamla ståndpunkten att betrakta »en criticus såsom en våldsvärkare och en granskning som en ärerörighet.»

Ristell å sin sida hämnade sig på Kellgren genom att i sin Journal för augusti införa några småaktiga och delvis orättvisa anmärkningar öfver den af Kellgren författade prologen till operan Zemire och Azor. Kellgren skref en skarp vederläggning, hvilken, då Ristell vägrade att emottaga densamma, infördes i Posten för den 21 dec. »Se huru gruffig julklapp Gr. Carls [Scheffer] Ristell fått i Posten af Hr Kellgren», utropade Gjörrwell med förtjusning (bref af d. 24 dec.). Senare försiggick emellertid en försoning, hvarom Kellgren skref till Clewberg (d. 2/3 1781): »Hvad tycker du? Jag är nu så lierad och bror med Ristell, att jag äter och konverserar hos honom. O tempora! o mores!»¹⁾.

1) Med Flintberg och dennes bror tog Kellgren äfven senare ett par nappatag, hvarom se Malmström II: 243 och Ljunggren I: 168.

En fråga ligger nu nära till hands. Skref manne icke Kellgren några andra artiklar i Dagligt Allehanda under tiden före Stockholms-Postens startande? Det är ej omöjligt, att så verkligen varit förhållandet, ehuru vi inga direkta bevis ega därpå.

Den 18 febr. 1778 skref Gjörvell till en utrikes resande svensk, att Allehanda från årets början »blifvit så kuriöst att läsa», att han sände honom alla nummer däraf, och senare yttrade han i bref till Warmholtz (d. 14 april), att Allehanda »allt ifrån detta årets början är vordet ett mäktigt tvetydigt papper. Man läser deri ej sällan ¹⁾ och reflexioner, hvilka tåla mer än en mening.» Detta yttrades samma dag början af Kellgrens senare artikel stått däri²⁾.

Jag måste visserligen bekänna, att jag icke kunnat finna, att någon anmärkningsvärd skilnad förefinnes i tidningen före och närmast efter nyåret 1778, och jag är därför ej häller i stånd att förklara, hvad Gjörvell syftat på. Men däremot fästes läsarens uppmärksamhet på en hel följd artiklar, som, angå Voltaire, den första i n:r 57 (d. 10/3) om hans återkomst till Paris. I denna påpekas, att han åtnjuter större anseende än som kommit någon annan skriftställare till del under lifstiden; hans teologiska och historiska villfarelser äro, heter det, ej så skadliga, som det utropas af »hetsige nitälskare, som till större delen aldrig läst dem.» Sedermera berättas (ibland utländska nyheter) om all den heder, som bevisats Voltaire o. s. v. (n:r 65, 67, 73 och 116) och vid nyheten om hans död heter det (n:r 139):

»Europa har honom i synnerhet en evig förbindelse för den med både förnuft och religion så öfverensstämmande toleransen, till hvars införande han bland alla dödliga det mesta bidragit genom den lifliga styrka, hvarmed han målat verlden för ögonen den förskräckande taflan af vidskeplighetens ursinniga raseri, som i den saktmodiga kristendomens heliga namn utgjutit strömmar af männi-

1) Dylik lucka i handskriften (K. B.).

2) Tvetydighet kan äfven tillskrifvas en insänd artikel uti D. A. för föregående dag.

skoblod till förnöjande af sina vilda och våldsamma passioner.» Hans förtalare borde nu tystna, då hans fel och svagheter »vida öfverträffas af hans makalösa snillegåfvor och förträffliga egenskaper» o. s. v. Sedermera berättades äfven om prästerskapets fiendskap mot Voltaire. Till dessa artiklar kunna läggas ännu ett par. Den ena¹⁾ utgår från ett yttrande af Rousseau och framhåller, att olika åsikter i moral, politik, historia, ekonomi etc. bero på olika synpunkter: det som är sant från den ena, är falskt från den andra. På ett annat ställe (n:r 127) prisas Helvetius' *De l'esprit* i kraftiga ordalag.

Allt detta föranledde nu en dundrande artikel (n:r 155), som börjar: »Man har icke längesedan börjat att uti Dagligt Allehanda gifva några vår tids mest beryktade naturalister och kristna lärans bespottare oinskränkta och öfverdrifna loford.» Insändaren vänder sig hufvudsakligen mot Voltaire. Detta förorsakade kort därpå en ny uppsats, däri toleransens välsignelser framhöllos, utan att Voltaire nämndes, och sedan ytterligare en med religiösa betraktelser i anledning af berättelsen om, huru Voltaire på sitt yttersta skulle af förtviflan råkat i fullkomligt raseri. (N:r 163 och 172).

Det synes mig ganska troligt, att Kellgren haft sin hand med uti de första artiklarne till Voltaires pris²⁾. Hans stora beundran för denne är väl bekant; i sina båda kritiska uppsatser nämner han honom, visserligen i förbigående, men på ett sätt, som antyder, huru högt han värderar honom. Måhända hafva vi då här ett förspel till Voltaire-striden i Stockholmsposten, liksom vi ofvan sett en dylik introduktion till Kellgrens kritiska verksamhet uppföras i Dagligt Allehanda.

1) I n:r 39 ^{17/2} dagen före det första af Gjörwells ofvan nämnda yttranden.

2) Under 1777 har jag i D. A. funnit blott en uppsats (n:r 273) ang. V., hvilken rekommenderar några *mot* filosoferna utgifna skrifter. — Det bör ej fördöljas, att Allehanda äfven efter Postens början innehöll ett par yttranden till Voltaires förmån (1778 n:r 293 och 299).

Otto Sylwan.

Ett och annat om Lidner.

(En efterskörd).

För ett antal år sedan, 1883, lämnade *Samlaren* rum för enstaka små bidrag till Lidners biografi af min hand, och jag vågar nu åter anlita några sidor af tidskriftens utrymme för ett par tillägg till min 1889 utgifna monografi öfver Spastaras diktare.

I en liten broschyr »*Benkt Lidner i Lund*, studenten och skalden», intagen i »*Skånska Samlingar*» och äfven separat utgifven, har fil. kandidat *Lauritz Weibull*, hvars vackra undersökning om »Bellman såsom skald bedömd af sin samtid», är känd för *Samlarens* läsare, behandlat Lidners Lundavistelse, samt därvid velat lämna ett slags apologi för skalden under denna tid, i det han påstår att »det förhåller sig på helt annat sätt än man hittills antagit med hans vistelse i Lund, hans studenttid.»

Då äfven min framställning drabbas af detta omdöme — föröfrigt i det yppersta sällskap — men jag icke tror att hr Weibulls skäl för sin åsikt äro tillnärmelsevis så starka, som han själf synes antaga, må det tillåtas mig något närmare skärskåda förhållandet.

Herr Weibull vill till en början göra gällande, att Lidners biografer icke haft tillräckligt stöd för sin uppfattning, då de låtit påskina att Lidners seder *före* Lundatiden icke varit de bästa; »det har blott passat så bra i systemet». Det synes mig till en början icke riktigt att med hr Weibull alldeles förkasta Lidners egna själfanklagelser i »*Den lycklige skolgossen*» och »*Midnatten*», där han omtalar sina tidiga steg på lastens bana. Det är väl sannt, att Lidner i andra fall, då det gällt att vinna någon fördel, icke är så tillförlitlig i sina uppgifter, men han kunde icke gärna vinna något med att framställa sig tidigt fördärfvad.

Men äfven om han anser dessa uppgifter otillförlitliga, borde dock herr W. icke alldeles hafva blandat för den af mig framdragna, misstänkta annonsen från Lidners styffar Aurell i dec 1772, hvari enhvar åtvarnas att utlåna pänningar eller lämna varor på kredit »*still någon yngling ehö det vara må och under hvad sken som föräbäres.*» Då ingen annan yngling stod i så nära förhållande till Aurell, som Lidner och då denne ett par år senare gjorde sig känd för tvetydiga finansiella transaktioner, torde det ej vara för djärft att anse honom åsyftad med varningen och att ställa denna i samband med hans samtidigt skedda ombyte af skola.

Så kommer han till Lund. Hans testimonium är särdeles vackert och öfverflödar — såsom ofta fallet är, då det gäller begåfvade ynglingar — af granna uttryck. I afseende å Lidners lefverne i Lund anser författaren att Hammarsköld, författaren i *Zeitgenossen* (1830), Atterbom, Sondén, Palmblad, Franzén, Sander, Ljunggren och undertecknad samtliga begått orättvisa mot honom. Ingendera skulle haft riktigt goda källor. Bland annat skulle den af mig återopade utförliga skildringen i C. Ödmanns handskrifna lexikon vara otillförlitlig. Gärna medgifves, att den icke *ensam* skulle vara tillräcklig, hålst den innehåller ett tydligt misstag rörande modren. Men såsom *supplerande* tillägg till meddelanden från andra håll, byggda utan tvifvel på traditioner från med Lidner samtida studenter är den dock värd att beakta¹⁾.

De lefnadstecknare, som först omtalat Lidners oordentliga lif under Lundatiden, voro nämligen ingalunda utan hemulsmän. At-

1) Herr Weibull synes särskildt finna Ödmanns omtalande att Lidner valt *hvit* kläde barockt. Men egendomligt nog skref för något år sedan en mycket boksynt man till mig just härom: »Det som i Ödmannska anekdoten uti första ögonblicket kan synas mindre troligt, nämligen att Lidner till dräkt valde kläder med svanens färg, förefaller likväl ej så vid närmare eftersinnande, då man betänker att svärmiska skaldenaturer, hos hvilka förståndet ofta öfverflyglas af fantasien gärna tycka om att äfven vid mogna år visa sig i extravaganta dräkter (vide Theophile Gautier, Flaubert, Almqvist! Jmf. ock Lidners uppträdande i Göttingen). Nära hundra år senare uppträdde i samma Lund en mycket lärd och mycket tankspridd filosofie doktor i en kostym af brandgul färg. Och att svanen var Lidners älsklingsfågel därom vittnar hans diktning allt från poemet om Trollarne till hans poesier från 1780-talets slut.»

terbom, som sannerligen minst af allt kan skyllas för att vilja *svärta* föremålen för sina biografier, åberopar med Lidner samtida studenters utsagor. En af dem, säger han uttryckligen, var hans far, och äfven om denne ej ägde *»närmare personlig bekantskap»* med Lidner, bör han dock hafva haft kännedom om en framstående studiekamrats lefnad — större var ej Lund. En annan Atterboms hemulsman, om ock i andra hand, som stod Lidner närmare, enär han egnat honom en dikt i hans disputation, torde att döma af en anteckning hafva varit en viss *P. P. A.*, hvilka initialer betecknar *P. P. Afzelius*, född 1751 † 1803, fader till Arvid August Afzelius i hvilken senares sällskap Atterbom år 1820 besökte Lidners änka. — Möjligen har denne äfven i andra hand (genom sonen) inspirerat Hammarskölds utsago.

Otvifvelaktigt företedde Lidners Lundavistelse äfven sina mycket ljusa sidor, väl dock mera på begåfningens än på karaktärens vägnar, och dessa hafva icke håller förut dolts. Herr Weibull framhåller den ynnest Colling visar Lidner genom att mottaga hans bidrag till Lunds Veckoblad, att han får respondera under Lagerbring, att han röner välvilja af Eberhard Rosenblad, nationens inspektör, att han får tillåtelse att hålla oration på vers på konungens kröningsdag. Allt detta, som ju äfven i föregående biografier omtalats, kan dock mer än väl motiveras af hans ovanliga begåfning; redan i maj 1774 förklaras han ju i Göteborgska nationens protokoll vara »född till poet».

Hans poetiska kallelse torde ock hyllats inom det vittra Lundsällskap, hvaraf han var medlem. Hvad detta Lundsällskap hette, är jag ock nu i tillfälle meddela, då det omtalas i »Hvad Nytt» 1775. En insändare uttrycker i dess N:o 45 sin undran om *Carolinska sällskapet Utile Dulci* utgifver »Lunds Veckoblad»; men härpå svaras i ett följande nummer: »Det så kallade *Vitterhetssällskapet Utile Dulci* i Lund vill alldeles hafva sig hos allmänheten frikändt för Lunds Veckotidning och är professor C — — dess endaste utgifvare».

Allt det anförda betygar icke någon ordentlighet i seder. Större vikt bör obestridligen läggas vid valet till nationens »fiskal» (1775). Men man bör dock icke håller öfverskatta dess betydelse eller lämpa *nutida* synpunkter för ett dylikt val på Lidners tid. Ingen omöjlighet förefinnes för att en högt begåfvad, för litterära anlag känd landsman, äfven om han var hemfallen åt dryckenskap, kunde utses till ett dylikt värf af landskapet, aldrabälast om därmed varit förenadt någon liten inkomst, som landsmännen och inspektor unnat honom.

Det har man nog äfven sett i senare tider; — det torde varit ännu vanligare i Lidners tid, då sederna faktiskt voro vida mindre stränga i universitetsstäderna.

Att Lidner just detta år icke visat sig såsom något mönster af ordentlighet i affärer, därpå tyder ett faktum, som hr Weibull anser för sin sak lämpligast att förbigå, nämligen den af Ljunggren omtalade tvetydiga finansoperationen med det oloffiga inkasseraudet af subskriptionsmedel för Wallins Gotländska historia. Anmärkningsvärdt är också — hvad hr W. som genomgått nationens papper gärna kunde omnämnt — att Lidner är den *ende* af alla nationens landsmän, som i nationens namnlängd för höstterminen 1775 antecknats såsom den där icke betalat sin terminsavgift pro felici reditu; (sedan öfverströks »obetalt» vare sig beloppet inbetalts eller efterskänkts), något som åtminstone icke tyder på någon särskild ordning i nationsfiskalens affärer.

Så komma vi till hans ofrivilliga afbrytande af sina Lunda-studier. Enligt Ljunggren skulle hans tillämnade disputation »de jure confinationis» 1775 ej blifvit af, emedan han »själf blef konfinerad till Göteborg». Detta vill hr Weibull icke låta gälla för 1775. Han kallar det t. o. m. nog afgjort »en felaktig uppgift» och tillägger: »Lidner stod icke i begrepp att detta år ventileras någon afhandling». Detta var dock just hvad han gjorde. Herr Weibull medgifver själf två sidor längre fram, att det på titelbladet till afhandlingen står tryckt *att den var afsedd att ventileras i December 1775, »men detta har i så fall (?) ej blifvit af.»* Då man

icke brukar trycka på titelbladet sin afsikt att ventileras om man ej »står i begrepp att ventileras» afhandlingen, kunna vi ej finna annat än att hr W. här egentligen vederlagt sig själf.

Trots titelbladets alldeles tydliga MDCCLXXV vill hr W. emellertid förlägga *disputationens* inställande till 1778. Anledningen härtill är den, att vi först i juridiska fakultetens protokoll för 1778 finna antecknadt, att afhandlingen *icke* blifvit ventilerad. I *kanten* — märk väl i kanten — till detta års disputationförteckning har nämligen Colling antecknat efter dem, som faktiskt ventilerat 1778, »och Bengt Lidner de jure Confinationes Pars I, men som respondens själf blef confinerad och bortförd till Göteborg, så kom aldrig disputationen att ventileras, dock dag var utsatt.» Men att häraf sluta sig till en andra vistelse i Lund 1778, som eljes ingenstädes omtalas, är att draga alldeles för snabba slutsatser. Den dag, som protokollet omtalar såsom utsatt, föll ju enligt titelbladets ojäfaktiga utsago i *December 1775*.

Min tro är, att Colling i afvaktan på den försvunne Lidners återkomst låtit dennes afhandling tills vidare hvila, och att han först sedan Lidner visat sig icke ärna återvända, antecknat afhandlingen såsom *icke-ventilerad* (något som ju ej kräver viss tid) *bredvid* förteckningen öfver sina faktiskt ventilerade disputationer.

Detta är den enklaste och naturligaste förklaringen. Ty vi komma ej från årtalet »MDCCLXXV». Och hade Lidner varit i Lund 1778 borde han väl funnits återinskrifven i Göteborgs nation, i synnerhet om han skulle disputerat, men i dess handlingar finnes *icke* Bengt Lidner upptagen såsom närvarande hvarken för vårterminen eller höstterminen 1778, och i nationens biographica om honom står icke ett ord om, att han återvändt till Lund, blott att han »var återkommen till Sverige». Jag tror därför att vi få anse herr Weibulls påstående om Lidners *andra* vistelse i Lund vara »en felaktig uppgift».

Jag kan för öfrigt icke uppelda mig till något patos i frågan, huruvida Lidner var sedefördärfvad redan under Lundatiden eller — som herr Weibull mera bildligt uttrycker sig — redan då »var värd

att brännas». Antagligt är, att ondt och godt då kämpade en kamp inom honom. Hans utomordentliga poetiska anlag väckte intressen, beundran och sympatier hos lärare, kamrater, umgängesvänner. Föll han då och då offer för den last, som alltmera blef hans lifs olycka, så sökte man väl genom stöd och uppmuntran hålla honom uppe — kanske var just valet till nationsfiskal ett dylikt försök. Slarf och ovederhäftighet i affärer torde vållat, att han blef »bortförd till Göteborg», och satt på skeppsdäck som jungman. Det är en tradition i Ekmanska släkten, att han endast med yttersta gensträfvighet lät sig föra till skeppet och att han gömt sig på Utby nära Gamlestaden. Han rymde ock vid första lägliga tillfälle från skeppsbord. Jag hemställer slutligen, om det är rimligt att därest allt varit så ljust i Lidners karaktär under Lundatiden, hans många gynnare i Göteborg och Lund skulle låtit hans karriär afbrytas och den begåfvade studenten — mot egen vilja — sändas ut såsom ostindiefarare. Åtminstone kunde han väl först hafva fått disputerat öfver den 1775 tryckta afhandlingen.

* * *

När återvände Lidner från denna resa? Jag har redan i min monografi påpekat, att han är antecknad såsom afviken från skeppet Finland i April 1776 och jag tillade, att det vore högst osannolikt, att han, såsom det påståtts, irrade ett helt år bland Taffelbärgets klippor eller i hottentotternas öknar. Jag antog, att han möjligen anländt till Köpenhamn med något danskt skepp i Augusti 1776 (hvilket och stämmer med anteckningen i Göteborgs nations handlingar, att han återkommit till Sverige sommaren samma år). Jag kan nu *bevisa* att han faktiskt varit i Norden vid denna tid; ty vid undersökning af *Greifswalds* Akademis album har jag funnit honom inskrifven där på hösten:

»1776 den 27 September *Benedictus Lidner Suecus*.» Häraf framgår alltså att Lidners s. k. »ostindiska resa», som börjades den 9 Januari 1776, inskränkte sig till en tur fram och åter till Kap, där han icke kan hafva vistats mer än några dagar.

* * *

Rörande Lidners *resa till Göttingen* 1780 finnes bland Gjørwells bref i k. Bibl. följande dagtecknad 6 mars¹⁾, som skildrar Lidner före afresan:

Härom morgonen kom hr Liedner til mig braskande i full Hofsorge-drägt til och med svarta och hvita bandrosetter på skorna. Han begärte mina befallningar til Utrikes orter. Tackar, hade inga. Hvart går resan? Til Paris och Italien. I hvad föremål? För Theatern och Språken. På hvars bekostnad? Hans Maj:t. Summan? Har begärt 200 ducater om året, ty mindre kan väl ej bestås, sedan Hr Salomoni fått samma rese-pängar. Hvarpå reser då han? På Instrumentet Pantaleon. Ganska väl. Talet föll vidare på Dagpapperen då han berättade mig att Hr Schildt hade introducerat honom hos Baron Cederhielm, som efter någon anständig conversation räckte honom i hans dåvarande stora betryck 10 Rdr för att sätta sitt namn under de skriftliga lögnar som inlupit hos sällskapet Pro veritate; men huru svårt det ock må vara vinterdag at svälta, så fattade dock hr Liedner det hjeltomodiga Beslutet at ingalunda svärja Oppositionsfanan, hvilket förmodeligen banat honom vägen til H. Zibets BancoAssignmentener. Sant är åtminstone det, at han icke vidare skrifer i Sanningen.

Som bekant tog Lidners vistelse i Göttingen ett sorgligt slut, hvarom Anders Norbergs af mig anförda bref till Gjørwell lämna närmare besked. Gjørwell meddelar att han spelte den tragedien att belastad med skuld inkognito resa dädan. Kellgren omtalar senare i ett bref till Clewberg (27 maj 1782), att Gjørwell samlade subskriptionen för en änka i Göttingen som Lidner »filouterat». Jag undersökte i fjol somras Göttingens universitets »Strafacta» för att erfara, om möjligen något klagomål mot Lidner förekommit inför den akademiska domstolen, med detta är icke fallet, ehuru eljes papperna för åren 1780—1781 innehålla en hel mängd klagoskrifter mot studenter bl. a. mot flera svenskar.

1) Brevet härrör tydligen från 1780, ehuru det af misstag blifvit inbundet bland brefven från 1779. Det är antagligen skrivit till Warmholts, såsom ett postskriptum »som återgå». Att det är från 1780 framgår, utom af Lidners resa, att däri omtalas prinsens af Holstein besök samt Salomonis resa, hvilka egde rum 1780. (jmf G. J. Ehrensvärds dagboks-anteckningar för mars 1780 och F. A. Dahlgrens Ant. om Stockh. Teatrar).

De enda anteckningar, jag om Lidner påträffat i Göttingen äro: att han inskrefs den 23 Juni 1780 med uppgift, att han ämnade studera »schöne Wissenschaften», och att han kom från Upsala (!) akademi. I Logisförteckningen upptages han såsom filosofie studiosus boende höstterminen 1780 hos löjtnant Bestel vid Teichstrasse.

För hans förmenta vistelse i *Leipzig* har det icke lyckats mig finna någon hemul. Enligt välvilligt meddelande till mig ifrån Leipzigs universitetssekreteriat är han *icke* där inmatriculerad 1780—81.

* * *

Under Lidners sista år visade, som bekant, *Reuterholm* honom välvilja. I Riksarkivets Reuterholmiana finnas tvänne bref från Lidner 19 September 1792 och 27 September 1792. Det första lyder:

Numera vand vid Herr Barons och Presidentens slösande välgjerningar, fruktar jag ej at anhålla det desse Tvenne Poëme åt Hans Kongl. Höghet Regenten måtte bliva öfverlemnade. Emottag äfven sjelf mitt ringa offer med vanligt ädelmod.

Ämnet: *De Galne* är väl besynnerligt men jag är poet och poeter hafva monopolium på att vara galne.

Det senare:

Förlåt et nytt bref. Hos et välgjörande hierta finner hela världen entrée. Addresserar jag mig då icke lyckligt när aldra ödmjukaste af Herr Baron och Presidenten jag anhåller, at icke blifva förgäten. Ingen, med magten i hand at göra godt har njutit den vällusten högre än Herr Baron och Presidenten. Jag har ärfarit det, och har den äran med djupaste vördnad framhärda etc.

Slutligen må meddelas följande icke dagtecknade bref från fru Lidner till Reuterholm, under Lidners sista sjukdom.

I går hade jag den lyckan at emottaga 20 R:B. hvarför jag tackar ödmjukast. huru lycklig wore jag ej om jag kunde wisa min tacksamhet för alla de ädelmodiga gärningar Herr Baron och Presidentens wist en okänd olycklig den Guden, som han lärt höra de olyckliga han hör wist mina och min mans önskningar för Herr Baron och Presidentens wäl — jag sa' min man at han kunde dö nöid; ty Herr Baron och Presidenten

har loft at ej lämna mig och mit lilla barn ohulpit. med hvad Himmelska känslor emottog ej Lidner denna tidning och iag tycker at glädien gort honom bättre än för — at dät än finnes en som i nödens stund räker hans kiära föremål en hielpsam hand.

med actning förblifver jag
Herr Baron och Presidentens
ödmuicke tienarinna
Eva Hastfer.

* * *

Efter Lidners död hade Thorild lofvat att skrifva hans biografi åt Gjørwell. Ett bref från Gjørwell till Thorild under det denne var i fängelset den 1 Mars 1793 berättar härom:

»Se nu, min hederlige Herre och Gode vän, förestå tvänne helgedagar de suite (förste böndag och Söndag). Var därför så god och använd denna hvilotid till den begärda Likpredikans uppsättande öfver Salig Hr Lidner, så at när Undertecknad i veckan hälsar på, får han emottaga den af min Herres egen både sanfärdiga och vittra hand. Hvilken blir Editor af hans arbeten? Jag anmäler mig bland de första prenumeranterna på den.» Vid ordet likpredikan har Gjørwell i sin afskrift tillagt: »Anteckning om br Lidners öden och karakter. Herr Thorild kände allt detta ganska väl.»

Men Gjørwell fick nog aldrig dessa anteckningar. Väl skrifver han den 5 Mars till Lidén, att Thorild lofvat skicka honom det begärda minnet från Köpenhamn, men till skada för Lidnerforskningen blef antagligen häraf intet.

Karl Warburg.

Nicolaus Ragvaldis tal i Basel 1434.

I slutet af sin götiska historias 16:de bok rekapitulerar Johannes Magnus i korthet »de utländske göternas» bedrifter och meddelar sedan såsom bekräftelse ett tal, som enligt hans uppgift ärkebiskop Nils af Upsala skulle hafva hållit på konciliet i Basel omkring år 1440. Talet inledes af en i rätt väl svarfvade ciceronianska fraser affattad utveckling af de motiv, som föranledt biskopen att taga till orda. Han hade ej kommit till denna viktiga synod för att strida om rang och äreplatser, men då redan andra konungars sändebud anført skäl för sina herrars »prioritas», ansåge nu han sig pliktig att med några historiska erinringar styrka sin konungs rätt till en hedersplats. I korta drag skildrar han därpå göternas sagolika bedrifter, allt sedan de i oräkneliga skaror strömmade ut från norden. Särskildt dröjer han vid deras deltagande i Trojanska kriget, deras strider mot Cyrus och Darius, Roms eröfring genom Alarik samt de senare spanska vestgotakonungarnes ortodoxa nit. Efter denna historiska rundblick upplyser den lärde biskopen sitt auditorium, att goter, geter, vandaler, sachsare m. fl. fräjdade folk ursprungligen hade samma fädernesland, nämligen Sverige, hvadan detta land med rätta kunde sägas vara »ceteris regnis antiquius, fortius et nobilius.» Han fordrar därför till slut, att åt hans fädernerike skall tillerkännas första eller åtminstone andra platsen på konciliets rangskala. För fridens skull förklarar han sig emellertid nöjd, om bland mötets akter införes en af honom framlemnad »Protestatio», som bestyrker, att han ingalunda för framtiden uppgifvit sitt fosterlands rättmätiga anspråk på hedersplatsen.

Benzelius, som i »*Monumenta Ecclesiæ Sveogothicæ*» aftryckt talet, påpekar¹⁾, att dess författare i den historiska delen hufvudsakligen följt *Jordanes*; om själfva talets äktthet hyser han inga tvifvelsmål. Sådana uttalas först af *Reuterdahl*²⁾; språkbruk och åsikter påminna honom om *Johannes Magnus*' egna, och han anser, att denne i likhet med flere äldre historieskrifvare själf på *Livianskt* manér hopsatt de båda i hans historia förekommande talen. Professor *Daae*³⁾ har äfven funnit talet »høist mistænkeligt», men han har ännu ej infriat sitt löfte att angifva skälen härför. *Schück* nöjer sig i *Sv. Literaturhistoria* med att loforda talets relativt goda latinitet och har sedermera⁴⁾ påpekat ett redan af *Messenius*⁵⁾ — och efter honom af *Lagerbring*⁶⁾ — omnämndt samtida spansk intyg för att *Nicolaus Ragvaldi* verkligen i Basel hållit ett tal af ungefär samma innebåll som det *Joh. Magnus* meddelar. Arten och omfånget af *Joh. Magnus*' åtgöranden vid detta tals redigering torde det numera vara möjligt att bedöma. Genom att följa en af professor *Hjärne* vid föreläsningar öfver historiografiens historia gifven ledtråd lyckades det nämligen för en tid sedan mig att påträffa ett hittills obeaktadt, ganska utförligt referat af talets historiska del, verkställt af en person, som själf åhört detsamma, nämligen *Wienerprofessorn* och historieskrifvaren *Ebendorfer*. Detta referat torde hafva varit den förnämsta, ja hardt när den enda källa, ur hvilken *Joh. Magnus* öst vid talets något fria återgifvande.

Thomas Ebendorfer v. Haselbach (f. 1387, † 1464) var *Wieneruniversitetets* ombud på konciliet i Basel och intog där en ganska framskjuten ställning. Hans trovärdighet i fråga om sin samtids historia skattas högt; en modern österrikisk forskare, *E. Birk*, kallar honom »vår förnämste historiker under 15:de århundradet», och äfven professor *Ottokar Lorenz*' omdöme om denne» den tyska

1) *Monumenta: Prolegomena* s. XXV.

2) *Sv. kyrkans historia* III: 2, s. 21.

3) (*Norsk*) *Hist. Tidskrift*, Række 2, Bind 5, s. 238.

4) (*Svensk*) *Hist. Tidskrift* 1891, s. 316.

5) *Scandia Illustrata: Analecta* II, s. 228.

6) *Svea Rikes Historia* IV, s. 323.

historieskrifningens förste akademiker» utfaller särdeles gynnsamt. Ebendorfers förnämsta arbete, hans år 1463 fulländade *Chronicon Austriæ*, föreligger tyvärr endast i den ofullständiga och föga tillfredsställande edition, som 1725 ombesörjdes af benediktinern *Pez* för samlingsverket *Scriptores Rerum Austriacarum*, och de bevarade handskrifterna lära befinna sig i ett sådant skick, att på grundvalen af dem en kritisk edition utan vågade konjekturen ej är tänkbar. I denna krönikas 2:dra bok¹⁾ kommer Ebendorfer att nämna goterna och inskjuter då biskop Nils' tal för att visa, huru det förhåller sig med goternas äldsta öden, särskildt deras herravälde i de österrikiska länderna. Hans referat af talet föregås af följande inledningsord:

»Et quia Gothorum mentio præhabita est, pro clariori notitia de eorum processu ordiendum ratus sum, quæ et olim in generali Basiliensi synodo 1433 per quendam Venerabilem Episcopum Vexoniensem de Suetia, qui se de horum reliquiis fore gloriantur, audiui in publica sessione, præsentibus adjicere.»

Vid en jämförelse mellan de båda referaten af talet falla tvänne omständigheter genast i ögonen: 1) Hos Ebendorfer saknas såväl den cirklade inledningen som själfva protestationen. 2) Johannes Magnus följer i talets historiska del så godt som ordagrannt Ebendorfer och meddelar alls inga data eller fakta, som ej förekomma hos denne. Smärre skiljaktigheter förekomma visserligen, men de flesta kunna naturligast förklaras däraf, att Joh. Magnus haft att tillgå en annan handskrift af Ebendorfers krönika än Wieneruniversitetets, som *Pez* haft till ledning för sin edition. Därigenom har han undgått sådana uppenbara meningslösheter som »Histaspis filius Cyri» (för »Darius Hydaspis filius»), »Crasia» (för »Thracia») m. fl. tydliga afskrifvarefel. Mest karakteristisk bland hans ändringar är, att ordet »Dani» samvetsgrann uteslutits på alla de ställen, där det förekommer hos Ebendorfer. Detta är fullkomligt i stil med den tendens, som genomgår hela Joh. Magnus' historia, att fränkänna danskarne hvarje spår till delaktighet i de in- och

1) *Scriptores rerum Austriacarum*, ed. *Pez*. Lipsiæ 1725: II, s. 690.

utländske göternas ära och rykte. Äfvenledes har han till goternas förhärlikande på några ställen utsmyckat Ebendorfers enklare framställning med amplifierande fraser samt ur egen fatatur tillfogat en och annan upplysning i samma syfte, såsom att »nästan alla böcker och historier äro fulla af goternes bragder» etc. Ofta har äfven Ebendorfers något otympliga satsbildning fått vika för den finbildade humanistens korrektare latinitet.

Genom en jämförelse mellan talets början hos Ebendorfer och motsvarande partier hos Joh. Magnus kan man få en föreställning om den senares arbetsmetod.

Ebendorfer.

Quamquam Patres Optimi de Gothorum origine et eorum divisa gente Ablavius Gothice, Dionysius Græce et Jordanis Latine, singularissimum studium pro annalibus scribendis impenderunt, tradentes, ex ipsis aquilonaribus partibus innumeras processisse gentes, inter quas de regno Gothorum, quod nunc vulgariter Suetia nuncupatur, primi fuere Ostrogothi et Vesogothi et Sueones sive Sueti, nunc Sueci dicti, Finuli et Gethæ, cum quibus *Dani*, Curti, Tucilingi et Heruli associati per mare oriens transitum petunt.

Johannes Magnus.

Quamquam de Gothorum origine et divisa eorum gente ac rebus gestis, *omnes pene libri et historiae plenæ sunt*, tamen Ablavius Gothice, Dion Græce, Jordanes Latine singularissimum studium pro annalibus Gothorum conscribendis impenderunt. Tradunt autem ex ipsis aquilonaribus partibus, *videlicet ex amplissima peninsula Scandiana (quam Cosmographi alterum orbem affirmant)* innumeras exivisse gentes, inter quas de regno Gothorum, quod nunc vulgariter Suetia (*ob vicinitatem*) nuncupatur. Primi fuere Ostrogothi et Vestrogothi, Suedi, Vinnuli; cum quibus Turcilingi et Heruli associati per mare Orientem petunt.

Längre ned i talet har Joh. Magnus vid konung Ombas namn tillagt »quem alii Cymbam dicebant», hvarmed kan sammanställas följande passus ur 6:te bokens 10:de kapitel: »a Pomponio Læto Echina, ab aliis vero Omba dicebatur.» Upplysningen att med de nordliga ängder, hvarifrån det stora uttåget företagits, menas just Skandinavien, »kosmografernas andra värld», härrör säkerligen från Joh. Magnus, som på ett annat ställe i sin historia (1:sta boken, 8:de kap.) just begagnar uttrycket »amplissima insula Scandiana, quamvis alter orbis dici posset.» Under det att Ebendorfer lemnar ett sammanträngdt referat i oratio obliqua af talets sista del, fort-

sätter däremot Joh. Magnus, såsom nedanstående sammanställning af de båda versionerna visar, ända till slutet i oratio recta, och han sparar här ingalunda på sina retoriska utsmyckningar.

Ebendorfer.

Dicebat etiam, quod Gothorum et Wandalarum communis erat patria originis, quamvis altrinsecus legantur fuisse adversati et quod a Suevis sumpserint originem, sicut et — — — *Danos* ac Saxones, qui egregia in Britannia bella peregerunt et in Anglia.

Sicque conclusit, Suedorum regnum ceteris antiquius, fortius et nobilius: quia nec umquam a Romana Monarchia vinci potuit, sed e regione ipsos ad foedera coëgissee, et quod caput mundi Roma — — — sub ipso ruit, stante Gothorum regno et vigente ut ab initio in propria patria, licet apud exteris aquisitas nationes, ut alia mundi Imperia, plurimum devicerit.

Johannes Magnus.

Insuper de nostris Vestrogothis, et Hunnis ac Vandalis (quorum communis erat patria originis, quamvis sibi invicem interdum adversati sunt) et de — — — Saxonica gente, quæ a nobis primum exorta est, et de eorum notandis gestis in Britannia et in Anglia, multa dicenda forent, sicuti ordo rerum feliciter postularet, sed *nec nostræ vires, nec tempora sufficerent longiora.*

Unde, reverendissimi Patres, *si recte hæc omnia, ut debent, pensentur*, ubi nostro regno antiquius? ubi fortius? ubi nobilius umquam etiam a quocumque Romano Monarcha subactum legitur? — — — '1) Non ne caput Mundi Roma — — — *non tantum tremuit* hoc fortissimum regnum Gothorum, sed sub ipso ruit? Viget quidem hodie (ut ab initio) in propria patria, licet apud exteris acquisitas nationes, ut alia mundi imperia, plurimum defecerit.

Här slutar Ebendorfers referat, men Joh. Magnus fortsätter: »Nec imperatores Romani (Philippo solum dempto) prius nostris regibus fidem Christianam recepere.» Därpå följer en bestämd fordran på första hedersrummet, möjligen fritt tillfogad af talets fördomsfrie redaktör, från hvilkens fint skurna pänna nog äfven den svassande ingressen härrör. Den hänsyftning, som där göres på de omständigheter, som föranlett talets hållande, är affattad i mycket allmänna ordalag. Än betänkligare är, att talaren säger sig vara sänd »a Gothiæ et Suetiæ rege»; som vanligt nämnes ej Danmark. Men såväl konciliets urkunder som de samtida författare, hvilka skildrat dess historia, benämna ständigt Nicolaus Ragvaldi »orator Regis Daciæ», »episcopus de Dacia» etc., detta antagligen enär

1) Här inskjutes ett citat ur Hieronymus.

»Dacia» var namnet på den kyrkoprovins han tillhörde. Under sådana förhållanden förefaller det otroligt, att han själf skulle hafva gifvit sig och sin konung den felaktiga titel ingressen låter honom använda. Slutligen borde väl, om Joh. Magnus här haft en annan källa att tillgå, dess inflytande i någon mån gjort sig gällande i talets historiska partier, men så är ej fallet. Reuterdahl har i ingressen velat spåra en af dessa satiriska spetsar, som den landsflyktige ärkebiskopen här och där i sin historia plägade rikta mot sitt kätterska fädernesland, men denna förmenta hänsyftning är ej nog tydlig för att kunna tillmätas bevisningskraft.

Hvad slutligen angår den »Protestatio» Joh. Magnus vidfogat sin edition af talet, så lär man ej kunna bestrida möjligheten af att den i dylika fall föga nogräknade ärkebiskopen författat densamma med ledning af de antydningar Ericus Olai och Ebendorfer gifva om de af biskop Nils vid ifrågavarande tillfälle framställda anspråken. Eburu i betänklig grad allmänt hållen, innehåller den emellertid intet, som afgörande kan stämpla den såsom ett falsarium.

Ebendorfers krönika utkom af trycket först år 1614 och torde i manuskript svårligen ha letat sig väg upp till Norden. I Danzig kan Johannes Magnus möjligen hafva kommit öfver den under sin vistelse därstädes åren 1526—32. Sistnämnda år reste han till Italien och besökte på återvägen kaiserliga hofvet i Wien, hvarjämte han en månad vistades i Olmütz och 3 hela månader gästade biskopen i Breslau. I juni 1534 var han åter i Danzig. Sannolikt har han på denna resa lärt känna och excerperat Ebendorfers krönika; han använder den för Nicolaus Ragvaldis biografi i sin år 1536 författade *Historia Metropolitana*. Redigeringen af talet synes han hafva företagit ett par år innan han nedskref sin stora krönika och då med fäst afseende på den roll han själf hoppades få spela på det ifrågasatta stora konciliet, af hvilket han väntade kraftiga åtgärder för Sverges återförande i den allena saliggörande kyrkans sköte. I detta syfte sökte han år 1538 i Vicenza inverka på de 3 af påfven sända kardinallegaterna genom att till dem öf-

verlemua Nicolaus Ragvaldis tal¹⁾. Legaterna införde talet bland sina acta och både i ett något kärft bref den landsflyktige ärkebiskopen att hoppas på bättre tider. Då nu äfven konciliet uppsköt, begaf sig Joh. Magnus till Venedig, där han år 1540 skref sin stora götiska historia. Kanske hvilar det af honom först utskrifna exemplaret af Nicolaus Ragvaldis tal ännu i vatikanska arkivets gömmor.

Det finnes ännu en källa, ur hvilken man kan få upplysningar om Nicolaus Ragvaldis uppträdande i Basel, nämligen *Johannes de Segovia's* på noggrannt angifna data och urkunder rika conciliehistoria²⁾, hvilken enligt en kännares³⁾ utsago gifver den fullständigaste skildringen af konciliets verksamhet; dess författare var under nästan hela Baselermötet en af dess ledare. Han uppger, att Nicolaus Ragvaldi i mars 1434 inkorporerades i den heliga församlingen, samt refererar äfven med loford ett annat tal (*«compta oracio»*), som biskop Nils den 21 augusti i tyska nationens namn höll för att påyrka en snar och genomgripande reformation⁴⁾. För den rangstrid mellan ombuden för konungarne af Kastilien och England, hvilken gaf anledning till det här ifrågavarande talet, redogör Johannes de Segovia grundligt. Hans korta notis om själfva talet torde hittills ej hafva uppmärksamrats. Den lyder sålunda:

»In sequenti autem congregatione ambasiator regis Dacie, episcopus Lexouiensis, seriosa oracione historiam narrans genealogiamque et magnificentiam regum Dacie, Suecie atque Norvegie, quasi reges illorum preferre videretur omnibus, unde per nonnullos existimabatur eum petiturum preeminentiam sedis super alios, regis electa mediocritate protestatus est assignacionem factam oratoribus regis Anglie supra se ipsum et alios ambasiatores regis Dacie non

1) Källa är för dessa uppgifter den memoarliknande biografien öfver Joh. Magnus i slutet af *Historia Metropolitana*.

2) Utgifven af E. Birk i Wienerakademiens »*Monumenta Conciliorum generalium seculi XV*» T. II.

3) *Creighton*, *History of the Papacy* II: 514.

4) Joh. de Segovia, s. 697 (*Mon. Conc. gen.* T. II).

Samlaren XVII.

præjudicare debere, quin opportunitate data in Basiliensi vel alio generali concilio peterent locum sibi debitum¹⁾).

Talet, hvilket hölls på hösten 1434, tyckes hafva föranledts af något under rangtvisten af spaniorerna såsom argument användt yttrande om goternas fräjdade forntid. Detta antydes i det referat biskop Alfonsus af Cartagena i sin spanska historia gifver af sitt mot de nordiska anspråken riktade svarstal²⁾. Såväl Ebendorfers årtal (1433) som Joh. Magnus' uppgift (»circa 1440») äro felaktiga: 1433 var Nicolaus Ragvaldi ännu ej anländ till Basel, 1440 befann han sig sedan två år åter i Sverge. Misstaget hos Ebendorfer kan bero på ett minnesfel, lättförklarligt nog, då han nära 30 år senare nedskref sin krönika; möjligen drabbar dock äfven denna gång skulden hans afskrifvare eller utgifvare.

Betydelsen af Nicolaus Ragvaldis tal i Basel ligger ingalunda i dess retoriska förtjänster, om hvilka vi nu knappast kunna döma. Långt viktigare är det som vittnesbörd om den allmänt kyrkliga bildningens lifliga inverkan på de svenska prelater, som besökte de stora reformkoncilierna. Den frukt vår svenska historieskrifning skördade af denna inverkan var den gotiska teoriens öfverflyttning hit upp, där den först spåras i den prosaiska krönikan och sedan mera systematiskt utförd framträder hos Ericus Olai för att slutligen resultera i Rudbeckianismen med alla dess ofta klandrade fel och sällan uppskattade förtjänster. Det är till denna jätteplanta man i den lärde Vexiöbiskopens tal kan spåra första grodden. Men hvarifrån förskrifver sig fröet? Själf anger talets författare såsom sina sagesmän Dionysius, Ablavius och Jordanes, men Dionysius, som skref på grekiska, och Ablavius, som endast är känd genom citat hos andra författare, torde endast till namnet ha varit honom bekanta. Antagligen har han ej ens känt Jordanes' fullständiga text, ty denna återupptäcktes troligen först

1) Joh. de Segovia, s. 768 (Mon. II).

2) Alphonsus a Carthagena: Regum Hisp. Anacephaleosis, Cap. VII (i Scriptores rerum Hisp. aliquot; Frankfurt 1579, s. 620).

i slutet på 1430-talet af Æneas Sylvius i klostret Gottweich i Nedre Österrike. Sina uppgifter om goternas öden har han därför troligen hemtat hos Jordanes' epitomator, *Rodericus Toletanus*¹).

Några notiser om Spanien, till hvilka motstycken ej anträffats hos Rodericus, härröra måhända från muntliga meddelanden af spanska prelater, hvilka kanske också förmedlat bekantskapen med Roderici krönika och sålunda verksamt bidragit till vår urhistorias betydelsefulla anknytning till den gotiska.

1) Roderici Krönika är intagen i samlingsverket *Scriptores rerum Hispanicarum aliquot*; Frankfurt 1579.

Verner Söderberg.

Tillägg

till

J. H. Kellgrens lärospån som kritiker

s. 174—175.

På tal om Wellanders deltagande i tryckfrihetsprocessen borde hafva omnämnts, att Kellgren i sitt minnestal öfver honom i *Utile Dulci* 1785 (utdrag däraf i *Sv. Parnassen* 1786) egnade honom ett varmt erkännande för hvad han såsom domare gjort för tryckfrihetens upprätthållande och författarnes skyddande mot ovist nit.

Svensk literaturhistorisk bibliografi.

XIV.

1894.

Upprättad av E. H. LIND.

1. Allmän literaturhistoria.

Bergman, J. Om den äldsta kristna poesien samt om Prudentius' lefnad och skrifter.

Fornkristna hymner. Dikter af *Prudentius* i svensk tolkning af J. Bergman. S. 9—34.

Anm.: Nord. tidskr. 1895 s. 432, av R. T[örnebladh]. — Svensk tidskr. 1895 s. 383.

———. Några af världslitteraturens heroer från antiken och medeltiden Vänersb. 8:o. 18 s.

Sommarkurserna i Grebbestad. Grundlinier till föreläsningar.

Hertzberg, R. Ett fornfinskt skådespel.

Finsk tidskr. 1894, 1 s. 167—180.

Holthausen, F. Uppkomsten af det äldre engelska dramat.

Nord. tidskr. 1894 s. 414—434.

Jensen, Alfr. Gogol och det sjukliga i den ryska literaturen.

Finsk tidskr. 1894, 1 s. 34—44.

Jensen, A. »Snille's förbannelse.» Rysslands första karakterskomedi och dess författare. En litteraturhistorisk studie.

Nord. tidskr. 1894 s. 283—295.

———. **Ragusa.** En sydslavisk litteraturstudie jämte historisk inledning och avslutning. Gbg. 8:o. 81 s.

Göteb:s vet. o. vitt. samh:s handl. N. F. H. 29.

Larsson, H. E. Kinesisk kultur och poesi.

Inledn. till Kinesiska dikter på svensk vers af *Hans Emil Larsson*. Köpenh. 8:o. Inledn. 54 s.

Anm.: Svensk tidskr. 1894 s. 566—576. — Nord. tidskr. 1895 s. 170, av H. S[chück].

Lindgren, Hellen. Vittra stormän. Kritiker och porträtt. Sthm. 8:o. 2 + 161 s. Kr. 1,75.

Anm.: Nord. tidskr. 1894 s. 435, av G. Nordensvan.

Ling, A. J. Om den s. k. pittoreska skolan och dess föregångare inom den franska poesien.

Nord. tidskr. 1894 s. 485—505.

Piehl, K. Ett blad ur den fornegyptiska litteraturens historia.

Nord. tidskr. 1894 s. 557—574.

Ring, H. A. Literatur- och konsthistoria. Sthm. 8:o. 4 + 140 s. Kr. 2.

Bibliot. f. allmänbildn. 10.

Schorbach, K. Studien über das deutsche Volksbuch *Lucidarius* und seine Bearbeitungen in fremden Sprachen. Strassb. 8:o. 12 + 277 s. M. 6,50.

Quellen u. Forsch. zur Sprach. u. Culturgesch. d. german. Völker. H. 74. — Behandlar även de nordiska bearbetn. av *Lucidarius*.

Schück, H. Några blad ur författarhonorarets historia.

Nord. tidskr. 1894 s. 220—241.

———. En spansk saga och en dansk.

Ur gamla papper II s. 114—121.

Söderhjelm, W. Nyare finsk novellistik.

Inledning till »Finska novellister. Öfvers. af H. Lbg. 1:a saml.» S. 1—31.

Westermarck, Helena. George Eliot och den engelska naturalistiska romanen. Viborg. 8:o. 12 + 184 s. + portr. Kr. 2,25.

Anm.: Finsk tidskr. 1895, 1 s. 404, av A. Fm.

2. Nordisk literaturhistoria.

[**Andersson, Aksel**]. Inledning och glossar till Een nyttwgh Wnderwijning. Ups. 8:o. CLXXXVII s.

Skrifter utg. af Sv. liter. sällsk. 11, 3.

Annerstedt, C. Upsala universitetsbiblioteks historia intill år 1702. Med nio bilagor. Sthm. 8:o. 119 s.

Särtr. ur Vitt. hist. o. antikv:s akad:s handl. XII, 2.

Bref rörande teatern under Gustaf III. 1788—1792. Utgifna af *Eugène Lewenhaupt*. Ups. 1891—94. 8:o. 6 + 316 s.

Tillhör Skrifter utg. af Sv. literatursällsk.

Carlander, C. M. Svenska bibliotek och ex-libris. Anteckningar. III. Sthm. 8:o. 10 + 692 + 4 s. Kr. 25

[**Damm, J.**] Från stockholmska tidningsvärlden på 1850—60-talen. Anekdoter och karaktärsdrag af en gammal publicist. Efter förf:n:s bortgång utgifna af *Birger Schöldström*. Med 27 porträtt. Sthm. 12:o. 127 s.. Kr. 1,25.

Edita. Sthm. 8:o. 40 s.

Särtryck ur tidningen Bok- och antiqvitetsbazaren 1894.

Ein neues Bruchstück von Södermannalagen. Von *Konrad Maurer*. München. 8:o. 16 s.

Särtr. ur Sitzungsber. der philos.-philol. u. hist. Classe der Bayer. Akad. der Wissensch. 1894. — Jfr Tidskr. f. Retsvidensk. 1894 s. 500.

Estlander, C. G. Johan Vilhelm Snellmans vittra skrifter.

Finsk tidskr. 1894, 2 s. 157—171 ock 237—255.

Estlander, C. G. Arwidsson som publicist i Åbo.

Sv. lit.sällsk. i Finl. Förhandl. o. upps. 8 s. 90—180.

1500- och 1600-talens visböcker utgifna af *Adolf Noreen* och *Henrik Schück*. IV. Pär Brahes visbok. Upsala. 8:o. 102 s.

Skrifter utg. af Sv. literatursällsk. — Även såsom Bih. II, 4 till Sv. landsmålen.

Flodmark, J. Stenborgska skådebanorna. Bidrag till Stockholms teaterhistoria. Med porträtter och andra illustrationer samt musikbilagor. Sthm 1893. 8:o. XVI + 554 + 13 s. Kr. 7,50.

Anm.: Nord. tidskr. 1893 s. 467, av O. Levertin.

Fries, Th. M. Naturalhistorien i Sverige intill medlet af 1600-talet. Inbjudningsskrift. Upsala. 8:o. 2 + 75 s.

Geijerstam, G. af. Nya brytningar. Fem literära föredrag. Fredrikshamn. 8:o. 8 + 175 s. Kr. 1,75.

Anm.: Finsk tidskr. 1895, 1 s. 77.

Heikel, I. A. Filologins studium vid Åbo universitet. Hfrs. 8:o. 6 + 334 s. M. 3,50. (Åbo univ:s lärdomshist. 5).

Skrifter utg. af Sv. lit.sällsk. i Finl. XXVI.

Anm.: Finsk tidskr. 1894, 2 s. 138, av F. G[ustafsson].

Kellgren, J. H. Bref till Abraham Niclas Clewberg utgifna af *Henrik Schück*. Hfrs. 8:o. XXXIX + 136 + XIX s.

Skrifter utg. af Sv. lit.sällsk. i Finland. XXVII.

Anm.: Finsk tidskr. 1894, 2 s. 230, av M. G. S[chybergson].

Kock, Axel. Inledning [till Östnordiska och latinska medeltidsordspråk utg. af *Axel Kock* och *Carl af Petersens*]. Lund. 8:o. 148 s.

Kända märken inom visan och kupletten. Porträtt, biografier och dikter. Sthm. 8:o. 104 s. Kr. 1,50.

Lagerblad, E. En blick på den svenska tidningspräссens utveckling i vårt land. Föredrag vid Svenska liter.sällsk. årsfest d. 5 febr. 1894.

Sv. lit.sällsk:s i Finl. förhandl. o. upps. 8 s. 1—30.

- Lagus, E.** Jermaniska toner i den finska fälkvisan.
Finl. bidr. t. sv. språk- o. folklifsforsk. S. 64—88.
- Lagus, G.** Några upplysningar om gymnasii boktryckeriet i Viborg.
Sv. lit.sällsk:s i Finl. förhandl. o. upps. 8 s. 181—194.
- Levertin, O.** Andreas Arvidis Manuductio.
Samlaren 1894 s. 79—96.
- . Gustaf III som dramatisk författare. Litteraturhistorisk studie. Sthm. 8:o. 8 + 264 s. Kr. 5.
Anm.: Revue critique 1895, 2 s. 189, av E. Beauvois.
- Lind, E. H.** Svensk litteraturhistorisk bibliografi. XIII. 1892 ock 1893.
Bilaga till Samlaren 1894.
- Lindgren, Hellen.** Bellman och Braun. Ett drag ur den svenska humorns historia.
Litterära stormän af H. Lindgren. S. 33—42.
- Lundström, H.** Carl Carlsson Gyllenhielm och »Schola Captivitatis».
Samlaren 1894 s. 151—156.
- Lyth, P. G.** Tegnér och Fritjofs saga. En studie. Norrköp. 8:o. 283 s. Kr. 3.
- Mogk, E.** Die älteste Wanderung der deutschen Heldensage nach dem Norden.
Forschungen z. deut. Philol. Festgabe für R. Hildebrand. S. 1—10.
Anm.: Liter. bl. f. germ. u. roman. Philol. 1895 sp. 73, av G. Ehrismann.
- Olrik, A.** Bråvallakvadets kæmperække. Tekst og oplysninger.
Arkiv f. nord. filol. X s. 223—287.
- Paludan, J.** Ere Toveviserne danske eller svenske?
Hist. Tidskr. (dansk) 6. R. V s. 45—62.
- Paulson, Joh.** Om Jülicher-handskrifterna till Petrus de Dacia. Inbjudningsskrift. Gbg. 8:o. 35 s.

Runström, J. A. Nutida svenska författare. (Forts.)

Ny illustr. tidn. 1894 nr. 1, 3, 10, 14, 20, 25, 38.

Samlaren. Tidskrift utgifven af Svenska literatursällskapets arbets-
utskott. Årg. 15. 1894. Ups. 8:o. IV + 158 + 23 + V s.

Schüök, H. En sagas historia. [Lunkentus].

Finsk tidskr. 1894, 2 s. 3—24.

——. Våra äldsta reformationsskrifter och deras författare.

Hist. tidskr. 1894 s. 97—130.

——. Ett helgon. [Kristina af Stumbelen och hennes biograf Petrus de Dacia].

Ur gamla papper II s. 1—28.

——. Marsk Stigs-visorna.

Ur gamla papper II s. 79—113.

——. Ett griftnädes historia.

Ur gamla papper II s. 29—41.

——. Ur gamla papper. Populära kulturhistoriska uppsatser. 2:a
serien. Sthm. 8:o. 4 + 187 s. Kr. 2,50.

Anm.: Finsk tidskr. 1895, 1 s. 71—74, av I. L[ecopol]d.

Skrifter utg. af Svenska literatursällskapet i Finland. XXVIII.
Förhandlingar och uppsatser. 8. 1893—94. Hfrs. 8:o. XLVII
+ 288 s. M. 3,75

Steffen, R. Poesi- och autografalbum från 1500-talet.

Nord. tidskr. 1894 s. 65—78.

——. Värmländska låtar. Litteraturstudie.

Värmländingarne. Värml. jultidn. 1894 s. 41—43.

Stockholms stads arkiv. Anteckningar efter ett besök derstädes.
Aftryck ur Nya dagl. alleh. i 25 nummerade exemplar. Sthm.
8:o. 14 s.

Svanberg, Joh. Anteckningar om Stora teatern i Göteborg 1859—
1893. Med en inledning af *Karl Warburg*. Gbg. 8:o. XX
+ 220 s. Kr. 2,50.

Svenska medeltidspostillor efter gamla handskrifter utgifna af G. E. Klemming. D. 3, h. 3. Sthm. 8:o. S. 353—533. Kr. 2,50.

Sylvan, O. Stafvelseräkning som princip för svensk vers under sextonhundratalet.

Samlaren 1894 s. 1—31.

——. Lärgiriga brödragillet.

Samlaren 1894 s. 147—150.

——. Vår första dagliga tidning. Sthm. 8:o. 9 s.

Särtr. ur Ord och bild 1894.

Tegnér, Es. Bref till Carl Fredr. af Wingård 1823—1845 utgifna af *Elof Tegnér*. Ups. 8:o. 2 + 86 s.

Skrifter utg. af Sv. liter.sällsk. 14.

Tegner, El. De la Gardieska samlingen i Lund och på Löberöd. Sthm. 8:o. 66 s.

Särtr. ur Vitt. hist. o. antikv. akad:s handl. XII.

Upmark, G. Johan Göransson Rosenhanes stambok. Sthm. 8:o. 16 s.

Särtr. ur Sv. autografsällsk:s tidskr. II.

Warburg, K. Rasmus Nyerups svenska brevväxling. (Ett blad ur den litterära skandinavismens häfder).

Samlaren 1894 s. 97—141.

——. Karl August Ehrensvärd. Sthm 1893. 8:o.

Anm.: Finsk tidskr. 1894, 2 s. 302 av C. G. E[stlander].

Vedel, Vald. Svensk Romantik. En Udsigt over Udviklingen fra den Gustavianske Rococo til den borgerlige Liberalisme. Københ. 8:o. 4 + 412 s. Kr. 6.

Anm.: Ord och bild 1895 s. 476, av K. W[arburg]. — Nord. tidskr. 1895 s. 155, av Fr. Vetterlund. — Samtiden 1895 s. 399, av G. Gran.

Vetterlund, Fr. Romantisk mystik. Litteraturhistoriska anteckningar. Ups. 8:o. 24 s.

Särtr. ur Svensk tidskr. 1894.

Wrangel, E. Jubelfesten 1693. Efterskrift.

Samlaren 1894 s. 142—146.

——. Några ord om folkets visor i uppteckningar och skillingtryck.

Samlaren 1894 s. 60—78.

——. »Versekrig» under frihetstiden.

Samlaren 1894 s. 32—59.

Ödman, N. P. Från ungdomsåren. [Historik över sällskapet N. S.].

Kalendern Vintergatan 1894 s. 310—315.

3. Biografiskt.

Almqvist, C. J. L.

Ord och bild 1894 s. 418—427, 472—480 ock 523—528. Av *Ellen Key*. — Ny illustr. tidn. 1894 s. 520. Av *Fr. Sander*.

Anderson, Anders.

Inträdestal i Svenska akademien d. 20 dec. 1893 af *A. E. Nordenskiöld*. Sthm. 8:o. 26 s. (Särtr. ur Sv. akad:s handl. VIII. 1893).

Andersson, Johan.

Ny illustr. tidn. 1894 s. 252.

Andreæ, Laurentius.

Minne af Laurentius Andreæ författadt af *C. H. Rundgren*. Sthm. 8:o. 188 s.

Särtryck ur Sv. akad:s handl. VIII. 1893.

Beckman, Anders.

Ny illustr. tidn. 1894 s. 402. Av *H. W[ieselgren]*.

Benedictsson, Victoria.

Nya brytningar. Fem literära föredrag af *G. af Geijerstam*. S. 1—35. — Dagny 1894 s. 46—56.

Birgitta.

Den hellige Birgitta. Et kulturhistorisk Billede fra det 14. Aarhundrede af *A. Brinkman*. Med 12 Illustr. Københ. 1893. 8:o. 430 s. Kr. 2,50.

Bjugg, M. J.

Mathias Jakob Bjugg. Sthm. 8:o. 8 s.

Brofeldt, J. (Juhani Aho).

Nya brytningar. Fem literära föredrag af *G. af Geijerstam*. S. 36—69.

Carducci, Giosué.

Finsk tidskr. 1894, 1 s. 102—109. Av *K. Alin*.

Carmen Sylva (Elisabeth af Rumänien).

Läsning för hemmet 1894. Av *A. Hesselén*. — Även i särtryck.

Coppée, François.

Nord. tidskr. 1894 s. 242—258. Av *Nils Erdmann*. — Ord och bild 1894 s. 88—92. Av *Sigrid Elmblad*.

Cowper, William.

William Cowpers liv og digtning. Av *Aug. Western*. (Nord. tidskr. 1894 s. 13—35).

Dahlgren, Karl Fredr.

Ord och bild 1894 s. 374—384. Av *N. Erdmann*.

Dickens, Charles.

Literära stormän af *Hellen Lindgren*. S. 130—151.

Diurberg, Daniel.

Meddel. fr studentmissionsfören. i Upsala 1894 s. 181—190. Av *Herm. Lundström*.

Eliot, George.

George Eliot och den engelska naturalistiska romanen. Af *Helena Westermarck*. Viborg. 8:o. 12 + 184 s. + portr. Kr. 2,25.

Ericsson, John.

John Ericsson. Biografiska teckningar af *Cl. Adelsköld*. Sthm 8:o. 288 s. + 5 pl. (Särtr. ur Lefnadsteckn. öfver Vet. akad:s ledamöter III).

Fröding, Gustaf.

Ord och bild 1894 s. 467—471. Av *Hj. Söderberg*.

Galdós, Benito Pérez.

Svensk tidskr. 1894 s. 624—636. Av *A. H[yllman]*. — Även i särtryck.

Garborg, Arne.

Nya brytningar. Fem literära föredrag af *G. af Geijerstam*. S. 140—175.

Grundtvig, N. F. S.

Folkskolans vän 1894 nr. 40.

Heidenstam, Verner von.

Nya brytningar. Fem literära föredrag af *G. af Geijerstam*. S. 109—139.

Höfding, Harald.

Ord och bild 1894 s. 580—584. Av *Allen Vannérus*.

Klemming, G. E.

Ord och bild 1894 s. 225—228. Av *R. Bergström*.

Kovalevski, Sonja.

Sonja Kovalevski. En lefnadsteckning af *Arvède Barine*. Öfvers. Sthm. 8:o. 64 s. Kr. 0,80. (Särtr. ur *Ute och hemma* 1894).

Sonja Kovalevsky, was ich mit ihr zusammen erlebt habe und was sie mir über sich selbst mitgetheilt hat. Von *Anne Charlotte Leffler*, Herzogin von *Cajanello*. Aus dem Schwedischen übersetzt von *H. von Lenk*. Leipz. 16:o. 159 s. (Reclams Universalbibl. 3297, 98).

La vie contemporaine 1893. T. 3 s. 297—314 (samman med *Anne Charl. Leffler*). Av *M. Proxor*. (M. portr.)

Kraszewski, J. I.

Finsk tidskr. 1894, 1 s. 144—150. Av *J. Ahrenberg*.

Kruse, Wilh.

Wilhelm Kruse. En lifsbild af *Wilh. Berg*. (Bidr. t. känned. om Göteborg o. Bohusl:s fornmin. o. hist. V s. 429—474).

Leffler, Anne Charlotte, duch. di Cajanello.

Ricordo di Anna Carlotta Leffler Duchessa di Cajanello 21 ottobre 1892 [av *Benedetto Croce*]. Napoli 1892. Smal 4:o. (M. portr.)

Anna Carlotta Leffler Duchessa di Cajanello. Parole lette sul feretro il giorno 23 ottobre 1892 dalla signora *Fanny Zampini Salazar*. [Napoli 1892]. 8:o.

Anm.: Flora letteraria 1893, n. 15, s. 119.

Anne Charlotte Leffler (Hertogin di Cajanello) door *Ph. Wijsman*. Haarlem 1894. 8:o. (Mannen van beteekenis in onze dagen. H. 4).

Anne Charlotte Leffler, Hertuginde af Cajanello. Nogle biografiske Meddelelser af *Ellen Key*. Autoriseret Overs. ved *Helene Jacobson*. Københ. 1893. 8:o.

Anm. (av originalet): Kvinden og Samfundet 1893 s. 123, av *Magd. Thoresen*.

En rysk övers. av samma original, något förkortat, av *M. Lutjitskij* ingår i den ryska övers. av A. C. Lefflers biografi över Sonja Kovalevsky. Petersb. 1893.

Nornan 1893 s. 239—240. — Hemmet. Läs. f. ung o. gammal 1892 s. 785 (m. portr.). — Illustr. Tidende. Bd. 34 s. 61 (m. portr.), av *O. Borchsenius*. — Allers Familj-Journal 1893 s. 52 (m. portr.). — Højskolebladet 1892 sp. 1569—1578 (m. portr.) o. 1681—1691. Av *Cecilia Bådth-Holmberg*. — Kvinden og Samfundet 1892 s. 170—177. Av *Magd. Thoresen*. — Deutsche Rundschau 1893. Bd. 74 s. 267—268. — Freie Bühne 1892 s. 1211—1214. Av *Laura Marholm*. — Black and White 1892 s. 515 (m. portr.). — Shafts 1892. Vol. I. — La vie contemporaine 1893. T. 3 s. 297—314 (samma m. Sofie Kovalevsky), av *M. Prozor*. (M. portr.). — Revue bleu 1893 s. 96. — *A. C. Leffler*. Come si fa il bene. Napoli 1892. Prefazione s. XV—XXV. Av *B. Croce*. — L'illustrazione italiana 1892 nr. 47 (m. portr.). Av *Duca di Andria Carafa*. — Flora letteraria 1892 s. 41—43. Av *Duca di Andria Carafa*. — Vittoria Colonna. Padova 1892 s. 743. Av *Beroe*. — Modnyj svët. 1892 nr. 42 s. 423. (M. portr.). — Vsemirnaja illustratsija 1892 nr. 1242. (M. portr.). — Sévernyj vëstnik 1892. 2:a afd. s. 114—117, av *M. Lutjitskij*. — Blgarski prëgled 1894 s. 144—146, av *J. A. Lundell*.

Lie, Jonas.

Jonas Lie och hans senaste biografer. Av *Georg Göthe*. (Nord. tidskr. 1894 s. 1—12). — Jonas Lie og hans hustru. Dagny 1894 s. 15—19.

Ling, Pehr Henrik.

Pehr Henrik Ling. Lefnadsteckning af *J[etta] L[fiedbeck, f. Ling]*. Sthm. 8:o. 28 s. (Särtr. ur Tidskr. i gymnastik. III).

Linné, Carl v.

Bidrag till en lefnadsteckning öfver Carl von Linné. II. Inbjudningsskrift af *Th. M. Fries*. Ups. 8:o S. 55—110.

Livijn, Claes.

Nord. tidskr. 1894 s. 641—661. Av *Nils Erdmann*.

Lucanus.

Om Lucanus. Med anledning af Viktor Rydbergs dikt »Lukanus marterad.» Av *Nils Sjöstrand*. (Nord. tidskr. 1894 s. 125—136. Jfr s. 277—282).

Manzoni, Alessandro.

Alessandro Manzoni. En literaturhistorisk studie. Akad. afh. af *Helmer Key*. Sthm. 8:o. XVI + 334 s. Kr. 6.

Anm.: Archivio storico ital. Ser. 5. XV. 1895. Av E. Meyer.

Maupassant, Guy de.

Literära stormän af *Hellen Lindgren*. S. 80 - 114. — Ute och hemma 1894 s. 406—431. Av *Leo Tolstoy*.

Messenius, Joh.

Bidrag till kännedomen om Messenii tidigare lif 1579(c.)—1608. Af *Ludv. Linder*. Lund. 4:o. 2 + 66 s.

Lunds univ:s årsskr. XXIX. 1892—93.

Musset, Alfr. de.

Alfred de Musset. Hans lif och verk. Akad. afh. af *Sven Söderman*. Sthm. 8:o. 288 s.

Nietzsche, Friedrich.

Literära stormän af *Hellen Lindgren*. S. 43—79.

Poe, Edgar Allan.

Svensk tidskr. 1894 s. 160—180. Av *Joh. Mortensen*

Pufendorf, Samuel v.

Ny illustr. tidn. 1894 s. 433—436.

Quental, Anthero de.

Anthero de Quental. Ett skaldeporträtt. Akad. afh. af *Göran Björkman*. Ups. 8:o. 83 s. Kr. 2.

Anm.: Finsk tidskr. 1894, 2 s. 464, av I L[eopol]d.

Rydberg, Viktor.

Nyt Tidskrift 1894 s. 511—524. Av *Nils Erdmann*.

Sachs, Hanns.

Ute och hemma 1894 s. 609—617.

Sohlyter, Carl Johan.

Lefnadsteckn. öfver Vet. akad:s efter år 1854 aflidna ledamöter. III. Av *C. G. Hammarskjöld*.

Schopenhauer, Arthur.

Finsk tidskr. 1894, 2 s. 279—290. Av *L. B.* (efter *G. Valbert*).

Schwartz, Marie Sophie.

Ny illustr. tidn. 1894 s. 209. Av *J. A. R[unström]*. — Kalenderu Svea 1895 s. 235—240. Av *B. Schöldström*.

Shakspeare, William.

Från Shaksperes hembygd. Av *H. Schück*. (Ny illustr. tidn. 1894 s. 372, 391—92, 412—13 ock 422—23).

Shelley, Percy Bysshe.

Literära stormän af *Hellen Lindgren*. S. 115—129.

Sheridan, Richard.

Literära stormän af *Hellen Lindgren* S. 152—161.

Stagnelius, Erik Johan.

Biografiska underrättelser om skalden Erik Johan Stagnelius, meddelade af [*Joh. Magn.*] *W[immerstedt]*. (Nord. tidskr. 1894 s. 329—343).

Strandberg, C. V. A.

Minnestal öfver C. V. A. Strandberg. (Inträdetal i Svenska akademien 1887). (Varia. Tankar och frågor af *Viktor Rydberg*. I. S. 307—341).

Strindberg, Aug.

En bok om Strindberg af Holger Drachmann, Knut Hamsun, Justin Huntly McCarthy, Bjørnstjerne Bjørnson, Jonas Lie, Georg Brandes, Anton Nyström, Arne Garborg, Adolf Paul, Ad. Hansen, Gust. Fröding, Laura Marholm. Karlstad. 8:o. 6 + 211 s. Kr. 2,75.

Tilskueren 1894 s. 341—362. Av *Georg Brandes*.

Sudermann, Herm.

Finsk tidskr. 1894, 2 s. 319—335 o. 1895, 1 s. 14—30, 103—117. Av *Joh. Öhquist*.

Samlaren XVII.

14

Sundt, Eilert.

Studenter och arbetare 1894 s. 74—85. Av *G. Sundbärg*.

Tavaststjerna, Karl Aug.

Nya brytningar. Fem literära föredrag af *G. af Geijerstam*. S. 70—108.

Topelius, Zachris.

Vittra stormän af *Hellen Lindgren*. S. 1—32.

Tornæus, Joh. Jonæ.

Meddel. fr. studentmissionsfören. i Upsala 1894 s. 167—180. Av *Herm. Lundström*.

Valera, Juan.

Svensk tidskr. 1894 s. 485—493. Av *A. H[illman]*. -- Även i särtryck.

Wieselgren, P.

P. Wieselgren. En minnesteckning af *J. Bergman*. Vänersb. 8:o. 31 s. — 2 uppl. Vänersb. 8:o. 31 s.

Anm.: Finsk tidskr. 1895, 1 s. 80.

Voltaire, François Marie Arouet.

Ny illustr. tidning 1894 s. 463. Av *J. A. Runström*.

Förteckning

öfver

Svenska Literatursällskapets medlemmar

år 1896.

Hedersledamöter:

Estlander, C. G. Professor. Helsingfors.
Ljunggren, G. H. J. Professor. Lund.
Nyblom, C. R. Professor. Upsala.
Schück, H. Professor. Lund.

Ständiga Ledamöter:

Benedicks, G. Brukspatron. Gysinge.
Broms, G. E. Konsul. Stockholm.
Bråkenhielm, P. J. Landshöfding. Upsala.
Bünsow, Fr. Grosshandl. Merlo, Sundsvall.
Börtzell, A. Hofintendent. Stockholm.
Dickson, Charles. Med. D:r. Stockholm.
Ehrensward, C. A. Grefve, Löjtnant. Liatorp.
Ekman, A. W. Fil. D:r, Teol. Kand. Lerjeholm.
Geijer, K. R. Professor. Upsala.
Kobergs Bibliotek.
Ljungqvist, O. Bruksägare. Munksjö.
Lund, Literaturhistoriska seminariet.
Lundeborg, Chr. Brukspatron. Forsbacka.
Naumann, Th. v. Håradshöfding. Stockholm.
Olson, A. Grosshandlare. Stockholm.
Palm, Scante. Konsul. Austin, Texas.
Quensel, J. O. Docent. Upsala.
Ramstedt, V. Grosshandlare. Stockholm.
Rettig, Hj. v. Håradshöfding. Stockholm.
Rosen, Fr. v. Grefve, Kammarherre. Hedenlunda.

Schiller, A. L. f. d. Rektor. Åtorp.
Schinkel, D. v. Brukspatron. Tidö.
Schumburg, R. Generalkonsul. Stockholm.
Tamm, Gustaf. Friherre, Öfverståthållare. Stockholm.
Tamm, H. Brukspatron. Fånö.
Kegan Paul, Trench, Trübner & Co. Bokförläggare. London.
Upsala. Seminariet för estetik med litteratur- och konsthistoria.
Upsala. Seminariet för nord. språkforskning.
Wachtmeister, Fr. Cl:son. Grefve, Kab.-Kammarherre. Tistad.
Wallenberg, Anna. Fru. Stockholm.
Vasenius, G. V. v. Bibliotekarie, Helsingfors.
Wijk, Olof. Grosshandlare. Göteborg.
Wimmer, Ludv. F. A. Professor, Köpenhamn.
Åkerhjelm, G. Friherre, f. d. Statsminister. Stockholm.

Ledamöter:

Åhranson, A. Grosshandlare. Stockholm.
Adelsköld, C. Major. Stockholm.
Adelsward, Th. Friherre, Brukspatron. Åtvidaberg.
Afzelius, H. e. o. Hofpredikant. Stockholm.
Agardh, J. N. Bibl.-Amanuens. Lund.

Ahlenius, K. Docent. Upsala.
Ahlström, G. A. Fil. D:r. Göteborg.
Ahnfelt, O. Professor. Lund.
Alin, O. J. Professor. Upsala.
Almkvist, H. N. Professor. Upsala.
Almqvist, C. G. Löjtnant. Måsnaryd.

Almqvist, J. A. Bibl.-Amanuens. Stockholm.
Almqvist, R. M. Bibl.-Amanuens. Upsala.
Andersson, Aksel Bibl.-Amanuens. Sällsk:s skattmästare. Upsala.
Andersson, Aron. Grosshandlare. Göteborg.
Andréen, P. Stadskamrer. Göteborg.
Annerstedt, Cl. Univ.-Bibliotekarie. Upsala.
Arnberg, J. W. Bankofullmäktig. Stockholm.
Arpi, R. M. Amanuens. Upsala.

Bagge, O. Kongl. Sekreterare. Stockholm.
Bagge, P. Lektor. Upsala.
Barr, Kn. Fil. Kand. Upsala.
Becker, B. P. A. W. N. Prot.-Sekreterare. Stockholm.
Beckman, K. F. N. Docent. Upsala.
Beijer, P. Biblioteksamanuens. Stockholm.
Bejnoff, Emil. Bankbokhållare. Upsala.
Berengreutz, A. Kammarherre. Stockholm.
Berg, N. Grosshandlare. Stockholm.
Bergelmer, A. M. Läröv.-adj. Jönköping.
Bergenstråhle, Kl. v. Håradshöfding. Sala.
Berghman, G. Med. Dr. Stockholm.
Bergius, G. N. Bokhandlare. Vänersborg.
Berglöf, F. Håradshöfding. Varberg.
Bergman, C. O. Öfverste. Bodträskfors.
Bergstedt, Hugo. Lektor. Stockholm.
Bergström, G. v. Håradshöfding. Örebro.
Bergström, K. J. Håradshöfding. Köping.
Berlin, Königliche Bibliothek.
Berling, Edv. Akad.-Boktryckare. Upsala.
Berwald, M. Tjänsteman i bolaget Skandia. Stockholm.
Billengren, E. Lektor. Falun.
Björck, A. W. Bibl.-Amanuens. Göteborg.
Björkman, C. A. T. Landshöfding. Gefle.
Björkman, Er. Fil. Kand. Upsala.
Bodman, C. E. C. Tullförvaltare. Gefle.
Boëthius, S. Professor. Upsala.
Boheman, C. Kanslisekreterare. Stockholm.
Boije af Gennäs, S. v. Lektor. Stockholm.
Bonde, C. Trolle. Grefve. Trolleholm.
Bonde, C. C:son. Friherre. Eriksberg.
Bonde, Fr. Grefve. Säfstaholm.
Bonnier, A. Bokförläggare. Stockholm.
Borgå, Lycei bibliotek.
Bratt, A. V. Hofrättsråd. Jönköping.
Braune, F. E. v. Bibliotekarie. Lund.
Brehmer, W. Öfverstelöjtnant. Nynäs.
Broberg, F. Postdirektör. Göteborg.
Brogren, Erik. Fil. Kand. Upsala.
Brummer, W. v. Håradshöfd. Helsingfors.
Brunström, I. Notarie. Stockholm.
Bygdén, A. L. v. Bibliotekarie. Upsala.
Böttiger, J. Hofintendent. Stockholm.

Carlander, C. M. Grosshandlare. Stockholm.
Carlberg, P. M. Bruksägare. Ställdalen.

Carlson, J. O. Kommissarie. Upsala.
Carlsson, G. Bokhandlare. Stockholm.
Cederschiöld, G. Professor. Göteborg.
Cederström, E. Friherre. Krusenberg.
Cluson, E. C. H. Professor. Upsala.
Collijn, I. Bibl.-Amanuens. Upsala

Dahlberg, J. Bruksägare. Bollsta bruk.
Dahlgren, Edv. Bruksägare. Ransäter.
Dahlgren, E. W. Bibliotekarie. Stockholm.
Danielsson, O. A. Professor. Upsala.
Davidson, E. Ägare af Hasselbacken. Stockholm.
De Geer, C. Friherre. Leufsta.
De Geer, Jean Jacques. Friherre. Stockholm.
Djurklou, N. G. Friherre, Kammarherre. Örebro.

Eames, W. Bibliotekarie. New York.
Eberstein, Chr. Bankdirektör. Norrköping.
Eckerman, W. v. Kapten. Södertuna.
Edholm, E. Öfverfältläkare. Stockholm.
Edholm, E. W. af. Förste Hofmarskalk. Stockholm.
Ehrenheim, E. v. Kammarherre. Grönsö.
Ehrensward, A. Grefve, f. d. Utr.-minister. Tosterup.
Ekedahl, J. Bibl.-Amanuens. Lund.
Ekman, C. Bruksägare. Finispång.
Ekman, J. A. Professor. Upsala.
Ekman, V. Bankkassör. Upsala.
Ekstrand, A. G. Byråingeniör. Stockholm.
Elmqvist, G. H. Fil. Lic. Upsala.
Enblom, V. Fil. Lic. Upsala.
Esquilsson, N. Bokhandlare. Stockholm.
Essen, Axel v. Friherre. Signildsberg.
Essen, C. v. Friherre, Kammarherre. Wijk.
Essen, Fr. v. Friherre, Riksmarskalk. Stockholm.
Etsel, Erik Eson. Fil. Kand. Upsala.

Fahlcrantz, C. A. Lektor. Upsala.
Falk, C. Apotekare. Jönköping.
Fehr, I. N. Lektor. Strängnäs.
F'lach, S. Kabinettskammarherre. Svensksund.
F'lodin, S. Bokförläggare. Stockholm.
F'lodmark, J. Amanuens. Stockholm.
F'lorin, J. A. Medicinalråd. Helsingfors.
Flygare, N. S. Fil. Kand. Upsala.
Forsslund, K. E. Fil. Stud. Upsala.
Fries, Ellen. Fil. Dr. Stockholm.
Friesen, O. v. Bibliotekarie. Stockholm.
Fryxell, Eou. Fröken. Stockholm.
Fürstenberg, Otto. Advokat. Stockholm.
Fürstenberg, Pontus. Grossh. Göteborg.
Fähræus, Fr. Kyrkoherde. Ramnäs.

Garts, Cl. Bokaukt:s-Kommiss. Stockholm.
Gavelius, G. Kamrerare. Stockholm.
Geete, R. Bibl.-Amanuens. Stockholm.
Geete, S. J. Häradsbörding. Östersund.
Geijer, P. A. Professor. Upsala.
Gilljum, G. F. Statsråd. Stockholm.
Grafström, Fr. v. Häradsbörding. Arvika.
Grape, A. Med. Dr. Gefle.
Grundell, C. G. Kontraktsp. Sälve.
Grönvall, Edv. Bokhandlare. Upsala.
Gumpert, M. Grosshandlare. Stockholm.
Gyllander, Ad. Fil. Lic. Upsala.
Gödel, V. Bibl.-Amanuens. Stockholm.
Göteborg, Lärnäröverket.
Göteborg, Realläröverket.
Göteborg, Stadsbiblioteket.
Göttingen, K. Universitäts-Bibliothek.

Hacklin, A. V. Lektor. Luleå.
Hagdahl, J. Fabrikör. Karlskrona.
Hallendorff, C. J. H. Fil. Lic. Upsala.
Halmstad, H. allm. läroverket.
Haltorsen, J. B. Bibliotekarie. Kristiania.
Hamilton, A. L. Grefve, Landsh. Upsala.
Hamilton, H. E. G. Grefve, Öfverdirektör. Stockholm.
Hamilton, K. Grefve, Länsnotarie. Upsala.
Hammar skjöld, H. Arkitekt. Tuna.
Hammar skjöld, K. Hj. L. Byråchef. Stockholm.
Hammarsten, O. Professor. Upsala.
Haverman, E. Bibl.-Amanuens. Stockholm.
Hazelius, A. Fil. Dr. Stockholm.
Hedenstjerna, H. Häradsbörding. Stjernebo.
Hellerström, S. Godsägare. Marielund.
Hellqvist, E. Docent. Lund.
Helsingborg, H. allm. läroverket.
Helsingfors, Studentbiblioteket.
Helsingfors, Svenska Literatursällskapet i Finland.
Helsingfors, Universitets-biblioteket.
Henckel, Agnes. Fil. Kand. Stockholm.
Henning, K. Domprost. Vexjö.
Hernlund, C. H. Rektor. Stockholm.
Hesselman, B. Fil. Stud. Upsala.
Hierta, P. G. A. Godsägare. Främmestad.
Hildebrand, Albin. v. Lektor. Stockholm.
Hildebrand, E. Lektor. Stockholm.
Hildebrand, H. Riksantikvarie Stockholm.
Hildebrand, K. Fil. Lic. Upsala.
Hjelmqvist, Th. Docent. Lund.
Hjärne, H. Professor. Upsala.
Hochschild, C. F. L. Friherre, f. d. Utr.-minister. Bellingsa.
Holm, C. T. Handelsbokh. Stockholm.
Holm, G. B. A. v. Häradsbörding. Stockholm.
Holmberg, J. Fil. Kand. Lund.
Holmberg, T. Direktör. Tärna.
Holmqvist, A. Fil. Kand. Upsala.

Holmström, O. Konsistorieamanuens. Linköping.
Hoppe, E. O. L. Lärare. Stockholm.
Howing, J. V. Handelsbokh. Stockholm.
Hudiksvall, H. allm. läroverket.
Huldt, H. R. Lektor. Stockholm.
Hultman, F. O. Fil. Mag. Helsingfors.
Huselius, G. v. Häradsbörding. Stockholm.
Häggström, F. W. Professor. Upsala.
Häggström, L. Pastor. Norrköping.
Isacsson, E. H. Bibl.-Amanuens. Upsala.
Jacobsson, E. Professor, Slottsintendent. Stockholm.
Jacobsson, H. Rektor. Hernösand.
Jakobsson, G. Domprost. Karlstad.
Janzon, G. El. Docent. Göteborg.
Janzon, K. O. Läröv.-Adjunkt. Upsala.
Johansson, F. A. Professor. Upsala.
Johansson, J. Rektor. Umeå.
Johansson, J. H. Redaktör. Stockholm.
Johansson, M. Biskop. Hernösand.
Josephson, A. Bibl.-Amanuens. Chicago.
Jungbeck, K. Revisor. Stockholm.

Kallenberg, B. S. Läröv.-adj. Kristianstad.
Kardell, S. J. Lektor. Östersund.
Karlson, K. F. Prost. Nyköping.
Karlsson, K. H. Bibl.-Aman. Stockholm.
Karlstad, H. allm. läroverket.
Keijser, E. J. Biskop. Skara.
Kempff, Hj. Lektor. Gefle.
Key, K. A. H. Fil. Dr. Stockholm.
Kimberg, J. G. H. Professor. Stockholm.
Kjellberg, Knu. Med. Kand. Stockholm.
Kjellberg, L. Fil. Dr. Amanuens. Upsala.
Kjellén, R. Docent. Göteborg.
Klinckowström, R. Frih., Öfverste. Stockholm.
Klockhoff, O. Lektor. Linköping.
Knös, O. V. Docent, Lektor. Upsala.
Kock, A. Professor. Lund.
Kræmer, A. R. v. Friherre, Hofmarskalk. Stockholm.
Kristiania, Det Norske Rigsarkiv.
Kristiania, Universitets-Biblioteket.
Kruse, J. E. Amanuens vid Nat.-museum. Stockholm.
Krusenstjerna, E. v. Generaldirektör. Stockholm.
Kugelberg, O. Revisor. Stockholm.
Kullberg, K. Fil. Dr. Sköfde.
Kälund, Kr. Bibliotekarie. Köpenhamn.
Köpenhamn, Det store kongelige Bibliothek.
Köpenhamn, Universitets-biblioteket.

Lamm, H. Grosshandlare. Stockholm.
Lancken, E. v. d. Underståthållare. Stockholm.

- Landtmanson, C. J. G.* Lektor. Skara.
Lundtmanson, I. S. Professor. Upsala.
Larsson, E. Föreståndare vid föreläsningfören. Malmö.
Larsson, Ludv. Lektor. Vexjö.
Laurent, Th. Bankkamrer. Upsala.
Lehnberg, G. C. Handelsbokh. Stockholm.
Leksell, G. Öfverstelöjtnant. Falun.
Leman, E. Grosshandlare. Stockholm.
Leman, Ph. Advokat. Göteborg.
Lennander, K. G. Professor. Upsala.
Levenhaupt, C. H. E. Grefve, Bibl.-Amanuens. Sällsk:s sekreterare. Upsala.
Levertin, O. Docent. Upsala.
Liden, Evald. Docent. Upsala.
Lidfors, V. E. Professor. Lund.
Liljeqvist, E. Docent. Göteborg.
Lilliehöök, J. Öfverste. Kärtingsberg.
Lilliestråle, N. F. Lektor. Sundsvall.
Lindahl, E. Lektor. Malmö.
Lindberg, G. E. Hamnfogde-inspektör. Stockholm.
Lindberg, L. Fil. Kand. Upsala.
Lindeberg, W. Grosshandlare. Gefle.
Lindegren, E. v. Håradshöfd. Jönköping.
Linder, L. Bibl.-Amanuens. Stockholm.
Linder, N. Lektor. Stockholm.
Lindfors, A. O. Professor. Upsala.
Lindgren, E. Lektor. Stockholm.
Lindgren, J. V. Lektor. Gefle.
Lindhult, H. G. Rektor. Alingsås.
Lindström, A. F. Geolog. Stockholm.
Lindström, I. Godsägare. Norrtorp.
Lindström, N. J. O. H. Biskop. Vexjö.
Linköping, Stiftsbiblioteket.
Loostrom, C. J. Bokhandlare. Stockholm.
Loostrom, L. Sekreterare vid K. Fria Konst. Akad. Stockholm.
Lund, Akademiska Föreningen.
Lundell, J. A. Professor. Upsala.
Lundgren, M. F. Lektor. Lund.
Lundin, Cl. Literatör. Stockholm.
Lundin, J. W. Bibl.-Amanuens. Upsala.
Lundstedt, B. W. Bibl.-Aman. Stockholm.
Lundström, A. H. Docent. Upsala.
Lundström, B. Fil. Kand., e. o. Kammar-skrifvare. Upsala.
Lundström, C. J. Bokhandlare. Upsala.
Lundström, V. Docent. Upsala.
Lundwall, Ad. Postkontrollör. Stockholm.
Läffler, L. F. Professor. Djursholm.
Löwegren, M. K. Professor. Lund.

Malm, A. Bibl.-Amanuens. Lund.
Malmstedt, A. M. Läröv.-Adj. Linköping.
Malmö, H. allm. läroverket.
Mannheimer, O. v. Håradshöfd. Göteborg.
Martin, C. R. Fakultets-assistent. Upsala.
Martin, F. R. Amanuens. Stockholm.

Martin, H. Generaldirektör. Stockholm.
Maurer, Konr. Professor. München.
Meyer, Ernst. Docent. Upsala.
Michaëlson, K. G. Brukspatron. Schebo bruk.
Mogk, E. Professor. Leipzig.
Molander, A. Direktör. Stockholm.
Molund, P. O. Fil. Kand. Upsala.
Montan, E. W. Professor. Stockholm.
Montelius, O. Professor. Stockholm.
Montgomery-Cederhielm, R. v. Håradshöfding, Godsägare. Segersjö.
Mortenssen, J. Fil. Kand. Lund.
Månsson, L. f. d. Riksdagsman. Tranemåla.
Mörner, N. C. Grefve. Herrborum.

Nattsén, A. L. T. v. Kollega. Alingsås.
Nielsen, F. Professor. Köpenhamn.
Nielsen, Yngvar. Professor. Kristiania.
Nilsson, A. Rektor. Gefle.
Norberg, A. Justitieråd. Stockholm.
Nordwall, J. E. Docent. Upsala.
Noreen, A. G. Professor. Sällsk:ts ordförande. Upsala.
Norén, R. Kyrkoherde. Skånella.
Norrby, C. J. Professor. Upsala.
Norrköping, H. allm. läroverket.
Norström, V. Professor. Göteborg.
Nyberg, A. H. Kyrkoherde. Ruthc.
Nyländer, K. U. Lektor. Strengnäs.
Nygqvist, J. Lektor. Jönköping.
Nyström, J. F. Docent, Lektor. Upsala.

Odelberg, C. A. Kapten. Stockholm.
Odelberg, P. W. Fil. D:r. Upsala.
Odelberg, W. Riksgäldsfullmäktig. Gustafsberg.
Odhner, H. Folkhögskoleförest. Lunnevad.
Olbers, M. Kamrerare. Göteborg.
Olivecrona, K. Justitieråd. Stockholm.
Ossbahr, C. A. Föreståndare för K. Lifrustkammaren. Stockholm.
Ottelin, O. Fil. Kand. Upsala.

Palm, A. J. Th. v. Bibliotekarie. Lund.
Paludan, J. Professor. Köpenhamn.
Paulson, J. Professor. Göteborg.
Petersens, C. af. Docent. Lund.
Peterzén, Hj. Bibl.-Amanuens. Kristiania.
Petrini, E. Docent. Upsala.
Pettersson, C. F. Prost. Sundborn.
Phragmén, L. Rektor. Örebro.
Piehl, K. Professor. Upsala.
Pihlström, A. Löjtnant. Falun.
Platen, C. v. Amanuens. Stockholm.
Platin, O. Civilingeniör, Gustafsvik.
Posse, A. Grefvo, f. d. Statsminister. Charlottenlund.

Printzensköld, A. Kammarjunkare. Stockholm.

Printzensköld, O. H. R. Kabinettskammarherre. Stockholm.

Quensel, Th. Bokhandlare. Upsala.

Raphael, A. Fil. D:r. Stockholm.

Regnell, K. V. Kamrerare. Helsingfors.

Restadius, D. G. Håradshöfding. Alingsås.

Rettig, John. Konsul. Gefle.

Reuterskiöld, C. Docent. Upsala.

Reuterswård, C. Ryttmästare. Gäringstorp.

Ringborg, G. Disponent. Herrstaber.

Risberg, J. B. Lektor. Linköping.

Rosen, A. v. Grefve, Förste Hofmarskalk. Stockholm.

Rosen, J. Redaktör. Stockholm.

Rudbeck, J. G. R. Friherre, v. Håradshöfding. Karlstad.

Rudebeck, G. Håradshöfding. Sunne.

Röäf, L. R. Kammarjunkare. Buhlsjö.

Sahlm, C. Y. Professor. Stockholm.

Sandegren, M. v. Lektor. Stockholm.

Sandels, L. G. Generallöjtnant. Stockholm.

Sandströmer, C. v. Håradshöfding. Stockholm.

Santesson, G. H. Geolog. Stockholm.

Saxén, R. Fil. Mag. Helsingfors.

Schauman, A. Fil. Mag., Boktryckare. Helsingfors.

Schéele, F. A. v. Docent. Upsala.

Schütsercrantz, J. W. Revisor. Stockholm.

Schwartz, Eug. Rektor. Stockholm.

Schwerin, H. H. v. Friherre, Docent. Lund.

Schöning, G. Konsul. Söderhamn.

Sehlberg, N. J. Läkare. Gefle.

Selggren, J. f. d. Rektor. Gefle.

Setterwall, K. Bibl.-Amanuens. Stockholm.

Setterwall, N. v. Håradshöfd. Stockholm.

Silverstolpe, C. G. U. Hofmarskalk. Stockholm.

Sjöbeck, P. Bibl.-Amanuens. Lund.

Sjögren, V. Docent. Upsala.

Skara, Stiftsbiblioteket.

Skarstedt, C. W. Professor. Lund.

Skogman, C. Jur. Utr. Kand. Stockholm.

Smerling, G. W. Registrator. Stockholm.

Smolsky, C. Grefve, Överbibliotekarie. Stockholm.

Sonden, M. Med. D:r. Stockholm.

Sprinchorn, C. K. S. Rektor. Lund.

Stadenberg, G. F. Kommissarie. Upsala.

Stave, E. Docent. Upsala.

Stavenow, L. V. A. Professor. Göteborg.

Steffen, L. R. v. Lektor. Stockholm.

Stemnordh, J. H. W. f. d. Lektor. Linköping.

Stenbeck, C. W. Grosshandlare. Gefle.

Stierncrona, D. E. Friherre, Kammarherre. Stockholm.

Stjerna, K. Fil. Kand. Lund.

Stjernswård, R. H. Kammarherre. Hedenstorp.

Stockholm, H. Realläroverket.

Stockholm, Östermalms läroverk.

Stolpe, M. Pastor. New York.

Strassburg, Kais. Universitäts- und Landes-Bibliothek.

Sundelin, R. Domprost. Upsala.

Sundén, D. A. Lektor. Västerås.

Sundén, J. M. Professor. Upsala.

Sundström, C. J. Lektor. Göteborg.

Svartengren, T. H. Regementspastor. Boden.

Swartz, C. Fabrikör. Norrköping.

Swedbom, P. J. W. Sekreterare vid K. Musik. Akad. Stockholm.

Svedelius, A. G. Landshöfding. Örebro.

Svenska Akademien.

Sydow, A. v. Pastor. Sköfde.

Sylvan, O. Docent. Lund.

Söderberg, E. N. Fil. Kand. Upsala.

Söderhamn, Allm. läroverket.

Söderwall, K. F. Professor. Lund.

Tamm, F. A. Docent. Upsala.

Taube, C. B. Frih., Arkivarie. Stockholm.

Tegnér, Elof. Univ.-Bibliotekarie. Lund.

Tegnér, Esaias. Professor. Lund.

Themptander, O. R. Landshöfding. Stockholm.

Thestrup, G. Auditör. Landskrona.

Tigerskiöld, H. E. v. Håradsh. Stockholm.

Tigerstedt, R. Professor. Stockholm.

Tortbjörnson, Tore. Fil. Lic. Upsala.

Torin, K. J. L. Läröv.-adj. Skara.

Tottie, H. Professor. Upsala.

Trana, E. A. Fil. D:r, v. Håradsh. Göteborg.

Trygger, Signe. Professorska. Upsala.

Tullstorp, G. L. Bokhandlare. Lund.

Ugglass, P. M. af. Friherre, v. Håradsh. Stockholm.

Ullman, Hj. Prokurist. Stockholm.

Upsala, Estetiska föreningen.

Upsala, Stockholms nation.

Upsala, Studentikåren.

Upsala, Södermanlands-Nerikes nation.

Upsala, Uplands nation.

Wachtmeister, H. Grefve, Expeditionschef. Stockholm.

Wachtmeister, H. Grefve, Kabinettskammarherre. Årup.

Wachtmeister, M. Grefvinna. Christineholm.

Wadstein, E. Docent. Upsala.

Wærn, C. F. President. Balderesnäs.

- Wahlberg, C. G.* Bibl.-Aman. Stockholm.
Wahlund, J. Borgmästare. Östhammar.
Wahlström, Lydia. Fil. Kand. Upsala.
Wall, A. Expeditionschef. Stockholm.
Wallenstein, J. A. Kammarrättsråd. Stockholm.
Wannberg, D. E. Kontraktsprost. Tegneby.
Warburg, K. J. Professor. Göteborg.
Warburg, S. E. Generalkonsul. Göteborg.
Varenius, P. O. Docent. Upsala.
Wedberg, J. O. Justitieråd. Stockholm.
Weibull, L. Fil. Kand. Lund.
Werner, K. F. Kamrerare. Stockholm.
Westerstrandh, Ph. Folkhögskoleföreståndare. Hammarby.
Westfelt, G. Lifmedikus. Stockholm.
Westin, H. Landssekreterare, Öfverintendent. Göteborg.
Westling, G. O. F. Rektor. Sundsvall.
Westrin, Th. Amanuens i Riksarkivet. Stockholm.
Wetterlund, F. Fil. Kand. Lund.
Vexjö, H. allm. läroverket.
Victorin, K. A. Bibl.-Amanuens. Stockholm.
Wieselgren, H. O. Bibliotekarie. Stockholm.
Vikström, K. A. Boktryckare. Stockholm.
Willebrand, R. v. Friherre, v. Häradshöfd. Helsingfors.
Vinblad, Th. Regementsläkare. Krylbo.
Vising, J. Professor. Göteborg.
Vougl, C. F. v. Häradshöfd. Stockholm.
- Wulff, F. A.* Professor. Lund.
Wrangel, E. Docent. Lund.
Wrangel, H. Grefve, Legationssekreterare. Paris.
Wählin, L. Bibliotekarie. Göteborg.
Wagner, S. Rektor. Nyköping.
Vänernborg, H. allm. läroverket.
Västervik, H. allm. läroverket.
Västerås, H. allm. läroverket.
- Zachau, A. P.* Grosshandlare. Uddevalla.
Zachrisson, M. Landsekr. Vänersborg.
Zetterqvist, E. A. Lektor. Vexjö.
Zetterstrand, E. A. Professor vid Augustana College. Rock Island.
Zetterströmska biblioteket. Östersund.
Zettervall, H. Öfverintendent. Stockholm.
- Åkerhielm, C. G.* Friherre, Kammarherre. Ökna.
Åkerman, H. Envoyé. Djursholm.
Åkerman, R. Generaldirektör. Stockholm.
Åstrand, J. O. G. Läröv.-adj. Upsala.
Åström, P. Lektor. Karlstad.
- Ödberg, J. F.* Lektor. Skara.
Ödman, S. Professor. Lund.
Öman, V. E. Fil. D:r. Örebro.
Örebro, Karolinska läroverket.
Östergren, O. Fil. Stud. Upsala.

1885—86.

- 1: 6¹. Samlaren, Tidskrift: VI, 1. Pris i bokh. 2 kr.
 1: 6². " " VI, 2. " " " "
 7: 2². 1500- och 1600-talens Visböcker: II. Bröms Gyllenmärs Visbok 2 h.
 Pris i bokh. 1 kr. 75 öre.
 8¹. Samlade Dramer af J. Messenius: 1 h.
 9¹. Bref rörande Nya Skolans historia: 1 h.

1886.

- 1: 7. Samlaren VII. Pris i bokh. 3 kr. 25 öre.
 8². Samlade Dramer af J. Messenius: 2 h.
 9². Bref rörande Nya Skolans historia: 2 h.

1887.

- 1: 8. Samlaren VIII. Pris i bokh. 4 kr.
 8³. Samlade Dramer af J. Messenius: 3 h.
 7: 2³. 1500- och 1600-talens Visböcker II. Bröms Gyllenmärs Visbok.
 3 h. (sluthäfte.) Pris i bokh. 2 kr.

1888.

- 1: 9. Samlaren IX. Pris i bokh. 4 kr.
 8⁴. Samlade Dramer af J. Messenius: 4 h.
 9³. Bref rörande Nya Skolans historia: 3 h.

1889.

- 1: 10. Samlaren X. Pris i bokh. 3 kr. 25 öre.
 10¹. Sveriges bibliografi 1481—1600 I. (1481—1501). Ej i bokhandelu.
 7: 3. 1500- och 1600-talens Visböcker: III. Barbro Banérs Visbok. Pris
 i bokh. 1 kr. 50 öre.
 11: 1-2. Skrifter från Reformationstiden. I och II. Pris i bokh. 2 kr.

1890.

- 1: 11. Samlaren XI. Pris i bokh. 2 kr. 50 öre.
 10². Sveriges bibliografi 1481—1600 II. (1501—1518). Ej i bokhandeln.
 9⁴. Bref rörande Nya Skolans historia: 4 h.
 12¹. Bref rörande teatern under Gustaf III. 1 h. Pris i bokh. 3 kr. 25 öre.

1891.

- 1: 12. Samlaren XII. Pris i bokh. 4 kr.
 10³. Sveriges bibliografi 1481—1600. III. (1518—1527). Ej i bokhandeln.
 9⁵. Bref rörande Nya Skolans historia: 5 h. Pris i bokh. komplett
 5 kr. 50 öre.

1892.

- 1: 13. Samlaren XIII. Pris i bokh. 3 kr. 50 öre.
10⁴. Sveriges bibliografi 1481—1600. IV. (1527—1530). Ej i bokhandeln.
12². Bref rörande teatern under Gustaf III. 2 h. Pris i bokh. 3 kr. 25 öre.
9⁶. Personregister till Bref rörande Nya skolans historia. Pris i bokh. 25 öre.

1893.

- 1: 14. Samlaren XIV. Pris i bokh. 3 kr.
13: 1. Wivallius I. " " " 6 kr.
1: Extra häfte. Samlaren. Extrahäfte. Pris i bokh. 3 kr.
11: 3 och 4. Skrifter från Reformationstiden. 3. Pris i bokh. 3 kr.
 " " " 4. " " " 1 "

1894.

- 1: 15. Samlaren XV. Pris i bokh. 4 kr.
14. Bref från Esaias Tegnér till C. F. af Wingård. Pris i bokh. 2 kr.
12³. Bref rörande teatern under Gustaf III. 3 h. Pris i bokh. 50 öre.

1895.

- 1: 16. Samlaren XVI. Pris i bokh. 4 kr.
13: 2. Wivallius II. " " " 2 kr.

1896.

- 1: 17. Samlaren XVII. Pris i bokh. 5 kr.
15: 1. Johan Wellander. Literaturhistorisk studie öfver skiftet mellan frihetstiden och den Gustavianska åldern. I. Pris i bokh. 2 kr. 50 öre.

För angelägenheter rörande tidskriften samt sällskapets öfriga publikationer hänvände man sig till Grefve E. Lewenhaupt, Upsala.
Upsala i Maj 1896.

Svenska Literatursällskapets Arbetsutskott.

Obs.! Samlaren III. V. VII—XVII äro fullständigt utkomna hvardera i ett häfte.

Obs.! 1500- och 1600-talens Visböcker, Saml. Dramer af J. Messenius, Sveriges Bibliografi 1481—1600 samt Skrifter från Reformationstiden fortsättas.

DEC 27 1913

FOR USE IN
BUILDING

Widener Library

3 2044 105 200 489